LEV TROÇKİ

Ekim devrimi
Sovyetlerin zaferi

YAZIN YAYINCILIK

Lev Troçki
Rus Devriminin Tarihi

●

Özgün adı:
İstoriya russkoy revolyutsii
Berlin 1931-1933

●

Türkçede ilk baskı tarihi
Şubat 1999

●

Türkçesi:
Bülent Tanatar

●

Kapak:
İnci Batuk

●

Baskı:
Kitap Matbaası

●

Yazın Yayıncılık
Asmalı Mescit Sok. 13/9
Tünel - İSTANBUL

●

Yazışma:
PM 224 Beyoğlu - İBTANBUL

LEV TROÇKİ

RUS DEVRİMİNİN TARİHİ

CİLT - III Ekim devrimi: Sovyetlerin Zaferi

Türkçesi:
BÜLENT TANATAR

YAZIN YAYINCILIK

Çeviriye esas teşkil eden metin:
Histoire de la révolution russe,
çeviren **Maurice Parijanine**, Editions
du Seuil, 2 cilt, Paris 1967.
Çeviride kullanılan yardımcı metin:
The History of The Russian Revolution,
çeviren **Max Eastman**,
Simon and Schuster,
3 cilt, New York 1932.

Rusça kelimeler
okundukları gibi yazılıdır.

İÇİNDEKİLER

1. Ekim Karşısında Köylülük 7
2. Ulusal Sorun 40
3. Ön-Parlamentodan Çekiliş ve Sovyetler Kongresi İçin Mücadele 68
4. Askerî Devrim Komitesi 94
5. Lenin Ayaklanmaya Çağırıyor 129
6. Ayaklanma Sanatı 172
7. Başkentin Alınması 204
8. Kışlık Sarayın Alınması 243
9. Ekim Ayaklanması 278
10. Sovyet Diktatörlüğü Kongresi 303

Sonuç 343

Üçüncü Cilt İçin Kronoloji 349

Adı Geçen Başlıca Şahsiyetlerin Listesi 351

Özel Adlar Dizini 355

1. Ekim Karşısında Köylülük

Uygarlık köylüyü semer taşıyan bir eşeğe çevirmişti. Burjuvazi, uzun vadede, yalnızca semerin biçimini değiştirmişti. Ulusal yaşamın eşiğinde zar zor hoşgörülen köylülük netice itibariyle bilimin eşiğinde kalmıştı. Tarihçi genellikle onunla, bir tiyatro eleştirmeninin sahneyi süpüren, yeri ve göğü sırtında taşıyan ve oyuncuların kostümlerini temizleyen renksiz kişilerle ilgilendiği kadar ilgilidir. Köylülerin geçmişteki devrimlere katılışı şimdiye dek çok az ele alınmış bir konudur.

Marx 1848'de şöyle yazıyordu: "Fransız burjuvazisi işe köylüleri özgürleştirerek başladı. Köylülerin yardımıyla, Avrupa'yı fethetti. Prusya burjuvazisi ise kendi dar, kısa vadeli çıkarlarına öylesine bağlıydı ki, bu müttefikini kaybetti ve onu feodal karşı-devrimin elinde bir vasıta olmaya itti." Alman burjuvazisinin bu çelişkisinde gerçeklik payı var; ama "Fransız burjuvazisi[nin] işe köylüleri özgürleştirerek başladı[ğını] ileri sürmek o zamanlar Marx'ın üzerinde bile etkili olan resmî Fransız efsanesini sürdürmek demektir. Gerçekte, kelimenin asıl anlamıyla burjuvazi, tüm güçleriyle köylü devrimine karşı koyuyordu. Daha 1789 şikâyet defterlerinde üçüncü zümrenin taşralı liderleri, temize çekme bahanesiyle, en şiddetli ve en yaman talepleri buduyorlardı. Ulusal Meclis tarafından yanan köylerin kızıl göğü altında kabul edilen ünlü 4 ağustos gecesi kararları uzun süre içi boş patetik bir formül olarak kaldılar. Aptal yerine konmak istemeyen köylüleri Kurucu Meclis "görevlerini yerine getirmeye ve (feodal) mülkiyete gerekli saygıyı göstermeye" çağırıyordu. Ulusal Muhafızlar bir çok kez köylerdeki hareketleri bastırmak üzere yola düştüler. Asi köylülerin yanında yer alan şehirlerdeki işçiler burjuvazinin baskısına taş ve kiremit kırıkları atarak cevap veriyorlardı.

Beş yıl boyunca, Fransız köylüleri feodal mülk sahipleriyle burjuva mülk sahipleri arasındaki bir anlaşmaya karşı çıkarak devrimin

her kritik anında ayaklandılar. Cumhuriyet için kanlarını akıtan Parisli sankülotlar[baldırı çıplaklar] köylüleri feodalizmin zincirlerinden kurtardılar. 1792 Fransız Cumhuriyeti, eski rejimi hanedan eksiğiyle temsil eden 1918 Alman Cumhuriyetinden veya 1931 İspanyol Cumhuriyetinden farklı, yeni bir toplumsal rejime işaret ediyordu. Bu ayrımın temelinde toprak sorununun yattığını teşhis etmek hiç de zor değil.

Fransız köylüsü hiç de doğrudan bir biçimde cumhuriyeti düşlemiyordu: tek istediği toprak beyini kovmaktı. Parisli cumhuriyetçiler genellikle köyü unutuyorlardı. Ama yolu üstündeki feodal kalıntıları temizleyerek cumhuriyetin kuruluşunu garanti eden de yalnızca köylülerin mülk sahiplerine karşı ileri atılışlarıydı. Soyluları olan bir cumhuriyet cumhuriyet değildir. Ebert'in Cumhurbaşkanlığından dört yüz sene evvel Floransa'da sürgündeyken, karga avı ile kasapla tavla oyunu arasında demokratik devrimler deneyimini kuramsallaştıran yaşlı Machiavelli tarafından çok iyi anlaşılmıştı bu: "Bir çok soylunun bulunduğu bir ülkede bir cumhuriyet kurmak isteyen kişi bunu ancak tüm soyluları imha ettikten sonra yapabilir". Rus mujikleri de netice itibarıyle aynı fikirdeydiler ve bunu da açıkça, "makyavelcilik"e düşmeden gösterdiler.

İşçi ve askerlerin hareketinde önder rolü Petrograd ve Moskova oynarken, köylü hareketindeki birinci mevki Büyük Rusya'nın geri tarım merkezi ve orta Volga bölgesine aitti. Burada serflik rejiminin kalıntıları derin köklerini koruyordu; soyluların toprak mülkiyeti asalak karakterdeydi ve köylü sınıfındaki farklılaşma gecikmişti ve bu da köylerdeki yoksulluğu daha da bariz biçimde açığa vuruyordu. Bu bölgede daha mart ayında patlak veren köylü hareketi kısa zamanda tedhiş niteliğine büründü. Önder partilerin çabalarıyla hareket bir süre sonra uzlaşmacı politikanın mecraına kanalize edildi.

Sınaî bakımdan geri Ukrayna'da, ihracata yönelik tarım çok daha ilerici, dolayısıyla kapitalist bir nitelik kazanmıştı. Köylülük içindeki bölünme burada Büyük Rusya içinde olduğundan çok daha ileriydi. Ulusal kurtuluş için mücadele en azından bir süre diğer toplumsal

mücadele biçimlerini engelledi. Ama farklı bölgesel, hattâ ulusal koşullar netice olarak sadece vade farkı yaratıyordu. Sonbahara doğru, kırsal ayaklanma alanı tüm ülkeye yayıldı. Hareket eski Rusya'yı oluşturan 624 kazadan 482'sine, yani % 77'sine bulaşmıştı; özel toprak koşullarıyla ayırdedilen Kuzey bölgesi, Transkafkasya, Bozkır bölgesi ve Sibirya gibi sınır bölgeleri hariç tutulursa, 481 kazadan 439'u, yani % 91'i köylü ayaklanmasıyla tanışmıştı.

Toprak ekiminin mi, ormanın mı, mera mı, kiracılığın mı yoksa ücretli emeğin mi söz konusu olduğuna göre mücadelenin biçimleri değişik değişikti. Mücadele devrimin farklı aşamalarında biçim ve yöntem değiştiriyordu. Ama genelde, köylerdeki hareket, kaçınılmaz bir gecikmeyle de olsa, kentlerdeki hareketin geçirdiği aynı iki büyük evreden geçerek cereyan etti. Birinci aşamada, köylülük henüz yeni rejime intibak ediyor ve sorunlarını yeni kurumlar aracılığıyla çözmeye çalışıyordu. Bununla birlikte, burada bile içerikten çok biçim söz konusudur. Devrime dek popülist rengini koruyan Moskovalı bir liberal gazete 1917 yazında mülk sahibi çevrelerin samimî duygularını övülesi bir kendiliğindenlikle şöyle ifade ediyordu: "Mujik etrafına bakıyor, şimdilik hiç bir girişimde bulunmuyor, ama gözlerine biraz daha yakından bakınca, gözleri çevresini saran tüm toprağın ona ait olduğunu söylüyor." Nisanda Tambov vilayetinin kazalarından birinden geçici hükûmete gönderilen bir telgrafta köylülüğün "barışçı" politikasının eşsiz anahtarını buluruz: "Kazanılan özgürlükler adına sükûneti koruma arzusundayız, işte bu nedenle toprak sahiplerinin topraklarını Kurucu Meclis toplanana dek yasaklayınız, yoksa kan akıtırız ve başka kimseye de ekin ekmek için izin vermeyiz."

Mujik için saygılı bir tehdit tonunda konuşmak öylesine elverişliydi ki, tarihî bakımdan kazanılmış haklar üzerinde baskı yaparak doğrudan doğruya devletle karşı karşıya gelme durumunu ortadan kaldırıyordu. Yerel düzeylerde devlet iktidarı organları mevcut değildi. Nahiye [volost] komiteleri milis gücüne sahipti. Mahkemeler düzensizlik içindeydi. Yerel komiserler güçsüzdü. Köylüler şöyle bağırıyorlardı: "Seni biz seçtik, alaşağı da biz ederiz."

Önceki aylardaki mücadeleyi daha da ilerleterek köylüler yaz boyunca giderek bir iç savaş durumuna yaklaştılar ve sol kanadı da eşiği geçti. Taganrog kentindeki toprak sahiplerinin bir raporuna göre, köylüler keyfî olarak kuru otlara, topraklara el koyuyorlar, ekimi engelliyorlar, kiraları kendi lehlerine saptıyorlar, efendi ve kâhyaları dışarı atıyorlardı. Nijniy-Novgorod komiserinin raporuna göre, vilâyetteki şiddet hareketleri ve topraklarla ormanlara el koymalar genel geçer bir hal almıştı. Kaza komiserleri köylülere büyük mülk sahiplerinin koruyucuları gibi görünmekten korkuyorlardı. Kırsal milis güvenilir değildi: "Milis üyelerinin halkla birlikte şiddet hareketlerine katıldıkları vakalar oluyordu." Schüssellburg kazasında, nahiye komitesi mülk sahiplerine kendi malikânelerinden ağaç kesmeyi yasaklamıştı. Köylülerin düşüncesi basitti: hiç bir Kurucu Meclis gövdesi gitmiş ağaçları geri getiremezdi. Saray bakanlığı komiseri otlakların müsadere edilmesinden yakınıyordu: saray atlarını beslemek için kuru ot satın almak zorunda kalınıyordu! Kursk vilâyetinde, köylüler Tereşçenko'nun gübrelenmiş nadas topraklarını aralarında bölüşmüşlerdi: mülk sahibi Dışişleri bakanıydı. Oryol vilâyetindeki haraların sahibi Schneider'e köylüler yalnızca malikânesindeki yoncaları biçmekle kalmayıp onu da er rütbesiyle asker kışlasına göndereceklerini söylediler. Rodzyanko'nun malikânesinin kâhyası nahiye komitesinden otlakları köylülere bırakma emri aldı: "Eğer toprak komitesine riayet etmezseniz, başka türlü davranır, sizi tutuklarız." İmza ve kaşe.

Ülkenin dört bir yanından sızlanmalar ve yakınmalar geliyordu: yaralı mülk sahiplerinden, yerel yetkililerden, saygıdeğer tanıklardan. Toprak sahiplerinin telgrafları kaba sınıf mücadelesi teorilerinin en çarpıcı çürütülmesini sunarlar. Unvan sahibi kişiler ve latifundia efendileri, ruhanî ve laik serf sahipleri münhasıran halkın iyiliğiyle iştigal ederler. Düşman köylüler değil, Bolşevikler, bazen de anarşistlerdir. Malikâneleri toprak beylerini ancak yurdun refahı açısından ilgilendirir.

Çernigov vilâyetinden üç yüz Kadet partisi üyesi Bolşevikler tarafından galeyana getirilen köylülerin savaş esirlerini kovaladıklarını ve

keyfî olarak buğday hasadına giriştiklerini bildirdiler. Sonuçta savrulan tehdit şuydu: "vergileri ödemek imkânsız." Liberal mülk sahipleri için varoluşun anlamı Hazinenin desteklenmesinde yatmaktadır! Devlet Bankasının Podolsk şubesi, "başkanları çoğu zaman Avusturyalı esirler olan" nahiye komitelerinin keyfî tutumlarından yakınıyordu. Burada sözü saldırıya uğramış yurtseverlik alır. Vladimir vilâyetinde, noter Odintsov'un malikânesinde, "hayır işleri için ayrılan" inşaat malzemeleri alıp götürülmüştür. Noterler insanlık işleri için yaşarlar! Podolsk piskoposu piskoposluğa ait bir ormanın keyfî olarak müsadere edildiğini bildirir. Sinodun baş vekilharcı Aleksandr Nevskiy manastırının otlaklarına el konulduğundan yakınır. Kızılyar manastırının baş rahibesi şimşeklerini yerel sovyet üyelerinin üzerine boşaltır: manastırın işlerine burunlarını sokuyorlar, kira gelirlerine el koyuyorlar, "rahibeleri otoritelere karşı kışkırtıyorlar"dır. Tüm bu durumlarda doğrudan Kilisenin ilâhi çıkarlarına halel geliyordu. Lev Tolstoy'un mahdumlarından kont Tolstoy, Ufimsk vilâyetindeki Toprak Sahipleri Birliği adına, "Kurucu Meclisin kararı beklenmeden" toprağın yerel komitelere devri "vilâyette sayıları iki yüz bini aşan toprak sahibi köylüde bir rahatsızlık patlamasına yol açacaktır" diye bildiriyordu. Bu yüksek şecereli toprak sahibi yalnızca küçük kardeşi için kaygı duymaktadır. Tver vilâyetinden bir toprak sahibi olan senatör Belhardt korulukta yapılacak kesimlere boyun eğmeye hazırdır, ama köylülerin "burjuva hükûmetine boyun eğmek istememelerini" görmekten üzüntüye kapılmaktadır. Tambov vilâyetinden toprak sahibi Velyaminov "ordunun ihtiyaçlarını gideren" iki malikâne mülkünün kurtarılmasını talep etmektedir. Tümüyle rastlantısal olarak, bu iki malikâne onun mülkü içinde bulunmaktadır. İdealist filozoflar için, mülk sahiplerinin 1917'deki telgrafları gerçek birer hazinedir. Materyalist burada daha çok kinizm modellerinin bir sergilenmesini bulur. Belki de en fazla, büyük devrimlerin mülk sahiplerinin elinden zeki bir ikiyüzlülük imkânını bile aldığını ekleyecektir.

Kurbanların kaza ve vilâyet yetkililerine, İçişleri bakanına, Bakanlar Konseyi başkanına gönderilen dilekçeleri genel olarak sonuç-

suz kaldı. Öyleyse kimden yardım istenecekti? Devlet Duması başkanı Rodzyanko'dan. Temmuz Günleri ile Kornilovçu isyan arasındaki zaman zarfında mabeyinci yine etkili bir şahsiyet hâline geldiğini hissediyordu: telefonla bir çok şey halledebiliyordu.

İçişleri bakanlığı memurları taşraya suçluların mahkemelere teslim edilmesini isteyen tamimler yolluyorlardı. Samara vilâyetinin hödük toprak sahipleri de telgrafla şu cevabı gönderiyorlardı: "Sosyalist bakanlarca imzalanmayan tamimlerin hükmü yok." Sosyalizmin faydası burada ortaya çıkıyordu. Tsereteli tevazuyu bırakmak zorunda kaldı: 18 temmuzda, "hızlı ve kesin önlemler" talep eden uzun bir talimat gönderdi. Tıpkı mülk sahipleri gibi, Tsereteli de yalnızca ordu ve devlet endişesi taşıyordu. Yine de köylülere Tsereteli mülk sahiplerini koruması altına almış gibi geliyordu.

Hükûmetin köylüleri sindirme yöntemlerinde bir değişiklik oldu. Temmuza dek güzel nutuklarla iş idare ediliyordu. Eğer taşraya askerî birlikler gönderildiyse, bu hükûmet hatipine eşlik etsin diyeydi. Petrogradlı işçi ve askerler üzerinde kazanılan zaferden sonra, artık hatiplere eşlik etmeyen süvari bölükleri doğrudan doğruya toprak sahiplerinin emrindeydiler. En fazla karışıklıkların yaşandığı Kazan vilâyetinde, genç tarihçi Yugov'a göre, "köylüler bir süre geri çekilmeye ancak tutuklamalar yapılarak, köylere ordu birlikleri sokularak ve hattâ değnekle dövme cezası geri getirilerek zorlanabildiler." Başka yerlerde de sindirme etkisiz kalmadı. Zarar gören soylu mülk sahibi malikânesi sayısı temmuzda 516'dan 503'e düştü. Ağustosta, hükûmet başka başarılar da elde etmeye muvaffak oldu: sorunlu kazaların sayısı 325'ten 288'e düştü, yani % 11; müsadere hareketine maruz kalan malikâne sayısı da % 33 azaldı.

O zamana dek en huzursuzlar arasında yer alan kimi bölgeler ya sakinleştiler ya da ikinci plana düştüler. Buna karşılık, daha dün, güvenilir addedilen bölgeler bugün mücadele yoluna giriyorlardı. Bir ay ya var ya yok, Penza vilâyeti komiseri teskin edici bir tablo çiziyordu: "Köy hasatla meşgul... Nahiye *zemstvo*ları seçimlerine hazırlanılıyor. Hükûmet krizi dönemi sükûnet içinde geçti. Yeni hükûmetin

kurulması büyük bir memnuniyetle karşılandı." Ağustosta, bu pembe tablodan geriye hiç bir iz kalmamıştı: "Meyva ağaçlarını talan etmeye ve ağaçları kesmeye yığın hâlinde geliyorlar... Karışıklıkların tasfiyesi için silahlı güce başvurmak gerek."

Genel karakteri bakımından yaz hareketi hâlâ "barışçı" döneme tekabül ediyordu. Bununla birlikte, yine de, zayıf, ama kuşkuya yer bırakmayan radikalleşme belirtileri gözlenebiliyordu. İlk dört ay boyunca malikânelere karşı doğrudan saldırılar azalsa da, temmuzdan itibaren artarak geri geldiler. Araştırmacılar genelde temmuz çatışmaları sınıflandırmasını derece derece azalan bir eğri şeklinde oluşturuyorlar: otlakların, hasatın, erzakların ve hayvan yemi olarak kullanılan otların, sürülmüş toprakların, tarımsal malzemelerin müsadere edilmesi; kiralık emek ücretleri için mücadele; malikânelerin talan edilmesi. Ağustostaysa: hasata, erzak ve hayvan yemi rezervlerine, çayır ve otlaklara, toprak ve ormana el koyma; toprak tedhişi.

Eylül başında, başkomutan sıfatıyla Kerenskiy köylülerden gelen "şiddet eylemleri"ne karşı selefi Kornilov'un geçenlerde savurduğu tehditleri özel bir emirnameyle tekrar etti. Bir kaç gün sonra Lenin şöyle yazıyordu: "Ya köylülere hemen toprak verilecek... Ya da toprak sahipleri ve kapitalistler işi korkunç bir köylü ayaklanmasına doğru götürecekler." İzleyen ay bu gerçek oldu.

Toprak ihtilaflarının yayıldığı malikâne sayısı eylülde ağustos ayına kıyasla yüzde otuz arttı; ekimdeyse artış eylüle kıyasla yüzde kırk üçtü. Eylülde ve ekimin ilk üç haftasında marttan bu yana kayda geçen tüm toprak ihtilaflarından yüzde otuz daha fazlası cereyan etmişti. Ama asıl bu hareketlerde sayılardan çok yamanlık artmıştı. İlk aylarda, çeşitli mülklerin doğrudan müsadereleri bile uzlaşmacı organlar tarafından yumuşatılan ve gizlenen pazarlıklar görünümündeydi. Şimdiyse, yasallık maskesi düşmüştü. Hareketin her bir dalı daha gözüpek bir karakter kazandı. Çeşitli baskı biçim ve derecelerini denedikten sonra, köylüler malikânenin aslî kısımlarına zorla el koymaya, soylu mülk sahiplerinin evlerinin yağmalanmasına, malikânelerin yakılmasına, hattâ mülk sahibi ve kâhyaların katline geçtiler.

Temmuzda çoğu örnekte yıkıcı hareketten sayıca fazla olan kiracılık koşullarının değiştirilmesi için mücadele ekimde yağmalama hareketlerinin kırkta birinden azını oluşturuyordu ve kiracılar hareketi nitelik değiştirip mülk sahiplerini kapı dışarı etmenin yalnızca diğer bir biçimi hâline geldi. Toprakların veya koruların alınıp satılmasına getirilen yasaklama doğrudan el koymayla yer değiştirdi. Ormanlarda açık açık ağaç kesme ve topraklara hayvanların uluorta sokulması mülklerin bilinçli bir tahribi niteliğini kazandı. Eylülde iki yüz yetmiş dokuz mülk yağmalama hadisesi kaydedildi; bunlar daha şimdiden tüm çatışmaların sekizde birini oluşturuyorlardı. Ekim ayı Şubat ayaklanması ile Ekim ayaklanması arasında milis tarafından kayda alınan tüm hadiselerin yüzde kırk ikisisine sahne oldu.

Mücadele ormanlar konusunda özellikle azgın bir niteliğe büründü. Köyler sık sık yangınlarla kül olup gidiyordu. Kereste sıkı sıkıya korunuyordu ve yüksek fiyata satılıyordu. Mujik odun açlığı çekiyordu. Diğer yandan, kışlık yakacak için hazırlık yapma zamanı da gelmişti. Moskova'dan, Nijniy-Novgorod'dan, Petrograd'dan, Oryol'den, Volınya'dan, ülkenin dört bir yanından ormanların tahribi ve odun rezervlerinin müsaderesi konusunda şikâyetler geliyordu. "Köylüler kendiliklerinden ve acımasızca ağaç kesimine kalkışıyorlar." "Köylüler soylu mülk sahiplerine ait iki yüz desyatina ormanlık alanı yaktılar." "Klimov ve Çerikov kazaları köylüleri ormanları tahrip ediyor ve sonbahar ekinini mahvediyorlar..." Orman koruculari kaçıyorlardı. Soyluların ormanlarından bir inilti yükseliyor, yongalar tüm yurt sathında uçuşuyordu. Mujikin baltası tüm sonbahar boyunca devrimin hararetli ritmiyle inip kalkıyordu.

Buğday ithal eden bölgelerde, iaşe durumu kentlerdekinden de daha vahimdi. Yalnızca geçimlik değil, tohumluk da yoktu. İhraç eden bölgelerde, durum daha iyi değildi. Gıda kaynakları durmaksızın dışarıya pompalanıyordu. Tahıl narhına yapılan zam fakirleri fena vurmuştu. Çok sayıda taşra vilâyetinde açlıktan kaynaklanan hadiseler meydana geldiği, tahıl ambarlarının yağmalandığı, iaşe memurlarına saldırılar olduğu bildiriliyordu. Halk ekmek yerine geçen maddelere

yöneliyordu. Skorbüt ve tifüs vakıaları, çözümsüzlükten kaynaklanan intiharlar gibi haberler her yana yayılıyordu. Açlık veya hayaleti refah ve lüksün yaşandığı yerleri özellikle hoşgörülmez kılıyordu. Köylerdeki en muhtaç katmanlar ilk sıraları işgal ediyorlardı.

Balçığın derinliklerinden öfke dalgaları yükseliyordu. Kostroma vilâyetinde, "Kara Yüzlerin ve Yahudi karşıtlarının ajitasyonu gözleniyor[du]. Suçlar artıyor[du]... Ülkedeki siyasî durum üzerine ilgide bir azalma var[dı]." Komiserin raporundaki bu son cümle eğitimli sınıfların devrime sırtlarını çevirdikleri anlamına geliyordu. Aniden Podolsk vilâyetinde Kara Yüzcü monarşizmin sesi çınladı: Demidovka kasaba komitesi geçici hükûmeti tanımıyor ve imparator Nikolay Aleksandroviç'i "Rus halkının en sadık kişisi" olarak değerlendiriyordu: eğer geçici hükûmet defolup gitmezse, "Alınanlara katılırız". Yine de bu denli açık sözlü itiraflara nadir rastlanıyordu: köylüler arasındaki monarşistler mülk sahipleri örneğini izleyerek uzunca bir süredir renk değiştirmişlerdi. Bazı muhitlerde ve de bu arada Podolsk vilâyetinde askerî birlikler köylülerle birlikte şarap fabrikalarını darmadağın ediyorlardı. Komiser anarşiye dair bir rapor hazırladı. "Köyler ve insanlar batma noktasında; devrim kaybediliyor." Hayır, devrimin kaybedildiği falan yoktu. Kendine daha derin bir yatak kazıyordu. Taşkın suları haliçe yaklaşıyordu.

7 eylülü 8'e bağlayan gece, Tambov vilâyetindeki Sıçevka nahiyesi köylüleri sopalar ve kırbaçlarla ev ev dolaşarak, en küçükten en büyüğe kadar herkesi toprak sahibi Romanov'un malikânesini yıkmak üzere topluyorlardı. Köy meclisinde bir grup mülkü zarar vermeden müsadere etmeyi ve malları halk arasında bölüşmeyi, binaları da kültürel amaçlar için korumayı teklif etti. Yoksullar malikânenin yakılmasını, taş üstünde taş bırakmamayı istiyorlardı. Yoksullar daha çoktu. Aynı gece, tüm nahiyedeki mülkler bir ateş denizinde yüzüyordu. Yakılabilecek her şey, hattâ model bir çiftlik bile yakılmış, iyi cins çiftlik hayvanları boğazlanmış, "çılgınca sarhoş olunmuştu." Yangın diğer nahiyelere de sıçradı. Kenevir konçlu ordu atalardan kalma tırmık ve tırpan kullanımı usûlüyle yetinmiyordu. Vilâyet ko-

miseri şu telgrafı çekiyordu: "Tabanca ve el bombalarıyla silahlanmış köylüler ve bilinmeyen kişiler Ranenburg ve Ryajsk kazalarındaki malikâneleri yerle bir ediyorlar." Savaş köylü ayaklanmasına zengin bir teknik getirmişti. Toprak Sahipleri Birliği üç gün içinde yirmi dört malikânenin yakıldığına işaret ediyordu. "Yerel otoriteler düzeni sağlamada etkisizler." Askerî birlik komutanının gönderdiği bir müfreze gecikmeyle geldi, sıkıyönetim ilân edildi, toplantılar yasaklandı; elebaşları tutuklanıyordu. Koyaklar toprak sahiplerinin mallarıyla doluydu, akarsular yağmalanan şeylerin çoğunu yuttu.

Penza'dan bir köylü, Begiçev şöyle anlatır: "Eylülde, herkes Logvin malikânesini (1905'te de yağmalanmıştı) yıkmaya gitti. Gidiş ve geliş yollarında upuzun bir kağnı kuyruğu vardı, yüzlerce mujik ve *baba* [köylü kadın] çiftlik hayvanlarını ele geçirmeye, buğday ve diğer şeyleri kaldırmaya koyuldu." *Zemstvo* idaresi tarafından çağrılan bir müfreze el konulanların bir kısmını geri almaya çalıştı, ama yaklaşık beş yüz mujik ve *baba* nahiye merkezinde toplanmıştı ve müfreze ortalıktan sıvıştı. Askerler, tabiatıyla, ayaklar altına alınan toprak sahiplerinin haklarını geri almaları için hiç bir gayretkeşlik göstermiyorlardı.

Eylül ayının son günlerinden itibaren, Tavrida eyâletinde, köylü Gaponenko'nun anılarına bakılacak olursa, "köylüler çiftlikleri talan etmeye, kâhyaları kovalamaya, ambarlardaki buğdaya, çekim hayvanlarına, malzemeye el koymaya girişmişlerdi. Pencere kanatları, kapılar, döşemeler ve çatılardaki çinko kaplamalar dahi sökülüp götürülüyprdu..." Minsk'ten bir köylü, Grunko şöyle anlatıyordu: "Başlangıçta, yürüyerek geliniyor, alınıp götürülüyordu, ama sonra olanlar arabalarına at bağladılar ve her şeyi araba araba götürdüler. Durmaksızın, götürüldü, götürüldü, öğleden sonra başlayıp iki gün boyunca, gece gündüz, aralıksız. Kırk sekiz saat içinde herşey süpürüldü." Moskova bölgesinden köylü Kuzmiçev'e göre malların müsaderesi şöyle haklı çıkartılıyordu: "Mülk sahibi bizimdi, onun için çalışıyorduk, onun sahip olduğu servet de yalnızca bize aittir." Eskiden soylu serflere şöyle derdi: "Siz bana aitsiniz, sizin olan her şey be-

nimdir." Şimdiyse köylüler ona şu cevabı veriyorlardı: "*Barin* bizimdir, onun tüm malı da bizimdir."

Minsk'ten bir başka köylü, Novikov şöyle diyordu: "Bazı yerlerde toprak sahipleri geceleyin rahatsız edilmeye başlandı. Giderek daha sık olarak soylu mülk sahiplerinin malikâneleri kundaklanıyordu." Ve sıra, eski başkomutan Grandük Nikolay Nikolayeviç'in malikânesine geldi. "Alıp götürülebilecek her şey alıp götürüldükten sonra, ocaklar sökülmeye ve kor döndürme kapları götürülmeye, parkeler ve döşemeler sökülmeye ve evdeki her şey götürülmeye başlandı..." Bu yıkım fiillerinin ardında, köylü savaşlarının yüzlerce, binlerce yıllık hesabı yatıyordu: düşmanın müstahkem mevkilerini kökünden yıkmak, ona kafasını yaslayacağı bir yer bırakmamak. Anılarında Kurs vilâyetinden köylü Tsıgankov şöyle yazıyor: "En aklı başında olanları şöyle diyorlardı: binaları yıkmayalım, okul ve hastane için onlara ihtiyacımız olacak. Ama çoğunluk, düşmanlarımızın saklanacak yer bulamamaları için her şeyi yıkalım diye bağıranlardaydı." Oryol vilâyetinden köylü Savçenko ise şöyle anlatıyordu: "Köylüler toprak sahiplerinin tüm mallarına el koyuyorlar, mülk sahiplerini malikânelerinden kovuyorlar, evlerindeki pencereleri, kapıları, döşemeleri, tavanları kırıyorlardı... Askerler, madem kurt yuvaları yıkılıyor, kurtları da boğmak gerek diyorlardı. Böylesi tehditlerin ardından, en mühim ve en önemli mülk sahipleri birbiri ardı sıra saklanıyorlardı. Bu yüzden toprak sahibi kıyımı hiç olmadı."

Vitebsk vilâyetinin Zalesye köyünde Fransız Bernard'a ait bir malikânede tahıl ve kuru ot dolu ambarlar ateşe verildi. Çoğu toprak sahibi topraklarını ayrıcalıklı yabancılara devretme telaşına kapılsalar da, mujikler milliyet ayrımı yapmaya pek yatkın değillerdi. "Fransız büyükelçiliği önlem alınmasını talep etti." Cephe bölgesinde, ekim ortalarında, Fransız büyükelçisini memnun etmek için dahi olsa "önlem" almak o kadar kolay değildi.

Ryazan yakınlarındaki bir büyük malikânenin yağmalanması dört gün boyunca sürdü; "talana çocuklar bile katıldılar." Toprak Sahipleri Birliği bakanlara, önlem alınmazsa, "linç hadiseleri, açlık ve iç

savaş çıkacağı"nı bildirdiler. Soylu mülk sahiplerinin niçin iç savaştan gelecek zaman kipinde bahsettiklerini anlamak mümkün değil.

Eylül başında, kooperatifçiler kongresinde, güçlü ticarî köylülüğün liderlerinden Berkenheim şöyle diyordu: "Rusya'nın hemen tümüyle tımarhaneye dönüşmediğine inanıyorum. Aklını kaçırma durumu şimdilik sadece büyük kent halkını ele geçirmiştir." Köylülüğün güçlü ve muhafazakâr kesiminin bu kibirli sesi zamanın gerisinde kalmıştı. Özellikle o ay, köy tüm aklıselim dizginlerinden kesin olarak kopmuş ve mücadeledeki öfkesiyle kentlerin "tımarhanelerini" çok geride bırakmıştı.

Nisanda, Lenin yurtsever kooperatifçiler ile *kulak*ların burjuvazi ve toprak sahipleriyle bir uzlaşma yolunda geniş köylü kitlelerini peşlerine takmalarını hâlâ mümkün görüyordu. Yorulmak bilmeksizin tarım işçilerinin (*batraki*) özel sovyetlerinin ve en yoksul köylülerin bağımsız bir örgütünün kurulması üzerinde duruyordu. Ama aylar geçtikçe, Bolşevik siyasetin bu kısmının kökleşemediği ortaya çıktı. Baltık eyâletleri hariç, tarım işçileri sovyetleri mevcut değildi. Yoksul köylüler de bağımsız örgütlenme yolunu bulamadılar. Bunu yalnızca tarım işçilerinin ve köyün en yoksul kesimlerinin geri durumuyla açıklamak işin özünü gözden kaçırmak anlamına gelirdi. Bunun başlıca sebebi tarihî sorunun bizatihi doğasında yatıyordu: demokratik toprak devrimi.

En önemli iki sorunda —kiracılık ve ücretli emek— serfliğin kalıntılarına karşı mücadelenin genel çıkarlarının nasıl yolları yalnızca yoksul köylülerin değil, tarım işçilerinin de bağımsız bir politika izlemesine kapattığı ikna edici bir şekilde görüldü. Köylüler Avrupa Rusya'sında soylu mülk sahiplerinden yaklaşık tüm özel malikânelerin yüzde altmış kadarını bulan yirmi yedi milyon desyatina toprak kiralıyorlar ve her yıl dört yüz milyon rubleye varan bir kira vergisi ödüyorlardı. Soygunvari kiracılık koşullarına kaşı mücadele Şubat ayaklanmasından sonra köylü hareketinin en aslî unsuru hâline geldi. Daha küçük, ama yine de kayda değer bir yer de, kendilerini yalnızca soylu toprak sahipleriyle değil, köylülerle de karşı karşıya getiren ta-

rım işçilerinin mücadelesi tarafından işgal ediliyordu. Çiftçi kiracılık koşullarının yumuşatılması için, işçi çalışma koşullarının iyileştirilmesi için mücadele ediyordu. Her ikisi de, her biri kendince, toprak beyinin mülk sahibi ve patron olması noktasından hareket ediyorlardı. Ama işin gittiği yere kadar götürülmesi, yani topraklara el koyma ve üzerine yerleşme imkânı doğar doğmaz, yoksul köylüler kiracılık sorunlarıyla uğraşmayı bıraktılar. Sendika tarım işçileri için çekim gücünü kaybetmeye başladı. Köylü savaşına kararlılık ve yenilmezlik karakterini veren daha çok genel hareketi izleyen tarım işçileri ve yoksul çiftçilerdi.

Soylu mülk sahiplerine karşı kampanya köyün diğer kutbunu tam tekmil harekete geçiremiyordu. Olay açık bir ayaklanmaya dönüşmediği müddetçe, köylülüğün üst kesimleri harekette belirgin, bazen de önder bir rol oynuyorlardı. Sonbahar döneminde, palazlanmış mujikler köylü savaşının taşkınlığına giderek artan bir kuşkuyla bakıyorlardı: bu işin nasıl biteceğini bilmiyorladı, kaybedecekleri şeyler vardı, öyleyse kenara çekilmeliydiler. Ama tümüyle kenara çekilmeyi başaramadılar: köy buna izin vermiyordu.

Komünden ayrılmış küçük mülk sahipleri "ortadakiler"e, komüne bağlı *kulaklara* nazaran daha içe kapalı ve daha düşmanca tavırlıydılar. Elli desyatinaya kadar varan toprak şeritlerine sahip çiftçilerin sayısı tüm ülkede altı yüz bindi. Bir çok yerde kooperatiflerin bel kemiğini oluşturuyorlardı ve siyasette de, özellikle Güneyde, Kadetlere köprü atmış Muhafazakâr Köylü Birliğine doğru yönelmişlerdi. Minskli çiftçi Gulis'e bakılırsa, "komünden ayrılan köylüler, köylülüğü tereddüt içinde bırakmaya çalışarak soylu mülk sahiplerini destekliyorlardı." Şurada burada, yerel koşulların etkisiyle, köylülük içindeki mücadele daha Ekim ayaklanmasından önce gemi azıya almış bir niteliğe bürünmüştü. Komünden ayrılmış köylüler bundan çok ağır şekilde etkilendiler. Nijniy-Novgorod'dan köylü Kuzmiçev şöyle anlatır: "Hemen tüm özel çiftlikler yakıldı, eşyalar kısmen tahrip edildi, kısmen de köylülerce müsadere edildi." Komünden ayrılan köylü "soylu mülk sahibinin uşağı, sayısız ormanlık araziye koruyu-

culuk eden güvenilir adamıydı; polisin, jandarmanın ve efendilerinin gözdesiydi." Nijniy-Novgorod'un çeşitli nahiyelerindeki en zengin köylü ve tüccarlar sonbaharda ortalıktan kayboldular ve evlerine ancak iki veya üç yıl sonra dönebildiler.

Ama ülkenin büyük kısmında, köye ilişkin haberler bu derece yakıcı değildi. *Kulak*lar diplomatça hareket ediyorlar, frene basıyorlar ve karşı koyuyorlar, ama *mir*'le çok fazla karşı karşıya gelmemeye özen gösteriyorlardı. Sıradan köylüyse, *kulak*'ı dikkatle izliyor, onun soylu mülk sahibiyle birleşmesine izin vermiyordu. *Kulak*'ı etkilemek için soylular ile köylüler arasındaki mücadele "dostane" baskıdan korkunç bir tedhişe dek çeşitli biçimlerde tüm 1917 yılı boyunca sürdü.

Latifundia sahipleri toprak sahibi köylülere saygıyla Soylular Meclisinin şeref kapısını açarlarken, küçük toprak sahipleri onlarla birlikte batmamak için gösterişli bir şekilde soylulardan uzaklaşıyorlardı. Siyaset dilinde bunun anlamı devrime dek aşırı-sağ partilere mensup olan soylu mülk sahiplerinin şimdi eski anıları uyarınca koruyucu renkte gördükleri liberalizmin rengine bürünmeyi düşlemeleriydi. Oysa daha önceden genellikle Kadetleri desteklemiş olan köylüler arasındaki mülk sahipleri şimdi sola doğru evriliyorlardı.

Perm vilâyetindeki küçük toprak sahipleri kongresi, eylülde, başında "kontların, prenslerin, baronların" bulunduğu Moskova toprak sahipleri kongresiyle ateşli bir şekilde dayanışıyordu. Elli desyatinalık bir mülkün sahibi şöyle diyordu: "Kadetler hiç bir zaman aba [armyak] ve kenevir konç [lapti] giymediler, bu yüzden hiç bir zaman bizim çıkarlarımızı savunamazlar." Liberallerden uzaklaşan emekçi mülk sahipleri mülkiyetten yana "sosyalistler" arıyorlardı. Delegelerden biri sosyal-demokrasiden yana olduğunu söylüyordu. "İşçi mi? Ona toprak verin, köye gelecek ve kan tükürmeyi bırakacaktır. Sosyal-Demokratlar bizden topraklarımızı almazlar." Kuşkusuz burada Menşevikler söz konusuydu. "Toprağımızı kimseye vermeyiz. Ona zahmetsizce sahip olan için, meselâ soylu toprak sahibi için bu kolay. Köylü içinse, toprak zor bir edinim oldu."

Bu sonbahar döneminde, köy *kulak*lara karşı onları itmeden, sadece genel harekete katılmaya zorlayarak ve sağcı kesimlere karşı onları koruyarak mücadele ediyordu. Bir yağmalama hadisesine katılmayı reddetmenin idamla cezalandırıldığı durumlara bile rastlanıyordu. *Kulak* elinden geldiği kadar ayak diriyordu, ama son dakikada kafasını biraz kaşıyıp düşündükten sonra, besili atlarını sağlam tekerlekli arabasına bağlıyor ve payını kapmaya yollanıyordu. Bu çoğu zaman aslan payıydı. Penza vilâyetinden köylü Begiçev şöyle anlatır: "Kârlı çıkanlar çoğunlukla atları ve adamları olan semirmiş kişilerdi." Oryol'den Savçenko da benzer şeyler anlatır: "Kârlı çıkanlar çoğunlukla karnı tok ve odun taşıyacak araca sahip *kulak*lardı."

Vermeniçev'in hesabına göre, şubattan ekime kadar, soylu toprak sahipleriyle olan dört bin dokuz yüzelli dört toprak ihtilafından topu topu üç yüz yirmi dördü köylü burjuvaziyledi. Müthiş bir oran! Tek başına bu bile, 1917'deki köylü hareketinin toplumsal temel itibariyle kapitalizme karşı değil, serfliğin kalıntılarına karşı yöneldiğini tartışmasız bir şekilde ispatlar. *Kulak*lara karşı mücadele çok sonraları, 1918'den, soylu mülk sahiplerinin tamamen tasfiyesinden sonra ortaya çıktı.

Resmî demokrasiye görünürde karşı konulmaz bir güç kazandırması gereken köylü hareketinin tümüyle demokratik niteliği aslında, her şeyden çok ne denli çürümüş olduğunu gösteriyordu. Tepeden bakıldığında, bir bütün olarak köylülüğün başında Sosyal-Devrimciler vardı. Köylüler oylarını onlara veriyor, onları izliyor, onlarla içli dışlı oluyorlardı. Mayıstaki Köylü Sovyetleri Kongresinde, Çernov Yürütme Komitesi seçiminde sekiz yüz on, Kerenskiy sekiz yüz dört oy alırken, Lenin sadece ve sadece yirmi oy alıyordu. Çernov'a boşuna "köylü bakanı" denmiyordu. Ama köylülerin stratejisinin de Çernov'dan şiddetle kopması boşuna değildi.

İktisadî dağınıklık mülk sahibine karşı mücadelede oldukça kararlı olan köylüyü devlet denilen genelleşmiş mülk sahibine karşı güçsüz hâle getirmişti. Mujikin gerçek devlete karşı hayalî bir krallığa yaslanma yolundaki organik ihtiyacı buradan kaynaklanıyordu.

Eskiden mujik sahtecileri öne sürüyor, çarın düzmece bir yaldızlı beratının veya dürüst bir dünya masalının etrafında toplanıyordu. Şubat Devriminden sonraysa, köylüler şimdi komiser olmuş eski soylu ve liberal mülk sahibine karşı kendisinden medet umarak Sosyal-Devrimcilerin "Toprak ve Özgürlük" bayrağının etrafında birleşiyorlardı. Çarın düzmece beratı ne kadar gerçek otokratla ilgiliyse Narodnik program da o kadar Kerenskiy'in gerçek hükûmetiyle ilgiliydi.

Sosyal-Devrimcilerin programında her zaman fazlasıyla ütopya bulunurdu: sosyalizmi bir küçük meta ekonomisi temelinde kurmaya çalışıyorlardı. Ama programın özü demokratik devrimciydi: soylu mülk sahiplerinden topraklarını almak. Programını yürürlüğe sokma durumu hasıl olduğunda, parti koalisyon yoluna saptı. Toprakların müsaderesine yalnızca soylu mülk sahipleri değil, Kadet bankacılar da katiyetle karşı çıkıyorlardı: mülkler en az dört milyar rubleye bankalara ipotek edilmişti. Kurucu Mecliste fiyat konusunda soylu mülk sahipleriyle pazarlık yapıp el sıkışmayı umut eden Sosyal-Devrimciler tüm gayretlerini mujikin topraklara el koymasını engellemeye hasrediyorlardı. Böylece, yalnızca sosyalizmlerinin ütopik niteliği yüzünden değil, demokratik tutarsızlıkları nedeniyle de köylüler nezdinde nüfuzlarını yitiriyorlardı. Ütopyacılıklarının sınanması yıllar alabilirdi. Toprak demokrasisi konusundaki ihanetleri ise bir kaç ay içinde belli oldu: Sosyal-Devrimcilerin hükûmetinde köylülerin bu aynı Sosyal-Devrimcilerin programını uygulamak için ayaklanma yoluna girmeleri gerekmişti.

Temmuzda, hükûmet köyü sindirmeye giriştiğinde, köylüler yine bu Sosyal-Devrimcilerin yanında sığınak aradılar: küçük Pontius'tan kaçıp büyük Pilatus'un yanında koruma aradılar. Bolşeviklerin kentlerde en çok zayıfladığı ay köylerde Sosyal-Devrimcilerin en büyük genişlemeyi sağladığı ay oldu. Özellikle bir devrim döneminde her zaman olduğu gibi, örgütsel nüfuzun azamileşmesi siyasî çöküşün başlangıcıyla çakıştı. Sosyal-Devrimci bir hükûmetin darbelerinden kaçınmak için Sosyal-Devrimcilerin ardına saklanan köylüler bu hükûmete veya partiye güvenlerini giderek kaybediyorlardı. Bu yüzden

Sosyal-Devrimcilerin köylerdeki örgütsel şişkinliği aşağıdan ayaklanan, yukarıdan cezalandıran bu kitle partisi için ölümcül oldu.

Moskova'da 30 temmuzda Askerî Örgütün bir toplantısında Sosyal-Devrimci bir cephe delegesi şöyle diyordu: köylüler hâlâ kendilerini Sosyal-Devrimci addetseler de, partiyle aralarında bir çatlak meydana gelmişti. Askerler de aynı kanıdaydılar: Sosyal-Devrimci ajitasyonun etkisi altında köylüler hâlâ Bolşeviklere düşman olsalar da, toprak ve iktidar sorununu Bolşevik tarzda çözüyorlardı. Volga'dan bir Bolşevik militan, Povoljskiy 1905 hareketine katılmış olan en seçkin Sosyal-Devrimcilerin giderek kendilerini safdışı edilmiş hissettiklerine tanıklık eder: "Mujikler onları 'ihtiyarlar' diye anıyor, onlara görünüşte saygılı davranıyor, ama oylarını kendi kafalarına göre veriyorlardı." Köylülere "kendi kafalarına göre" oy vermesini ve davranmasını işçiler ve askerler öğretiyordu.

İşçilerin köylüler üzerindeki devrimci etkisini değerlendirmek imkânsız: bu etkinin sürekli, moleküler, her yerde hazır ve nazır ve dolayısıyla da ölçülebilir olmayan bir niteliği vardı. Nüfuzun karşılıklılığını kolaylaştıran bir diğer etmen de köylerde dağınık vaziyette çok sayıda sanayi işletmesinin olmasıydı. Diğer yandan kentlerin en Avrupaîsi olan Petrograd'lı işçiler bile köyleriyle yakın bağlarını koruyorlardı. Yaz aylarında artmış olan işsizlik binlerce işçiyi köye geri püskürtüyordu: bunlar çoğunlukla ajitatör ve elebaşı oluyorlardı.

Mayıs-haziranda, Petrograd'da, çeşitli vilâyet, kaza, hattâ nahiye kökenlileri biraraya getiren memleket dernekleri [*zemlyaçestva*] kuruldu. İşçi basınında köylere yapılan gezilere dair raporların okunduğu, delegeler için talimatların belirlendiği, ajitasyon için malî kaynakların araştırıldığı *zemlyaçestva* toplantılarından haberlere koca koca sütunlar ayrıldı. Ayaklanmadan hemen önce, *zemlyaçestvo*'lar Bolşeviklerin yönetiminde özel bir merkez büro etrafında birleştiler. *Zemlyaçestvo* hareketi kısa zamanda Moskova'ya, Tver'e ve daha bir çok başka sanayi şehrine yayıldı.

Bununla birlikte, köy üzerindeki doğrudan eylem açısından, askerlerin daha da büyük bir önemleri vardı. Ancak yapay cephe koşul-

larında veya kentteki kışla koşullarında genç köylüler bir noktaya dek dağınıklıklarının yarattığı etkileri aşarak ulusal ölçekteki sorunlarla karşı karşıya gelebiliyorlardı. Bununla birlikte, siyasal özerklik yokluğu burada da kendini hissettiriyordu. Her zaman yurtsever ve muhafazakâr aydınların önderliği altında kalan ve onlardan kurtulmaya çabalayan köylüler ordu içinde diğer toplumsal grupların dışında bir blok oluşturmaya çalışıyorlardı. Otoriteler böyle eğilimlere olumsuz yaklaşıyorlardı, Savaş bakanlığı buna karşı çıkıyordu, Sosyal-Devrimciler pek yardımlarına gelmiyorlardı. Köylü vekilleri sovyetleri ordu içinde çok zayıf bir yer edinebilmişlerdi. En uygun koşullarda dahi, köylü ezici niceliğini siyasî bir niteliğe dönüştürme durumunda değildi.

Ancak büyük devrimci merkezlerde işçilerin doğrudan eylemi neticesinde asker-köylü sovyetleri kayda değer bir faaliyet geliştirmeye muvaffak oldular. Böylece Petrograd Köylü Sovyeti nisan 1917'den ocak 1918'e dek köylere, özel yetkileri haiz bin üç yüz doksan beş ajitatör göndermişti; az çok aynı sayıda başkaları da yetki belgesi olmaksızın yola koyulmuştu. Delegeler yetmiş beş vilâyet (guberniya) katettiler. Kronstadt'ta denizciler ve karacılar arasında, işçilerin örneğini izleyerek, delegelere kendilerine demiryollarında ve vapurda bedava seyahat etme "hakkı" tanıyan belgeler verecek olan *zemlyaçestvo*'lar oluşturuluyordu. Özel şirket demiryolları bu belgeleri hiç itiraz etmeksizin kabul ediyorlardı, ama devletin demiryollarında ihtilaflar çıkıyordu.

Örgütlerin resmî delegeleri yine de köylü okyanusu içindeki damlalardan ibaretti. Miting nutuklarının tutarlı sloganlarını kulaklarına küpe yaparak cepheden ve cephe gerisi garnizonlarından kaçan yüz binlerce ve milyonlarca asker tarafından son derece daha önemli bir görev yerine getirilmişti. Cephedeki dilsizler köylerinde papağan kesiliyorlardı. Dinlemeye meraklı insanlar da hiç eksik olmuyordu. Bölgeden bir Bolşevik, Muralov şöyle anlatır: "Moskova etrafındaki köylüler içinde sola doğru muhteşem bir hareket oluşuyordu... Bölgedeki kasaba ve köyler asker kaçakları kaynıyordu. Henüz köyle bağla-

rını koparmayan başkentli proleter de buraya sızıyordu." Köylü Naumçenkov'a göre Kaluga vilâyetindeki uykuya dalmış kır "haziran ve temmuz döneminde şu veya bu nedenle cepheden gelen askerlerce uyandırılmıştı." Nijniy-Novgorod komiseri "tüm hukuka ve yasaya karşı gelmelere vilâyet sınırları içinde asker kaçaklarının, izinli gelen askerlerin veya alay komiteleri delegelerinin belirişinin sebebiyet verdiğini" bidiriyordu. Zolotonoşskiy nahiyesinde Baryatinskaya mülklerinin baş kâhyası ağustosta Kronstadtlı bir denizci olan Gatran'ın yönetimindeki toprak komitesinin keyfî fiillerinden yakınıyordu. Bugulminskiy nahiyesinin komiserinin raporuna göre "izinli gelen denizciler ve askerler anarşi yaratmak ve pogromlar kışkırtmak amacıyla ajitasyon yapıyorlar"dı. "Mglinsk nahiyesinin Belogoş kasabasında bir deniz eri kendi otoritesiyle ormandan yakacak odun ve travers kesimi ile gönderimini yasakladı." Mücadeleyi başlatan askerler olmasa da, bitiren onlardı. Nijniy-Novgorod şehrinde mujikler kadınlar manastırını rahatsız ediyorlar, otlaklarını biçiyorlar, çitlerini kırıyorlar, rahibelere huzur vermiyorlardı. Baş rahibe boyun eğmiyor, milisler mujikleri sopadan geçirmek üzere alıp götürüyorlardı. Köylü Arbekov şöyle yazar: "Bu durum askerlerin gelişine kadar sürdü. Cepheden gelenler hemen vaziyete el koydular": manastır tahliye edildi. Köylü Bobkov'a göre, Mogilev vilâyetinde "cepheden yuvalarına dönen askerler komitelerdeki elebaşılardı ve soylu mülk sahiplerinin malikânelerinden atılmasında başı çekiyorlardı."

Cepheden gelenler, insana karşı tüfek ve süngü kullanma alışkanlığını edinmiş kişilerin bariz kararlılığını işin içine kattılar. Asker karıları bile kocalarının savaşçı ruhunu ödünç almışlardı. Penza vilâyetinden köylü Begişev şöyle anlatır: "Eylülde, toplantılarda baskın lehinde görüş bildiren güçlü bir *asker karıları*[1] hareketi oluştu." Aynı şey diğer taşra vilâyetlerinde de gözleniyordu. Kentlerde bile mayalanmayı sıklıkla "asker karıları" harekete geçiriyorlardı.

Kırsal karışıklıkların başını askerlerin çektiği olaylar, Vermeniçev'in hesabına göre, martta yüzde bir, nisanda yüzde sekiz, eylülde

[1] Baba (köylü kadın, sıradan kadın) sözcüğü kullanılıyor [çn].

yüzde on üç ve ekimde yüzde on yediydi. Bu tür hesap tam olma iddiası taşıyamaz; ama yine de genel eğilimi hataya düşmeden gösterir. Sosyal-Devrimci öğretmenler, zabıt kâtipleri ve memurların ılımlı yönetimi hiç bir şeyden sakınmayan askerlerin yönetimiyle yer değiştirmişti.

Bir zamanlar iyi bir marksist olan, savaş sırasında zenginleşmeyi başarmakla birlikte ilkelerini ve kavrayış kudretini kaybeden bir Alman yazar Parvus, Rus askerlerini yağmacı ve tecavüzcü Orta Çağ paralı askerleriyle[2] kıyaslıyordu. Böyle konuşmak için, Rus askerlerinin, tüm aşırılıklarına rağmen, basitçe tarihin en büyük toprak devriminin yürütme organından başka bir şey olmadığını görmemek gerekiyordu.

Hareket yasallıktan kesin bir şekilde kopmadığı müddetçe, köylere askerî birlik gönderimi simgesel karakterini koruyordu. Bastırma işi için etkili bir şekilde yalnızca Kazak birlikleri kullanılabiliyordu. 11 ekimde liberal *Russkoye Slovo* [Rus Sözü] gazetesi şöyle yazıyordu: "Serdobskiy nahiyesine dört yüz Kazak gönderildi... bu tedbir sükûneti sağladı. Köylüler Kurucu Meclisi bekleyeceklerini beyan ettiler." Dört yüz Kazak Kurucu Meclis için kuşkuya yer bırakmayacak bir tedbirdi! Ama yeterince Kazak yoktu ve olanlar da ayak diriyordu. Bu arada, hükûmet giderek daha fazla "kesin tedbir" almaya zorlanıyordu. İlk aylarda, Vermeniçev köylülere karşı on yedi silahlı güç gönderilmesi olayı sayar; bu rakam temmuz ve ağustosta otuz dokuz; eylül ve ekimde ise yüz beş olmuştur.

Köylü hareketini silahlı güç kullanarak bastırmak ateşe körükle gitmek demekti. Olayların çoğunda askerler köylülerden tarafa geçiyorlardı. Podolsk vilâyetindeki bir nahiye komiseri şunu bildiriyordu: "Askerî teşkilâtlar ve hattâ bazı kıtalar toplumsal ve iktisadî sorunları çözüyorlar, köylüleri el koyma hareketlerine girişmeye ve ağaç kesmeye zorluyorlar (!) ve bazen de kimi havalilerde, bizzat kendileri yağmaya iştirak ediyorlar... Yerel birlikler bu şiddet eylemlerinin bastırılmasında görev almayı reddediyorlar...." İşte köydeki ayaklan-

2Lansquenet: XV. yüzyılda ücret karşılığı Fransa'ya hizmet eden Alman piyadesi [çn].

ma disiplinin son kırıntılarını böyle yok etmişti. Başında işçilerin bulunduğu köylü savaşı koşullarında, ordunun kentlerdeki ayaklanmayı bastırmak için gönderilmeye izin vermesi söz konusu olamazdı.

İşçiler ve askerlerden köylüler ilk kez Bolşevikler konusunda yeni bir şey öğreniyorlardı: Sosyal-Devrimcilerin kendilerine anlattıklarından daha başka bir şey. Lenin'in sloganları ve adı köye nüfuz etti. Bununla beraber, çoğu durumda, Bolşeviklere yönelik giderek sıklaşan sızlanmalarda bir uydurma veya abartma niteliği seziliyordu: soylu mülk sahipleri böylece daha emin bir şekilde yardım elde edeceklerini umuyorlardı. "Ostrovskiy kazasında, Bolşevik propagandanın sonucunda tam bir anarşi mevcut." Ufa vilâyetinden gelen haberler şöyleydi: "nahiye komitesi üyesi Vassilyev Bolşeviklerin programını yayıyor ve açıkça soylu mülk sahiplerinin asılacağını beyan ediyor." Novgorod vilâyetinden bir mülk sahibi, Polonnik "yağmaya karşı korunma" ararken şöyle eklemeyi de unutmuyor: "Yürütme Komiteleri Bolşeviklerle dolu"; yani: mülk sahipleri için yaramaz adamlar. Simbirsk vilâyetinden köylü Zumorin Anılar'ında şöyle yazar: "Ağustosta, işçiler Bolşeviklerin partisi için ajitasyon yaparak, parti programlarını sunarak köyleri dolaşıyorlardı." Sebej kazasının sorgu yargıcı, köyünde "geçici hükûmeti devirmeye çağıran ve Lenin'in taktiğini öven" Petrograd'dan gelme yirmi altı yaşındaki bir tekstil işçisi olan Tatyana Mihaylovna hakkında bir soruşturma başlatmıştı. Smolensk vilâyetinde, ağustos sonuna doğru, köylü Kotov'un şahit olduğu üzere, "Lenin'le ilgilenilmeye başlandı, Lenin'in sesine kulak verildi..." Bununla beraber, nahiye *zemstvo*'larına seçilenler büyük çoğunluk itibariyle Sosyal-Devrimcilerdi.

Bolşevik partisi köylüye yaklaşmaya çabalıyordu. 10 eylülde, Nevskiy Petrograd Komitesinden bir köylü gazetesi yayınlama işine girilmesini istedi: "köylülerin başkenti anlamadığı ve başkentin de köylüleri anlamadığı Paris Komününde yaşanan deneylerin bir daha olmaması için her şey yapılmalıydı." Kısa bir süre sonra *Bednota* [Yoksullar] gazetesi çıkmaya başladı. Fakat partinin kelimenin gerçek anlamında köylüler arasındaki faaliyeti yine de ihmal edilebilir dü-

zeydeydi. Bolşevik partisinin gücü teknik imkânlarda ya da aygıtta değil, doğru politikasındaydı. Rüzgârın üfürmesi nasıl tohumları her yana saçıyorsa, devrimin kasırgaları da Lenin'in fikirlerini yayıyordu.

Tver vilâyetinden köylü Vorobyev *Anılar*'ında şöyle yazar: "Eylül ayına doğru, toplantılarda, yalnızca cepheden gelen askerler değil, yoksul köylüler de giderek daha bir sıklıkla ve yüreklilikle Bolşeviklerden yana çıkıyorlardı..." Simbirsk vilâyetinden köylü Zumorin'in teyit ettiği gibi, "yoksullar ve bazı orta köylüler arasında Lenin adı tüm dudaklardaydı, yalnızca Lenin'den bahsediliyordu. Novgorod'lu bir köylü, Grigoryev, nahiyedeki bir Sosyal-Devrimcinin Bolşevikleri "yağmacı" ve "hain" diye nitelediğini anlatır. Mujikler gürleyerek cevap vermişlerdir: "Hoşt köpek, taşlayın şunu! Bize maval okuma! Hani toprak nerde? Kes! Bize bir Bolşevik getirin'!" Bu olayın Ekimden sonra cereyan etmesi pek muhtemeldir; böylesi bir sürü olay mevcuttu. Köylülerin hatıralarında olaylar güçlü bir yer etmiştir, ama kronoloji duygusu zayıftır.

Oryol vilâyetindeki evine içi Bolşevik literatürle dolu koca bir bavulla dönen bir asker, Çinenov, doğduğu köyde kötü karşılanmıştı: herkes içinde Alman altını var zannediyordu. Ama Ekimde, "nahiye hücresi yedi yüz üyeye ulaşmıştı, bir çok tüfeğe sahipti ve sovyet iktidarının savunulmasına koşuyordu." Bolşevik Vraçev, münhasıran bir tarımsal üretim diyarı olan Voronej vilâyetindeki köylülerin "Sosyal-Devrimci nefes darlığından kurtularak" nasıl "sayesinde çok sayıda köy ve nahiye hücresine sahip olduğumuz, gazetelerimiz için aboneye kavuştuğumuz ve Komitemizin bulunduğu daracık lokalde bir çok mujiki ağırladığımız partimize ilgi duymaya başladıklarını" anlatır. İvanov'un hatıralarına göre, Smolensk vilâyetinde, "Bolşevikler köylerde çok azdılar, kazalarda çok daha az sayıdaydılar, Bolşevik gazeteleri yoktu, çok az bildiri basılıyordu... Ama yine de, Ekime ne kadar yaklaştıkça, köy de o kadar daha çok Bolşeviklere dönüyordu..."

Aynı İvanov şöyle yazıyordu: "Ekime dek, sovyetlerde Bolşevik bir etkinin bulunduğu kazalarda vandalizmin soylu mülk sahipleri-

nin malikânelerine karşı zincirlerinden boşalması ya hiç mevcut değildi ya da çok düşük bir derecedeydi." Bununla birlikte, olay bu açıdan her yerde aynı şekilde cereyan etmiyordu. Örneğin Tadeusz şöyle anlatır: "Toprakların köylülere geri verilmesini isteyen Bolşeviklerin talepleri malikâneleri basan, bazılarını yakan, otlakları, koruları ele geçiren Mogilev taraflarındaki köylü kitleleri tarafından özellikle hemen benimsenmişti." Aslında bu tanıklıklar arasında hiç bir çelişki yoktur. Bolşeviklerin genel ajitasyonu köylerdeki iç savaşı kuşkuya yer bırakmayacak şekilde besliyordu. Ama Bolşeviklerin daha sağlamca kök salmayı başardıkları yerlerde, doğal olarak köylülerin ileri atılışlarını zayıflatmadan bunu düzene sokmaya ve zararlarını sınırlamaya çaba gösteriyorlardı.

Toprak meselesi yalıtılmış vaziyette ortaya çıkmıyordu. Köylü, özellikle savaşın son döneminde alıcı olduğu kadar satıcı olarak da acı çekmişti: elindeki buğday devletçe sabit fiyatlarla alınıyordu, sanayi ürünleri giderek el yakar hâle geliyordu. Bilâhare "makas" tanımıyla Sovyet ekonomisinin merkezî sorunu hâline gelecek olan köy ile kent arasındaki iktisadî ilişkiler sorunu tehditkâr görünümüyle ortaya çıkmaya başlamıştı bile. Bolşevikler köylüye "sovyetler iktidarı almalı ve toprağı köylüye vermeli, savaşı bitirmeli, sanayiyi üzerindeki seferberliği kaldırtmalı, üretim üzerinde işçi denetimini kurmalı, sanayi ürünleri ile tarımsal ürünler arasındaki fiyat nispetlerini düzene sokmalıdır" diyordu. Bu cevap ne denli kestirme olsa da, yine de izlenecek yolu gösteriyordu. Troçki 10 ekimde fabrika komiteleri konferansında "bizimle köylülük arasındaki duvar Avksentiyev tarzı sovyetçilerdir. Bu duvarı delmek lâzım. İşçinin köye tarım makinaları sağlayarak köylüye tüm yardım çabalarının, organize bir üretim üzerinde işçi denetimi kurulmadıkça, sonuçsuz kalacağı köye açıklanmalıdır." Konferans köylülere hitaben yayınladığı manifestosunu işte bu mealde hazırladı.

Petrograd işçileri bu sıralarda fabrikalarda özel bir merkezin (*İşçiden Köylüye*) emrine teslim etmek üzere metal, ıskarta ve döküntü malzemeleri toplayan özel komisyonlar kurmuşlardı. Bu atık malze-

meler çok basit tarım âletleri ve yedek parçaları imâlinde kullanılıyorlardı. İktisadî hedefler üzerinde ajitasyon emellerinin hâkim olduğu, henüz hacim itibariyle pek kayda değer olmayan üretimin gidişatına bir plan dahilindeki bu ilk işçi müdahalesi yine de yakın bir geleceğin perspektifini aralıyordu. Bolşeviklerin kutsal köy sahasına burunlarını sokmalarından korkuya kapılan Köylü Yürütme Komitesi yeni inisyatifi ele geçirmeye çalıştı. Ama kent ortamında Bolşeviklerle rekabete girişmek köylerde bile çaptan düşen yorgun uzlaşmacıların harcı değildi.

Tver vilâyetinden köylü Vorobyev daha sonraları, Bolşeviklerin ajitasyonunun yankısı "yoksul köylüleri öyle bir uyandırdı ki, açıkça, eğer Ekim ekimde olmasaydı, kasımda olurdu denebilir" diye yazmıştı. Bolşevizmin siyasî gücünün bu çok canlı tasvir edilen özelliği onun örgütlenmesindeki zayıflıkla hiç bir şekilde çelişmez. Devrim kendine yolu ancak büyük orantısızlıklarla açabilir. Geçerken belirtelim, işte özellikle bu nedenle onun hareketi bir biçimsel demokrasinin çerçevesi içinde tutulamaz. Toprak devriminin ekim veya kasımda gerçekleşebilmesi için, köylülere Sosyal-Devrimci partinin artık çok aşınmış elbisesinden başka bir şey kalmamıştı. Sol unsurları köylü ayaklanmasının baskısı altında alelacel ve düzensiz bir şekilde toplandılar, Bolşeviklerin peşine takıldılar ve onlarla rekabete giriştiler. İzleyen aylarda, köylülükteki siyasî kayma aslen sol Sosyal-Devrimcilerin yamalı bayrağı altında gerçekleşti: bu gelip geçici parti kırsal Bolşevizmin yansımış, kararsız bir biçimi, köylü savaşı ile proleter ayaklanması arasında bir geçici köprü hâline geldi.

Toprak devriminin kendi yerel organlarına ihtiyacı vardı. Bunlar neye benziyorlardı? Köylerde farklı türde örgütler vardı: nahiye yürütme komiteleri, toprak komiteleri ve iaşe komiteleri gibi devlet örgütleri; sovyetler gibi toplumsal örgütler; partiler gibi tamamen siyasî örgütler; son olarak da nahiye *zemstvo*'ları tarafından temsil edilen özerk idarî organlar. Köylü sovyetleri ancak taşra vilâyetlerinin idarî sınırları dahilinde, kısmen kaza çerçevesinde gelişebilmişlerdi; çok az nahiye sovyeti vardı. Nahiye *zemstvo*'ları pek az kök bulmuş-

lardı. Buna karşılık, devlet organları olarak tasarlanan toprak komiteleri ile yürütme komiteleri, ilk bakışta ne denli garip görünürse görünsün, köylü devriminin organları hâline gelmişlerdi.

Memurlardan, toprak sahiplerinden, profesörlerden, diplomalı tarım bilimcilerden, Sosyal-Devrimci siyasetçilerden ve bunların arasına serpiştirilmiş ne idüğü belirsiz köylülerden meydana gelen Toprak Üst Komitesi gerçekte toprak devrimi için başlıca frendi. Vilâyet komiteleri hiç bir zaman hükûmet politikalarını uygulamaktan vazgeçmediler. Kaza komiteleri ise köylülerle otoriteler arasında yalpalıyorlardı. Buna karşılık, köylüler tarafından seçilen ve bizzat olay yerinde, köylerin gözü önünde faaliyet gösteren kaza komiteleri toprak hareketinin araçları hâline geliyorlardı. Komite üyelerinin genellikle Sosyal-Devrimci partiye bağlı olduklarını iddia etmeleri hiç bir şeyi değiştirmiyordu: kendilerini mujikin izbasına göre ayarlıyorlardı, yoksa kendilerine soylunun malikânesini örnek almıyorlardı. Köylüler toprak komitelerinin devlet niteliğine özel bir önem atfediyorlardı, onda iç savaş için bir tür ihtira beratı görüyorlardı.

Saransk kazası polis şeflerinden biri daha mayıs ayında şu açıklamayı yapmıştı: "Köylüler nahiye komitesinin dışında kimseyi tanımadıklarını, tüm kaza ve kent komitelerinin toprak sahiplerine hizmet ettiklerini söylüyorlar." Nijniy-Novgorod komiserine göre, "bazı nahiye komitelerinin köylülerin keyfî fiillerine karşı mücadele etmek için yaptıkları tüm girişimler hemen her zaman başarısızlıkla sonuçlanıyor ve tüm ekibin görevden alınmasına yol açıyordu..." Pskov vilâyetinden köylü Denissov'a göre, "seçilmiş üyeleri köylülerin ve cephedeki askerlerin en devrimci kesimini temsil ettiklerinden dolayı, komiteler her zaman mülk sahiplerine karşı köylü hareketinden yanaydılar".

Kaza komitelerinde ve özellikle de vilâyet merkezlerindeki komitelerde soylu mülk sahipleriyle barışçı ilişkilerini korumaya çalışarak yönetim görevini yerine getiren memur *intelligentsiya*sıydı. Moskova vilâyetinden köylü Yurkov şöyle yazar: "Köylüler, tersyüz edilse de, bunun hep aynı kürk manto, aynı iktidar olduğunu, sadece adının

değiştiğini görüyorlardı." Kursk vilâyeti komiseri ise şöyle yazıyordu: "Geçici hükûmetin kararlarını uzlaşmaz bir şekilde uygulayan kaza komiteleri için yeni seçimler yapılması yönünde bir eğilim gözleniyor." Bununla birlikte, köylünün kaza komitesine ulaşması çok zordu: köylerle nahiyeler arasındaki siyasal irtibat Sosyal-Devrimciler tarafından sağlanıyordu. Öyle ki köylüler başlıca misyonu eski kürk mantoyu ters çevirip giydirmek olan partinin aracılığıyla hareket etmek zorunda kalıyorlardı.

Köylülüğün mart sovyetleri karşısındaki ilk bakışta anlamsız görünen soğukluğunun gerçekte derin sebepleri vardı. Sovyet, toprak komitesi gibi özel amaçlı bir örgütü değil, devrimin evrensel bir örgütünü temsil ediyordu. Ama genel politika alanında, köylü önderlik olmadan bir adım dahi atamıyordu. Tüm mesele bu önderliğin nereden geleceğiydi. Vilâyet ve kaza köylü sovyetleri köylü devriminin organları olarak değil, köylülük üzerinde muhafazakâr bir vesayetin araçları olarak, kooperatiflerin inisyatifiyle ve büyük ölçüde de onların kaynaklarıyla kurulmuşlardı. Köy, sırtında taşıdığı sağ Sosyal-Devrimcilerin sovyetlerine iktidara karşı bir kalkan olarak tahammül ediyordu. Ama kendi diyarında toprak komitelerini tercih ediyordu.

Köyün "tümüyle kırsal çıkarlar" çevresine kendini hapsetmesini önlemek için, hükûmet demokratik *zemstvo*ların kurulması işinde acele ediyordu. Bu da mujiki gardını almaya zorluyordu. Sık sık seçim yapılmasını dayatmak zorunlu oluyordu. Penza komiseri şöyle bildiriyordu: "Yasalara uymayan durumlar hasıl oldu ve seçimler iptal edildi." Minsk vilâyetinde, köylüler nahiye seçim komisyonunun başkanı Prens Drutskiy-Lyubetskiy'i listeleri değiştirmekle suçlayarak tutukladılar: mujikler asırlık kavgalarının demokratik bir şekilde çözüme bağlanması konusunda prensle uyuşmaya varmakta güçlük çekiyorlardı. Bugulminskiy kazasının komiseri şöyle bildiriyordu: "Kazadaki nahiye *zemstvo*'ları için yapılan seçimler plana pek uygun gitmedi... Seçilenler tümüyle köylü, çevredeki aydınların, özellikle de toprak sahiplerinin dışarıda kaldıkları gözleniyor." Bu açıdan, *zemstvo*lar komitelerden pek farklı durumda değillerdi. Minsk vilâyetinin

komiseri hayıflanarak şöyle yazıyordu: "Köylü kitlesinin aydınlara ve özellikle de toprak sahiplerine yönelik tavrı negatif." Mogilev'de çıkan 23 eylül tarihli bir gazetede şunlar okunuyordu: "Tüm toprağın hemen köylülere verilmesine yardım etmek için kararlı bir söz verilmediği müddetçe aydınların köylerdeki faaliyeti büyük riskler taşıyor." Başlıca sınıflar arasında bir anlaşma, hattâ bir uyuşmanın imkânsız olduğu yerlerde, demokrasi kurumlarının altındaki toprak kayıyordu. Nahiye *zemstvo*'larının ölü doğmuş niteliği hiç hataya düşmeden Kurucu Meclisin de çöküşü öngörüsüne yol açıyordu.

Nijniy-Novgorod komiseri, "bu havalideki köylülerde tüm medenî yasaların gücünü kaybettikleri ve tüm hukuk ilişkilerinin şimdi artık köylü örgütlerince tanzim edilmeleri gerektiği kanaâti hâkim" diye açıklıyordu. Elinin altında polis gücü bulunan nahiye komiteleri yerel yasalar yapıyor, kira fiyatlarını oluşturuyor, ücretleri tanzim ediyor, malikânelere kâhya atıyor, toprakları, otlakları, ormanları, alet edevatı kendi eline alıyor, toprak sahiplerinin ellerindeki silahları müsadere ediyor, arama-tarama ve tutuklamalara girişiyordu. Yüzyılların sesi ve devrimin çok yeni tecrübesi de mujike toprak meselesinin bir güç meselesi olduğunu söylüyordu. Bir toprak devrimi için bir köylü diktatörlüğünün organlarına sahip olmak gerekiyordu. Mujik henüz bu latince kökenli sözcüğü bilmiyordu. Ama ne istediğini biliyordu. Mülk sahiplerinin, liberal komiserlerin ve uzlaşmacı politikacıların yakındıkları "anarşi" gerçekte nahiyelerdeki devrimci bir diktatörlüğün ilk aşamasıydı.

Toprak devrimi için tümüyle köylülerden oluşan özel organlar kurmanın gerekliliği Lenin tarafından tâ 1905-1906 olaylarından bu yana savunuluyordu. Stockholm'deki parti kongresinde şöyle diyordu: "Devrimci köylü komiteleri köylü hareketinin yürüyebileceği yegâne yoldur." Mujik Lenin'i okumuyordu. Ama buna karşılık, Lenin mujikin düşüncelerini iyi okuyordu.

Köy sovyetlere yönelik tutumunu sonbahara doğru, sovyetlerin kendileri siyasî yollarını değiştirdikleri vakit değiştirdi. Kaza veya vilâyet merkezlerindeki Bolşevik ve sol Sosyal-Devrimci sovyetler köy-

lüleri artık dizginlemiyor, tersine ileriye itiyordu. İlk aylarda, köy uzlaşmacı sovyetlerde, daha sonra onlarla açık bir çatışmaya girmek üzere, yasal bir kılıf aradıysa da, şimdi devrimci sovyetlerde ilk kez olarak gerçek bir önderlik bulmaya başlıyordu. Saratov vilâyetinden köylüler eylülde şöyle yazıyorlardı: "İktidar tüm Rusya'da işçi, köylü ve asker vekilleri sovyetlerinin eline geçmelidir. Bu daha güvenli olur." Ancak sonbahara doğru köylüler toprak programlarını sovyetler iktidarı sloganına bağlamaya başladılar. Ama burada da henüz bu sovyetleri kimin, nasıl yöneteceğini bilmiyorlardı.

Toprak kavgalarının Rusya'da büyük bir geleneği, basit ama açık bir programı, yerine göre şehitleri ve kahramanları vardı. Muhteşem 1905 deneyimi köy için bile iz bırakmaksızın geçmedi. Buna bir de milyonlarca köylüyü birleştiren dinî tarikatlerin düşünce faaliyetini eklemek gerekir. İyi bilgiye sahip bir yazar şöyle yazar: "Ekim Devrimini... dinî umutlarının mutlak gerçekleşmesi gibi karşılayan bir çok köylü gördüm." Tarihte bilinen tüm köylü ayaklanmaları içinde 1917'deki Rus köylü hareketi kuşkusuz siyasî fikirlerle en çok beslenen olmuştu. Bununla beraber, kendine özerk bir önderlik oluşturup iktidarı eline alma yeteneğini gösterememişse eğer, bunun sebepleri yalıtılmış, çapsız ve rutin bir ekonominin organik niteliğinde yatıyordu. Mujikin tüm hayat suyunu tüketip bitiren bu ekonomi ona genelleştirme yeteneğini kazandırarak zararını telâfi etmiyordu.

Köylünün siyasî özgürlüğü pratikte çeşitli kent partileri arasında seçim yapma özgürlüğü anlamına geliyordu. Ama bu seçim bile *a priori* yapılmıyordu. Ayaklanmasıyla köylülük Bolşevikleri iktidara sürüklemişti. Ama Bolşevikler ancak iktidarı ele geçirdikten sonra, toprak devrimini bir işçi devleti yasası hâline getirerek, köylüleri fethedeceklerdi.

Yakovlev'in idaresinde bir bilginler grubu toprak hareketinin Şubattan Ekime nasıl evrildiğini gösteren son derece değerli bir belge sınıflandırması oluşturdu. Her ay için organize olmayan gösteri sayısını ifade etmek üzere 100 rakamını baz olarak kabul eden bu bilginler "organize" çatışmaların nisanda 33'e, haziranda 86'ya, temmuz-

da 120'ye yükseldiğini hesapladılar. Bu köylerde Sosyal-Devrimci örgütlerin en fazla yeşerdiği andı. Ağustosta, 100 organize olmayan çatışmaya karşılık 62 ve ekimde de topu topu 14 organize çatışma vardı. Çok bildik olmakla birlikte son derece öğretici olan bu rakamlardan Yakovlev bu arada çok şaşırtıcı bir sonuç çıkartır: Ağustos ayı öncesinde hareket daha çok "organize" bir hal almışsa da, sonbaharda daha çok "kendiliğinden"[3] bir niteliğe bürünmüştür. Bir başka araştırmacı, Vermeniçev de aynı sonuca varıyor: "Ekim arifesinde dalganın yükseldiği dönemde organize hareketin yüzdesindeki düşüş bu aylarda hareketin kendiliğindenci niteliğine tanıklık ediyor." Körlük ile görme gibi, kendiliğinden de bilinçli ile karşı karşıya getirilirse —tek bilimsel antitez budur—, köylü hareketinin ağustosa kadar olan bilinç durumunun arttığı, ama sonra Ekim ayaklanması sırasında tümüyle yok olmak üzere düşmeye başladığı sonucuna varmak gerekir. Ama kuşkusuz bizim bilginler bunu söylemek istemiyorlar. Mesele hakkında biraz düşünülürse, örneğin Kurucu Meclis için yapılan kırsal seçimlerin, "örgütlü" görünmesine rağmen, her köylünün açıkça ne istediğini bildiği soylu mülk sahiplerine karşı köylülerin "organize olmayan" yürüyüşünden son derece daha "kendiliğinden" —yani tasarlanmamış, sürüye uyarak gidilen, kör— bir niteliğe sahip olduklarını kavramak zor değil.

Sonbahar dönemecinde, köylülük kendiliğindenciliğe atılmak için bilinçli görüşünden ayrılıyor değil, iç savaşa varmak için uzlaşmacı önderlikten kopuyordu. Örgütlülükteki gerileme aslında yüzeysel bir nitelikteydi. Uzlaşmacıların örgütleri düşüyordu; ama geride bıraktıkları, en devrimci unsurların doğrudan idaresi altında oluşan yeni bir yolun başlatılmasına yardım ediyordu: askerler, denizciler, işçiler. Kesin kararlı eylemlere yönelen köylüler sık sık genel kurul topluyorlar ve hattâ alınan kararın köyün tüm sakinlerince imzalanmasına

3Rusça "elementarnıy" [temel, basit, ilkel] sözcüğü devrin devrimci literatüründe sıklıkla bir teori ve programa sahip bir örgütçe yönetilen sınıf bilinçli hareketlerle tezat oluşturmak üzere kullanılıyordu. Amerikan çevirisinde "spontaneous", fransızca çeviride "force élémentaire" sözcüğüyle karşılanan bu deyiş türkçede "kendiliğinden[ci]" sözcüğüyle verildi (çn).

özen gösteriyorlardı. Bir üçüncü bilgin, Şestakov şöyle yazar: "Kimi zaman yıkıcılığa yönelen köylü hareketinin sonbahar döneminde, çoğunlukla sahneye eski köy komün meclisi [*shod*] çıkıyordu. Köylüler el konulan malları *shod* vasıtasıyla bölüşüyorlar, mülk sahipleri ve malikâne yöneticileriyle, kaza komiserleri ve çeşitli *barış elçileriyle*... görüşmeleri *shod* vasıtasıyla yürütüyorlardı."

Köylüleri dosdoğru iç savaşa götüren nahiye komiteleri neden sahneden yok olmuştu? Bu konuda, belgelerde açık seçik belirtilere sahip değiliz. Ama açıklama kendiliğinden geliyor. Devrim, organlarını ve silahlarını son derece hızlı aşındırır. Toprak komiteleri yarı barışçı tedbirlerle iş gördüğünden doğrudan saldırıya pek az elverişliydi. Genel sebep daha az önemli olmayan özel sebeplerle tamamlanır. Mülk sahipleriyle açık bir savaşa girişen köylüler bir yenilgi durumunda başlarına gelecekleri çok iyi biliyorlardı. Bir çok toprak komitesinin üzerine daha Kerenskiy zamanında bile kilit vurulmuştu. Mesuliyetleri dağıtmak mutlak bir taktik gereklilik hâlini almıştı. Bunun için en kullanışlı biçim mir (kırsal komün) idi. Köylülerin geleneksel birbirlerine karşı güvensizliği de kuşkusuz aynı yönde etkili oluyordu: şimdi toprak sahiplerinin mallarına el koymak ve bunları paylaşmak söz konusuydu ve herkes, haklarını kimseye emanet etmeden bizzat operasyona katılmak istiyordu. Böylece, mücadelenin artan şiddetlenmesi, temsilî organların, *shod* toplanması ve *mir* kararları şeklindeki ilkel köylü demokrasisinin lehine, geçici olarak safdışı edilmesi sonucunu doğuruyordu.

Köylü hareketinin niteliğinin tanımlanmasındaki bu kaba saba yanılgılar, özellikle Bolşevik bilginlerin kaleminden hiç beklenmedik bir şey gibi görülebilir. Ama unutmamak gerekir ki, burada söz konusu olan yeni tarz Bolşeviklerdir. Düşüncenin bürokratikleşmesi kaçınılmaz olarak köylülüğe yukarıdan dayatılan örgütlenme biçimlerinin aşırı değerlendirilmesine ve köylülerin kendilerine verdikleri biçimlerin eksik değerlendirilmesine götürür. Bilgin memur, liberal profesörün izinde, toplumsal süreçleri idarî açıdan ele alır. Tarım halk komiseri sıfatıyla Yakovlev bilâhare köylülüğe yönelik aynı yalınkat

bürokrat tavrını, ama bu kez son derece daha geniş ve büyük sorumluluklarla dolu bir alanda, "topyekûn kollektifleştirme" [sploşnaya kollektivizatsiya] uygulamasında göstermiştir. Teorideki yüzeysellik, büyük çaplı bir pratik söz konusu olduğunda, öcünü çok korkunç alır!

Fakat topyekûn kollektifleştirmenin hatalarına gelinceye kadar daha önümüzde on üç koca sene vardır. Şimdilik söz konusu olan sadece mülk sahiplerinin topraklarının alınmasıdır. Seksen milyon desyatina büyüklüğündeki topraklarında tir tir titreyen yüz otuz dört bin toprak sahibi vardır. En fazla tehdit altında olanlar en tepedekiler, yetmiş milyon desyatina toprağa sahip olan eski Rusya'nın otuz bin efendisidir: adam başına iki bin desyatinadan fazla. Bir soyluluk üyesi, Boborıkin, mabeyinci Rodzyanko'ya şöyle yazmıştır: "Ben bir toprak sahibiyim ve toprağımdan mahrum edileceğimi aklım almıyor, özellikle de en akla yatmaz sebeple, sosyalist öğretilerin denenmesi için." Ama devrimin de görevi zaten yöneticilerin akıllarının almadığını gerçekleştirmekti.

En kavrayışlı mülk sahipleri, bununla birlikte, artık malikânelerini koruyamayacaklarını görmemezlik edemiyorlardı. Onları elde tutmaya hiç gayret etmiyorlardı: topraktan ne denli çabuk kurutulurlarsa, o kadar iyiydi. Kurucu Meclis onlara, her şeyden önce, devletin kendilerini yalnızca toprak konusunda tazmin etmekle kalmayıp sıkıntılarını da telâfi edeceği bir büyük Sayıştay gibi görünüyordu.

Köylü toprak sahipleri bu programa soldan sarılıyorlardı. Asalak soyluluğun işini bitirmeye meyyaldiler, ama toprak sahipliği mefhumunu sarsmaktan da çekiniyorlardı. Kongrelerinde, "devlet mülk sahiplerine on iki milyar ruble verecek kadar zengin" diyorlardı. "Köylü" sıfatıyla, masrafları halk tarafından ödenecek olan soylu mülk sahiplerinin toprağından avantajlı koşullarda yararlanmayı umuyorlardı.

Mülk sahipleri, tazminatların öneminin hesap görülmesi sırasındaki güçler dengesi taafından belirlenecek bir siyasî değer olduğunu kavrıyorlardı. Ağustos sonuna dek, Kornilovçu tarzda toplanan Kurucu Meclisin toprak reformunu Rodzyanko ile Milyukov arasında bir

çizgide geçireceğine dair bir umut vardı. Kornilov'un çuvallaması mülk sahibi sınıfların oyunu kaybettikleri anlamına geliyordu.

Eylül ve ekim ayı boyunca, toprak sahipleri sorunun çözülmesini iflâh olmaz bir hastanın ölümü beklediği gibi beklediler. Sonbahar mujiklerin politika yapma zamanıydı. Hasat toplandı, yanılsamalar dağıldı, sabır tükendi. İşi bitirmek gerekiyordu! Hareket taştı, tüm bölgelere yayıldı, yerel özgüllükleri sildi, köydeki tüm tabakaları harekete geçirdi, tüm yasallık ve temkin kaygılarını süpürdü, saldırgan, öfkeli, yırtıcı, kudurgan bir hal aldı, silah olarak demire ve ateşe, tabancaya ve el bombasına sarıldı, malikâneleri yaktı ve yıktı, mülk sahiplerini kovaladı, toprağı temizledi ve şurada burada kanla yıkadı.

Puşkin, Turgenyev ve Tolstoy tarafından uğruna methiyeler yazılan toprak beylerinin yuvaları telef oldu gittiler. Eski Rusya buharlaşıp uçtu. Liberal basın İngiliz tarzı bahçelerin, serflik döneminden kalma tabloların, yadigâr kütüphanelerin, Tambov tapınaklarının, yarış atlarının, eski gravürlerin, safkan boğaların mahvolması konusunda ağlanmalar ve sızlanmaları biraraya getirdi. Burjuva tarihçiler "soyluların kültürü"ne karşı misillemeye girişen köylü "vandalizm"inin sorumluluğunu Bolşeviklerin üzerine atmaya çalışıyorlardı. Gerçekte, Rus mujiki daha Bolşeviklerin dünyaya gelmesinden yüzyıllarca önce başlamış olan bir eseri tamamlıyordu. Tarihî ilerleme görevini elindeki yegâne araçlarla yerine getiriyordu: devrimci barbarlıkla orta çağ barbarlığının kökünü kurutuyordu. Hem zaten ne kendi, ne büyük ebeveynleri, ne de ataları her hangi bir zaman bir gönül yüceliğiyle veya merhametle karşılaşmışlardı.

Feodaller Fransız köylülerinin kurtuşundan dört buçuk asır evvel Jacquerie'yi bastırdıklarında, yaşlı bir rahip kroniğine şöyle yazıyordu: "Ülkeye o kadar kötülük etmişlerdi ki, krallığın yıkılması için İngilizlerin gelmesine ihtiyaç yoktu; İngilizler Fransa soylularının yaptıkları yapamazlardı." Yalnızca burjuvazi mayıs 1871'de Fransız soyluluğunun vahşetini solladı. Rus köylüleri işçilerin önderliği sayesinde, Rus işçileri de köylülerin desteği sayesinde bu kültür ve insanlık savunucularının çifte dersinden kurtuldular.

Rusya'nın aslî sınıfları arasındaki karşılıklı ilişkiler büyük ölçüde köyde de yeniden üretiliyordu. Nasıl işçi ve askerler burjuvazinin planlarına rağmen monarşiye karşı kavga vermişlerse, yoksul köylüler de *kulak*'ın uyarılarına kulak asmadan toprak sahiplerine karşı en yürekli ayaklanmacılardı. Nasıl ki uzlaşmacılar devrimin ancak Milyukov'un onu tanıdığı andan itibaren yere sağlam basacağına inanıyorlardıysa, sağa sola bakınan orta vaziyetteki köylü de *kulak*'ın imzasının müsadereleri yasallaştıracağını düşünüyordu. Son olarak, nasıl ki devrime düşmanca yaklaşan burjuvazi iktidarı kendine atfetmekte tereddüt etmediyse, yakıp yıkmaya karşı çıkan *kulak*lar da bundan yarar sağlamayı ihmal etmiyorlardı. Burjuvazinin elindeki iktidar da, tıpkı *kulak*'ın ele geçirdiği toprak sahiplerinin mülkleri gibi uzun sürmedi. Her iki durumda da sebep aynıydı.

Özünde burjuva nitelikli olan demokratik toprak devriminin kudreti ifadesini bir süreliğine köydeki sınıfsal antagonizmaların üstesinden gelmesinde buldu: tarım işçisi toprak sahibini soyuyor ve böylelikle de *kulak*'a yardım ediyordu. Rus tarihinin XVII., XVIII. ve XIX. yüzyılları XX.'nin omuzlarına çıkmış ve onu yere sermişlerdi. Gecikmiş burjuva devriminin zayıflığı kendini, köylü savaşının burjuva devrimcileri ileri doğru itmeyip, tersine kesinkes gericilik kampına atmasında ele vermişti. Daha dünün mahpusu Tsereteli anarşiye karşı mülk sahiplerinin topraklarını koruyordu! Burjuvazi tarafından fırlatılıp atılan köylü devrimi sanayi proleteryasıyla birleşiyordu. Böylelikle, XX. yüzyıl yalnızca üstüne üşüşen önceki yüzyıllardan sıkınmekle kalmamış, onların omuzlarının üzerinden yeni bir tarihî zirveye de tırmanmıştı. Köylünün toprağı temizleyip engelleri kaldırması için, işçinin devletin başına geçmesi gerekiyordu: Ekim Devriminin en basit formülü işte budur.

2. Ulusal Sorun

Dil insan insana ilişkinin ve dolayısıyla da ekonomik ilişkinin en önemli aracıdır. Ulusu birleştiren meta dolaşımının zaferiyle bir ulusal dil hâline gelir. Ulusal devlet kapitalist ilişkilerin en elverişli, en avantajlı ve normal sahası olarak bu temel üzerinde kurulur. Batı Avrupa'da, Felemenk'in bağımsızlık mücadelesini ve ada İngiltere'sinin akıbetini bir kenara bırakacak olursak, burjuva ulusların oluşum dönemi Büyük Fransız Devrimiyle başlamıştır ve özünde, yaklaşık bir yüzyıl zarfında, Alman imparatorluğunun kurulmasıyla tamamlanmıştır.

Fakat Avrupa'da ulusal devletin üretim güçlerini artık massetmeyi bıraktığı ve emperyalist devlete doğru evrildiği dönemde, Doğu'da —İran'da, Balkanlarda, Çin'de, Hindistan'da— henüz başlıca itkisi 1905 Rus Devrimiyle verilen ulusal-demokratik devrimler çağının başlangıcındaydık. 1912'deki Balkan Savaşı Güney-Doğu Avrupa'daki ulusal devletlerin oluşumunun sona ermesini temsil ediyordu. Onu izleyen emperyalist savaş, yol boyunca Avrupa'da, Avusturya-Macaristan'ı parçalara ayırarak, bağımsız bir Polonya ile Çarlık Rusya'sından kopma sınırdaş devletler yaratarak yarım kalmış ulusal devrimler eserini tamamladı.

Rusya bir ulusal devlet şeklinde değil, bir milliyetler devleti olarak kurulmuştu. Bu onun geri karakterine cevap veriyordu. Bir yaygın tarım ve köy zanaatkârlığı temeli üzerinde, ticaret sermayesi derinlemesine, üretimi dönüştürerek değil, enlemesine, işlemlerinin yarıçapını genişleterek gelişiyordu. Tüccar, toprak sahibi ve devlet memuru merkezden çevreye, yeni toprakların ve vergi bağışıklıklarının peşinde daha da geri kavimlerin bulundukları yeni bölgelere doğru göçen köylü yerleşimcilerin izinden ilerliyorlardı. Devletin genişlik

kazanması aslen, tüm ilkelliğine rağmen, Güney ve Doğu'daki göçebeler karşısında bir üstünlükten yararlanan tarım ekonomisinin yaygınlaşmasından ibaretti. Bu muazzam ve durmaksızın genişleyen temel üzerinde kurulan kast ve bürokrasi devleti Batı'da daha yüksek bir kültüre sahip, ama bağımsızlıklarını korumaktan aciz kimi ulusları (Polonya, Litvanya, Baltık eyâletleri, Finlandiya) boyunduruk altına alabilecek kadar güçlü bir hâle geldi.

Ülkenin merkezî kütlesini meydana getiren yetmiş milyon Büyük Rusa kademeli olarak yaklaşık doksan milyon "yerli" [inorodtsı] eklendi. Bunlar net bir şekilde iki gruba ayrılıyorlardı: kültürleriyle Büyük Ruslardan üstün Batılılar ve daha aşağı bir seviyedeki Doğulular. Böylece, içinde hâkim milliyetin nüfusun sadece % 43'ünü oluşturduğu, oysa ki % 57'sinin kültür dereceleri ve hak eşitsizlikleri bakımından çeşitli milliyetlere mensup olduğu (% 17'si Ukraynalı, % 6'sı Polonyalı, % 4.5'u Beyaz Rus) bir imparatorluk kuruldu.

Devletin açgözlü ihtiyaçları ve egemen sınıfların altındaki köylü tabanının yoksulluğu en vahşi sömürü biçimlerini doğuruyordu. Rusya'da ulusal tahakküm yalnızca Batı sınırındaki değil, hattâ Doğu sınırındaki komşu devletlerden de sonsuz derecede daha vahşiydi. Hukuktan yoksun bırakılmış çok sayıda ulusun varlığı ve bunların hukukî vaziyetlerinin yakıcılığı Çarlık Rusya'sındaki ulusal soruna muazzam bir patlayıcı güç kazandırıyordu.

Türdeş milliyetli devletlerde, burjuva devrimi Fransa'da olduğu gibi özgüllüklere karşı veya İtalya ve Almanya'da olduğu gibi ulusal parçalanmaya karşı bir mücadele fikri altında birleşme yaratarak güçlü merkezcil eğilimler doğursa da, Türkiye, Rusya, Avusturya-Macaristan gibi heterojen devletlerde, burjuvazinin gecikmiş devrimi, tersine, merkezkaç güçleri zincirlerinden boşaltıyordu. Mekanik terimleriyle ifade edilen bu süreçlerin aşikâr zıtlığına rağmen, her iki örnekte de, ulusal birliği önemli bir iktisadî havuz olarak kullanmak söz konusu olduğu müddetçe, tarihî işlevler aynıdır: bunun için Almanya'nın birleştirilmesi gerekiyor, ama tersine Avusturya-Macaristan'ın parçalanması gerekiyordu.

Lenin Rusya'daki merkezkaç ulusal hareketlerin kaçınılmaz niteliğini tam zamanında hesap etmiş ve ulusların kendi kaderlerini tayin, yani devletten tamamen ayrılma hakkını formüle eden partinin eski programının ünlü 9. paragrafı konusunda özellikle Rosa Luxemburg'a karşı inatla mücadele etmişti. Bununla Bolşevik parti hiç de ayrılıkçı bir propaganda yapma işini üzerine almıyordu. Yalnızca her türlü ulusal tahakküme ve bu arada şu veya bu milliyetin zorla ortak bir devletin sınırları içinde tutulmasına uzlaşmazlıkla direnmeyi üstleniyordu. Rus proletaryası ancak bu yolla ezilen ulusların güvenini kademeli olarak kazanabilmişti.

Ama bu olayın sadece bir yüzüydü. Bolşevizmin ulusal alandaki politikasının görünüşte birinciyle çatışan, ama aslında onu tamamlayan bir diğer yönü daha vardı. Parti kadroları ve genel olarak işçi örgütleri içinde, Bolşevizm işçileri birbirlerine karşı getirecek veya bölecek her türlü millîleşme salgınına karşı yılmaz bir mücadele vererek en sert merkeziyetçiliği uyguluyordu. Burjuva devletin bir ulusal azınlığa zorunlu bir ikâmet ya da hattâ bir resmî dil dayatma hakkı olduğunu net olarak yadsıyan Bolşevizm aynı zamanda en kutsal görevinin farklı milliyetlerden emekçileri gönüllü bir sınıf disiplini aracılığıyla mümkün olan en sıkı biçimde tek bir bütün içinde birleştirmek olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle parti yapılanmasında ulusal-federatif ilkeyi tümden reddediyordu. Bir devrimci örgüt gelecekteki devletin bir prototipi değildir, onu yaratmak için sadece bir araçtır. Aracın ürün imâline uygun olması gerekir, yoksa ürünü yutması gerekmez. Devrimci mücadeleyi başarıya ancak merkeziyetçi bir örgüt ulaştırabilir, uluslar üzerindeki merkeziyetçi tahakkümü yıkmak söz konusu olduğunda bile.

Monarşinin devrilmesinin, Rusya'nın ezilen ulusları için, zorunlu olarak, onların ulusal devrimleri anlamına da gelmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, Şubat rejiminin tüm diğer alanlarında meydana gelen şey burada da zuhur etti: siyasî bakımdan emperyalist burjuvaziye bağımlı olan resmî demokrasi eski engelleri yıkmada mutlak anlamda acizdi. Tüm diğer ulusların kaderini tayin etme hakkını tartış-

masız bir biçimde kendinde gören resmî demokrasi Büyük Rus burjuvaziye egemen konumunu veren zenginlik ve nüfuz kaynaklarını kıskançlıkla korumaya devam ediyordu. Uzlaşmacı demokrasi yalnızca Çarlığın ulusal politika geleneklerini özgürlükçü bir retorik diline tercüme etti: şimdi sözkonusu olan devrimin birliğini savunmaktı. Ama yönetimdeki koalisyonun daha vahim bir başka argümanı daha vardı: savaş zamanının yol açtığı mütalâalar. Bu, çeşitli milliyetlerin özgürleşme çabalarının Avusturo-Alman genelkurmayının eseri olarak sunulması anlamına geliyordu. Burada da Kadetler birinci kemanı çalıyorlar, uzlaşmacılar ise eşlikçi rolünü oynuyorlardı.

Yeni iktidar, tabiatıyla, yerli halklara reva görülen orta çağ hakaretlerinin o iğrenç bolluğunu olduğu gibi bırakamazdı. Ama kendini basitçe çeşitli uluslara karşı uygulanan istisna yasalarını kaldırmakla, yani görünüşte nüfusun tüm unsurlarının Büyük Rus devleti karşısındaki eşitliğini kurmakla sınırlamayı ümit ediyor ve buna gayret gösteriyordu.

Hukuk önünde biçimsel eşitlik özellikle Yahudilerin işine yarıyordu: haklarını sınırlayan yasaların sayısı altı yüz elliyi bulmuştu. Öte yandan, özellikle kentli ve aşırı dağınık bir milliyet olarak Yahudiler yalnızca devletten bağımsızlığı değil, bir toprak muhtariyetini de iddia edebilecek durumda değillerdi. Yahudileri tüm yurt sathında okullar ve diğer kurumlar etrafında birleştirecek olan "millî-medenî muhtariyet" tasarısına gelince, çeşitli Yahudi gruplarınca Avusturyalı kuramcı Otto Bauer'den ödünç alınan bu gerici ütopya güneş ışınları karşısında kalan cilâ gibi, daha özgürlüğün ilk gününde eriyip gitmişti.

Ama devrim özellikle sadakayla ya da taksit ertelemesiyle yetinmediği için devrimdir. En utanç verici kısıtlamaların kaldırılması, milliyetten bağımsız olarak, biçimde tüm yurttaş haklarında bir eşitlik kuruyordu; ama bizatihi ulusların hukukî haklarındaki eşitsizlik onları büyük ölçüde Büyük Rus devletinin gayrimeşru çocuğu veya sonradan edinilmiş evlâdı durumunda bırakarak çok daha canlı bir şekilde ortaya çıkıyordu.

Medenî haklarda eşitlik Ruslarla eşitlik değil, Rusya karşısında bağımsızlık peşindeki Finlilere hiç bir şey vermiyordu. Eskiden cebren Rus oldukları ilân edilmiş olduğundan hiç bir kısıtlamayla karşılaşmayan Ukraynalılara hiç bir şey getirmiyordu. Alman toprak sahipleri ve Rus-Alman kenti tarafından ezilen Leton ve Estonların durumunda hiç bir şeyi değiştirmiyordu. Kısıtlamalarla değil, iktisadî ve kültürel bir serfliğin zincirleriyle hukuksuzluğun derinliklerinde tutulan Asya'nın geri halk ve kavimlerinin kaderlerinde hiç bir şeyi dindirmiyordu. Liberal-uzlaşmacı koalisyon tüm bu soruları ortaya atmak dahi istemiyordu. Demokratik devlet her zaman, yerini hiç kimseye bırakmaya yanaşmayan Büyük Rus memur devleti olarak kalmaya devam ediyordu.

Devrim periferideki kitleler arasında derinleştikçe, oradaki resmî dilin varlıklı sınıfların dili hâline geldiği de açıkça ortaya çıktı. Biçimsel demokrasi rejimi, basın ve toplanma özgürlüğüyle birlikte, geri ve ezilmiş milliyetlerin kültürel bir kalkınmanın en temel araçlarından ne denli yoksun olduklarını daha da acı bir şekilde hissetmelerine yol açtı: kendilerine ait okullar, mahkemeler ve memurlar. Bu sorunların çözümünün gelecekteki Kurucu Meclise bırakılması öfkeyi olsa olsa daha da artırıyordu: ne de olsa, Mecliste, geçici hükûmeti kuran ve yönetici sınıfların ötesine geçmek istemedikleri sınırı katı biçimde çizerek Ruslaştırıcıların geleneklerini korumaya devam eden aynı partiler hâkim olacaktı.

Finladiya aniden Şubat rejiminin vücuduna batan bir kıymık hâline geldi. Finlandiya'da *torpar*'lara, yani ezilen küçük çiftçilere ilişkin toprak meselesinin vahameti yüzünden, nüfusun topu topu yüzde on dördünü temsil eden sanayi işçileri köyü peşlerinden sürüklüyorlardı. Finlandiya *Seym*'i (Diyet'i) Sosyal-Demokratların çoğunluğu elde ettikleri dünyadaki ilk parlamento oldu: iki yüz koltuktan yüz üçü. 5 haziran tarihli yasayla, ordu ve dış politikayla ilgili meseleler haricinde, Seym'in egemenliğini ilân eden Fin Sosyal-Demokrasisi desteklerini almak için "kardeş Rus partilerine" başvurdu. Ama başvurunun tümüyle yanlış yere yöneldiği ortaya çıktı. Hükûmet öncele-

ri kenara çekilerek "kardeş partilere" hareket özgürlüğü sağladı. Başlarında Çheidze'nin bulunduğu bir heyet gelip uzun uzun vaazlar verdi ve Helsingfors'dan elleri boş döndü. Neden sonra Petrograd'lı sosyalist bakanlar, Kerenskiy, Çernov, Skobelev ve Tsereteli Helsingfors sosyalist hükûmetini şiddet yoluyla alaşağı etmeye karar verdiler. Genel Kurmay Karargâhının kurmay başkanı monarşist Lukomskiy sivil otoriteleri ve ahaliyi, Rus ordusuna karşı herhangi bir gösteri durumunda, "kentlerinin ve en başta da Helsingfors'un dümdüz edileceği" konusunda uyardı. Yolu bu şekilde hazırlamış olan hükûmet, üslûbunda bile monarşiden intihal bulunan görkemli bir manifestoyla, *Seym*'in dağıtıldığını ilân etti ve cephede taarruzun başladığı gün, cepheden çekilen Rus askerlerini Finlandiya parlamentosunun önüne dikti. Böylelikle, Ekim'e giden yolda, Rusya'nın devrimci kitleleri sınıf güçlerinin mücadelesinde demokrasi ilkelerinin hangi itibar mevkiine sahip olduğunu gösteren iyi bir ders aldılar.

Yöneticilerin milliyetçi azgınlığı karşısında, Finlandiya'daki devrimci askerî birlikler onurlu bir tutum takındılar. Eylülün ilk yarısında Helsingfors'da toplanan sovyetler bölge kongresi şu açıklamayı yapmıştı: "Eğer Finlandiya demokrasisi *Seym* oturumlarına devam etmeyi gerekli buluyorsa, bu tedbire karşı gelmeye yönelik her türlü girişim kongre tarafından karşı devrimci bir eylem telâkki edilecektir." Bu doğrudan doğruya askerî bir yardım teklifiydi. Ama içlerinde uzlaşmacı eğilimlerin hâkim olduğu Finlandiya sosyal-demokrasisi ayaklanma yoluna girmeye hazır değildi. Yeni bir dağıtılma tehditi altında yapılan yeni seçimler, hükûmetin kendileriyle anlaşmalı olarak *Seym*'i kapattığı burjuva partilere küçük bir çoğunluk sağladı: iki yüz koltuktan yüz sekizi.

Fakat şimdi bu Kuzey'in İsviçre'sinde, bu granit dağlar ve cimri mülk sahipleri ülkesinde kaçınılmaz olarak iç savaşa sürükleyen iç sorunlar birinci sıraya yükseliyordu. Fin burjuvazisi yarı açık biçimde kendi askerî kadrolarını hazırlıyordu. Aynı sırada Kızıl Muhafızların gizli hücreleri kuruluyordu. Burjuvazi silah ve eğitmen için İsveç ve Almanya'ya başvurdu. İşçiler Rus askerler nezdinde bir des-

tek buldular. Aynı sıralarda, daha dün Petrograd'la uzlaşmaya hazır olan burjuva çevreler Rusya'dan bütünüyle ayrılmak için hareketi güçlendirdiler. Önde gelen gazetelerden *Huvudstatbladet* şöyle yazıyordu: "Rus halkı anarşik bir çözülmeye maruz durumda... Bu koşullarda... bu kaostan kendimizi mümkün mertebe ayırmak zorunda değil miyiz?" Geçici hükûmet Kurucu Meclisi beklemeden tavizler vermek zorunda kaldı: 23 ekimde askerî konular ve dış ilişkiler müstesna, Finlandiya'nın bağımsızlığı üzerine bir "ilke" *kararı* kabul edildi. Ama Kerenskiy'in elinden çıkan "bağımsızlık"ın pek bir değeri yoktu: devrilişine sadece iki gün vardı.

Çok daha derinlere dalan bir başka kıymık daha vardı ki, bu da Ukrayna'ydı. Haziran başında, Kerenskiy *Rada* tarafından toplantıya çağırılan Ukrayna askerî birlikleri kongresini yasaklamıştı. Ukraynalılar işin peşini bırakmadılar. Hükûmetin itibarını kurtarmak için, Kerenskiy kongre üyelerinin pek de saygılı olmayan kahkahalarla dinledikleri tumturaklı bir telgraf yollayarak gecikmeli bir şekilde kongre üzerindeki yasağı kaldırdı. Bu acı ders Kerenskiy'i üç hafta sonra Moskova'daki* müslüman askerî kongresini yasaklamaktan alıkoymadı. Demokratik hükûmet huzursuzluk içindeki uluslara "ancak söküp alabileceğiz kadarını alırsınız" mesajını telkin etmekte acele ediyordu.

10 haziranda yayınlanan *Universal*'in birinci sayısında *Rada* Petrograd'ı ulusal muhtariyete karşı çıkmakla suçlayarak şu beyanda bulunuyordu: "Bundan böyle, kendi hayatımızı kendimiz kuracağız." Kadetler Ukraynalı önderleri Almanya'nın ajanları olarak telâkki ediyordu. Uzlaşmacılar Ukraynalılara hissî çağrılarda bulunuyorlardı. Geçici hükûmet Kiev'e bir heyet gönderdi. Ukrayna'daki aşırı ısınmış hava karşısında, Kerenskiy, Tsereteli ve Tereşçenko *Rada* yönünde bir kaç adım atmak zorunda kaldılar. Ama temmuzda işçi ve askerlerin ezilmesinden sonra, hükûmet Ukrayna meselesinde de yan çizdi. 5 ağustosta, ezici bir çoğunlukla *Rada*, hükûmeti "Rus burjuvazisinin emperyalist eğilimlerine kapılarak" 3 temmuz anlaşmasını ihlal

*Doğrusu Moskova değil, Kazan olmalı [çn].

etmekle suçladı. Ukrayna hükûmetinin başındaki Vinniçenko şöyle yazmıştır: "Hükûmetin poliçeyi ödeme zamanı geldiğinde, büyük bir tarihî sorunu çözme iddiasındaki geçici hükûmetin hilebazlık yapan bir dolandırıcı olduğu ortaya çıktı." Bu açık sözlü dil siyasî olarak kendisine oldukça yakın olan çevrelerde bile hükûmetin ne kadar bir otoritesinin olduğunu gösteriyordu, çünkü ne de olsa uzlaşmacı Vinniçenko Kerenskiy'den sıradan bir romancı vasat bir avukattan ne kadar farklıysa o kadar farklıydı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, eylülde, hükûmet sonunda Rusya'daki milliyetlere "kendi kaderlerini tayin etme" hakkı tanıyan — Kurucu Meclisçe saptanacak bir çerçevede— bir yasa yayınladı. Ama geleceğe yönelik hiç bir garanti içermeden keşide edilen ve çelişkiler içeren, bu ihtiyat kayıtları haricinde her konuda son derece belirsiz poliçe kimseye güven vermiyordu: bizzat geçici hükûmetin fiilleri ona karşı bas bas bağırıyordu.

2 eylülde, hani şu eski üniformaları kuşanmış olmayan yeni üyelerini oturumlara sokmayı reddeden Senato,Ukrayna genel sekreterliğine, yani Kiev'deki bakanlar kuruluna yönelik hükûmetçe teyit edilen, bir talimatın yayınlanmasını reddetme kararı aldı. Gerekçe şuydu: sekreterliğe ilişkin herhangi bir yasa yoktu, bu yüzden yasal olmayan bir kuruma talimat gönderilemezdi. Uzman hukukçular hükûmetin *Rada*'yla yaptığı anlaşmanın bile Kurucu Meclisin haklarına bir gasp teşkil ettiğini saklamıyorlardı: saf demokrasinin en yılmaz taraftarları şimdi çarlık senatörlerinin tarafında bulunuyorlardı. Bu kahramanlık gösterisinde sağ kanat muhaliflerin tehlikeye attıkları hiç ama hiç bir şey yoktu. Muhalefetlerinin tümüyle yönetici sınıfların beğenileri çerçevesinde kaldığını biliyorlardı. Rus burjuvazisi, Rusya'yla yalnızca zayıf iktisadî bağları olan Finlandiya'ya belli bir bağımsızlık tanımaya razı olsa da, hiç bir şekilde Ukrayna'nın buğdayına, Donets'in kömürüne ve Krivoy Rog'un demirine "muhtariyet" tanıyamazdı.

19 ekimde, Kerenskiy telgrafla, Ukrayna genel sekreterlerinin, bir Ukrayna Kurucu Meclisi yönündeki suç teşkil eden ajitasyonları ko-

nusunda "kişisel açıklamalarda bulunmak üzere acilen Petrograd'a gelmelerini" istedi. Aynı zamanda Kiev Savcılığı da *Rada*'ya karşı bir soruşturma başlatmaya davet edildi. Fakat Ukrayna'ya karşı savurulan tehditler, Finlandiya'ya karşı gösterilen nezaket ne kadar az sevindirmişse, o kadar az korkutmuştu.

Ukraynalı uzlaşmacılar o sırada kendilerini Petrograd'daki büyük kuzenlerinden son derece daha istikrarlı hissediyorlardı. Ulusal haklar için mücadelelerini çevreleyen elverişli atmosferden bağımsız olarak, diğer ezilen uluslarda olduğu gibi, Ukrayna'nın burjuva partilerinin göreli istikrarı da tek bir kelimeyle nitelenebilecek iktisadî ve toplumsal köklere sahipti: gerilik. Donets ve Krivoy Rog havzalarındaki hızlı sınaî gelişmeye rağmen, Ukrayna, bütününde, Büyük Rusya'nın römorkunda ilerlemeye devam ediyordu, Ukrayna proletaryası daha az türdeş ve pişmişti, Bolşevik parti hem nicelik hem de nitelik olarak zayıftı, Menşeviklerden çok yavaş kopuyordu, politikada ve özellikle ulusal alanda pek az hünerliydi. Hattâ sınaî, doğu Ukrayna'da, ekim ortasındaki sovyetler bölge konferansında bile uzlaşmacılar ufak bir çoğunluğa sahiptiler.

Ukrayna burjuvazisi göreli olarak daha da zayıftı. Bütününde bakıldığında, Rus burjuvazisinin toplumsal istikrarsızlığının sebeplerinden biri, hatırlanacağı gibi, en güçlü kesimi itibariyle, Rusya'da dahi yaşamayan yabancılardan müteşekkil olmasıydı. Periferide, bu olgu daha az önemli olmayan bir başka sebeple daha da karmaşık bir hâle geliyordu: ülke burjuvazisi halkı oluşturan asıl kütleden başka bir ulusa mensuptu.

Periferideki kent halkı ulusal bileşimi bakımından köy halkından tümüyle ayrılıyordu. Ukrayna'da ve Beyaz Rusya'da, toprak sahibi, kapitalist, avukat, gazeteci, vs. Büyük Rus, Polonyalı, Yahudi veya yabancıydı. Oysa, köy halkı tamamen Ukraynalı ve Beyaz Rustu. Baltık eyâletlerinde, kentler Alman, Rus ve Yahudi burjuvazisinin yuvalarıydı; köy ise tümüyle Leton ve Estondu. Gürcistan'daki kentlerde, tıpkı Türk Azerbaycan'ında olduğu gibi, Rus ve Ermeni halkı hâkim durumdaydı. Yalnızca hayat düzeyi ve adetler bakımından de-

gil, Hindistan'daki İngilizler gibi dil bakımından da halkın ana kitlesinden ayrılan; mülklerinin ve gelirlerinin savunulması bakımından bürokratik aygıta bağımlı olan; tüm ülkedeki egemen sınıflarla ayrılmaz bir şekilde bağları olan periferideki soylu toprak sahipleri, sanayiciler ve tüccarlar kendi etraflarında, kentleri Ruslaştırma ve sömürgeleştirme yuvalarına çeviren, hepsi de Rus, dar bir memurlar, müstahdemler, öğretmenler, hekimler, avukatlar, gazeteciler, kısmen de işçiler çevresi toplamışlardı.

Köy sustuğu müddetçe farkedilemezdi. Bununla birlikte, artan bir sabırsızlıkla sesini yükseltmeye bağladığında bile, kent ayrıcalıklı konumunu savunarak direniş gösterdi. Memur, tüccar, avukat, vs. ekonomi ve kültürün stratejik zirvelerinin muhafazası mücadelelerini yeniden uyanan "şovinizm"in kibirli mahkûm edilişi kılıfı altında gizlemeyi hızla öğrendiler. Egemen ulusun *statüko*yu koruma çabası çoğu zaman, tıpkı galip ülkenin talan ettiğini koruma gayretinin barışçılık biçimini alması gibi, milliyetçilik-üstü bir renge bürünüyordu. Böylece MacDonald kendini Gandhi karşısında enternasyonalist hissediyordu. Böylece Avusturyalıların Almanya'ya yönelişleri Poincaré'ye Fransız barışçılığına bir hakaret gibi geliyordu.

Kiev *Rada*'sının geçici hükûmete gönderdiği heyet mayısta şöyle yazıyordu: "Ukrayna'nın kentlerinde yaşayan insanlar karşılarında bu kentlerin Ruslaştırılmış sokaklarını görüyorlar..., bu kentlerin tüm Ukrayna halkının oluşturduğu denizde adacıklardan başka bir şey olmadıklarını tümüyle unutuyorlar." Rosa Luxemburg, Ekim devriminin programı konusunda ölümünden sonra yayınlanan polemiğinde, bir zamanlar bir düzine küçük burjuva aydınının basit bir "eğlence"si olan Ukrayna milliyetçiliğinin Bolşevik kendi kaderini tayin hakkı formülünün mayasıyla yapay olarak şişirilmiş olduğunu öne sürdüğünde, açık fikirli olmasına rağmen, çok vahim bir tarihî hataya düşüyordu: Ukrayna köylülüğü geçmişte, genel olarak siyasî bir varlık düzeyine yükselmediği için, ulusal talepler formüle etmemişti. Şubat ayaklanmasının başlıca, hadi diyelim yegâne, ama tümüyle yetersiz övücü, özellikle, nihayette Rusya'nın en çok ezilen sınıf ve uluslа-

rına sesini yükseltme imkânı vermesinde yatıyordu. Köylülüğün siyasî uyanışı, bununla beraber, anadile dönmeden ve onun okula, mahkemelere, özerk idarelere ilişkin olarak yol açtığı tüm sonuçlar ortaya çıkmadan gerçekleşemezdi. Buna karşı çıkmak, köylülüğü hiçliğe geri döndürmek girişiminden başka bir şey değildir.

Köyle kent arasındaki heterojenlik aslen kentsel bir örgüt olan sovyetler tarafından da acıyla hissediliyordu. Uzlaşmacı partilerin önderliğinde sovyetler yerli halkın ulusal çıkarlarını sürekli bilmezden gelerek davranıyorlardı. Ukrayna'daki sovyetlerin zayıflığının sebeplerinden biri de buydu. Riga ve Reval sovyetleri Leton ve Estonların çıkarlarını unutuyorlardı. Bakû uzlaşmacı sovyeti temelde Türksoylu olan halkın çıkarlarını görmezden geliyordu. Sahte bir enternasyonalizm etiketi altında, sovyetler kentlerin uyguladığı saldırgan Ruslaştırmayı kamufle ederek sık sık Ukraynalı veya Müslüman ulusal savunmacılığa karşı mücadele yürütüyorlardı. Bolşeviklerin hâkimiyetinde bile periferi sovyetlerinin köyün dilinden konuşmayı öğrenebilmeleri için aradan uzun bir zaman geçecekti.

Doğal koşullar ve sömürü tarafından ezilen Sibiryalı yerlilere ilkel iktisadî ve kültürel durumları genel olarak ulusal taleplerin başladığı düzeye yükselmelerine izin vermiyordu. Vodka, vergi ve cebrî ortodokslaştırma yüzyıllardan beri devlet iktidarının başlıca manivelalarıydı. İtalyanların "Fransız hastalığı" ve Fransızların "Napoli hastalığı" diye adlandırdıkları hastalığın Sibirya halklarındaki adı "Rus hastalığı" idi: bu uygarlığın tohumlarının hangi kaynaktan geldiğini gösterir. Şubat Devrimi buralara kadar gelmedi. Kutup enginliklerindeki avcılar ve Ren geyiği çobanlarına tan vaktinin gelişi için daha uzun süre beklemek gerekecekti.

Bir tarih-öncesi varoluştan ilk kez Şubat ayaklanmasıyla uyanan Volga'daki, Kuzey Kafkasya'daki, Orta Asya'daki halklar ve kavimler henüz ne ulusal burjuvaziyle ne de proletaryayla tanışmışlardı. Köylü ya da çoban kitlesinin üstünde ince bir aydın zarı üst katmanlardan ayrışmaya başlamıştı. Özerk bir ulusal idare programına dek yükselmeden önce, mücadele kendine ait bir alfabe, kendine ait bir

öğretmen, kimi zaman da... kendine ait bir din adamı talebi meseleleri etrafında sürdürülüyordu. Bu fazlasıyla ezilen halklar acı bir deneyle devletin eğitimli sahiplerinin kendilerine yükselme izni vermeye gönüllü olmadıklarını saptayacaklardı. Aralarında en geri durumda olanlar en devrimci sınıf nezdinde bir müttefik aramak zorunda kaldılar. Böylece, genç aydınları içindeki sol unsurlar aracılığıyla Votyaklar [Udmurtlar], Çuvaşlar, Zıryanlar [Komiler], Dağıstan ve Türkistan halkları Bolşeviklere doğru yönelmeye başlamışlardı.

Özellikle Orta Asya'daki, sömürge mallarının akıbeti, başta ticarî talan olmak üzere, doğrudan ve açık talandan sonra Asya köylülerini pamuk başta olmak üzere hammadde üreticilerine çeviren daha iyi gizlenmiş yöntemlere geçen merkezin iktisadî evrimiyle birlikte değişti. Kapitalizmin barbarlığını pederşahî geleneklerin barbarlığıyla birleştiren hiyerarşik bir şekilde örgütlenmiş sömürü Asya halklarını başarıyla aşırı bir ulusal alçalma durumunda tutuyordu. Şubat rejimi bu alanda her şeyi eskiden olduğu gibi bırakmıştı.

Çarlık devrinde Başkurtlardan, Buryatlardan, Kırgızlardan ve diğer göçebelerden çalınan en iyi topraklar yerli nüfus içindeki sömürge vahalarına saçılmış vaziyetteki soylu mülk sahipleri ile semirmiş Rus köylülerin ellerinde kalmaya devam ediyordu. Ulusal bağımsızlık fikrinin uyanması her şeyden önce yapay bir parçalanma yaratan ve göçebeleri açlığa ve çürümeye mahkûm eden sömürgecilere karşı mücadele anlamına geliyordu. Diğer yandan, bu içeri sızan sömürgeciler Asyalıların "ayrılıkçılığına" karşı azgın bir şekilde Rusya'nın bütünlüğünü, yani talanlarının dokunulmazlığını savunuyorlardı. Bu dış yerleşimcilerin yerli hareketine duydukları nefret zoolojik biçimler alıyordu. Transbaykalya'da kaza zabıt kâtipleri ve cepheden gelme astsubaylarca temsil edilen Mart Sosyal-Devrimcilerinin idaresinde aceleyle Buryat pogromları düzenleniyordu.

Mümkün olan en uzun süre eski kurulu düzeni koruma gayretlerinde, sömürge bölgelerindeki tüm sömürücüler ve şiddet kışkırtıcıları artık Kurucu Meclisin egemenlik haklarından dem vuruyorlardı: bu laf ebeliğini onlara en iyi desteğini burada bulan geçici hükûmet sağ-

lamıştı. Diğer taraftan, ezilen halkların ayrıcalıklı üst tabakaları da giderek daha çok Kurucu Meclisin adını anar olmuşlardı. Aşağıdan gelen baskının kendilerini güç bir duruma soktuğu her seferinde, Kuzey Kafkasya'nın dağ halkları ve kavimleri üzerinde Kuran'ın yeşil sancağını yükselten müslüman imamlar bile "Kurucu Meclise kadar" bekleme gerekliliği üzerinde duruyorlardı. Bu, ülkenin her yanında muhafazakârlığın, gericiliğin, açgözlü çıkar ve ayrıcalıkların sloganı hâline gelmişti. Kurucu Meclise çağrı, beklemek ve uygun zamanı kollamak anlamına geliyordu. Uygun zamanı kollamaksa, güçleri toplamak ve devrimi boğmak anlamına.

Önderlik yalnızca ilk anlarda, yalnızca geri halklarda, hemen hemen münhasıran müslümanlarda, dinî otoritelerin veya feodal soyluluğun ellerine geçiyordu. Genel olarak, köylerdeki ulusal hareketin başında doğal olarak okul hocaları, kaza zabıt kâtipleri, küçük memurlar ve subaylar, kısmen de tüccarlar vardı. En güçlü ve en semirmiş unsurlardan kurulu Rus veya Ruslaşmış *intelligentsiya*nın yanı sıra periferi kentlerinde daha genç, kökenleri itibariyle köyle sıkı bağları olan, sermayenin sofrasında kendine bir yer bulamamış ve doğal olarak köylü kitlelerinin ulusal ve kısmen de toplumsal çıkarlarının siyasî temsilini üzerine alan bir başka katman daha oluşmaya başlamıştı.

Ulusal talepler bakımından Rus uzlaşmacılara düşmanlıkla karşı koyan periferideki uzlaşmacılar aynı aslî tipe mensuptular ve hattâ genellikle aynı adları taşıyorlardı. Ukrayna'daki Sosyal-Devrimciler ve Sosyal-Demokratlar, Gürcistan ve Letonya'daki Menşevikler, Litvanya'daki Trudovikler tıpkı Büyük-Rus adaşları gibi devrimi burjuva rejimi çerçevesinde tutmaya çabalıyorlardı. Ama yerli burjuvazinin aşırı zayıflığı burada Menşevik ve Sosyal-Devrimcileri koalisyonu reddetmeye ve devlet iktidarını kendi ellerine almaya zorluyordu. Toprak ve işçi meselesi alanında merkezî iktidarın ötesine geçmek zorunda kalan periferideki uzlaşmacılar kendilerini ordu içinde ve ülke sathında geçici koalisyon hükûmetinin hasımları olarak göstermekten çok kazançlı çıkıyorlardı. Büyük-Rus ve periferi uzlaşmacıları arasın-

da farklı kaderler yaratmak için olmasa da, hiç değilse, yükseliş ve düşüşlerine farklı ritimler kazandırmak için tüm bunlar yetiyordu.

Gürcü Sosyal-Demokrasisi yalnızca peşinden Küçük Gürcistan'ın yerli köylülüğünü sürüklemiyordu, başarılı bir şekilde, tüm Rusya'nın "devrimci demokrasi" hareketini de yönetme iddiasındaydı. Devrimin ilk aylarında, Gürcü *intelligentsiya*sının tepesindekiler Gürcistan'ı ulusal bir vatan olarak değil, bir Gironde, tüm ülkeye önderler sağlamaya çağırılan kutlu bir Güney eyâleti olarak görüyorlardı. Moskova Devlet Konferansında, en gözde Gürcü Menşeviklerinden biri olan Çenkeli, Gürcülerin Çarlık devrinde bile, hem gönençte hem sıkıntıda, "tek vatan vardır, o da Rusya'dır" dediklerini övünerek söylüyordu. Bir ay sonra, Demokratik Konferansta aynı Çenkeli "Gürcü ulusu hakkında ne söylenebilir?" diye soruyordu: "Tümüyle Büyük Rus Devriminin hizmetindedir." Gerçekten de: tıpkı Yahudiler gibi, Gürcü uzlaşmacılar da farklı bölgelerin ulusal taleplerini ılımlılaştırmak veya frenlemek gerektiğinde Büyük-Rus bürokrasisinin "hizmetindeydiler".

Bununla beraber, bu durum yalnızca, Gürcü Sosyal-Demokratların devrimi burjuva demokrasisi çerçevesinde tutmak konusundaki umutlarını koruduklarını müddetçe sürdü. Bolşevizmce yönlendirilen kitlelerin zafere ulaşması tehlikesi ortaya çıktıkça, Gürcü Sosyal-Demokrasisi de Rus uzlaşmacılarla bağlarını gevşeterek bizatihi Gürcistan'ın gerici unsurlarına daha sıkıca sarıldılar. Sovyetlerin zafere ulaşması sırasında, tek ve bölünmez Rusya taraftarı Gürcüler ayrılıkçılığın tapınağı hâline geldiler ve Transkafkasya'nın diğer halklarına şovinizmin sararmış sivri dişlerini gösterdiler.

Genel kural olarak periferide henüz pek az gelişmiş olan toplumsal antagonizmaların kaçınılmaz ulusal kamuflajı Ekim Devriminin niçin ezilen ulusların çoğunda merkezî Rusya'dakinden daha büyük bir direnişle karşılaşmak zorunda kaldığını yeterince açıklar. Fakat, buna karşılık, ulusal mücadele de, kendi başına, Şubat rejimini acımasızca sarsıyor ve böylelikle de merkez bölgelerdeki devrim için yeterince elverişli bir siyasî periferi yaratıyordu.

Sınıfsal çelişkilerle çakıştıkları durumlarda ulusal antagonizmalar özel bir yakıcılık kazanıyorlardı. Leton köylüleri ile Alman baronları arasındaki asırlık mücadele savaşın başında binlerce Leton emekçisini gönüllü olarak orduya yazılmaya itmişti. Leton gündelikçi ve köylülerinden oluşan avcı alayları cephedeki en iyi savaşçılar arasında sayılıyordu. Bununla birlikte, daha mayısta, sovyetler iktidarından yana görüş belirtiyorlardı. Milliyetçilik, henüz yeterince olgunlaşmamış bir Bolşevizmin zarıydı yalnızca. Benzer bir süreç Estonya'da da yaşanıyordu.

Polonyalı veya Polonyalılaşmış toprak sahiplerinin, kent ve kasabalarda bir Yahudi nüfusun ve de Rus memurların bulunduğu Beyaz Rusya'da, iki hattâ üç kat ezilen köylüler cephenin yakında bulunmasının da etkisiyle hemen Ekim başından itibaren ulusal ve toplumsal başkaldırısını Bolşevizm yönüne doğrultmuştu. Kurucu Meclis için yapılan seçimlerde, Beyaz Rusya'nın köylülerinin ezici çoğunluktaki kitlesi Bolşeviklerden yana oy kullandı.

İçinde, uyanan ulusal onurun toplumsal bir öfkeyle birleştiği tüm bu süreçler kimi zaman onu zapt ederek, kimi zaman ileriye doğru iterek, canlı ifadelerini, en yüksek derecede, savaşa ve Bolşeviklere yönelik tutumları uyarınca merkezî iktidar tarafından kâh önayak olunan, kâh tahammül edilen, kâh zulmedilen ve bütününde giderek artan bir düşmanlıkla Petrograd'a karşı yönelen ulusal alayların canhıraş bir şekilde kurulduğu orduda buluyordu.

Lenin devrimin ulusal "nabzını" güvenle elinde tutuyordu. Eylül sonundaki ünlü makalesi *Kriz Olgunlaşıyor*'da Demokratik Konferansın ulusal temsilcilerinin "koalisyona karşı verilen oy yüzdesi itibariyle (elli beş üzerinden kırk), yalnızca sendikaların gerisinde kalarak ve Sovyet temsilcilerini geçerek, radikalizm bakımından ikinci sıraya yerleştiğini" üzerine ısrarla basarak ortaya koyuyordu. Bu, ezilen ulusların Büyük-Rus burjuvazisinden artık hiç bir olumlu şey beklemedikleri anlamına geliyordu. Haklarını giderek artan bir şekilde kendi iradeleriyle, diş ve tırnaklarıyla, devrimci el koymalar yoluyla alıyorlardı.

Ekimde, uzak Verhneyudinsk'teki Buryat kongresinde bir raportör şu tanıklığı aktarıyordu: yerlilerin durumunda "Şubat Devrimi hiç bir yenilik yaratmadı." Böyle bir bilanço ya Bolşeviklerin yanında yer almaya, hiç değilse onlar karşısında daha dostane bir tarafsızlık izlemeye zorluyordu.

Pertrograd'da ayaklanmanın gerçekleştiği günlerde toplanan Panukrayna askerî birlikleri kongresi Ukrayna'da iktidarın sovyetlere verilmesi talebiyle mücadele etme yönünde karar aldı, ama aynı zamanda Büyük-Rus Bolşeviklerinin ayaklanmasını da "anti-demokratik bir eylem olarak" değerlendirmeyi de reddetti ve ayaklanmayı ezmek üzere askerî birlik gönderilmemesi için elindeki tüm imkânları kullanmaya söz verdi. Ulusal mücadelenin küçük burjuva evresini en iyi nitelendiren bu muğlaklık her türlü ikircikliği yenmeye kararlı proletaryanın devrimini kolaylaştırıyordu.

Diğer taraftan, her zaman değişmez bir şekilde merkezî iktidara doğru meyleden periferideki burjuva çevreler şimdi, çoğu durumda altında ulusal bir temelin gölgesinin dahi bulunmadığı bir ayrılıkçılığa doğru atılıyorlardı. Daha dün, Baltık eyâletlerinin aşırı yurtsever burjuvazisi, Romanov'ların en iyi destekçisi Alman baronlarının izinden, Bolşevik Rusya'ya ve ayrılıkçılık bayrağı altındaki kendi ülkesinin kitlelerine karşı mücadeleye girişiyorlardı. Bu yol boyunca çok daha ilginç olaylar meydana geldi. 20 ekimde, "Kazak askerî birliklerinin, Kafkas dağlılarının ve bozkırların özgür halklarının Güneydoğu Birliği" adıyla geniş bir hükûmet oluşumu zuhur etti. İmparatorluk merkeziyetçiliğinin en güçlü desteği olan Don, Kuban, Ter ve Astrahan Kazaklarının üst düzey önderleri bir kaç ay içinde tutkulu federasyon taraftarları hâline gelmişler ve bu sahada müslümanların, dağlıların ve bozkır insanlarının şefleriyle kaynaşmışlardı. Federatif rejimin ince duvarları Kuzeyden gelen Bolşevik tehlikeye karşı bariyer hizmeti görecekti. Bununla beraber, Bolşeviklere karşı iç savaşın başlıca talimhanelerini kurmadan evvel, karşı devrimci ayrılıkçılık doğrudan doğruya egemen koalisyona nişan alıyor, onu demoralize edip zayıflatıyordu.

Böylece, ulusal sorun, diğer sorunların ardından, geçici hükûmete, mart ve nisan aylarının ümidi olan saçları artık kin ve başkaldırı yılanlarıyla örülü bir Meduza başı gösteriyordu.

Bolşevik parti ayaklanmanın hemen ardından ulusal meselede kendine nihaî zaferi sağlayacak olan konumu işgal etmekten uzaktı. Bu durum hem zayıf ve deneyimsiz parti örgütleriyle periferi için, hem de Petrograd merkezi için geçerliydi. Savaş yılları boyunca, parti öylesine zayıflamış, kadroların teorik ve siyasî düzeyi öylesine düşmüştü ki, resmî önderlik Lenin'in gelişine dek ulusal sorunda da son derece bulanık ve tereddütkâr bir tutum takınmıştı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, geleneğe uygun olarak, Bolşevikler ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savunmaya devam ediyorlardı. Ama bu formül Menşevikler tarafından da lâfta kabul edilmişti: program metni her iki taraf için de hâlâ aynıydı. Bununla birlikte, tayin edici olan iktidar meselesiydi. Oysa partinin geçici önderleri bir yandan Bolşeviklerin, tıpkı toprak meselesinde olduğu gibi, ulusal sorundaki sloganlarıyla, diğer yandan demokratik biçimler altında kamufle edilmiş dahi olsa, emperyalist burjuva rejimin korunması arasındaki uzlaşmaz zıtlığı kavramaktan tümüyle acizlerdi.

Demokratik konum en kaba ifadesini Stalin'in kaleminde buldu. 25 martta, ulusal haklardaki kısıtlamaları kaldıran hükûmet kararnamesi konusunda yazdığı bir makalede Stalin ulusal sorunu tarihî boyutu içinde ortaya koymaya çalıştı. Şöyle yazıyordu: "Ulusal tahakkümün toplumsal temeli, ona ilham veren güç yıkılmakta olan toprak aristokrasisidir." Fakat ulusal tahakkümün kapitalist dönemde eşi duyulmamış bir gelişme göstermesi ve en barbar ifadesini sömürgeci siyasette bulması gibi önemli bir olguda, yazar hiç bir şüphe duyuyora benzemez. Şöyle devam eder: "Toprak aristokrasisinin iktidarı burjuvaziyle paylaşılır, uzun bir süredir bu aristokrasinin sınırsız bir hâkimiyetinin bulunmadığı İngiltere'de, savaş sırasında, iktidar *landlord*'ların (!) eline geçip ulusal tahakkümün kayda değer bir

oranda güçlendiği (İrlandalılara, Hindulara karşı eziyetler) konjonktürü dikkate almazsak (?), ulusal tahakküm daha yumuşak, daha az gayri-insanîdir." Böylece, kuşkusuz Llyod George'un şahsında, savaş sayesinde iktidarı ele geçiren *landlord*'lar, İrlandalıların ve Hinduların ezilmesinden suçlu bulunuyorlar. Devamla Stalin şöyle der: "...*Landlord*'ların bulunmadığı ve hiç bir zaman olmadığı, iktidarın bölünmez bir şekilde burjuvaziye ait olduğu İsviçre'de ve Kuzey Amerika'da, milliyetler özgürce gelişirler, genel olarak ulusal tahakküme yer yoktur..." Yazar Amerika Birleşik Devletler'indeki zenci sorununu ve sömürge sorununu unutuyor.

Yalnızca feodalizmle demokrasi arasında muğlak bir karşıtlık kurmaktan ibaret olan bu umutsuzca taşravari analizden safça liberal siyasî sonuçlar çıkartılır. "Siyaset sahnesinden feodal aristokrasinin çıkartılması —bunun anlamı açıkça ulusal tahakkümü tasfiye etmek, ulusal özgürlük için fiilen gerekli koşulları yaratmaktır. Rus devrimi muzaffer olduğu ölçüde", diye yazar Stalin, "fiilen bu koşulları yaratnuştur bile..." Görüldüğü gibi, burada aynı günlerde Menşevikler tarafından bu konuda yazılmış olan tüm yazılardan daha net bir şekilde bir ilkeye dayalı emperyalist "demokrasi"nin savunulmasıyla karşı karşıyayız. Stalin nasıl dış politikada Kamenev'i izleyip, geçici hükûmetle bir işbölümüne giderek demokratik bir barışa varmayı umut ediyorduysa, iç politikada da, Lvov'un demokrasisinde ulusa özgürlüğün "fillî koşulları"nı buluyordu.

Gerçekte, monarşinin düşüşü ilk kez olarak yalnızca gerici mülk sahiplerinin değil, ama liberal burjuvazinin ve onun gerisinde küçükburjuva demokrasisinin de, işçi sınıfının bir kaç yurtsever lideriyle birlikte, gerçek bir ulusal haklar eşitliğinin, yani egemen ulusun ayrıcalıklarının kaldırılmasının alt edilemez hasımları olduklarını gözler önüne sermişti: tüm programları Büyük Rus egemenliğinin biraz hafifletilmesine, kültürel bir cilâlanmasına ve demokratik bir kamuflajına indirgeniyordu.

Nisan Konferansında, Lenin'in ulusal sorun üzerine karar tasarısını savunan Stalin "ulusal tahakkümün emperyalist çevrelerce uy-

gulanan bir sistem, ...önlemler olduğu" noktasından biçimsel olarak ayrılıyor, ama hemen akabinde de kaçınılmaz olarak marttaki konumuna geri dönüyordu. Raportörün kendine özgü, Lenin'den ödünç alınmayan soyut görüşü şuydu: "Ülke ne kadar demokratikse, ulusal tahakküm de o kadar zayıftır ve tersi". Demokratik İngiltere'nin feodal ve kast sistemli Hindistan'ı eziyor olması sınırlı bakış açısının dışında kalmaya devam ediyordu. Stalin şöyle devam ediyordu: "Eski bir toprak aristokrasisinin" egemen olduğu Rusya'dan farklı olarak, "İngiltere ve Avusturya-Macaristan'da ulusal tahakküm hiç bir zaman pogrom biçimleri almamıştır." Sanki İngiltere'de toprak aristokrasisi "hiç" varolmamış gibi ya da Macaristan'da bu aristokrasi günümüze dek egemen olmamış gibi! "Demokrasi"yi zayıf ulusların boğulmasıyla birleştiren tarihî gelişmenin karakteri Stalin için yedi mühür altında kalmış kapalı bir kitaptı.

Rusya'nın çok milliyetli bir devlet olarak kurulması onun tarihî gecikmesinin bir sonucuydu. Ama gecikme kaçınılmaz olarak çelişkili, karmaşık bir kavramdır. Gecikmiş bir ülke ileri bir ülkenin izinden hep aynı mesafeyi gözeterek gitmez hiç bir zaman. Ekonominin dünyasallaşması çağında, gecikmiş uluslar ileri ulusların baskısı altında genel gelişme zincirine katılarak, belli sayıda ara basamağın üzerinden atlarlar. Dahası, istikrarlı toplumsal biçimlerin ve geleneklerin yokluğu da gecikmiş bir ülkeyi —en azından belli sınırlar dahilinde— dünya tekniği ve dünya düşüncesinin son sözüne kolayca ulaşabilir kılar. Ama gecikme yine de gecikme olarak kalır. Gelişme, bütününde, çelişik ve bileşik bir karakter kazanır. Gecikmiş bir ulusun toplumsal yapısını vasıflandıran şey uç tarihî kutupların egemenliğidir: geri köylüler ve ileri proleterlerin burjuvazinin ara kesimleri üzerindeki egemenliği. Bir sınıfın görevleri bir başka sınıfın omuzlarına düşer. Orta çağ kalıntılarının kaldırılması da ulusal sahada proletaryanın görevidir.

Eğer bir Avrupa ülkesi addedilirse, Rusya'nın tarihî gecikmesini hiç bir şey şu aşağıdakinden daha net biçimde vasıflandıramaz: XX. yüzyılda ancak zorunlu toprak kirasını ve Yahudilerin zorunlu ikâ-

met bölgelerini, yani serflik ve getto barbarlığını ortadan kaldırmak zorunda kalmıştır. Ama bunları yerine getirmek için, Rusya, özellikle gecikmiş gelişmesi yüzünden, yeni sınıflara, yeni partilere ve en yüksek dereceden modern programlara sahipti. Rasputinci fikir ve yöntemlerden ayrılması için Rusya'nın Marxçı fikir ve yöntemlere ihtiyacı vardı.

Doğrudur, siyasî pratik teoriden çok daha ilkel bir durumda kalmaya devam ediyordu, çünkü olaylar fikirlerden daha zor değişirler. Yine de teorinin buradaki görevi pratiğin ihtiyaçlarını en uç sonuçlarına dek götürmektir. Azatlığı ve kültürel bir şahlanışı elde etmek için, ezilen milliyetler akıbetlerini işçi sınıfınınkine bağlamak zorundaydılar. Ve bunun için de, burjuva ve küçük burjuva partilerinin önderliğinden kurtulmaları, yani tarihî evrimlerinin ilerleyişini hızlandırmaları kaçınılmaz bir gereklilikti.

Ulusal hareketlerin devrimin aslî sürecine, proletaryanın iktidar mücadelesine tabi oluşu tek bir hamlede değil, bir çok evrede ve ülkenin çeşitli bölgelerine göre farklı farklı gerçekleşir. Kerenskiy'e, savaşa ve Ruslaştırmaya karşı olan işçiler, köylüler ve Ukraynalı, Beyaz-Rus ya da Tatar askerler, işte bu nedenle, kendi uzlaşmacı önderliklerine rağmen, proleter ayaklanmanın müttefikleri hâline geliyorlardı. Nesnel olarak Bolşevikleri destekledikten sonra, bir sonraki aşamada, öznel olarak Bolşevizm yoluna katılmak zorunda kaldılar. Finlandiya'da, Letonya'da, Estonya'da, daha zayıf olarak Ukrayna'da, ulusal hareketin ayrışması daha ekimde öyle yakıcı bir hal almıştı ki, yalnızca yabancı askerî birliklerin müdahalesi proleter ayaklanmanın başarısını engelleyebilirdi. Ulusal uyanışın en ilkel biçimlerde gerçekleştiği Asyaî Doğu'da, bu ancak kademeli olarak ve belli bir gecikmeyle, proletaryanın önderliğine geçiyordu, o da proletaryanın iktidarı fethinden sonra. Karmaşık ve çelişik süreci bütününde ele alacak olursak şu aşikâr sonuca varırız: ulusal sel, tıpkı toprak seli gibi, Ekim Devriminin yatağına akıyordu.

Kitlelerin siyasî, tarımsal, ulusal özgürleşme gibi temel sorunlardan proletaryanın egemenliğine doğru kaçınılmaz ve karşı konulmaz

kayışı liberallerin ve uzlaşmacıların sandıkları gibi "demagojik" bir ajitasyona, önceden tasarlanmış şemalara, sürekli devrim kuramına değil, Rusya'nın toplumsal yapısı ve dünya konjonktürünün koşullarına bağlı olarak gelişiyordu. Sürekli devrim kuramı yalnızca bileşik gelişme sürecini formüle ediyordu.

Burada yalnızca Rusya da söz konusu değil. Gecikmiş ulusal devrimlerin proleter devrimine tabi oluşu dünya düzleminde bir determinizme sahip. XIX. yüzyılda, savaşların ve devrimlerin aslî görevi hâlâ üretici güçlere bir ulusal pazar sağlamaktan ibaretken, yüzyılımızın görevi üretici güçleri kendileri için birer engel hâline gelen ulusal sınırları aşırmaktır. Geniş, tarihî anlamda, Doğu'daki ulusal devrimler proletaryanın dünya devriminin ara aşamalarından başka bir şey değildir, tıpkı Rusya'daki ulusal hareketlerin sovyet diktatörlüğüne giden yoldaki döşeme taşları hâline geldiği gibi.

Lenin, mükemmel bir derinlikle, hem Çarlık Rusya'sında hem de dünyada, ezilen milliyetlerin kaderine içkin devrimci gücü keşfetmişti. Onun gözünde, Japonya'nın Çin'i köleleştirmek için savaşını da, Çin'in Japonya'ya karşı kurtuluş savaşını da "mahkûm" eden o ikiyüzlü "barışçılık" horgörüden başka bir şeye layık değildir. Lenin'e göre, emperyalist bir tahakküm savaşına karşıt olarak ulusal bir kurtuluş savaşı, kendisi de tüm dünya işçi sınıfının kurtuluş mücadelesine onsuz olmaz bir halka gibi katılan bir başka ulusal devrim biçiminden başka bir şey değildir.

Bu devrimler ve ulusal savaşlar üzerine yargıdan her halükârda hiç de sömürge ve yarı-sömürge ulusların burjuvazisinin herhangi bir devrimci misyona sahip oluşunun kabul edildiği sonucu çıkmaz. Aksine, özellikle geri ülkelerin burjuvazisi, daha süt dişlerinden itibaren, yabancı sermayenin bir acentesi gibi gelişir ve ona karşı kıskanç bir düşmanlık duysa bile, her belirleyici anda kendini onunla aynı kampta bulur ve bulacaktır. Çin'deki *compradores* sistemi sömürge burjuvazisinin klasik biçimidir, tıpkı Kuomintang'ın kompradorların klasik partisi olduğu gibi. Küçük burjuvazinin üst kesimleri ve bunların içinde aydınlar, ulusal mücadelede bazen çok belirgin,

aktif bir rol oynayabilirler, ama bu hiç bir şekilde bağımsız bir rol değildir. Yalnızca ulusun başına geçmiş işçi sınıfı ulusal devrimi veya toprak devrimini sonuna dek sürükleyebilir.

Epigonların, hepsinden önce de Stalin'in en vahim hatası, Lenin'in ezilen ulusların mücadelesinin ilerici tarihî anlamına dair öğretisinden, sömürge ülkelerin burjuvazisinin devrimci bir görev yüklendiği sonucuna varmalarından oluşur. Emperyalist dönemde devrimin sürekli karakterinin anlaşılmaması; gelişmenin bilgiççe şematikleştirilmesi; canlı bileşik sürecin zaman boyutunda birbirinden kaçınılmaz bir şekilde kopuk ölü cümleler hâlinde bozuk telaffuzu; tüm bunlar Stalin'i demokrasinin veya gerçekte ya emperyalist bir diktatörlük ya da bir proletarya diktatörlüğü olabilecek olan "demokratik diktatörlük"ün vülger bir idealleştirilmesine sürüklemiştir. Derece derece, Stalinci grup, bu yolda, Lenin'in ulusal sorundaki konumundan tümüyle bir kopuşa ve Çin'de felâketle sonuçlanan bir siyasete varmıştır.

Ağustos 1927'de, Muhalefete (Troçki, Rakovskiy ve diğerleri) karşı mücadelede, Stalin Bolşevik partinin merkez komite plenumunda şöyle diyordu: "Burjuvazinin devrimin tüm evrelerinde karşı-devrimci olduğu emperyalist ülkelerde devrim başkadır...; ulusal burjuvazinin, belli bir evrede ve belli bir süre için, emperyalizme karşı ülkesindeki devrimci hareketi destekleyebileceği sömürge ve bağımlı ülkelerde devrim başkadır." Yalnızca kendine güven yokluğunu vasıflandıran çekinceler ve ılımlılaştırmalarla, Stalin burada, martta Rus burjuvazisine atfettiği aynı çizgileri sömürge burjuvazisine atfetmektedir. Derinlemesine organik karakteriyle uyumlu biçimde, Stalinci oportünizm, tıpkı yerçekimi yasalarının etkisi altında olduğu gibi, çeşitli kanallardan kendine bir yol açar. Teorik argüman seçimi, bu örnekte, tümüyle rastlantısal bir durumdur.

Geçici hükûmete dair mart ayındaki düşüncenin Çin'deki "ulusal" hükûmete teşmili, modern tarihin en akıl almaz olaylarından birini oluşturan üç yıllık Stalin-Kuomintang işbirliğine yol açmıştır: sadık bir senyör uşağı sıfatıyla, epigonların Bolşevizmi 11 nisan 1927'ye,

yani Şangay proletaryasına tatbik ettiği kanlı bastırma harekâtına dek Çin burjuvazisine eşlik etmiştir. Çang Kay-Şek'le olan silah arkadaşlığını haklı çıkarmak için Stalin şöyle diyordu: "Muhalefetin aslî hatası başka halkları ezen emperyalist bir ülke olan Rusya'daki 1905 devrimini ezilen bir ülke olan Çin'deki devrimle özdeşleştirmesinde yatıyor..." Bizzat Stalin'in Rusya'daki devrimi "başka halkları ezen" bir ulus açısından değil, Çinlilere dayatılandan aşağı kalır yanı olmayan bir tahakküme maruz kalan aynı Rusya'nın "başka halkları"nın deneyimi açısından ele alma fikrini akıl edememesi şaşırtıcı.

Üç devrim boyunca Rusya'nın geçirdiği muazzam deneyim alanında, biri hariç tüm milliyet ve sınıf mücadelesi varyantlarını bulmak mümkün: ezilen bir ulusun burjuvazisinin kendi halkına ilişkin olarak özgürleştirici bir rol oynamasına rastlanmadı. Gelişmesinin tüm aşamalarında, periferi burjuvazisi, büründüğü renkler ne olursa olsun, özetle tüm Rusya sermayesini acentesi olarak, onun Ruslaştırıcı eğilimlerine boyun eğerek ve liberal ve demokratik *intelligentsiya*nın geniş kesimlerini bile bu eğilimlere tabi kılarak, değişmez bir şekilde merkez bankalarına, tröstlere, ticarî firmalara bağımlıydı. Periferi burjuvazisi ne kadar "olgun"laştıkça, devletin genel aygıtıyla o kadar sıkı sıkıya bağlı hâle geliyordu. Bütününde bakıldığında, ezilen ulusların burjuvazisi egemen burjuvazi karşısında, onun dünya malî sermayesine ilişkin olarak yerine getirdiğiyle aynı komprador rolünü oynuyordu. Karmaşık bağımlılıklar ve karşıtlıklar hiyerarşisi ayaklanan kitlelere karşı mücadelede tek bir gün bile temel dayanışmayı dışlamıyordu.

Karşı devrim döneminde (1907'den 1917'ye), ulusal hareketin önderliği yerli burjuvazinin elinde yoğunlaştığı sırada, yerli burjuvazi Rus liberallerden çok daha açık sözlü bir şekilde monarşiyle anlaşmanın yolunu arıyordu. Polonyalı, Baltıklı, Tatar, Ukraynalı, Yahudi burjuvalar emperyalist yurtseverlik kariyerinde birbirleriyle yarışıyorlardı. Şubat ayaklanmasından sonra, ya Kadetlerin arkasına saklandılar ya da Kadetlerin yaptıkları gibi, ulusal uzlaşmacıların arkasına. Ayrılıkçılık yolunda, periferi uluslarının burjuvazisi 1917 son-

baharına doğru ulusal tahakküme karşı mücadeleye değil, yaklaşan proleter devrime karşı mücadeleye katıldı. Sonuçta, ezilen ulusların burjuvazisi devrime karşı, Büyük Rus burjuvazisine karşı olduğundan daha az düşmanlık göstermedi.

Yine de, üç devrimin verdiği muhteşem tarih dersi olayların bir çok aktöründe —herkesten önce de Stalin'de— hiç bir iz bırakmadı. 1925-1927 Çin devrimini kaybeden, sömürge uluslar içindeki sınıfların karşılıklı ilişkilerinin uzlaşmacı, yani küçük-burjuva kavrayışı epigonlar tarafından Komünist Enternayonal'in programına dahi sokuldu ve böylelikle de onu, bu kısım için, Doğu'nun ezilen halkları bakımından gerçek bir tuzağa dönüştürdü.

Lenin'in ulusal politikasının gerçek niteliğini anlamak için yapılacak en iyi şey —karşıtlıklar yöntemine göre— onu Avusturya Sosyal-Demokrasisinin politikasıyla karşı karşıya getirmektir. Bolşevizm bu yolda ileri işçileri eğiterek, onlarca yıldır ulusal devrimlerin bir patlamasına doğru yönelirken, Avusturya Sosyal-Demokrasisi egemen sınıfların politikasıyla uysal bir şekilde uyuşuyor, Avusturya-Macaristan monarşisinde on ulusun cebrî biraradalığının avukatı olarak konuşuyor ve aynı zamanda da, farklı milliyetlerden işçilerin devrimci birliğini gerçekleştirmekten tamamen aciz bir şekilde, onları parti ve sendikalarda dikey yönde bölmelere ayırıyordu. Habsburgların iyi eğitim görmüş memuru Karl Renner, dulluğunda kendini Avusturya-Macaristan monarşisinin teorisyeni olarak bulduğu ana dek, yorulmak bilmeksizin Avusturo-Marksizmin mürekkep hokkasında Habsburglar devletini yenileştirmenin yollarını aramıştı. Orta Avrupa imparatorlukları yıkıldığında, Habsburglar hanedanı hâlâ kendi krallık asâsı altında özerk ulusların bir federasyonu bayrağını dikmeye çalışıyordu: monarşi çerçevesinde barışçı bir evrim için öngörülen Avusturya Sosyal-Demokrasisinin resmî programı bir anda dört yıllık savaşın kanı ve çamuruna batmış olan monarşinin programı hâline geldi.

On ulusu tek bir parça hâlinde birbirine bağlayan paslı demir halka parçalara ayrılıyordu. Avusturya-Macaristan Versailles ameliyatının güçlendirdiği iç merkezkaç eğilimlerle dağılarak çöküyordu. Yeni devletler kuruluyor, eski devletler yeniden yaratılıyordu. Avusturyalı Almanlar kendilerini bir uçurumda asılı buldular. Onlar için sorun artık başka uluslar üstündeki egemenliklerini korumak değil, kendilerinin başka bir iktidarın egemenliğine düşme tehlikesinden kaçınmaktı. Avusturya Sosyal-Demokrasisinin "sol" kanadının temsilcisi Otto Bauer bu anın ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı formülünü ileri sürmek için uygun olduğunu düşündü. Önceki onlarca yıl boyunca proletaryanın Habsburglara ve hâkim burjuvaziye karşı mücadelesini esinlemiş olan program daha dün efendi olan ve bugün özgürlüklerine kavuşmuş Slav halklar tarafından tehdit edilen ulusun bir savunma aracına dönüştü. Avusturya Sosyal-Demokrasisinin reformist programı nasıl bir anda boğulmakta olan monarşinin tutunmaya çalıştığı saman çöpü hâline gelmişse, Avusturo-Marksizmin körlenmiş formülü de Alman burjuvazisinin selâmet çapası hâline gelecekti.

3 ekim 1918'de, artık sorunun cevabı kendilerine hiç ama hiç bağlı değilken, *Reichsrat*'ın Sosyal-Demokrat milletvekilleri eski imparartorluğun halklarına cömertçe bağımsızlık hakkı "tanıdılar". 4 ekimde, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı programı burjuva partilerce de benimsendi. Avusturo-Alman emperyalistlerinden böylece topu topu bir gün önce davranan Sosyal-Demokratlar yine de bekle-görde kalmaya devam ediyorlardı: işlerin nereye doğru döneceği ve Wilson'un ne diyeceği bilinmiyordu. Ancak 13 ekimde, ordunun ve monarşinin nihaî çözülüşü "ulusal programımızın uğruna tasarlandığı devrimci durumu" yarattığında, diye öne sürüyordu Bauer, ancak o zaman Avusturo-Marksistler pratikte ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı meselesini ortaya attılar: aslında, artık kaybedecekleri bir şey yoktu. Bauer büyük bir açık yüreklilikle şöyle açıklıyordu: "Diğer uluslar üzerindeki gücünün çökmesiyle, Alman milliyetinin burjuvazisi, adına Alman vatanından ayrılmayı gönüllü olarak kabul

ettiği tarihî görevi tamamlanmış addetti." Yeni program tedavüle ezilenler için gerekli olduğundan değil, ezenler için artık tehlikeli olmaktan çıktığı için sokulmuştu. Tarihî bir yarık içinde köşeye sıkışan varlıklı sınıflar kendilerini ulusal devrimi *de jure* tanıma durumunda buldular; Avusturo-Marksizm bunu teorik olarak yasallaştırmanın uygun olduğuna kanaât getirdi. Bu tam zamanında yapılmış, tarihî bakımdan hazır, olgunlaşmış bir devrimdi: hem de zaten gerçekleşmişti! Sosyal-Demokrasinin ruhu burada karşımızda sanki avucumuzun içinde gibi.

Varlıklı sınıfların tanımasına hiç de umut bağlayamayacak olan toplumsal devrim için durum bambaşkaydı. Onu uzak tutmak, taçsız bırakmak, uzlaşmaya zorlamak gerekiyordu. İmparatorluğun doğal olarak en zayıf dikiş yerlerinden parçalandığını göz önüne alan Bauer devrimin karakteri üzerine şu çıkarsamayı yapıyordu: "Bu hiç bir şekilde bir toplumsal devrim değil, bir ulusal devrimdi." Gerçekte, hareket, daha başından itibaren, sosyal-devrimci bir içeriğe sahipti. Devrimin "salt" ulusal karakteri en iyi Avusturya'nın varlıklı sınıflarının İtilâf Devletlerine açıkça tüm orduyu esir etmeyi önermesi olgusuyla resmedilebilir. Alman burjuvazisi bir İtalyan generale birlikleriyle Viyana'yı işgal etmesi ricasında bulunuyordu.

Devrimci bir sürecin, iki sözde bağımsız tarihî evre olarak görülen ulusal biçimi ile toplumsal içeriğinin kaba bir bilgiçlikle birbirinden ayrılmasının —burada Otto Bauer'in — yüksek dereceden faydacı bir amacı vardı: bir toplumsal devrimin tehlikelerine karşı mücadelede Sosyal-Demokrasinin burjuvaziyle işbirliğini haklı çıkarmak.

Marx'ı izleyerek, devrimin tarihin lokomotifi olduğunu kabul edersek, Avusturya Marksizmi de onun freni olmalı. Monarşinin fiilen yıkılmasından sonra bile, iktidara katılmaya çağıran Sosyal-Demokrasi henüz Habsburgların eski bakanlarından kendilerini ayırmaya karar vermemişti: "ulusal" devrim kendini, bunları müsteşarlarla pekiştirmekle sınırladı. Ancak 9 kasımdan sonra, Alman Devrimi Hohenzollern'leri devirdiği zaman, Avusturya Sosyal-Demokrasisi kendinin de bir o kadar korktuğu bir kitle hareketiyle burjuva part-

nerlerini tedhiş ederek Devlet Konseyi'ne (*Staatsrat*) cumhuriyet ilân etmeyi önerdi. Otto Bauer ihtiyatsız bir alaycılıkla şöyle diyordu: "Daha 9-10 kasımda monarşiden yana olan Sosyal-Hıristiyanlar 1 kasımda direnişten vazgeçmeye karar verdiler..." Sosyal-Demokrasi Kara-Yüzcü monarşistlerin partisinden ancak iki gün ilerideydi! İnsanlığın tüm kahramanlık efsaneleri bu devrimci kanatlanma karşısında sönük kalır.

Kendine rağmen, Sosyal-Demokrasi, devrimin başından beri, kendini otomatik olarak ulusun tepesinde buldu, tıpkı Rus Menşevik ve Sosyal-Devrimcilerinin başına geldiği gibi. Tıpkı bunlar gibi, o da bilhassa kendi gücünden ürkmüştü. Koalisyon hükûmetinde, mümkün mertebe en küçük mevkii işgal etmeye çalışıyordu. Otto Bauer şöyle açıklar: "Devrimin katıksızca ulusal karakterine öncelikle Sosyal-Demokratların hükûmete çok mütevazı bir katılım talebinde bulunmaları olgusu cevap veriyordu." İktidar meselesi bu kişiler için gerçek güç dengesiyle, devrimci hareketin gücüyle, egemen sınıfların iflasıyla, partinin siyasî etkisiyle değil, bilge sınıflandırıcıların olaylara yapıştırdıkları bilgiç bir "ulusal devrim" yaftasıyla çözülüyordu.

Karl Renner Devlet Konseyi şansölyesi sıfatıyla fırtınanın dinmesini bekledi. Diğer Sosyal-Demokrat önderler burjuva bakanların yardımcıları oldular. Bir başka deyişle, Sosyal-Demokratlar büro masaları altına gizlendiler. Bununla beraber, kitleler Avusturya Marksistlerinin toplumsal bademini burjuvazi için sakladıkları ulusal kabukla beslenmeye razı değillerdi. İşçiler ve askerler Sosyal-Demokratları kuytuya çekilişlerinden çıkmaya zorladılar. Yeri doldurulmaz kuramcı Otto Bauer şöyle açıklar: "Ancak izleyen günlerdeki olaylar ulusal devrimi bir toplumsal devrim yönünde iterek hükûmetteki ağırlığımızı artırdılar." Bunu açık bir dile çevirirsek: kitlelerin tazyiki altında, Sosyal-Demokratlar masaların altından çıkmak zorunda kaldılar.

Fakat, bir an bile mesleklerini icra etmekten vazgeçmeksizin, iktidarı yalnızca romantizmle ve maceracı zihniyetle savaşı sürdürmek üzere aldılar: "hükûmetteki ağırlıklarını" artıran aynı toplumsal devrim şimdi yardakçıların dilinde bu terimlerle ifade ediliyordu. Avus-

turya Marksistleri 1918'de proletaryanın devrimci romantizmine karşı Viyana Kreditanstalt'ının koruyucu melekleri olma tarihî görevini başarıyla yerine getirdilerse, bunun sebebi gerçek bir devrimci parti tarafından engellemeyle karşılaşmamalarıdır.

Bir çok milliyetten oluşan iki devlet, Rusya ve Avusturya-Macaristan, yakın zamanlardaki akıbetleriyle Bolşevizm ile Avusturya Marksizmi arasındaki karşıtlığı gözler önüne serdiler. Yaklaşık on beş yıl boyunca, Lenin her türlü Büyük Rus şovinizminin nüanslarına karşı yılmaz bir mücadele vererek tüm ezilen halkların Çarlık imparatorluğundan ayrılma hakkını ilân etti. Bolşevikler Rusya'nın parçalanmasına çalışmakla suçlanıyorlardı. Oysa, ulusal sorunun gözüpek bir devrimci tanımlanması Çarlık Rusya'sının küçük ve geri ezilen haklarının Bolşevik partiye sarsılmaz güvenini yaratmıştı. Nisan 1917'de, Lenin şöyle diyordu: "Eğer Ukraynalılar bizde bir sovyetler cumhuriyeti olduğunu görürlerse, ayrılmayacaklardır; ama bir Milyukov cumhuriyetimiz olursa, ayrılırlar." Bunda da haklıydı. Tarih ulusal sorundaki bu iki politikanın kıyas kabul etmez sağlamasını yaptı. Proletaryası korkak bir yalpalama ruhunda eğitilen Avusturya-Macaristan korkunç bir sarsıntıyla parçalara ayrılırken, bu yıkılışın inisyatifi özellikle Sosyal-Demokrasinin ulusal unsurları tarafından alınmışken, Çarlık Rusya'sının yıkıntıları üzerinde iktisadî ve siyasî bakımdan Bolşevik parti tarafından sıkı biçimde birbirine bağlı yeni bir milliyetler devleti kuruluyordu.

Sovyetler Birliği'nin daha sonra izlediği yol ne olursa olsun —henüz limana varmaktan uzaktır— Lenin'in ulusal politikası insanlığın ebedî hazineleri içindeki yerini alacaktır.

3.Ön-Parlamentodan Çekiliş ve Sovyetler Kongresi İçin Mücadele

Savaşın her günü cepheyi sarsıyor, hükûmeti zayıflatıyor, ülkenin uluslararası durumunu ağırlaştırıyordu. Ekim başında, Alman deniz ve hava filoları Finlandiya Körfezinde aktif harekâtlar yapıyordu. Baltık denizcileri Petrograd yolunu korumaya çalışarak cesurane savaşıyorlardı. Ama cephedeki tüm diğer birliklerden çok daha canlı ve içten bir şekilde, devrimin öncüsü ve emperyalist savaşın zoraki savaşçıları olarak durumlarındaki derin çelişkinin farkındalardı ve gemilerindeki radyolar aracılığıyla dünyanın dört bir bucağına uluslararası devrimci yardım çağrısında bulunuyorlardı. "Üstün Alman güçlerinin saldırısına uğramış olan filomuz eşitsiz bir mücadelede telef olup gidiyor. Ama hiç bir gemimiz savaşı bırakmayacak. İftira edilen, yaralanan filo görevini yerine getirecek... ama devrimin büyük sabrı sayesinde hüküm süren sefil bir Rus Bonaparte'ının emri üzerine değil, yöneticilerimizin Rus Özgürlüğünün ellerine kelepçe geçiren Müttefiklerle yaptıkları antlaşmalar adına değil. Hayır, bunu devrim ocağı Petrograd havalisini savunma adına yapacak. Baltık filolarının kardeşlerimizin kanlarıyla kırmızıya bulandığı sırada, sular onların cesetlerinin üzerini örttüğünde, sesimizi yükseltiyoruz: Bütün dünyanın ezilenleri, başkaldırı bayrağını dikin!"

Muharebeler ve kurbanlar konusundaki bu sözler boş lâflar değildi. Filo *Slava* gemisini kaybetmiş ve muharebeden sonra geri çekilmişti. Almanlar Monsund takımadalarını ele geçirmişlerdi. Savaş defterinde yeni bir karanlık sayfa açılmıştı. Hükûmet bu yeni yenilgiden başkenti değiştirmek için yararlanmaya karar verdi: her elverişli fırsatta eski plan su yüzüne çıkıyordu. Yönetimdeki çevrelerin Moskova'ya hiç bir sempatileri yoktu, ama Petrograd'dan nefret ediyorlardı.

Monarşist gericilik, liberalizm, demokrasi birbirleri peşisıra başkenti gözden düşürmeye, dizleri üstüne çökmeye zorlamaya, ezmeye çalışıyorlardı. En aşırı yurtseverler şimdi Petrograd'dan Berlin'den bile daha şiddetli bir öfkeyle nefret ediyorlardı.

Tahliye meselesi çok acil sıfatıyla ele alındı. Ön-Parlamentoyla birlikte hükûmetin taşınması için topu topu iki hafta verilmişti. Ulusal savunmaya yönelik çalışan fabrikaların da en kısa sürede tahliyesine karar verilmişti. "Özel bir kurum" olarak Merkez Yürütme Komitesi de kendi başının çaresine bakacaktı.

Tahliye kışkırtıcısı Kadetler basit bir hükûmet taşınmasının sorunu hiç de çözmediğinin farkındaydılar. Fakat devrimin mikrop yatağını açlıkla, hastalıkla, yoklukla dize getirmeyi umuyorlardı. Petrograd'ın yurt içinde ablukaya alınması daha şimdiden yürürlükteydi. Fabrikalara verilen siparişler geri alınıyordu, yakıt ikmali dörtte bire düşmüştü, İaşe bakanlığı başkente sürü hayvanı gönderimini engelliyordu, Mariinskiy demiryolu sistemindeki yükleme hareketleri durdurulmuştu.

Hükûmetin sonunda ekim başında kapatmaya karar verdiği Devlet Duma'sının başkanı savaşsever Rodzyanko savaşın başkent üzerinde yol açtığı tehlike konusunda liberal Moskova gezetesi *Utro Rossii'de (Rusya'nın Sabahı)* büyük bir açıklıkla görüş serdetmişti: "Petrograd'ı şeytan götürsün, işte düşüncem bu... Piter'de merkezî kurumların (yani sovyetler ve diğerlerinin) yıkılmasından korkuluyor. Buna, tüm bu kurumların kırılıp dökülmesinden çok memnun olacağım diye cevap veriyorum, çünkü bunlar Rusya'ya felâketten başka bir şey getirmediler." Petrograd alınırsa, Baltık filosunun dağılacağı doğruydu. Ama buna hiç üzülmemek gerekiyordu: "Bu gemiler tümüyle yoldan çıkmış." Mabeyincinin ağzında bakla ıslanmaması sayesinde, halk aristokratik ve burjuva Rusya'nın en samimî düşüncelerini öğreniyordu.

Rusya'nın Londra'daki işgüderi, Büyük Britanya'nın donanma komutanlığının, tüm uyarılara rağmen, müttefikinin Baltık Denizindeki durumunu rahatlatmanın mümkün olmadığını düşündüğünü

aktarıyordu. Bu cevabı, Müttefiklerin bizzat Rusya'nın yüksek yurtsever çevreleriyle birlikte, Petrograd'a bir Alman saldırısından ortak dava için yalnızca avantajlar bekledikleri şeklinde yorumlamakta Bolşevikler yalnız değillerdi. İşçiler ve askerler, özellikle Rodzyanko'nun itiraflarından sonra, hükûmetin bilinçli olarak kendilerini Ludendorff ve Hoffmann'ın sultasına teslim etmeye hazırlandığından hiç şüphe etmiyorlardı.

6 ekimde, [Sovyetin] asker seksiyonu, o güne dek rastlanmayan bir oybirliğiyle, Troçki'nin karar tasarısını kabul etti: "Eğer geçici hükûmet Petrograd'ı savunmaktan acizse, ya barış imzalamak zorundadır ya da yerini bir başka hükûmete bırakmalıdır." İşçiler de bundan daha az uzlaşmaz değillerdi. Petrograd'ı kaleleri olarak görüyorlar, devrimci umutlarını ona bağlıyorlar, Petrograd'ı teslim etmek istemiyorlardı. Savaşın getirdiği tehlikelerden, tahliyeden, asker ve işçilerin hoşnutsuzluğundan, tüm sakinlerin aşırı gerginliğinden ürken uzlaşmacılar da kendi yönlerinden alarm zillerini çaldılar: Petrograd kaderin kaprislerine terkedilemezdi. Tahliye girişiminin her yönden muhalefetle karşılaştığını saptayan hükûmet geri çekilmeye başladı: sözüm ona kendi güvenliği için değil, gelecekteki Kurucu Meclis için bir yer seçimi konusunda kaygı duyuyordu. Ama bu konum da uzun süre korunamadı. Sekiz günden daha kısa bir sürede, hükûmet bizzat Kışlık sarayda kalma niyetinde olduğundan başka, geçmişte olduğu gibi, Kurucu Meclisin yine Tavriçeskiy sarayında toplanmasını öngördüğünü de beyan etmek zorunda kaldı. Bu beyanat askerî ve siyasî vaziyette hiç bir şeyi değiştirmiyordu. Yalnızca, Kerenskiy hükûmetinin işini bitirmeyi görevi addeden ve kendi surlarından dışarı çıkmasına izin vermeyen Petrograd'ın siyasî gücünü yeni baştan ortaya koyuyordu. Tek Bolşevikler daha sonraları başkenti Moskova'ya aktarmaya cüret edebildiler. Bunu hiç bir güçlükle karşılaşmadan yerine getirdiler, çünkü onlara göre bu gerçekten stratejik bir görevdi: onları Petrograd'dan tüymeye zorlayan siyasî gerekçeler mevcut değildi.

Başkentin savunulması konusundaki pişmanlık yaratan beyanat hükûmet tarafından Rusya Cumhuriyet Konseyi, bir başka deyişle

"Ön-Parlamento" komisyonundaki uzlaşmacı çoğunluğun istekleri uyarınca yapılmıştı. Bu saçma sapan kurum sonunda dünyaya gelmişti. Şaka yapmayı seven ve bunu yapmayı bilen Plehanov güçsüz ve geçici Cumhuriyet Konseyini saygısız biçimde "tavuk ayakları üstüne dikili küçük bir izba"[1] diye adlandırmıştı. Siyasî açıdan bu tanım haksız değildi. Yalnızca "küçük bir izba" olarak ön-parlamentonun çok iyi bir görünümü olduğunu eklemek gerek: ona daha önce Devlet Konseyine sığınak hizmeti gören muhteşem Mariinskiy sarayı tahsis edilmişti. Lüks saray ile pasaklı ve asker kokularının tüttüğü Smolnıy Enstitüsü arasındaki kontrast Suhanov'u etkilemişti. Şöyle itiraf eder: "Tüm bu harikalar içinde, insanın istirahat edesi, çalışmayı ve mücadeleyi, açlığı ve savaşı, karışıklığı ve anarşiyi, ülkeyi ve devrimi unutası geliyor." Ama istirahat ve unutma için geriye çok az vakit kalmıştı.

Ön-Parlamentonun sözüm ona"demokratik" diye adlandırılan çoğunluğu 308 kişiden oluşuyordu: 120 Sosyal-Devrimci (bunun 20 tanesi sol Sosyal-Devrimci olmak üzere), 60 farklı meşreplerden Menşevik, 66 Bolşevik; ayrıca kooperatifçiler, Köylü Yürütme Komitesi delegeleri, vb. Mülk sahibi sınıflar yarısı Kadetler tarafından işgal edilen 156 sandalye elde etmişlerdi. Kooperatifçiler, Kazaklar ve Köylü Yürütme Komitesinin oldukça muhafazakâr üyeleriyle birlikte sağ kanat çok sayıda sorunda çoğunluğa yaklaşıyordu. Tavuk ayakları üstüne dikili konforlu küçük izbadaki koltuk dağılımı böylece kent ve köyün tüm irade tezahürleriyle apaçık ve mutlak bir çelişki içinde bulunuyordu. Buna karşılık, sovyet ve diğer kurumlardaki rengi belirsiz temsillerin tersine, Mariinskiy sarayı surları içinde "ulusun çiçeği"ni biraraya getirmişti. Ön-Parlamento üyelerinin bir seçim rekabetinin, yerel etkilerin ve taşra tercihlerinin değişkenliklerine bağımlı olmadıkları için, her toplumsal grup, her parti en gözde liderlerini göndermişti. Suhanov'un tanıklığına göre, ön-parlamentonun bileşimi "son derece parlak"tı. Ön-parlamento ilk oturumu için

[1] Bir Rus masalına gönderme yapılıyor, İngilizceye çevirenin notu.

toplandığında, Milyukov'a göre bir çok şüpheci yüreklerine su serpildiğini hissettiler: "Kurucu Meclis de bunun kadar iyi olsa bari." "Ulusun çiçeği" kendini sarayın aynalarında hayranlıkla seyrederken kısır bir çiçek olduğunun farkına bile varmıyordu.

7 ekimde Cumhuriyet Konseyini açan Kerenskiy, hükûmetin "iktidarı tamamen" elinde tutmakla beraber, "gerçekten değerli tüm uyarıları" da dikkate almaya hazır olduğunu hatırlatma fırsatını kaçırmadı: mutlak bir hükûmet olsa da, aydınlanmış bir iktidardı. Avksentiyev'in başkanlığındaki beş üyeli büroda Bolşeviklere de bir yer ayrılmıştı: bu koltuk boş kalacaktı. Bu sefil ve neşe saçmayan komedinin rejisörleri kalplerinin kırıldığını hissettiler. Kasvetli, yağmurlu bir gündeki kasvetli açılışta tüm ilgi daha baştan Bolşeviklerin beklenen gösterileri üzerinde yoğunlaşmıştı. Suhanov'un aktardığına bakılırsa, Mariinskiy sarayının koridorlarında "sansasyonel bir söylenti" dolaşıyordu: "Troçki iki veya üç oyluk bir çoğunluk kazanmıştı... ve Bolşevikler hemen ön-parlamentodan çıkacaklardı." Gerçekte, Mariinskiy sarayından gösterişli bir şekilde çıkma kararı ayın 5'inde, Bolşevik fraksiyonun oturumunda, bir oya karşı tüm oylarla alınmıştı: şu son iki hafta boyunca sola doğru hareket muazzam büyümüştü! Yalnızca Kamenev ilk tavrına sadık kalmıştı ya da daha doğrusu onu açıkça savunma yürekliliğini göstermişti. Merkez komiteye yönelik özel bir açıklamasında Kamenev, hiç kem küm etmeden, benimsenen yolun "parti için çok tehlikeli" olduğu nitelemesini yapıyordu. Bolşeviklerin belirsiz niyetleri ön-parlamentoda belli bir endişeye yol açıyordu: doğrusunu söylemek gerekirse, rejimin sarsılmasından değil, çoğunluğun bir yurtsever alkış salvosuyla henüz yeni selâmladığı Müttefik diplomatların önünde bir "skandal" çıkmasından korkuluyordu. Suhanov, nasıl bir resmî şahsiyeti —Avksentiyev'in kendisini— Bolşeviklere "ne olup bitiyor?" sorusunu sormak üzere yolladıklarını anlatır. Troçki şöyle cevap verir: "Bir şey olduğu yok, bir küçük tabanca kurşunu sadece".

Oturumun açılmasından sonra, Devlet Duma'sından miras alınan yönetmelik uyarınca, Troçki'ye Bolşevik fraksiyon adına bir acil

açıklama yapmak için on dakika verildi. Salon mutlak bir sessizliğe gömüldü. Açıklama hükûmetin şimdi de sözde Kerenskiy'i durdurmak üzere toplanan Demokratik Konferans öncesi kadar sorumsuz olduğunu ve mülk sahibi sınıfların temsilcilerinin geçici konseye hiç haklarının olmadığı bir sayıda girdiklerini öne sürerek başlıyordu. Burjuvazi gerçekten altı hafta içinde toplanacak Kurucu Meclise hazırlanıyorsa da, liderlerinin şimdi, hileli bir temsil önünde bile, iktidarın sorumsuzluğunu bu denli bir hırsla savunmaları için hiç bir sebepleri yoktu. "Tüm bunların özü burjuva sınıfların kendilerine hedef olarak Kurucu Meclisi havaya uçurmayı seçmelerinde yatıyor." Kurşun hedefine varmıştı. Sağ kanat gürültülü bir şekilde protestoda bulundu. Açıklama metninden hiç sapmaksızın, konuşmacı hükûmetin sanayi, tarım ve gıda politikasını eleştirdi: "kitleleri ayaklanma yoluna sokmayı bilinçli bir şekilde kendinize amaç edinseniz dahi bir başka yol tutturulamazdı." "Devrimci başkentin Alman birliklerine teslim edilmesi fikrini... karşı devrimci komployu... kolaylaştıracak genel bir politikanın doğal bir halkası olarak görüyoruz." Protesto dalgası fırtınaya dönüştü. Berlin, Alman altını, mühürlü vagon, vs. konusunda çığlıklar yükseldi ve bu genel fon üzerinde çamurda bir şişe kırığı gibi serseri küfürleri duyuldu. Asker tükürükleriyle dolu, kir pas içindeki Smolnıy Enstitüsündeki en hararetli tartışmalarda bile böyle bir durum meydana gelmemişti. Suhanov şöyle yazar: "Kısıtlı oyla seçilen İmparatorluk Duma'sında hâkim olan kabare atmosferine kavuşmak için Mariinskiy sarayının o güzelim sosyetesinin içine düşmek yetiyordu."

Dinginlik anlarıyla yer değiştiren nefret patlamaları arasında yolunu açan konuşmacı sözlerini şöyle bitirdi: "Bolşevik fraksiyonu olarak biz şunu beyan ederiz: halka ihanet eden bu hükûmetle ve karşı devrim karşısında güç kaybeden bu Konseyle hiç bir ortak noktamız yok... Geçici Konseyi terkederken, tüm Rusya'nın işçilerini, askerlerini ve köylülerini kararlı ve cesur olmaya çağırıyoruz. Petrograd tehlikededir! Devrim tehlikededir! Halk tehlikededir!... Biz halka başvuruyoruz. Tüm iktidar Sovyetlere!"

Konuşmacı kürsüden indi. Onlarca Bolşevik sövgüler eşliğinde salonu terkettiler. Endişe dolu dakikaların ardından artık çoğunluk rahat bir nefes almaya hazırdı. Yalnızca Bolşevikler çıktılar; ulusun çiçeği yerinde kaldı. Görünürde kendisine karşı yönelmeyen darbe karşısında eğilen yalnızca uzlaşmacıların sol kanadıydı. Suhanov şöyle itiraf eder: "Bolşeviklerin en yakın komşuları olan bizler tüm bu olup bitenler karşısında bitap düşmüştük." Safkan laf atlıları söz zamanının geçtiğini hissetmişlerdi.

Dışişleri bakanı Tereşçenko, Rus büyükelçilerine gönderdiği gizli bir telgrafta, ön-parlamentonun açılışı konusunda bilgi veriyordu: "İlk oturum olaysız geçti, Bolşeviklerin sebep oldukları bir rezalet hariç." Proletaryanın burjuvazinin devlet mekanizmasıyla tarihî kopuşu bu adamlar tarafından basit bir "rezalet" olarak görülüyordu. Burjuva basın hükûmeti Bolşeviklerin cesaretine işaret ederek dürtükleme fırsatını kaçırmadı: bakan beyler ülkeyi anarşiden ancak "yoldaş Troçki'de bulunan eylem kararlılığı ve iradesini" kazandıktan sonra çıkartabilecekler. Sanki sınıfların tarihî kaderi değil de, bireylerin kararlılığı ve iradesi söz konusuymuş gibi. Ve sanki insan ve karakter seçimi tarihî görevlerden bağımsız biçimde meydana geliyormuş gibi. Milyukov Bolşeviklerin ön-parlamentodan çekilişleri konusunda şöyle yazmıştı: "Arkalarında bir güç bulunduğunu hisseden, ertesi günün onlara ait olduğunu bilen insanlar gibi söylüyorlar ve yapıyorlardı."

Monsund adalarının kaybı, Petrograd için tehlikenin artması ve Bolşeviklerin ön-parlamentodan çıkmaları uzlaşmacıları savaş karşısında hangi tutumu alacaklarını kendilerine sormaya zorladı. Savaş ve Donanma bakanının, ordu teşkilâtları komiser ve delegelerinin katılımıyla gerçekleşen üç günlük bir tartışmadan sonra, Merkez Yürütme Komitesi sonunda bir selâmet çözümü buldu: "Rus demokrasisinin temsilcilerinin Paris'teki Müttefikler Konferansına katılmaları konusunda ısrar etmek." Durup dinlemeden bu konuda çalıştıktan sonra, temsilciler Skobelev'i seçtiler. Ayrıntılı bir talimat geliştirildi: ilhaksız, tazminatsız barış, Boğazların yanı sıra Süveyş ve Panama

kanallarının tarafsızlığı —uzlaşmacıların coğrafî ufukları siyasî ufuklarından daha genişti—, gizli diplomasiye son, kademeli olarak silahsızlanma. Merkez Yürütme Komitesi delegesinin Paris konferanslarına katılımının "amacının Müttefikler üzerinde bir baskı uygulamak olduğunu" açıklıyordu. Skobelev'in Fransa, Büyük-Britanya ve Birleşik-Devletler üzerinde baskısı! Bir Kadet gazetesi iğneleyici bir soru sordu: eğer Müttefikler koşullarını olduğu gibi reddederlerse Skobelev ne yapacaktı? "Onları dünya halklarına yeni bir çağrıda bulunmakla mı tehdit edecekti?" Heyhat! Uzlaşmacılar uzunca bir süredir bu eski çağrılarından rahatsızlardı.

Birleşik-Devletler'e Panama kanalının tarafsızlığını dayatmaya kalkışan Merkez Yürütme Komitesi gerçekte Kışlık saraya bile baskı uygulamaktan acizdi. 12 ekimde, Kerenskiy Lloyd George'a nazik sitemlerle, narin sızlanmalarla ve büyük vaatlerle dolu uzun bir mektup gönderdi. Cephe "geçen ilkbahara nazaran çok iyi durumda"ydı. Tabiatıyla, yenilgici propaganda —Rusya'nın başbakanı Rus Bolşevikleri Büyük-Britanya'nın başbakanına şikâyet ediyordu— hedef olarak konan tüm görevlerin yerine getirilmesini engellemişti. Ama barış söz konusu bile olamazdı. Hükûmetin önünde tek bir mesele vardı: "Savaşa nasıl devam etmeli?" Tabiatıyla rehin ettiği yurtseverliğine karşılık Kerenskiy kredi talebinde bulunuyordu.

Bolşeviklerden kurtulan ön-parlamento da zaman kaybetmiyordu: 10'unda ordunun savaş kapasitesinin güçlendirilmesiyle ilgili tartışmalar başladı. Üç yorucu oturum boyunca süren tartışma değişmeyen bir şema uyarınca ilerledi. Solda, "orduyu barış ve demokrasi için savaştığına ikna etmek gerek" deniyordu. Sağ, "ikna etmek mümkün değil, zorlamak lâzım" diye cevap veriyordu. Uzlaşmacılar, "zorlayacak gücümüz yok, zorlamak için önce, en azından kısmen, ikna etmek gerek" diyorlardı. Kadetler ise, "İkna etme konusunda, Bolşevikler sizden daha güçlüler" diye araya giriyorlardı. Her taraf kendine göre haklıydı. Ama dibe çökmeden evvel çığlıklar atan boğulmaktaki kişi de haklıdır.

18'inde olayların gidişatında bir şey değiştiremeyecek olan karar

saati gelip çattı. Sosyal-Devrimcilerin formülü 50 çekimser, 127 karşı oya karşılık 95 oy topladı. Sağın formülü 139'a karşı 135 oy aldı. Çok şaşırtıcıydı, çoğunluk yoktu! Salonda, gazetelerin tutanaklarına göre, "çeşitli hareketlilikler ve karışıklıklar" vardı. Görüş birliğine rağmen, ulusun çiçeği ulusal hayatın en ağır meselesi üzerine platonik bir karar tasarısını bile oylarıyla geçirmekten acizdi. Bu arızî bir durum değildi: gün be gün, tüm sorunlarda, hem komisyonlarda hem de *plenum*da tekrarlanıyordu. Görüş ayrılıkları giderilemiyordu. Tüm gruplar aynı siyasî düşüncenin ayırt edilemez nüanslarından besleniyorlardı. Ama düşüncenin kendisi ortada yoktu. Kimbilir, belki de Bolşeviklerle birlikte sokağa çıkmıştı... Ön-parlamentonun çıkmazı rejimin çıkmazıydı. Ordudaki inançları değiştirmek zordu, ama bunu zorlamak imkânsızdı. Kerenskiy'in henüz savaştan çıkmış ve kurbanlar vermiş Baltık filosuna yönelik yeni, keskin çağrısı üzerine, bahriyeliler kongresi Merkez Yürütme Komitesine başvurarak geçici hükûmetin saflarından "iğrenç siyasî şantajıyla büyük devrimin itibarını zedeleyen ve ona zarar veren kişiyi" atmalarını talep etti. Kerenskiy şimdiye dek bahriyelilerden bile böylesi ağır lâflar işitmemişti. Finlandiya'daki Rus ordu, donanma ve işçi bölge komitesi bir iktidar gibi hareket ederek hükûmet yüklemelerine ambargo koydu. Kerenskiy sovyetlerin komiserlerini tutuklamakla tehdit etti. Aldığı cevap şuydu: "Bölge komitesi geçici hükûmetin meydan okumasını sükûnetle kabul eder." Aslında, Baltık filosu daha o zamandan ayaklanma hâlindeydi.

Anakarada, cephede, işler henüz bu raddeye dek varmamıştı, ama o yönde gelişiyordu. Ekim süresince iaşe durumu hızla kötüye gitti. Kuzey cephesinin başkomutanı açlığın "ordunun moral çözülmesinin baş sebebi" olduğunu açıklıyordu. Cephede uzlaşmacı önderler ordunun savaş kapasitesinin yükseldiğini ileri sürmeye devam etseler de, aşağıda alaylar peşpeşe gizli antlaşmaların yayınlanmasını ve derhal barış imzalanmasını talep ediyorlardı. Batı cephesinin komiseri Jdanov ekimin ilk günlerinde şöyle yazıyordu: "Soğukların yaklaşmasından ve giderek kötüleşen beslenme durumundan ötürü

efkârı umumiye son derece tedirgin... Bolşevikler kesin bir başarı kazandılar."

Cephedeki hükûmete bağlı kurumlar kararsızlık içindeydiler. 2. ordunun komiseri tanık olarak çağırılan erlerin ifade vermek üzere mahkemeye çıkmayı reddetmeleri yüzünden askerî mahkemelerin iş göremediklerini bildiriyordu. "Komutanlığın ve askerlerin raporları giderek kötüleşmekte. Subaylar savaşın devamının suçluları olarak görülüyorlar." Askerlerin hükûmete ve komutanlara yönelik düşmanlığı uzunca bir süredir, devrimin başından bu yana yenilenmeyen ordu komitelerine yönelmişti. Alaylar onların üstünden atlayarak Petrograd'a, Sovyete, ekmeksiz, donanımsız, savaşa inançsız siperlerdeki hoşgörülemez durumdan yakınmak üzere delegeler gönderiyorlardı. Bolşeviklerin çok zayıf oldukları Romen cephesinde, bütün bütün alaylar ateş etmeyi reddediyorlardı. "İki veya üç hafta içinde, askerlerin kendileri ateşkes ilân edip silah bırakacaklar." Tümenlerden birinin delegeleri şöyle bildiriyorlardı: "Askerler ilk karın düşmesiyle birlikte evlerine geri dönme kararını aldılar." 33. kolordudan bir heyet Petrograd Sovyetinin *plenum*unu şöyle tehdit ediyordu: barış için gerçek bir mücadele olmazsa, "askerler kendileri iktidarı ele alıp ateşkesi sağlayacaklar." 2. ordunun komiseri Savaş bakanına şöyle bildiriyordu: "Soğuklar başlar başlamaz siperlerin terkedilmesi tehlikesi var."

Temmuz Günlerinden sonra neredeyse kesilen cephedeki sarmaş dolaş olma durumu yeniden başladı ve hızla yayıldı. Bir sükûnet döneminden sonra yalnız subayların askerlerce tutuklanması hadiseleri değil, en nefret edilen komutanların öldürülmesi olayları da yeniden çoğaldı. Tüm bu işler açıkça, askerlerin gözleri önünde cereyan ediyordu. Kimse müdahale etmiyordu: çoğunluk istemiyordu, küçük bir azınlıksa cüret edemiyordu. Sanki asker kitlesi içinde iz bırakmadan boğulmuş gibi katilin her zaman saklanacak zamanı oluyordu. Generallerden biri şöyle yazıyordu: "Çırpınarak bir şeye sarılıyoruz, mucize için dua ediyoruz, ama çoğunluk artık kurtuluşun mümkün olmadığının farkında."

Alçaklıkla budalalılığı birleştiren yurtsever gazeteler savaşın devamı, taarruz ve zafer konusunda yazılar yayınlamaya devam ediyorlardı. Generaller başlarını sallıyorlar, kimileri ikircikli bir şekilde buna eşlik ediyorlardı. 7'sinde Dvinsk yakınlarında bulunan kolordunun komutanı baron Budberg şöyle yazıyordu: "Gerçekten bir taarruz hayal edebilmek için insanın tam bir deli olması lâzım." Bir gün sonra, aynı günlüğüne şunları not etmek zorunda kaldı: "En geç 20 ekim olarak saptanan bir taarruz konusunda emirler alınca şaşkınlıktan serseme döndüm." Hiç bir şeye inanmayan ve yalnızca ellerini kollarını sallayarak dolaşmayı bilen kurmaylar yeni harekâtların planlarını geliştiriyorlardı. Selâmeti Kornilov'un Riga'da giriştiği deneyi büyük çapta yinelemekte gören çok sayıda general vardı: orduyu savaşa sokmak ve yenilgiyi devrimin başında patlatmaya çalışmak.

Savaş bakanı Verhovskiy'in inisyatifi üzerine eski kura erlerinin yedeğe çekilmesine karar verildi. Demiryolları geri dönen erlerin ağırlığı altında çatırdadılar. Aşırı dolu vagonlarda yaylar kırılıyor, döşemeler çöküyordu. Cephede kalanların ruh hâli daha iyiye gitmiyordu. Budberg şöyle yazar: "Siperler çöküyor, haberleşme geçitleri yıkılıyor ve kapanıyor; her yerde pislik ve dışkı var... Askerler siperlerin temizlenmesi işinde çalışmayı kesin biçimde reddediyorlar... İlkbahar gelince ve tüm bunlar çürümeye ve dağılmaya başlayınca, tüm bunların neye yol açacağını düşünmek korkunç." O korkunç pasiflikleri içinde, askerlerin hepsi koruyucu iğne olmayı dahi reddediyorlardı: bu da savaşa karşı bir mücadele biçimi hâlini almıştı.

Asker sayısını azaltarak ordunun muharebe moralini artırma yolundaki beyhude girişimlerden sonra, Verhovskiy aniden ülkenin ancak barışla kurtulabileceği sonucuna vardı. Genç ve naif bakanın kendi yanına çekmeyi umduğu Kadet liderlerle yaptığı özel bir toplantıda, Verhovskiy ordunun maddî ve manevî açmaz tablosunu şöyle tasvir ediyordu: "Savaşı devam ettirmek için yapılacak tüm girişimler felâketi yakınlaştırmaktan başka bir işe yaramaz." Kadetler bunu anlamamazlık edemiyorlardı, ama diğerlerinin sessiz kalışları karşısında Milyukov horgörüyle omuz silkiyordu: "Rusya'nın onu-

ru", "Müttefiklere sadakât"... Söylediklerinin tek bir kelimesine inanmaksızın, burjuvazinin lideri inatla devrimi savaşın harabe ve cesetleri altına gömmeye çabalıyordu. Verhovskiy siyasî bir cesaret örneği gösterdi: önceden uyarmadığı hükûmetten habersiz, 20'sinde ön-parlamento komisyonunda Müttefiklerin rızası olsun veya olmasın, hemen barış imzalamak gerektiğine dair bir beyanatta bulundu. Özel konuşmalarda onunla hemfikir olan herkes öfkeyle ayağa kalktı. Yurtsever basın Savaş bakanının "yoldaş Troçki'nin savaş arabasının arkasına takıldı" diye yazdı. Burtsev Alman altınına göndermede bulundu. Verhovskiy kızağa çekildi. Başbaşa kaldıklarında, yurtseverler şöyle tekrar ediyorlardı: özünde haklı. Budberg güncesinde bile temkinli davranıyordu: "Verilen söze sadakât açısından, Verhovskiy'in önerisi kuşkusuz alçakça, ama yegâne selâmet umudu da onda." Bu arada, baron, geçerken, "kaderin zafer kazanma mutluluğunu bahşettiği" Alman generallere imrendiğini de itiraf ediyordu. Çok geçmeden Alman generalleri için de bahtsız zamanların başlayacağını hiç öngörmüyordu. Bu kişiler, en zekileri bile zaten hiç bir şeyi öngörmemişlerdi. Bolşevikler ise çok şey öngörmüşlerdi, zaten güçleri de buradaydı.

Ön-parlamentodan çekiliş halkın gözünde devrim partisini resmî topluma bağlayan son köprüleri de havaya uçurmuştu. Yeni bir enerjiyle —hedef yaklaşınca, güçler ikiye katlanır— Bolşevikler hasımların onların bakanlık odaları ve bürolarında gizlediklerini meydana çıkardıkları için demagoji diye adlandırdıkları bir ajitasyon yürütüyorlardı. Bu yorulmak bilmez propagandanın ikna edici gücü Bolşeviklerin gidişatı iyi anlamalarından, politikalarını ona göre uyarlamalarından, kitlelerden korkmamalarından, haklılıklarına ve zafere olan sarsılmaz inançlarından kaynaklanıyordu. Halk onları dinlemekten usanmıyordu. Kitleler safları sıklaştırmanın gereğini hissediyorlardı, herkes kendini başkaları karşısında denetlemek istiyordu ve herkes dikkatli ve gergin biçimde farklı nüans ve özellikleriyle bilinçlerinde tek bir düşüncenin nasıl geliştiğini görmeye çalışıyordu. Muazzam kalabalıklar en popüler Bolşeviklerin en son sonuçları ve en son çağ-

rıları duyurarak konuşma yaptıkları sirklerde ve diğer büyük binalarda toplanıyorlardı.

Önde gelen ajitatörlerin sayısı ekime doğru hızla azalmıştı. Her şeyden önce ajitatör ve dahası doğrudan ve günübirlik esinleyici olarak Lenin'in eksikliği hissediliyordu. Kitlelerin bilincine sağlam bir şekilde giren basit ve derin genelleştirmeleri, halktan alınıp ona geri verilen canlı deyişleri aranıyordu. Birinci sınıf bir ajitatörün daha eksikliği duyuluyordu: Zinovyev. Temmuz "ayaklanması" dolayısıyla izlenen ve saklanan Zinovyev kararlı bir şekilde Ekim ayaklanmasına karşı çıkmış ve bu nedenle de tüm kritik dönem boyunca eylem alanının dışında kalmıştı. Yeri doldurulmaz bir propagandacı, parti politikası konusunda deneyimli bir eğitmen olan Kamenev devrim yönünde sapılan doğrultuyu mahkûm ediyor, zafere inanmıyor, felâket öngörüyor ve hırçın bir şekilde gölgeye çekiliyordu. Ajitatör olmaktan çok örgütleyici olan Sverdlov çoğunlukla kitle toplantılarında konuşuyor ve dengeli, güçlü ve yorulmak bilmez bas sesi dingin bir kararlılık yayıyordu. Stalin ne ajitatör ne de hatipti. Bir çok kez raportör olarak parti konferanslarında söz almıştı. Ama devrim sırasında kitle meclislerinde en azından bir kez bile konuşma yapmış mıydı? Belgelerde ve anılarda bundan hiç bir iz kalmadı geriye.

Volodarskiy, Laşeviç, Kollontay, Çudnovskiy başarılı bir ajitasyon yürütmüşlerdi. Arkalarından daha düşük kalibreli onlarca ajitatör geliyordu. İnsanlar ilgi ve sempatiyle ve daha eğitimliler de belli bir bağışlayıcılıkla hem bir olguyu ve bir genelleştirmeyi, hem de vecde getiren bir konuşmayı ve bir şakayı uygun bir şekilde sunmayı bilen deneyimli hatip Lunaçarskiy'i dinliyorlardı. Ama o kimseyi peşinden sürükleme iddiasında değildi, bizzat kendinin sürüklenmeye ihtiyacı vardı. Ayaklanma günü yaklaştıkça Lunaçarskiy hızla parıltılarını kaybediyordu.

Suhanov Petrograd Sovyeti başkanı [Troçki] hakkında şunları anlatır: "Devrim karargâhındaki çalışmalarından başını kaldırabildiğinde Obuhovskiy fabrikasından Truboçniy fabrikasına, Putilov fabrikasından Baltık tersanelerine, süvari akademisinden kışlalara uçu-

yor ve görüldüğü kadarıyla aynı anda her yerde konuşmalar yapıyordu. Kişisel olarak tanınıyordu ve Petrogradlı her işçi ve asker tarafından duyulmuştu. Hem kitleler içindeki hem de kurmaylar arasındaki etkisi muazzamdı. O günlerin merkezî siması ve tarihin bu mükemmel sayfasının başlıca kahramanıydı."

Ama bu ayaklanma öncesindeki son dönemde kıyas kabul etmez biçimde daha etkili olan, hiç kuşku yok ki, birbiri peşisıra sempatizanlar kazanan, son kuşkuları yok eden, son tereddütleri yenen isimsiz kahramanların, işçilerin, bahriyelilerin, askerlerin yürüttükleri küçük küçük ajitasyonlardı. Son aylardaki hararetli siyasî yaşam taban içinden sayısız kadro yaratmış, siyaseti yukarıdan değil, aşağıdan gözlemlemeye alışkın ve dolayısıyla da olguları ve kişileri akademik tarzdaki hatiplerin her zaman yakalayamadığı bir doğrulukla değerlendirebilen yüzlerce, binlerce otodidaktı eğitmişti. En birinci sırayı, içinden istisnaî derecede devrimci karakterde, yüksek bir siyasî kültüre sahip, düşüncede, sözde ve eylemde bağımsız bir ajitatörler ve örgütçüler tayfesi çıkaran kalıtsal olarak proleter Piter [Petrograd] işçileri alıyorlardı. Tornacıların, anahtarcıların, demircilerin, lonca ustaları ve fabrika eğitmenlerinin daha şimdiden çevrelerinde kendi okulları, öğrencileri, Sovyetler Cumhuriyetinin gelecekteki kurucuları vardı. Büyük ölçüde bunların içinden çıkan Piter işçilerinin en yakın silah arkadaşları olan Baltık denizcileri büyük bir mücadeleyle geride kalmış alayları, kaza merkezlerini, mujik nahiyelerini fetheden ajitatör tugayları gönderiyorlardı. Cirque Moderne'de devrimci liderlerden biri tarafından ortaya atılan genel formül yüzlerce düşünen kafada ete ve kemiğe bürünmüş, tüm ülkeyi sallıyordu.

Rus orduları geri çekilirken Baltık, Polonya ve Litvanya eyâletlerinden binlerce devrimci işçi ve asker sanayi şirketleriyle beraber veya tek tek tahliye ediliyorlardı: hepsi de savaşa ve sürdürücülerine karşı birer ajitatördü. Anayurtlarından sökülüp alınmış ve bundan böyle tümüyle devrim toprağına yerleşmiş olan Leton Bolşevikler inançlı, inatçı, kararlı bir şekilde ülkenin dört bir yanında baltalama çalışması yürütüyorlardı. Sert çizgili yüzleri, tok sesleri ve çoğu za-

man yanlış cümleler kuran rusçaları başeğmez ayaklanma çağrılarına özel bir görünüm veriyordu.

Kitle artık kendi içindeki tereddütkârlara, kuşkuculara, tarafsızlara hoşgörüyle bakmıyordu. Herkesi ele geçirmeye, kendine çekmeye, ikna etmeye, fethetmeye çalışıyordu. Fabrikalar alaylarla birlikte cepheye delegeler gönderiyorlardı. Siperler yakın cephe gerisindeki işçiler ve köylülerle birleşiyorlardı. Bu havalideki kentlerde, içinde asker ve denizcilerin eylemlerini işçi ve köylülerinkiyle birleştirdikleri sayısız miting, toplantı ve konferans yapılıyordu. Cepheye yakın geri bir bölge olan Beyaz Rusya işte Bolşevizme böyle kazanılmıştı.

Partinin yerel önderliğinin örneğin Kiev, Voronej ve diğer bir çok yerde olduğu gibi kararsız olduğu ve bekle-görde kaldığı yerlerde, kitleler sık sık pasiflik içine gömülüyorlardı. Politikalarını haklı çıkarmak için, önderler bizzat kendilerinin yol açtıkları bu gevşekliği suçluyorlardı. Buna karşılık, Kazanlı bir ajitatör olan Povoljskiy şöyle yazar: "Ayaklanma çağrısı ne denli cesur ve yiğitçeyse, asker kitlesi de hatibe o denli güvenli ve bağlı oluyordu."

Petrograd ve Moskova'daki fabrika ve alaylar köyün ahşap kapılarını giderek daha ısrarcı bir şekilde çalıyorlardı. İşçiler aralarında para toplayarak geldikleri memleketlere delegeler yolluyorlardı. Alaylar köylüleri Bolşevikleri desteklemeye çağırma kararı alıyorlardı. Kent dışında kurulu işletmelerin işçileri çevre köyleri ziyarete çıkıyorlar, gazete dağıtıyorlar, Bolşevik hücreler kuruyorlardı. Dönüşlerinde, bu gezilerden geriye bakışlarında köylü savaşının yaktığı ateşlerin yansıması kalıyordu.

Bolşevizm ülkeyi fethediyordu. Bolşevikler karşı konuulmaz bir güç hâline geliyorlardı. Arkalarından halk yürüyordu. Genel oyla seçilen Kronstadt, Tsaritsın, Kostroma, Şuya belediye dumaları Bolşeviklerin elindeydi. Moskova ilçe dumaları seçimlerinde yüzde elli iki oy elde etmişlerdi. Hiç de bir sanayi şehri olmayan Samara'da olduğu gibi, uzak ve dingin Tomsk'da da dumada birinci sırayı işgal ediyorlardı. Schlüsselburg kaza *zemtsvo*'sunun dört üyesinden üçü Bolşeviklerden seçilmişti. Ligovskiy kaza *zemtsvo*'su için yapılan seçim-

lerde Bolşevikler oyların yüzde ellisini almışlardı. Bu durum her yerde bu denli iyi gelişmiyordu. Ama her yerde aynı yönde bir değişim vardı: Bolşevik partinin özgül ağırlığı hızla yükseliyordu.

Bununla birlikte, kitlelerin Bolşevikleşmesi sınıf örgütlerinde çok daha açık bir şekilde ortaya çıkıyordu. Sendikalar başkentte yarım milyondan fazla işçiyi biraraya getiriyorlardı. Bazı sendikaların yönetimini hâlâ ellerinde tutan Menşevikler kendilerini geçmişin kalıntıları gibi hissediyorlardı. Bir çatı altında toplanabilen proletarya kesimi hangisi ve onun acil görevleri ne olursa olsun, kaçınılmaz olarak Bolşeviklerin ileri sürdükleri sonuçlara varıyorlardı. Rastlantı eseri değildi bu: sendikalar, fabrika komiteleri, işçi sınıfının iktisadî ve kültürel kuruluşları, ister sürekli ister geçici nitelikte olsunlar, durum gereği her özel sorunda tek bir soru sormak zorunda kalıyorlardı: evde patron kim?

İdareyle ilişkilerini düzene sokmak üzere bir konferansa çağrılan top fabrikaları işçileri bunun ne şekilde sağlanacağını bakın nasıl açıklıyorlardı: sovyetler iktidarıyla. Bu artık içi boş bir formül değil, iktisadî bir kurtuluş programıydı. İktidara yaklaştıkça, işçiler sanayi ilişkileri sorununa çok daha somut biçimde yaklaşıyorlardı: topçular konferansı savaş sanayii fabrikalarının barışçı bir üretime dönüştürülmesine yönelik yöntemler geliştirmek için özel bir merkez bile oluşturdu.

Moskova fabrika ve işyerleri komiteleri konferansı yerel Sovyetin bundan böyle kararnameler yoluyla tüm grev ihtilâflarına çözüm bulmasının, lokavt kışkırtıcılarının kapattıkları işletmeleri zorla açmasının ve delegelerini Sibirya ve Donets havzasına göndererek fabrikalara buğday ve kömür temin etmesinin gerekli olduğunu kabul etti. Petrograd fabrika ve işyerleri komiteleri konferansı dikkatini toprak meselesine hasretti ve Troçki'nin bir raporu üzerine köylülere yönelik bir manifesto hazırladı: proletarya kendini yalnız özel bir sınıf olarak değil, halkın önderi olarak da görüyordu.

Ekimin ikinci yarısında toplanan Tüm Rusya fabrika ve işyerleri komiteleri konferansı işçi denetimi meselesini ulusal ölçekte bir so-

run olarak önüne koyuyordu. "İşçiler işletmelerin düzenli ve kesintisiz çalışmasına patronlardan çok daha fazla ilgi duymaktadırlar." İşçi denetimi "tüm ülkenin çıkarınadır ve devrimci ordu tarafından olduğu gibi devrimci köylülük tarafından da desteklenmelidir." Kapıyı yeni iktisadî düzene açan karar tasarısı Rusya'nın tüm sanayi işletmelerinin temsilcileri tarafından dokuz çekimser ve beş aleyhte oya karşı kabul edildi. Çekimser kalan bir kaç kişi artık partileriyle birlikte yürüyemeyen, ama Bolşevik ayaklanma için de elini açık yürekliliklе kaldırmaya karar veremeyen eski Menşeviklerdi. Bunu yarın yapacaklardı.

Kısa bir süre önce oluşturulan demokratik belediyeler devlet iktidarı organlarına paralel olarak can veriyorlardı. Kentlere su, elektrik, yakıt, gıda, vs. temini gibi en önemli sorunlar giderek sovyetlerin ve diğer işçi örgütlerinin yükümlülüğüne giriyordu. Petrograd elektrik santralindeki fabrika komitesi kâh kömür kâh türbinler için yağ peşinde kenti ve banliyösünü dört dönüyor ve bunları patronlara ve idareye karşı mücadele içindeki diğer işletmelerinin fabrika komitelerinin yardımıyla buluyordu.

Hayır sovyetler iktidarı bir düş, keyfî bir kurgu, parti kuramcılarının bir icadı değildi. Karşı konulmaz bir şekilde aşağıdan yukarıya doğru, iktisadî karmaşa, mülk sahiplerinin güçsüzlüğü, kitlelerin ihtiyacı nedeniyle yükseliyordu. Gerçekte sovyetler iktidar olmuşlardı. İşçiler, askerler, köylüler için başka yol yoktu. Sovyetler iktidarı hakkında zaman artık akıl yürütme ve itirazda bulunma zamanı değildi: onu gerçekleştirmek gerekiyordu.

Haziranda, I. Sovyetler Kongresinde, her üç ayda bir kongre toplanmasına karar verilmişti. Ne var ki, Merkez Yürütme Komitesi bırakın zamanında ikinci kongreyi toplamayı, hasım bir çoğunlukla karşı karşıya kalmamak için onu hiç toplantıya çağırma niyetinde bile değildi. Demokratik konferansın temel amacı sovyetleri bertaraf etmek, onların yerine "demokrasi"nin organlarını geçirmekti. Ama bu iş öyle göründüğü kadar kolay değildi. Sovyetlerin karşısına kim çıkarsa çıksın yolunu değiştirme niyeti yoktu.

21 eylülde, Demokratik Konferansın kapanmasından az evvel, Petrograd Sovyeti acilen sovyetler kongresinin toplanması için sesini yükseltti. Bu yönde, Troçki'nin ve Moskova'dan davet edilen Buharin'in raporları üzerine, biçimsel olarak "yeni bir karşı devrim dalgasına" karşı hazırlanma gereğinden yola çıkan bir karar tasarısı kabul edildi. Gelecekteki taarruza yolu açan savunma programı yegâne mücadele etmeye muktedir örgütler olarak sovyetlere dayanıyordu. Karar tasarısı sovyetlerin kitleler içindeki konumlarını berkitmelerini öngörüyordu. Fiilen iktidarı ellerinde tuttukları yerlerde hiç bir durumda başkasına bırakmamalıydılar. Kornilovşçina günlerinde kurulmuş olan devrim komiteleri eyleme hazır durumda olmalıydılar. "Yaklaşan tehlikeye karşı ve devrimci iktidarın örgütlenme sorunlarının çözümü için mücadelelerinde tüm sovyetlerin eylemlerinin birleştirilmesi ve eşgüdümü için derhal bir sovyetler kongresinin toplantıya çağrılması elzemdir." Böylece, özsavunma karar tasarısı doğrudan hükûmeti devirme sonucuna ulaşıyordu. Bundan böyle ajitasyon ayaklanma anına dek bu siyasî ses merdiveni üzerinde gelişecekti.

Konferansta biraraya gelen sovyet delegeleri ertesi gün Kongre toplanması meselesini Merkez Yürütme Komitesinin önüne getirdiler. Bolşevikler on beş gün içinde Kongrenin toplanmasını talep ediyorlar ve bu amaçla Petrograd ve Moskova sovyetlerine dayanan özel bir organ kurulması teklifinde, daha doğrusu tehditinde bulunuyorlardı. Gerçekte, Kongrenin eski Merkez Yürütme Komitesi tarafından toplantıya çağrılmasını tercih ediyorlardı: bu daha en baştan Kongrenin meşruiyeti tartışmalarını bertaraf edecek ve uzlaşmacıların kendi yardımlarıyla devrilmelerini sağlayacaktı. Bolşeviklerin pek az gizlenmiş tehditi sonuç vermişti: sovyet yasallığıyla bozuşma riskine girmeden, Merkez Yürütme Komitesi liderleri yükümlülüklerini yerine getirme hakkını kimseye devretmeyeceklerini açıkladılar. Kongrenin bir aydan daha az bir süre sonra, 20 ekimde yapılması kararlaştırıldı.

Bununla beraber, daha taşra delegeleri henüz dağılmıştı ki, Merkez Yürütme Komitesi liderlerinin gözleri açıldı ve Kongrenin uygun olmadığını, seçim kampanyasında çalışacak militanların taşraya git-

mesine yol açacağını ve bunun da Kurucu Meclise zarar vereceğini keşfettiler. Gerçek kaygı Kongrenin güçlü bir iktidar talibi olmasından kaynaklanıyordu; ama bu konuda diplomatik biçimde sessiz kalınıyordu. Daha 26 eylülde, Dan gerekli hazırlıklarla uğraşmayan Merkez Yürütme Komitesi bürosuna Kongrenin ertelenmesini teklif etme aceleciliğini gösteriyordu.

Demokrasinin temel ilkeleriyle bu tescilli demokratların hiç bir âlâkaları yoktu. Kendileri tarafından toplantıya çağrılan Demokratik Konferansın aldığı Kadetlerle koalisyonu yeren kararı reddediyorlardı. Şimdi, kendilerini iktidara getiren, başta Petrograd Sovyeti olmak üzere, sovyetlere büyük bir horgörü gösteriyorlardı. Evet, ama burjuvaziyle ittifaklarını bozmadan, sovyetlerden yana çıkan on milyonlarca işçinin, askerin ve köylünün umut ve taleplerini dikkate alabilirler miydi gerçekten?

Troçki Dan'ın teklifine Kongrenin her halükârda ya anayasal yolla, ya da devrimci yolla mutlaka toplanacağı şeklinde cevap verdi. Genellikle her şeye boyun eğen Büro bu kez bir sovyet darbesi yoluna girmeyi reddetti. Ama bu küçük yenilgi fesatçıları hiç de silah bırakmaya zorlamadı, tam tersine onlara bir uyarıcı etkisi yaptı. Dan, Kongrenin toplanıp toplanmayacağını kestirmek, yani en yüksek sovyet organı tarafından iki kez alınan bir kararın yerine getirilip getirilmeyeceğini öğrenmek için cephe örgütleri arasında bir "soruşturma" yapmaya karar veren Merkez Yürütme Komitesinin askerî seksiyonu nezdinde güçlü bir destek buldu. Bu arada, uzlaşmacı basın Kongreye karşı bir kampanya başlattı. Sosyal-Devrimciler özellikle hırçındılar. *Delo Naroda* [Halkın Davası] şöyle yazıyordu: "Kongre toplansın veya toplanmasın, iktidar meselesinin çözümünde bunu hiç bir önemi yok... Kerenskiy'in hükûmeti hiç bir koşulda boyun eğmeyecek." Lenin "neye boyun eğmeyecek?" diye soruyordu ve cevap veriyordu: "Sovyetler iktidarına, *Delo Naroda*'nın pogrom kışkırtıcıları ve Yahudi aleyhtarlarından, monarşistler ve Kadetlerden geri kalmamak için Troçki ve Lenin'in iktidarı diye adlandırdığı işçilerin ve köylülerin iktidarına."

Köylü Yürütme Komitesi de kendi yönünden Kongrenin toplantıya çağrılmasını "tehlikeli ve arzu edilmez" bulduğunu açıkladı. Sovyet önderlerinin çevresinde kötü niyetli bir kafa karışıklığı oluştu. Yurt çapında turlayan uzlaşmacı partilerin delegeleri yerel örgütleri yüksek sovyet organı tarafından resmen toplantıya çağrılan Kongreye karşı seferber ediyorlardı. Merkez Yürütme Komitesinin resmî gazetesi uzlaşmacı önderler kliğinin emriyle gün be gün Kongreye karşı hepsi de hayli etkileyici isimler taşıyan eski Mart hayaletleri tarafından esinlenen karar tasarıları yayınlıyordu. *İzvestiya* başyazısında, Kurucu Meclis "yeni rejimin binası"nı kurar kurmaz yıkılması gereken geçici barakalar olduğunu ilân ettiği sovyetleri toprağa gömüyordu.

Kongreye karşı ajitasyon Bolşevikleri hiç de apansız yakalamamıştı. Daha 24 eylülde, partinin merkez komitesi, Merkez Yürütme Komitesinin kararına hiç güvenmeyerek, yerel sovyetler ve cephe örgütleri aracılığıyla tabanda Kongre lehinde bir kampanya başlatma kararı almıştı. Merkez Yürütme Komitesinin Kongreyi hazırlamakla, daha doğrusu baltalamakla görevli resmî komisyonuna Bolşevikler Sverdlov'u üye seçtiler. Onun yönetiminde partinin yerel örgütleri ve onlar aracılığıyla da sovyetler harekete geçirildi. 27'sinde, Reval'deki tüm devrimci örgütler ön-parlamentonun derhal dağıtılmasını ve bir iktidar oluşturmak için de sovyetler kongresinin toplantıya çağrılmasını talep ettiler ve debdebeli bir şekilde "kalenin sahip olduğu tüm güç ve kaynaklarla" bunu desteklemeye giriştiler. Başta Moskova'ya bağlı olmak üzere, bir çok yerel sovyet Kongreyi toplantıya çağırma görevini sadakâtsiz Merkez Yürütme Komitesinden geri almayı teklif ettiler. Taburlardan, alaylardan, kolordu ve garnizonlardan ordu komitelerinin Kongre aleyhindeki kararlarının tam aksi yönde talepler akmaya başladı. Urallarda Kıştin'deki askerler genel kurulu "Sovyetler Kongresi hiç bir şey karşısında duraksamadan iktidarı almalıdır" açıklamasında bulundu. Novgorod bölgesi askerleri Köylü Yürütme Komitesinin kararını dikkate almaksızın köylüleri Kongreye katılmaya davet ettiler. Vilâyet, kaza ve hattâ en ücra köşelerdeki sovyetler,

fabrikalar ve maden ocakları, alaylar, drednotlar, torpidolar, askerî hastaneler, mitingler, Petrograd savaş arabaları bölüğü ve Moskova ambülans hizmetleri, herkes hükûmetin saf dışı edilmesini ve iktidarın sovyetlere verilmesini istiyordu.

Kendilerini ajistasyon kampanyasıyla sınırlamayan Bolşevikler yirmi üç farklı noktadan gelen yüz elli delegeden oluşan bir Kuzey bölgesi sovyetleri kongresi toplayarak önemli bir örgütsel taban oluşturdular. Hamle amacına ulaşmıştı! Küçük işlerin büyük patronlarının idaresindeki Merkez Yürütme Komitesi Kuzey kongresinin özel bir konferans olduğunu ilân etti. Bir avuç Menşevik delege yalnızca "bilgilenmek maksadıyla" orada bulunduklarını söyleyerek Kongrenin çalışmalarına katılmadılar. Sanki bu durum Petrograd ve çevresinin, Moskova'nın, Kronstadt'ın, Helsingfors'un ve Reval'in, yani iki başkentin, deniz üslerinin, Baltık filosunun ve Petrograd havalisindeki garnizonların sovyetlerinin temsil edildikleri bir kongrenin mahiyetini bir nebze azaltacakmış gibi.

Bilinçli olarak askerî bir nitelik kazandırılarak Antonov tarafından açılan Kongre partinin cephedeki en iyi ajitatörü, Bolşevik askerî kuvvetlerin gelecekteki başkomutanı asteğmen Krılenko'nun başkanlığında cereyan etti. Troçki'nin siyasî raporu aslen hükûmetin Petrograd'dan devrimci alayların uzaklaştırılmasına yönelik yeni girişimi üzerinde yoğunlaşmıştı: Kongre "Petrograd'ın silahsızlandırılmasına ve Sovyetin boğulmasına" izin vermeyecektir. Petrograd garnizonu meselesi temel iktidar sorununun bir unsurudur. "Tüm halk Bolşeviklerden yana oy veriyor. Halkın bize güveni var ve bizi iktidarı almakla görevlendiriyor." Troçki'nin önerdiği karar tasarısı şöyle diyordu: "Merkezî iktidar meselesinin ancak tüm sovyetlerin cesur ve oybirlikli hareketiyle çözülebileceği an gelmiştir." Bu pek gizlenmemiş olan ayaklanma çağrısı üç çekimser haricinde oybirliğiyle kabul edilmişti.

Laşeviç sovyetleri, Petrograd örneğinde olduğu gibi, kendilerine yerel garnizonlar kurmaya çağırıyordu. Leton delege Peterson Sovyetler Kongresinin savunulması için kırk bin Leton avcı vaat etti.

Coşkuyla karşılanan Peterson'un açıklaması hiç de lâfü güzaf değildi. Bir kaç gün sonra, Leton alayları sovyeti şu açıklamada bulunmuştu: "İktidarın sovyetlerin eline geçmesini sağlayabilecek olan tek şey... bir halk ayaklanmasıdır." Savaş gemileri radyosu 13'ünde Kuzey Kongresinin, Tüm Rusya Sovyetler Kongresine hazırlanma çağrısını tüm ülkeye duyurdu. "Askerler, denizciler, köylüler, işçiler! Göreviniz tüm bu engelleri aşmaktır..."

Partinin merkez komitesi Kuzey Kongresi Bolşevik delegelerine çok yakın gelecekteki Sovyetler Kongresine katılabilmeleri için Petrograd'ı terketmemelerini önerdi. Kongre tarafından seçilen Büronun emriyle bazı delegeler raporlar sunmak, bir başka ifadeyle taşrayı ayaklanmaya hazırlamak için ordu örgütlerini ve yerel sovyetleri ziyarete gittiler. Merkez Yürütme Komitesi o zaman yanı başında Petrograd ve Moskova'ya dayanan, drednotların yayın istasyonları aracılığıyla ülkeyle haberleşen ve zamanı geldiğinde Kongreyi toplantıya çağırmak için sovyetlerin şimdiden ıskartaya çıkmış yüksek organının yerine geçmeye hazır olan güçlü bir aygıtın bulunduğunu gördü. Örgütlenmedeki ufak tefek düzenbazlıklar uzlaşmacılar için artık hiç bir fayda sağlamazdı.

Kongre leh ve aleyhindeki mücadele taşrada sovyetlerin Bolşevikleşmesine son itkiyi sağladı. Bir çok geri taşra vilâyetinde, örneğin Smolensk'te Bolşevikler tek başlarına veya sol Sosyal-Devrimcilerle birlikte Kongre için kampanyanın başlamasından veya delege seçimlerinden bu yana ilk kez çoğunluğu elde ettiler. Sibirya sovyetler kongresinde bile, Bolşevikler ekim ortalarında sol Sosyal-Devrimcilerle beraber tüm yerel sovyetler üzerine kolayca damgasını vuran sağlam bir çoğunluk oluşturmayı başardılar. 15'inde, Kiev Sovyeti üç çekimser, 28 aleyhte oya karşılık 159 oyla müteakip Sovyetler Kongresini "egemen iktidar organı" olarak tanıdı. 16'sında, Minsk'teki, yani Batı cephesinin merkezindeki Kuzey-Batı bölgesi sovyetler kongresi Kongrenin toplanmasını acil olarak niteledi. 18'inde, Petrograd Sovyeti müteakip Kongre için seçimleri başlattı: Bolşevik liste (Troçki, Kamenev, Volodarskiy, Yurenyev ve Laşeviç) 443 oy aldı;

Sosyal-Devrimciler 162 oy aldılar; bunların hepsi Bolşeviklere meyleden sol Sosyal-Devrimcilerdi; Menşevikler 44 oy aldılar. 110 delegeden 80'inin Bolşevik olduğu, Krestinskiy'in başkanlığında toplanan Ural sovyetler kongresi örgütlü 223.900 işçi ve asker adına belirlenen tarihte Sovyetler Kongresinin toplanmasını talep etti. Aynı gün, 19'unda, tüm ülkedeki proletaryanın en doğrudan ve tartışmasız temsil organı olan Tüm Rusya Fabrika ve İşyeri Komiteleri Konferansı iktidarın derhal sovyetlere devri lehinde görüş belirtti. 20'sinde, İvanovo-Voznessensk bölgedeki tüm sovyetlerin "geçici hükûmetle açık ve yılmaz bir mücadele içinde olduğunu" beyan etti ve onları iktisadî ve idarî sorunları kendi yetkilerine dayanarak yerinde çözmeye davet etti. Yörelerdeki hükûmet yetkililerinin devrilmesi anlamına gelen karar tasarısına karşı sadece bir aleyhte ve bir çekimser oy çıktı. 22'sinde, Bolşevik basın iktidarın sovyetlere geçmesini talep eden elli altı örgütlük yeni bir liste yayınladı: bunlar büyük ölçüde silahlı tümüyle gerçek kitlelerdi.

Gelecekteki ayaklanmanın askerlerince ortaya atılan güçlü çağrı, Dan'ı, Merkez Yürütme Komitesi Bürosuna dokuz yüz on yedi sovyet örgütünden yalnızca ellisinin delege göndermeye olumlu yanıt verdiklerini ve onların da bunu "gönülsüzce" yaptıklarını bildirmekten alıkoymadı. Merkez Yürütme Komitesine duygularını bildirmeyi görev bilen bu az sayıdaki sovyetin Kongreyi gönülsüzce değerlendirmelerini kolayca anlayabiliriz. Yine de, ezici çoğunluk itibariyle, yerel sovyetler ve komiteler Merkez Yürütme Komitesini açıkça ve basitçe hiçe sayıyorladı.

Eylemleriyle Kongreyi başarısızlığa uğratmak için ihanet etmiş ve uzlaşmış olsalar da, uzlaşmacılar işi gittiği yere kadar götürmeyi de göze alamadılar. Kongrenin engellenmesini başaramayacakları aşikâr olunca, ani bir dönüş yapıp tüm yerel örgütleri Kongreye delege seçmeye, çoğunluğu Bolşeviklere bırakmamaya çağırdılar. Ama çok geçmeden aklını başına toplayan Merkez Yürütme Komitesi saptanan tarihten üç gün önce kendini Kongreyi 25 ekime ertelemek zorunda hissetti.

Şubat rejimi ve onunla birlikte, burjuva toplumu, uzlaşmacıların son manevraları sayesinde aslî hiç bir kazanç sağlayamayacak da olsalar, öngörülmeyen bir mühlet elde ettiler. Buna karşılık, Bolşevikler falzadan beş günü büyük bir başarıyla kullandılar. Daha sonra bu düşmanlar tarafından da kabul edildi. Milyukov şöyle anlatır: "Halkın huzuruna çıkışın ertelenmesi Bolşevikler tarafından her şeyden önce Petrograd işçileri ve askerleri arasındaki konumlarını sağlamlaştırmada kullanıldı. Troçki başkent garnizonunun çeşitli kesimlerinde mitinglerde görünüyordu. Yarattığı ruh hâli öyleydi ki, örneğin Semyonovskiy alayında kendinden sonra konuşmak isteyen Yürütme Komitesi üyeleri Skobelev ve Gotz tek bir kelime edememişlerdi."

Adı devrim tarihine uğursuz harflerle kazılan Semyonovskiy alayının Bolşevizme kazanılmasının simgesel bir anlamı vardı: aralık 1905'te *Semyonovetsler* Moskova'daki ayaklanmanın ezilmesinde en büyük rolü oynamışlardı. Alay komutanı general Min şu emri vermişti: "Esir alınmayacak." Moskova-Golutvin demiryolunda *Semyonovetsler* yüz elli işçi ve müstahdemi kurşuna dizmişlerdi. Çar tarafından bu kahramanlıkları dolayısıyla tebrik edilen general Min 1906 sonbaharında Sosyal-Devrimci Konoplyannikova tarafından öldürülmüştü. Eski gelenekler ağına baştan aşağı gömülü olan Semyonovskiy alayı diğer Muhafız Ordusu birliklerinin çoğundan daha uzun süre direnmişti. "Güvenilir" birlik olma ünü öylesine sağlamdı ki, Skobelev ve Gotz'un acınacak başarısızlığına rağmen, hükûmet ayaklanma gününe, hattâ sonrasına dek *Semyonovetslere* güven beslemekte inat etti.

Sovyetler Kongresi meselesi, Demokratik Konferansı Ekim ayaklanmasından ayıran beş hafta boyunca, siyasî meselenin odağında kaldı. Daha Bolşeviklerin Demokratik Konferanstaki açıklamaları gelecekteki Sovyetler Kongresini "ülkenin egemen organı" olarak ilân ediyordu. "Halihazır Konferansın karar ve önerileri ancak Tüm Rusya işçi, köylü ve asker vekilleri sovyeti tarafından kabul edildiği takdirde gerçekleşme şansı bulabilir." Merkez komite üyelerinin yarısınca diğer yarısına karşı savunulan ön-parlamentonun boykot edilme-

si karar tasarısında şöyle deniyordu: "Partimizin ön-parlamentoya katılımı meselesini devrimci bir iktidar kurmak için Tüm Rusya Sovyetler Kongresinin alacağı önlemlerle doğrudan bağlantılandırıyoruz." Sovyetler Kongresi yönündeki çağrı bu dönemin tüm Bolşevik belgelerinde hemen hemen istisnasız bir şekilde yer alır.

Köylü savaşının tutuşması, ulusal hareketin ağırlaşması, artan başıboşluk, cephenin çözülmesi, hükûmetin çöküşü karşısında sovyetler yaratıcı güçlerin tek desteği hâline gelmişlerdi. Tüm meseleler iktidar meselesi hâline gelmişti ve iktidar sorunu da Sovyetler Kongresine çıkıyordu. O Kurucu Meclis sorunu dahil, tüm meselelere cevap bulacaktı.

Hiç bir parti henüz Kurucu Meclis sloganını bir tarafa atmamıştı, Bolşevik parti bile. Fakat hemen hemen hiç hissedilmeyen bir şekilde, devrim olayları sırasında, on beş yıldan bu yana kitlelerin kahramanca mücadelesine rengini veren başlıca demokratik slogan sararmış, solmuş, hani neredeyse değirmende iyice bir öğütülmüş ve geriye ondan yalnızca bir seda, içeriksiz boş bir biçim, bir perspektif değil bir gelenek kalmıştı. Bu süreçte bilmecemsi hiç bir şey yoktur. Devrimin gelişmesi toplumun iki temel sınıfı arasında iktidar için göğüs göğüse bir çarpışmaya varıyordu: burjuvazi ve proletarya. Kurucu Meclis artık ne birine ne öbürüne hiç bir şey veremezdi. Kent ve kırların küçük burjuvazisi bu çarpışmada ancak yardımcı ve ikincil bir rol oynayabilirdi. İktidarı eline almak onun her halükârda boyunu aşıyordu: eğer önceki aylar bir şeyler göstermişse, o da buydu. Oysa küçük burjuvazi Kurucu Mecliste hâlâ çoğunluğu elde edebilirdi —nitekim daha sonra elde etmiştir. Ama neye yarardı? Yalnızca onu nasıl kullanacağını bilmemeye. Derin bir tarihî dönemeçte biçimsel demokrasinin tutarsızlığı burada kendini ele veriyordu. *Geleneğin gücü, son çarpışmanın arifesinde bile, kampların hiç birisinin Kurucu Meclis adından vazgeçememesinde ortaya çıkıyordu.* Ama gerçekte, burjuvazi Kurucu Meclisten Kornilov'u anlıyordu, Bolşevikler ise Sovyetler Kongresini.

Halkın geniş kesimlerinin, hattâ Bolşevik partinin kimi ara ke-

simlerinin Sovyetler Kongresi konusunda bir tür anayasal yanılsamalar beslediklerini, yani Kongreye iktidarın koalisyonun elinden sovyetlere otomatik ve zahmetsizce devri düşüncesini atfettikleri varsayımını güvenle öne sürebiliriz. Gerçekte, iktidar ancak zorla alınabilirdi, oyla gerçekleşemezdi bu: sadece silahlı ayaklanma meseleyi çözebilirdi.

Yine de, en gerçekçi de olsa, tüm büyük halk hareketlerine eşlik eden yanılsamalar içinde, sovyet "parlamentarizm" yanılsaması çoğu durumda en az tehlikeli olanıydı. Sovyetler gerçekte iktidarın fethi için mücadele veriyorlardı, giderek daha fazla askerî güçlere dayanıyorlardı, taşrada bizzat iktidar organları hâline geliyorlardı, kendi kongrelerini mücadeleyle kazanıyorlardı. Anayasal yanılsamalar için geriye pek yer kalmıyordu ve kalan da mücadele süreci içinde süpürülüp gidiyordu.

Tüm ülkedeki işçi ve askerlerin devrimci çabalarını eşgüdümleyen, onlara amaç birliği kazandıran ve tek bir eylem tarihi saptayan Sovyetler Kongresi sloganı, diğer yandan, işçi, asker ve köylülerin yasal bir temsiline de sürekli çağrıda bulunarak yarı gizli, yarı açık ayaklanma hazırlığını örtüyordu. Ayaklanma için güçlerin birarada toplanmasını kolaylaştıran Sovyetler Kongresi bilâhare meyvalarını verecek ve halk nezdinde tartışma götürmeyecek yeni bir hükûmet kuracaktı.

4. Askerî Devrim Komitesi

Temmuz sonuna doğru Petrograd'ın yenilenen garnizonunda başlamış olan dönüşüme rağmen, ağustos boyunca hâlâ Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler egemendiler. Bazı askerî birlikler Bolşeviklere karşı hâlâ büyük bir güvensizlik içindeydiler. Proletaryanın silahı yoktu: Kızıl Muhafızlar ancak bir kaç bin tüfeği elinde tutabilmişti. Bu koşullarda, kitleler yeniden Bolşeviklere doğru yaklaşsalar da, ayaklanma acımasız bir yenilgiyle bitebilirdi.

Vaziyet eylül ayı boyunca baştan aşağı değişti. Generallerin isyanından sonra, uzlaşmacılar hızla garnizondaki desteklerini yitirdiler. Bolşeviklere yönelik horgörü sempatiyle, en kötü durumda da, bekle-görcü bir tarafsızlıkla yer değiştirdi. Ama sempati henüz aktif değildi. Garnizon, siyasî açıdan, son derece flu ve mujik tarzında şüpheci olmaya devam ediyordu: Bolşevikler bizi aldatacaklar mıydı? Gerçekten barış ve toprak verecekler miydi? Bolşeviklerin bayrağı altında bu hedefler için mücadeleye henüz askerlerin çoğunluğu hazır değillerdi. Garnizonun terkibinde, Bolşeviklere düşman, az çok yerinden kımıldatılmaz küçük bir azınlık (beş ilâ altı bin *yunker*, üç Kazak alayı, bir otomobil taburu, bir zırhlı araç tümeni) hâlâ mevcudiyetini koruduğundan, çatışmanın sonucu eylülde bile kuşku götürür durumdaydı. Bununla beraber, işleri kolaylaştırmak için, olayların gelişimi Petrograd'daki askerlerin geleceğinin devrimin ve Bolşeviklerin geleceğine kopmaz bir şekilde bağlı olduğunu gösteren bir ders verdi.

Silahlı insan birliklerine sahip olma hakkı bir devlet iktidarının temel hakkıdır. Yürütme Komitesi tarafından halkın başına geçirilen birinci geçici hükûmet Şubat ayaklanmasına katılan birlikleri silahlandırmama ve Petrograd'dan çıkarmama sözünü vermişti. Özünde ikili iktidardan ayrı tutulamaz askerî ikili iktidarın biçimsel olarak

başlangıcı buraya dayanıyordu. Müteakip aylardaki büyük siyasî çalkantılar —Nisan gösterisi, Temmuz Günleri, Kornilovçu isyan hazırlığı ve tasfiyesi— her seferinde gidip kaçınılmaz olarak Petrograd garnizonuna boyun eğdirme meselesine dayanmıştı. Fakat hükûmet ile uzlaşmacılar arasında bu alandaki ihtilâfların niteliği sonuç olarak bir aile içi kavgaydı ve uzlaşmayla sona eriyordu. Garnizonun Bolşevikleşmesiyle birlikte, işler başka bir renge büründü. Şimdi askerlerin kendileri martta hükûmetçe Merkez Yürütme Komitesine verilen ve iki tarafça da haince tutulmayan sözleri hatırlatıyorlardı. 8 eylülde, Sovyetin asker seksiyonu Temmuz olaylarının ardından cepheye gönderilen alayların Petrograd'a geri getirilmesini talep etti. Oysa, koalisyon ortakları diğer alayları nasıl püskürtecekleri üzerinde kafa patlatıyorlardı.

Çok sayıda taşra kentinde, vaziyet az çok başkenttekiyle aynıydı. Temmuz ve ağustos boyunca, yerel garnizonlar yurtsever reforma tabi tutuldular; ağustos ve eylül boyunca, yenilenen garnizonlar Bolşevikleşme sürecine girdiler. Her şeye yeniden başlamak, yani garnizonları yeniden elden geçirmek, yeni baştan yenilemek gerekiyordu. Petrograd'a bir darbe vurmak isteyen hükûmet işe taşradan başladı. Siyasî saikler özenle stratejik saiklerin ardına gizlenmişti. 27 eylülde, Reval kent ve kale sovyetlerinin birleşik kurulunda birliklerin transferi konusunda şu karar alındı: askerî birliklerin yeniden oluşturulması girişimleri ancak sovyetlerin önceden rıza göstermesi hâlinde kabul edilebilir. Vladimir Sovyetinin önderleri Moskova'dan Kerenskiy'in tüm garnizonun dağıtılması emrine uyup uymayacaklarını sordular. Bolşeviklerin Moskova bölge bürosu "bu tür emirlerin sistematik biçimde devrimci bir ruhla hareket eden garnizonlara yöneldiğini" saptıyordu. Tüm haklarını terketmeden evvel, geçici hükûmet bütün rejimlerin aslî hakkını kullanmaya çalışıyordu: silahlı güce sahip olma hakkı.

Müteakip Sovyetler Kongresi, şu veya bu şekilde, iktidarı fethetme mücadelesini son noktasına dek götürmek zorunda kaldığından, Petrograd garnizonunun yerinden sökülmesi son derece acil bir nite-

lik kazanmıştı. Kadetlerin *Reç* gazetesinin hâkimiyetindeki burjuva basın her gün Bolşeviklere "iç savaş ilân etmek için uygun zamanı seçme" imkânı verilmemesi gerektiğini tekrar ediyordu. Bu şu anlama geliyordu: uygun zamanda Bolşevikleri biz vuralım. Garnizondaki güçler dengesini önceden değiştirme girişimi kaçınılmaz olarak bundan ileri geliyordu. Riga'nın düşüşünden ve Monsund adalarının kaybedilmesinden sonra stratejik nitelikli argümanların inandırıcı bir havası vardı. Bölge askerî yetkilileri cepheye asker göndermek üzere Petrograd askerî birliklerinin elden geçirilmesini talep eden talimatlar gönderdi. Aynı zamanda sorun uzlaşıcıların girişimiyle Sovyetin asker seksiyonunun önüne getirildi. Hasımların planı fena değildi: Sovyete stratejik bir ültimatom sunduktan sonra, sahip oldukları askerî desteği Bolşeviklerden çekip almak veya Sovyetin direniş göstermesi durumunda, Petrograd garnizonu ile takviyeye ve nöbet devrine ihtiyacı olan cephe arasında keskin bir ihtilâf kışkırtmak.

Bu tuzağın yeterince farkında olan Sovyet önderleri geri dönüşsüz bir yola girmeden evvel zemini iyice bir yoklama niyetindeydiler. Emri yerine getirmeyi reddetmek ancak red gerekçelerinin cephe tarafından doğru biçimde anlaşılması koşuluyla mümkündü. Aksi hâlde, siperlerle anlaşarak, garnizon birlikleriyle istirahate ihtiyacı olan cephedeki devrimci birlikler arasında bir değiştokuş yapmak daha avantajlı olabilirdi. Yukarıda gördüğümüz gibi, Reval Sovyeti zaten özellikle bu düşüncede olduğunu bildirmişti.

Askerler meseleyi daha doğrudan bir biçimde ele alıyorlardı. Cepheye şimdi, güz sonunda gitmek, yeni bir kış seferine boyun eğmek mi? Hayır, bu fikri kafaları almıyordu. Yurtsever basın hemen garnizona yaylım ateş açtı: tembellikten yağ bağlamış olan Petrograd alayları bir kez daha cepheye ihanet ediyorlar. İşçiler askerler lehine araya girdiler. Putilov fabrikası işçileri alayların transferini ilk protesto edenler oldu. Mesele yalnızca kışlalarda değil, fabrikalarda da gündemde kalmaya devam ediyordu. Bu durum Sovyetin iki seksiyonunu birbirine daha sıkıca bağladı. Alaylar bundan böyle işçilerin silahlandırılması talebini özel bir içtenlikle desteklediler.

Petrograd'ın kaybedileceği tehditiyle kitlelerdeki yurtseverliği alevlendirmeye çalışan uzlaşmacılar 9 ekimde Sovyete, görevi işçilerin aktif desteğiyle başkentin savunulmasına katılmak olan "bir Askerî Devrim Komitesi" kurma önerisi getirdiler. "Geçici hükûmetin sözde stratejisinin ve özellikle de, Petrograd'daki askerî birliklerin tahliyesinin" sorumluluğunu üzerine almayı reddeden Sovyet yine de emrin özü konusunda bir fikir beyan etmekten kaçınıyor, yalnızca gerekçeleri ve sebepleri teyit etme kararı alıyordu. Menşevikler protesto etmeye çalıştılar: komutanlık tarafından yapacağı harekâtlar konusunda verilen emirlere karışmak kabul edilebilir bir şey değildi. Ama daha altı hafta önce, fesatçı Kornilov'un emirleri konusunda da aynı şeyi söylemişlerdi; bu kendilerine hatırlatıldı. Alayların cepheye gönderilmesinin askerî mi yoksa siyasî koşullar tarafından mı dikte edildiğini teyit etmek için, uzman bir organa ihtiyaç olduğu ortaya çıktı. Uzlaşmacıların şaşkınlıkları arasında, Bolşevikler bir "Savunma Komitesi" kurulması fikrini benimsediler: başkentin savunulmasıyla ilgili her şeyi özelikle o eline alacaktı. Bu önemli bir adımdı. Hasmın elinden tehlikeli bir silahı alan Sovyet, duruma göre, cepheye birlik gönderme kararını şu veya bu yöne, özellikle de hükûmete ve uzlaşmacılara karşı çevirme imkânını kendine saklıyordu.

Gelecekteki ayaklanmayı idare edecek yetkili bir sovyet organı oluşturmanın gerekliliği bir çok kez kendi saflarında ele alındığından, Bolşevikler doğal olarak Menşeviklerin askerî komite kurma tasarılarının üzerine atladılar. Hattâ partinin askerî örgütünde bu amaçla bir proje hazırlanıyordu. O zamana dek aşılamayan güçlük ayaklanma organı ile hasım partilerin de temsil edildikleri seçilmiş ve açıkta hareket eden Sovyeti bağdaştırmaktı. Menşeviklerin yurtsever inisyatifleri, kısa bir süre sonra "Askerî Devrim Komitesi" adını alan ve ayaklanmanın başlıca levyesi hâline gelen bir devrimci karargâhın kurulmasını kolaylaştırmak bakımından tam zamanında çıkagelmişti.

Burada anlatılan olaylardan iki yıl sonra, işbu kitabın yazarı, Ekim ayaklanmasına dair bir makalede şöyle yazıyordu: "Birliklerin tahliyesi emri bölge karargâhından Petrograd Sovyeti Yürütme Komi-

tesine iletilir iletilmez... bu meselenin, gelecekte belirleyici bir siyasî önem kazanabileceği aşikâr hâle geldi." Ayaklanma fikri kuvveden fiile çıkmaya başladı. Bir sovyet organı icat etmek artık gerekli değildi. Geleceğin Komitesinin asıl doğrultusu ikircikli olmayan bir biçimde, Troçki'nin aynı seansta Bolşeviklerin ön-parlamentodan çekilişlerine dair raporunu şu nidayla bitirmesiyle vurgulanmıştı: "Yaşasın yurt çapında devrimci iktidar için doğrudan ve açık mücadele!" Bu, "Yaşasın silahlı ayaklanma!" sloganının sovyet yasallık diline tercümesiydi.

Daha ertesi günü, 10'unda, Bolşeviklerin merkez komitesi gizli bir celsede Lenin'in silahlı ayaklanmayı yaklaşmakta olan günlerin pratik görevi olarak sunan önergesini kabul etti. Parti böylece açık seçik ve zorlayıcı bir savaş pozisyonu kabul etmiş oluyordu. Savunma komitesi iktidarın fethi için acil mücadele perspektifine giriyordu.

Hükûmet ve müttefikleri garnizonu içiçe geçmiş halkalar hâlinde çevrelemişlerdi. 11'inde, Kuzey cephesi komutanı general Çeremissov Savaş bakanına ordu komitelerinin cephedeki yorgun birliklerin cephe gerisindeki, Piter'deki birliklerle nöbet değiştirmesini isteyen bir taleplerini iletti. Cephe karargâhı, bu örnekte, yalnızca ordudaki uzlaşmacılar ile Kerenskiy'in planları için daha yaygın bir kamuflaj yaratmaya çalışan Petrogradlı önderler arasındaki bir iletim mevkiiydi. Koalisyondan yana olan basın çevreleme operasyonuna kudurmuş bir yurtseverlik senfonisiyle eşlik ediyordu. Bununla beraber, alay ve fabrikaların günlük toplantıları önderlerin müziğinin tabanda en ufak bir etkilenme yaratmadığını gösteriyorlardı. 12'sinde, başkentin en devrimci fabrikalarından birinin (Starıy Parvyeinen) işçi genel kurulu burjuva basının durmak bilmez saldırılarına şöyle yanıt verdi: "Bunun elzem olduğuna kanaât getirdiğimizde sokağa ineceğimizi açıkça ilân ediyoruz. Yaklaşan mücadeleden korkmuyoruz ve bundan galip çıkacağımıza yürekten inanıyoruz."

"Savunma Komitesi"nin tüzüğünü hazırlamak için bir komisyon kuran Petrograd Yürütme Komitesi gelecekteki askerî organ için şu görevleri biçti: Kuzey cephesiyle ve Petrograd bölgesi garnizonuyla,

Baltık merkezî örgütüyle (*Tsentrobalt*) ve Finlandiya bölge sovyetiyle savaş durumunu görüşmek ve kaçınılmaz tedbirleri almak üzere bağlantıda olmak; Petrograd ve çevresindeki garnizonun personel sayımının yanı sıra cephane ve iaşe envanterini yapmak; asker ve işçi kitlesi içinde disiplini korumak için tedbirler almak. Formüller çok genel ve aynı zamanda ikircikliydi. Hemen hepsi başkentin savunulması ile silahlı ayaklanma arasındaki sınır üstünde bulunuyorlardı. Bununla birlikte, o zamana dek birbirini dışlayan bu iki sorun şimdi fiilen birbirlerine yaklaşıyorlardı. İktidarı eline alan Sovyet Petrograd'ın askerî savunmasını da üstenecekti. Savunma işindeki kamuflaj öğesi zorla dışarıdan devreye sokulmuş değildi, belli bir dereceye kadar bir ayaklanma arifesinin koşullarından ileri geliyordu.

Benzer kamuflajlara başvurmak amacıyla Komitenin tüzüğünü hazırlamakla görevli komisyonun başına bir Bolşevik değil, bir Sosyal-Devrimci, doğrusunu söylemek gerekirse, her zaman bunun kendilerini nereye götürdüğünü öngörmeksizin, hemen ayaklanma öncesinden beri tümüyle Bolşeviklerle beraber yürüyen şu sol Sosyal-Devrimcilerden genç ve mütevazı levazım memuru Lazimir geçirildi. Lazimir'in ham tasarısı iki yönden Troçki'nin redaksiyonundan geçirildi: garnizonun fethiyle ilgili pratik görevler belirginleştirildi, genel devrimci amaç daha da silikleştirildi. İki Menşevikin itirazlarına rağmen Yürütme Komitesince kabul edilen tasarı, Askerî Devrim Komitesine, Sovyetin ve asker seksiyonunun bürolarını, donanmanın, Finlandiya bölge komitesinin, demiryolcular sendikasının, fabrika komitelerinin, genel olarak sendikaların, partinin askerî örgütlerinin, Kızıl Muhafızların, vb. temsilcilerini sokuyordu. Örgütsel taban bir çok başka örnektekiyle aynıydı. Fakat Komitenin terkibi yeni görevlerle önbelirlenmişti. Örgütlerin askerî konularda uzman veya garnizonla iyi ilişkileri olan temsilciler göndereceksleri varsayılmıştı. İşlev organı belirleyecekti.

Yeni bir oluşum daha vardı ki, o da daha az önemli değildi: Askerî Devrim Komitesi bünyesinde bir "garnizon sürekli konferansı" oluşturuldu. Asker seksiyonu garnizonu askerî açıdan temsil ediyor-

du: vekiller partilerden seçiliyorlardı. Ama Garnizon Konferansı, birliklerinin günlük yaşamlarını idare ederek onların en doğrudan "korporatif", pratik temsil yerleri olan alay komitelerinden oluşacaktı. Burada alay komiteleri ile fabrika komiteleri arasındaki benzerlik hemen kendini ortaya koyar. Sovyetin asker seksiyonu aracılığıyla Bolşevikler büyük siyasî sorunlarda güvenle işçilere yaslanabilirlerdi. Fakat fabrikalarda patron olabilmek için fabrika komitelerini hareketa geçirmek onsuz olmaz bir koşuldu. Terkibi itibariyle asker seksiyonu Bolşeviklere garnizonun çoğunluğunun sempatisini garanti ediyordu. Yine de, pratikte askerî birliklere sahip olmak için doğrudan doğruya alay komitelerine dayanmak gerekiyordu. Ayaklanmayı önceleyen dönemde Garnizon Konferansının doğal olarak asker seksiyonunu kenara iterek nasıl birinci plana yerleştiği böyle açıklanır. Seksiyonun en gözde vekilleri zaten Konferans içinde yer alıyorlardı.

Çok kısa bir süre önce yazdığı bir makalede, *Kriz Olgunlaşıyor*'da Lenin sitemle soruyordu: "Parti askerî birliklerin, vs. tutumlarını incelemek için ne yaptı?" Askerî Örgütün fedakârca çalışmasına rağmen, Lenin'in sitemi haklıydı. Tümüyle askerî bir açıdan güçlerin ve araçların incelenmesi parti için çok güçtü: böyle bir alışkanlık yoktu, nasıl yapılacağı bilinmiyordu. Garrnizon Konferansının sahneye çıktığı andan itibaren durum aniden değişti: bundan böyle, yalnızca başkentin değil, askerî banliyösünün de garnizonlarının canlı bir panoraması gün be gün önderlerin gözü önünden geçmeye başladı.

12'sinde, Yürütme Komitesi Lazimir'in komisyonunun hazırladığı önerileri görüştü. Kapalı oturuma rağmen, tartışmaların büyük ölçüde ikircikli bir karakteri vardı. Suhanov haklı olarak "Bir şey söyleniyordu, başka bir şey kastediliyordu" diye yazmıştır. Alınan önlemler Komite bünyesinde savunma, tedarik, bağlantı, istihbarat, vs. bölümleri oluşturulmasını öngörüyordu: bu bir genelkurmay ya da bir karşı genelkurmaydı. Konferansın açık hedefi garnizonun savaş yeteneğini artırmaktı. Bu tümüyle yanlış da değildi. Ama savaş yeteneği farklı şekillerde uygulanabilirdi. Menşevikler, güçsüz bir öfkeyle, kendileri tarafından yurtsever amaçlarla ortaya atılan fikrin hazır-

lanan ayaklanma için bir kamuflaja dönüştüğünü saptıyorlardı. Bu gizleme hiç de içine nüfuz edilmez değildi: herkes neyin söz konusu olduğunun farkındaydı; ama bu gizleme yine de altedilmez olarak kalıyordu: nitekim kritik anlarda garnizonu kendi çevrelerinde toplayan ve hükûmet organlarına paralel iktidar organları yaratan uzlaşmacılar da daha önce aynen böyle davranmışlardı. Bolşevikler yalnızca ikili iktidar geleneklerini sürdürüyor görünüyorlardı. Ama aynı kalıba yeni bir içerik koyuyorlardı. Daha önce uzlaşmacılığa hizmet etmiş olan şey şimdi iç savaşa götürüyordu. Menşevikler tutanaklara bu girişime toptan karşı çıktıklarının yazılmasını talep ettiler. Bu platonik talep dikkate alındı.

Ertesi gün, daha geçenlerde uzlaşmacıların muhafızlarını oluşturan asker seksiyonunda, Askerî Devrim Komitesi ve Garnizon Konferansı meselesi tartışıldı. Bu son derece muhteşem oturumdaki baş yer haklı olarak *Tsentrobalt*'in başkanı, söyleyeceğini gevelemeden söyleme alışkanlığındaki kara sakallı dev, denizci Dıbenko tarafından işgal ediliyordu. Helsingforslu davetlinin nutku garnizonun ağır atmosferini serin ve sert bir meltem gibi yardı. Dıbenko filonun hükûmetle kesin kopuşundan ve komutanlıkla olan yeni ilişkilerden söz etti. Son deniz harekâtlarına girişmeden evvel, amiral o günlerde toplanmakta olan Bahriyeliler Kongresinden savaş emirlerine uyup uymayacaklarını sormuştu. "Şöyle cevap verdik: tarafımızdan bir denetim kurulması şartıyla yerine getireceğiz. Ama..., eğer filonun yitirilmesi tehlikesini görürsek, büyük serene ilk amiral asılacak." Petrograd garnizonu için bu yeni bir dildi. Ama bu filoda zaten bir kaç gündür kullanılıyordu. Bu ayaklanmanın diliydi. Şaşkınlıktan dili tutulan küçük Menşevik grup köşesinde homurdandı. Büro da gri kaputluların bu topak olmuş kütlesini endişeyle izliyordu. Saflarından bir tek protesto sesi dahi yükselmedi! Coşkulu yüzlerinde gözleri kömür gibi yanıyordu. Salonda yılmaz bir ruh dolaşıyordu.

Bitirirken Dıbenko, genel onaylama havasının coşkusuyla, güven içinde şöyle konuştu: "Petrograd garnizonunun başkent çevresi ve kısmen de Reval'in savunulması için tahliyesinin gerekli olduğundan

bahsediliyor. Buna inanmayınız. Reval'i biz kendimiz savunacağız. Siz burada kalın ve devrimin çıkarlarını savunun... Sizin desteğinize ihtiyacımız olduğunda, bunu size biz söyleriz ve eminim ki siz de bizi desteklersiniz." Askerlerin aklının alabileceği tarzda dile getirilen bu çağrı bir kaç Menşevikin protestolarını kesin olarak boğan gerçek bir coşku seli doğurdu. Birliklerin tahliyesi meselesi bundan böyle çözüme bağlanmış sayılabilirdi.

Lazimir tarafından sunulan önlemler tasarısı yirmi üç çekimser, bir aleyhte oya karşılık iki yüz seksen üç oyluk bir çoğunlukla kabul edildi... Bolşeviklerin kendileri tarafından da beklenmedik olan bu rakamlar kitlelerin devrimci tazyikinin ölçüsünü gösteriyordu. Oylama asker seksiyonunun hükûmetin genelkurmayından alınan garnizon idaresini Askerî Devrim Komitesine açıkça ve resmen iletiyordu. Pek yakında bunun basit bir gösteri olmadığı kanıtlanacaktı.

Aynı gün, Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi nezdinde Kızıl Muhafızların özel bir seksiyonunun kurulduğunu ilân eden bir haber yayınladı. Uzlaşmacıların idaresi altında başarısızlığa uğratılan ve hattâ bir kovuşturmaya konu olan işçilerin silahlanması meselesi Bolşevik Sovyetin en önemli sorunlarından biri olarak ortaya çıktı: Askerlerin Kızıl Muhafızlara yönelik şüpheci tutumları uzunca bir süredir unutulmuştu. Tersine, alayların hemen tüm karar tasarılarında işçilerin silahlandırılması talep ediliyordu. Kızıl Muhafızlar ile garnizon bundan böyle birlikte hareket ettiler. Pek yakında ortaklaşa olarak Askerî Devrim Komitesine daha da sıkı biçimde bağlanacaklardı.

Hükûmet endişelendi. 14'ü sabahı Kerenskiy'in makamında, hazırlanmakta olan "güç gösterisi"ne karşı genelkurmay tarafından alınan tedbirlerin kabul edildiği bir bakanlar kurulu toplandı. İktidarın patronları tahminde bulunuyorlardı: bu kez iş silahlı bir gösteriyle mi sınırlı kalacak yoksa bir ayaklanmaya mı gidecek? Askerî bölge komutanı basın temsilcilerine şu beyanatta bulunuyordu: "Her durumda, biz hazırız." Ölüm mahkûmlarının idamdan önce büyük bir yaşama gücüyle doldukları sık görülmüş bir şeydir.

Yürütme Komitelerinin birleşik oturumunda, Dan haziranda Kafkasya'ya sığınan Tsereteli'nin ses perdesini taklit ederek Bolşeviklerin şu soruya cevap vermelerini istiyordu: yürüyüş yapmak fikrindeler miydi, eğer öyleyse, ne zaman? Ryazanov'un cevabından, Menşevik Bogdanov, hiç de temelsiz olmayan, Bolşeviklerin ayaklanmaya hazırlandıkları ve isyancıların başında bulunacakları sonucunu çıkarttı. Menşeviklerin gazetesi şöyle yazıyordu: "Yakındaki iktidara el koyuş için Bolşeviklerin hesapları kuşkusuz garnizonun boşaltılmayacağına dayalı." Ama burada iktidara el koyuş tırnak içine alınmıştı: uzlaşmacılar henüz ciddî biçimde tehlikeye inanmıyorlardı. Bolşeviklerin zaferinden çok, yeni iç savaş çarpışmalarının neticesi olarak karşı devrimin zaferinden endişeleniyorlardı.

İşçileri silahlandırma görevini üstlenen Sovyet silah depolarının kapılarını açmak zorundaydı. Bu bir hamlede gerçekleşmedi. Bu pratik ileriye atılışa da kitleler önayak oldular. Yalnızca onların önerilerine dikkatle kulak kabartmak gerekliydi. Olaylardan dört yıl sonra, Troçki Ekim devrimine dair anılara ayrılmış bir gecede şunları anlatıyordu: "Bir işçi heyeti bize gelip silaha ihtiyacımız var dediğinde, şöyle cevap verdim: 'Ama silah deposu henüz bizim elimizde değil.' Onlar şu şekilde cevap verdiler: 'Biz Sestroretsk silah fabrikasına gittik'. -'Güzel, ya sonra''. -'Orada bize, eğer Sovyet emir verirse, size silah veririz, dediler'. Ben beş bin tüfek verilmesi için emir verdim ve işçiler de bunları aynı gün aldılar. Bu ilk deneyimdi." Düşman basın vatana ihanetle suçlanan ve kefaletle serbest bırakılan bir kişinin emriyle bir devlet fabrikasının silah teslim etmesi konusunda derhal sesini yükseltti. Hükûmet suskun kaldı. Öyle olunca, demokrasinin yüksek organı sert bir emir çıkararak sahneye girdi: onun, Merkez Yürütme Komitesinin izni olmadan kimseye silah verilmeyecek. Silah teslimi meselesinde Dan veya Gotz'un yasağı Troçki'nin teslim izni veya emrinden daha az geçerliydi. Fabrikalar ve cephanelikler hükûmetin yetki alanındaydı. Fakat tüm önemli anlarda resmî yetkileri hiçe saymak Merkez Yürütme Komitesinin geleneği hâline gelmişti ve bizzat hükûmetin görenekleri arasında sağlam bir şekilde yerini al-

mıştı, bu durum olayların doğasından ileri geliyordu. Ne var ki, gelenek ve göreneklerin asıl ihlâli bir başka yerden geldi: Merkez Yürütme Komitesinin gök gürültüleri ile Kerenskiy'in şimşekleri arasında bir ayrım yapmayı bırakan işçiler ve askerler ne birini ne ötekini tanıyorlardı.

Petrograd'dan alayların tahliyesini cephe adına talep etmek cephe gerisi büroları adına talep etmekten daha uygundu. Bu düşüncelerden yola çıkan Kerenskiy Petrograd garnizonunu Kuzey cephesi komutanı Çeremissov'a bağladı. Hükûmet başkanı olarak başkent üzerindeki otoritesinden askerî bakımdan feragat eden Kerenskiy onu başkomutan olarak daha rahat kendine bağlayacağını düşünerek kendini ferahlatıyordu. Kendi açısından, ağır bir görev üstlenmek zorunda kalan general Çeremissov komiserler ve komite üyeleri nezdinde yardım aranıyordu. Ortak bir çabayla gelecekteki harekâtların planı hazırlandı. 17'si için, cephe karargâhı ordu teşkilâtlarıyla ortaklaşa olarak, Petrograd Sovyeti temsilcilerini Pskov'a, siperler önünde onlara hedeflerini göstermek üzere çağırdı.

Petrograd Sovyetine meydan okumayı kabul etmekten başka yapacak şey kalmamıştı. 16'sındaki oturumda oluşturulan, yaklaşık yarısı Sovyet üyesi, yarısı alay temsilcisi, bir kaç on kişiden oluşan heyetin başında işçi seksiyonunun başkanı Fyodorov ile asker seksiyonu ve Bolşeviklerin Askerî Örgütünün yöneticileri Laşeviç, Sadovskiy, Mehonoşin, Daşkeviç ve diğerleri vardı. Heyete dahil edilen belli sayıdaki sol Sosyal-Devrimci ile enternasyonalist Menşevik Pskov'da Sovyetin politikasını savunacaklarına söz vermişlerdi. Gitmeden evvel yapılan heyet toplantısında Sverdlov tarafından hazırlanan bir açıklama tasarısı kabul edildi.

Sovyetin aynı oturumunda Askerî Devrim Komitesinin tüzüğü üzerinde bir tartışma oldu. Daha yeni oluşturulmuş olan bu kurum hasımların gözünde günden güne daha da iğrenç bir görünüm alıyordu. Muhalefetten bir konuşmacı şöyle bağırıyordu: "Bolşevikler şu direkt soruya cevap vermiyorlar: bir ayaklanma mı hazırlıyorlar? Bu korkaklık ya da kendi gücüne güvenmemek demektir." Salonda hep

bir ağızdan kahkahalar patladı: hükûmet partisinin temsilcisi ayaklanma partisinin kendisine kalbini açmasını istiyordu. Yeni Komite, diye devam etti konuşmacı, "iktidarı almaya dönük bir devrimci karargâhtan" başka bir şey değildir. Onlar, Menşevikler, buraya girmeyeceklerdi. "Kaç kişisiniz?" diye onlara bağıranlar oldu salonda. Sovyette Menşevikler, doğrusunu söylemek gerekirse, fazla sayıda değillerdi, topu topu elli kişi, ama "kitlelerin ayaklanmayı onaylamadıklarını" emin bir şekilde biliyorlardı. Cevabında, Troçki Bolşeviklerin iktidarı ele almaya hazır olduklarını saklamadı: "Bu bir sır değil." Ama, şimdilik, söz konusu olan bu değildi. Hükûmet devrimci birliklerin Petrograd'dan tahliyesinin gerekli olduğuna hükmetmişti, ve biz de "evet ya da hayır diyecektik." Lazimir'in tasarısı ezici bir oy çoğunluğuyla kabul edildi. Başkan Askerî Devrimci Komiteyi hemen ertesi günden itibaren işe koyulmaya davet etti. Böylece bir adım daha atılmıştı.

Askerî bölge komutanı Polkovnikov o gün Bolşeviklerin hazırladıkları ayaklanmaya dair hükûmete yeniden bir rapor sunuyordu. Rapor kendine güvenen bir tonda kaleme alınmıştı: garnizon bütününde hükûmetin yanındaydı, harp okulları hazır durumda olma emrini almışlardı. Halka bir bildirisinde, Polkovnikov ihtiyaç hâlinde "en katı tedbirleri" uygulayacağına dair söz veriyordu. Kent belediye başkanı Sosyal-Devrimci Schreider de "başkentte kuşkusuz açlığa yol açma tehlikesi taşıyan karışıklıklar yaratılmaması" yönünde ricada bulunuyordu. Tehditle ve ricayla, farfarayla ve korkutmayla, basın en yüksek notalarda geziniyordu.

Pskov'da, Petrograd Sovyeti delegelerinin hayal güçlerini etkilemek için teatral tarzda bir askerî resepsiyon hazırlanmıştı. Karargâh binasında, muhteşem haritalarla kaplı masaların etrafında başlarında Voytinskiy olmak üzere general beyler, yüksek komiserler ve ordu komiteleri temsilcileri oturuyorlardı. Karargâhın seksiyon şefleri karada ve denizdeki silahlı kuvvetlerin durumu hakkında raporlar okudular. Raportörlerin vardıkları sonuçlar bir noktada birbirleriyle buluşuyorlardı: başkent havalisini savunmak için Petrograd garnizonu-

nu derhal tahliye etmek elzem. Komiserler ve komite üyeleri kulis politikası izlendiği konusunda yükselen şüpheleri kızgınlıkla reddediyorlardı: tüm bu operasyon stratejik gereklilik tarafından dikte edilmişti. Delegelerin bunun tersini kanıtlayacak doğrudan delilleri yoktu. Bu tür olaylarda deliller uluorta sokakta gezinmezdi. Ama tüm durum strateji gerekçelerini yalanlıyordu. Cephenin ihtiyaç duyduğu şey insan değil, insanların savaşma arzusu göstermesiydi. Petrograd garnizonun ruh hâli hiç de sallantıdaki cepheyi güçlendirmeye yatkın değildi. Diğer yandan, Kornilovşçina günlerinin dersleri hâlâ herkesin belleğindeydi. Haklılığına tümüyle inanmış olan heyet genelkurmayın saldırısına kolayca kafa tuttu ve Petrograd'a gittiği zamankinden daha oybirlikli döndü.

O sırada katılımcıların elinde olmayan deliller bugün tarihçinin elinin altındadır. Gizli askerî yazışmalar Petrograd alaylarını talep edenin cephe olmadığını, onları cepheye zorla Kerenskiy'in dayattığını göstermiştir. Savaş bakanının bir telgrafına Kuzey cephesi komutanı direkt telle şu cevabı veriyordu: "Gizli. 17.10. Petrograd garnizonundan cepheye askerî birliklerin yollanması girişimini siz başlattınız, ben değil... Petrograd garnizonuna bağlı askerî birliklerin cepheye gitmek istemedikleri, yani savaşma yeteneğine sahip olmadıkları açık hâle geldiğinde, ben sizin temsilciniz olan bir subayla yaptığım özel görüşmede dedim ki... bizim cephede benzer durumda bir çok askerî birliğimiz zaten var; ama, madem bunları cepheye göndermeyi arzuluyorsunuz, bunların Petrograd'dan tahliye edilmesinin elzem olduğuna inanmaya devam ediyorsanız, onları kabul etmeyi reddetmedim ve reddetmiyorum." Yarı yarıya bir polemiğe benzeyen telgrafın tonu Çarlık ordusunda "kızıl" olarak görülen ve daha sonraları, Milyukov'un ifadesiyle, "devrimci demokrasinin gözdesi" olan, yüksek politikaya eğilimli general Çeremissov'un, açık bir şekilde, Bolşeviklerle ihtilâfında hükûmetten uygun zamanda kopmanın daha iyi olacağı sonucuna varmasıyla açıklanır. Çeremissov'un ayaklanma günlerindeki tutumu bu açıklamayı tümüyle doğrular.

Garnizon için mücadele bir başka mücadeleyle, Sovyetler Kongre-

si için mücadeleyle içiçe geçmişti. Daha önceden saptanan tarihe sadece dört beş gün kalmıştı. "Ayaklanma" Kongre sırasında bekleniyordu. Temmuz Günlerinde olduğu gibi, hareketin, sokak çatışmalarıyla birlikte kitlelerin silahlı bir gösterisi şeklinde gelişeceği varsayılıyordu. Görünürde gizli servisin ya da sahte evrak düzenlemekte üstüne olmayan Fransız askerî misyonunun istihbaratına dayanan sağ Menşevik Potressov burjuva basında Bolşeviklerin 16-17 ekim gecesinde yapacakları ayaklanmanın planını ifşa ediyordu. Uydurma plan yazarları Bolşeviklerin şehir kapılarından birinde "serseri tayfesi"ni de hazır ettikleri kehanetinde bulunmayı da unutmamışlardı. Muhafız alayı askerleri de Homeros'un tanrıları kadar gülmeyi biliyorlardı. Sovyet oturumunda Potressov'un makalesi okunduğunda Smolnıy Enstitüsünün beyaz sütunları ve avizeleri patlayan kahkaha salvosu altında zangırdar gibiydi. Ama gözleri önünde olup biteni görmekten aciz olan mülayim hükûmet bu saçma oyundan ciddî bir şekilde ürküntüye kapıldı ve "serseri tayfesi"ni püskürtmek üzere sabahın ikisinde acilen toplandı. Kerenskiy'in askerî yetkililerle yaptığı yeni konsültasyonlardan sonra, gerekli tedbirler alındı: Kışlık Saray ile Merkez Bankasının muhafız birliği takviye edildi; Oranienbaum'dan iki astsubay okulu ve Romen cephesinden de bir zırhlı tren çağrıldı. Milyukov'a göre, "Son dakikada, Bolşevikler hazırlıklarını durdurdular. Niçin böyle yaptılar, belli değil"di. Olaylardan bir kaç yıl sonra, tarih bilgini hâlâ kendi kendini yalanlayan bir uydurmasyona inanmayı tercih ediyordu.

Otoriteler milisi ayaklanma hazılıklarının izlerini bulmak için kent çevresini keşfe yolladılar. Milis raporları canlı gözlemlerle polis hödüklüklerini birarada sunuyordu. Çok sayıda büyük fabrikanın bulunduğu Aleksandr-Nevskiy semtinde gözlemciler tam bir sükûnet tespit ettiler. Vıborg ilçesinde hükûmetin devrilmesinin gerekliliği açıkça ilân edilmişti, ama dışarıda sükûnet hüküm sürüyordu. Vassiliy-Ostrov ilçesinde tantana vardı, ama orada da her hangi bir ayaklanmanın işaretlerine rastlanmıyordu." Narva semtinde ayaklanma lehinde yoğun bir propaganda yapılmıştı; ama kimseden şu soruya

bir cevap alınamadı: tam olarak ne zaman? Ya gün ve saat büyük bir sır olarak saklanmıştı ya da kimse bu konuda bir şey bilmiyordu. Varoş kapılarını devriyelerle takviye etme kararı alındı, polis komiserleri nöbetçi kulelerini daha sık teftiş edeceklerdi.

Moskovalı bir liberal gazetenin muhabirinin geçtiği şu haber polis raporunu çok iyi tamamlar: "Varoşlarda, Petrograd, Nevskiy, Obuhov ve Putilov fabrikalarında, Bolşeviklerin ayaklanma lehindeki ajitasyonu tam gaz ilerliyor. İşçilerin ruh hâli her an sokağa dökülmeye hazır olduklarını gösteriyor. Son günlerde Petrograd'da eşi görülmedik bir askerden kaçma akını gözlemleniyor... Varşova garında ayakları yalpalayan, gözleri ateş saçan, tavırları kudurgan bir asker kalabalığından geçilmiyor... Petrograd'a av kokusu alan gerçek hırsız çetelerinin geldiğine dair haberler geliyor. Serseriler örgütleniyor, çay bahçeleri ve batakhaneler bunlarla dolu." Küçük burjuva dehşeti ile polis hikâyeleri burada acı gerçekle birbirine karışıyor. Çözüme doğru yaklaşan devrimci kriz sosyal basamağın en dibine kadar ulaşıyordu. Ve asker kaçakları, hırsız çeteleri ve batakhaneler gerçekten yaklaşan depremin homurtusuyla yerlerinden fırlamışlardı. Toplumun zirve katları rejimlerinin zincirden kopmuş güçlerini, kusurlarını ve urlarını fiziksel bir dehşet içinde değerlendiriyorlardı. Devrim bunları yaratmamıştı, sadece açığa çıkartmıştı.

O günlerde, Dvinsk'te, kolordu karargâhında, daha önceden tanışmış olduğumuz zehir zemberek gerici, ama gözlem yeteneğinden ve özgün bir zekâdan yoksun olmayan baron Budberg şöyle yazacaktır: "Kadetler, Kadetimsiler, Oktyabristler ve her türden, eski tip ve Mart tipi devrimciler sonlarının geldiğini hissetmişler ve zırıltıyla ay tutulmasını engellemeye çalışan bir Müslümanı hatırlatır şekilde zırvalıyorlardı."

18'inde, ilk kez olarak garnizon Konferansı toplandı. Askerî birliklere gönderilen bir megafon insanları akılsızca hareketlerden kaçınmaya ve yalnızca asker seksiyonca parafe edilmiş olan genelkurmayın kararlarına uymaya çağırıyordu. Sovyet böylece garnizonun denetimini açıkça üzerine almaya çalışıyordu. Megafon yayını varo-

lan otoriteleri devirme çağrısından başka bir şey değildi. Ama istenirse, ikili iktidar mekanizmasında, uzlaşmacıların yerine Bolşeviklerin barışçı geçişi şeklinde de yorumlanabilirdi. Pratikte ikisi de aynı şeye geliyordu, ama daha yumuşak bir yorum yanılsamalara açık kapı bırakıyordu. Kendini Smolnıy'ın efendisi olarak gören Merkez Yürütme Komitesi Prezidyumu megafon gönderimini askıya alma girişiminde bulundu. Böye yapmakla yalnızca bir kez daha uzlaşmacılığını göstermiş oldu. Petrograd ve banliyösü alay ve bölük komitelerinin temsilciler kurulu saptanan saatte başladı ve bayağı kalabalıktı.

Hasımlarca yaratılan atmosfer sayesinde, garnizon konferansına katılanların raporları kendiliklerinden müteakip "ayaklanma" meselesi üzerinde yoğunlaştılar. Yöneticilerin kendi inisyatifleriyle göze alamayacakları müthiş bir yoklama yapıldı. Ayaklanmaya karşı şunlar el kaldırdılar: Peterhof astsubay okulu ve 9. süvari alayı. Hassa süvarileri yürüyüş bölüğü tarafsız kaldı. Oranienbaum astsubay okulu Merkez Yürütme Komitesinin kararına uyacaktı. Hasım ya da tarafsız açıklamalar bunlarla sınırlıydı. Petrograd Sovyetinin ilk çağrısıyla yürüyüşe geçeceklerini bildirenler ise şunlardı: Yegerskiy (Avcı), Moskovskiy, Volınskiy, Pavlovskiy, Keksgolmskiy, Semyonovskiy, İsmailovskiy alayları, I. nişancılar ve III. yedek alaylar, II. Baltık donanma birliği, istihkâm taburu (elektrikçiler), Muhafız Ordusu topçu tümeni. Kumbaracılar alayı Sovyetler Kongresinin çağrısıyla yola çıkacağını bildirdi: bu yeterliydi. Daha az önemli birlikler de çoğunluğu izlediler. Daha geçenlerde haklı olarak Petrograd garnizonunu gücünün kaynağı olarak gören Merkez Yürütme Komitesinin temsilcileri bu kez oybirliğiyle kendilerine kürsünün esirgendiğini gördüler. Takatsiz bir öfkeyle, başkanın önerisi üzerine derhal, hiç bir emrin Sovyetin imzası olmadan geçerli olmadığını teyit eden toplantıyı "hukukî yetkiden yoksun" diye niteleyerek terkettiler.

Son aylarda, bilhassa son haftalarda garnizonun bilincinde hazırlanmış olan şey şimdi billurlaşıyordu. Hükûmet sanıldığından daha güçsüz çıkmıştı. Şehir ayaklanma ve kanlı çatışmalar rivayetleriyle çalkalansa da, Bolşeviklerin ezici bir çoğunluğunun hâkim olduğu

Alay Komiteleri Konferansı aslında gösterileri ve kitlesel çatışmaları gereksiz kılıyordu. Garnizon bir isyan olarak değil de, sovyetlerin ülkenin kaderini tayin etme tartışmasız hakkının gerçekleşmesi şeklinde telâkki ettiği ayaklanmaya doğru güvenle ilerliyordu. Bu hareket-te, karşı konulmaz bir güç, ama aynı zamanda da hantallık vardı. Partinin eylemlerini, çoğunluğu Sovyetten ve bazıları da Sovyetler Kongresinden bir çağrı bekleyen alayların siyasî yönelişiyle mahirce uyumlulaştırması gerekiyordu.

Taarruzun gelişiminde geçici de olsa bir karışıklık tehlikesini bertaraf etmek için, yalnızca düşmanların değil, dostların da aklını kurcalayan bir soruya cevap vermek gerekiyordu: isyan fiilen bugün mü, yarın mı patlak verecekti? Tramvayda, sokakta, mağazalarda gelecekteki ayaklanmadan başka bir şey konuşulmuyordu. Saray meydanında, Kışlık Sarayın ve Genelkurmayın önünde uzun subay kuyrukları hükûmete hizmetlerini sunuyor ve karşılığında tabancalarını alıyorlardı: tehlike anında ne tabancalar ne de bunları taşıyanlar ortalıkta görünmeyecekti. O günkü tüm günlük gazetelerin başyazıları ayaklanma sorununa ayrılmıştı. Gorkiy Bolşeviklerden "kudurmuş bir kalabalığın çaresiz oyuncakları" değillerse, söylentileri yalanlamalarını istedi. Bilinmeyen karşısındaki tedirginlik işçi mahallelerine ve özellikle alaylara da nüfuz etti. Buralarda ayaklanmanın kendilerinin dışında hazırlandığına inanılmaya başlamıştı. Kim tarafından? Neden Smolnıy susuyordu? Açık parlamento ve devrimci karargâh olarak Sovyetin çelişkili konumu, son dönemeçte, büyük güçlükler yaratıyordu. Daha uzun süre susmak imkânsız bir hâle gelmişti.

Sovyetin akşam oturumunun sonunda Troçki şöyle demişti: "Bir kaç günden beri, basın gelecekteki ayaklanma konusunda haber, söylenti ve makalelerle dolu... Petrograd Sovyetinin karar tasarıları herkesin bilgilerine açık. Sovyet seçimle oluşan bir kurum ve... işçilerle askerlerin bilgisi dışında kararlar alamaz... Sovyet adına şunu beyan ediyorum: tarafımızdan hiç bir silahlı gösteri düzenlenmedi. Fakat Sovyet, olayların gidişatına göre, bir gösteri için çağrıda bulunmak zorunda kalırsa, işçiler ve askerler onun bir işaretiyle tek bir in-

san gibi yürüyeceklerdir... Benim beş bin tüfek teslim edilmesi emrini imzaladığım söyleniyor... Evet, imzaladım... Sovyet işçi muhafızlarını örgütlemeye ve silahlandırmaya devam edecek." Delegeler anlıyorlardı: savaş yakındır, ama onlar olmadan, onların gıyabında, işaret verilmeyecek.

Ne var ki, teskin edici açıklamalardan bağımsız olarak, kitlelerin açık seçik bir devrimci perspektife ihtiyaçları vardı. Raportör iki sorunu birbirlerine bağladı: garnizonun tahliyesi ve müteakip Sovyetler Kongresi. "Hükûmetle son derece vahim bir niteliğe bürünebilecek bir ihtilâfımız var... Petrograd'ın devrimci garnizonundan mahrum bırakılmasına izin vermeyeceğiz." Öte yandan, bu ihtilâf ayak sesleri duyulan bir başkasına tabiydi. "Burjuvazi, Petrograd Sovyetinin Sovyetler Kongresine iktidarı eline almasını önereceğini biliyor... kaçınılmaz çatışmayı öngören burjuva sınıflar Petrograd'ı silahsızlandırmak istiyorlar." Bu konuşmada ayaklanma siyasî olarak ilk kez tam bir netlikle tanımlanmıştı: iktidarı almaya hazırlanıyoruz, garnizona ihtiyacımız var, tahliyesine izin vermeyeceğiz. "Karşı devrimin Kongreyi ortadan kaldırmaya yönelik ilk girişimine altedilmez ve sonuna dek götürülecek bir karşı taarruzla cevap vereceğiz." Kararlı bir siyasî taarruz ilânı bu kez de bir silahlı savunma formülüyle bitiyordu.

Oturumda Sovyetin Gorkiy'in ellinci yaş gününü kutlama işini üstlenmesi gibi kısır bir projeyle ortaya çıkan Suhanov bilâhare devrimin o gün sağlam bir düğümle bağladığı şeyi oldukça iyi yorumlamıştı... Smolnıy'a göre, garnizon meselesi ayaklanma meselesiydi. Askerlere göre, burada akıbetleri söz konusuydu. "O günlerin politikası için daha başarılı bir kalkış noktası tasavvur etmek zordur." Ama bu Suhanov'u Bolşeviklerin politikasını bütününde yıkıcı olarak değerlendirmekten alıkoymaz. Gorkiy ve binlerce radikal entelektüelle birlikte, en çok korktuğu şey, muhteşem bir düzenlilik içinde günden güne taarruzunu geliştiren şu sözde "kudurmuş" kalabalıklardır.

Sovyet açıkça bir hükûmet ayaklanması programı ilân edecek ve hattâ bunun tarihini saptayacak kadar güçlüydü. Ama aynı zamanda, kendi saptağı tam tekmil zafer gününe kadar, o gün de dahil, bir

çok irili ufaklı sorunda da çok güçsüzdü. Siyasette daha şimdiden sıfırı tüketmiş olan Kerenskiy hâlâ Kışlık Sarayda kararnameler yayınlamaya devam ediyordu. Karşı konulmaz kitle hareketinin esinleyicisi Lenin kaçak bir hayat sürüyor ve Adalet bakanı Malyantoviç o günlerde savcıya onu tutuklaması için yeni bir müzekkere çıkarması talimatını veriyordu. Smolnıy'de, kendi sahasında bile, çok güçlü Petrograd Sovyeti lütûfla yaşıyor gibiydi. Enstitünün, kasanın, yükleme odasının, otomobillerin, telefonların idaresi henüz, kendi de soyut bir veraset hakkının zayıf iplerine tutunmuş durumdaki Merkez Yürütme Komitesinin elindeydi.

Suhanov oturumdan sonra, gece geç vakit, nasıl zifiri karanlıkta, şakır şakır yağan yağmur altında Smolnıy Enstitüsünün önündeki meydana gittiğini anlatır. Tüm bir delege kalabalığı, Merkez Yürütme Komitesinin zengin garajları tarafından Bolşevik Sovyete tahsis edilen iki kir pas içindeki otomobilin önünde umutsuzca toprağı arşınlıyordu. Her yerde hazır ve nazır gözlemci şöyle anlatır: "Başkan Troçki de bu arabalara doğru ilerledi. Fakat durup bir dakika kadar bakındıktan sonra, bıyık altından güldü ve ardından su birikintilerinin arasından çıkarak karanlıkta kayboldu." Bir tramvay sahanlığında Suhanov kendini mütevazı görünümlü, siyah keçi sakallı, ufak tefek bir adamın yanında buldu. Tanımadığı adam bu ağır aksak yolculuğun tüm olumsuzlukları konusunda Suhanov'un içini rahatlattı. Suhanov ona eşlik eden bir Bolşevik kadına "kim bu?" diye sordu. "Eski bir parti militanı, Sverdlov". Bu olaydan daha on beş gün geçmeden, bu siyah keçi sakallı ufak tefek adam Sovyet Cumhuriyetinin yüksek organı Merkez Yürütme Komitesinin başkanı olmuştu. Görünüşte, Sverdlov yol arkadaşını bir minnettarlık duygusuyla rahatlatmıştı: sekiz gün önce, Suhanov'un dairesinde, kuşkusuz onun bilgisi dışında, silahlı ayaklanmayı gündeme alan Bolşevik merkez komite toplantısı yapılmıştı.

Ertesi sabah, Merkez Yürütme Komitesi olayların direksiyonunu başka yöne kırmaya çalıştı. Büro, uzunca bir süredir seçimle yenilenmemiş olan, bir gün önce ortada gözükmeyen geri komiteleri de ça-

ğırarak "yasal" bir garnizon toplantısı tertip etti. Garnizonun bu tamamlayıcı nitelikteki sınanması yeni bir sonuç vermekle birlikte, evvelki günkü tabloyu daha açık bir şekilde teyit etti. Bu sefer ayaklanmaya karşı şunlar görüş bildirdiler: Pyotr ve Pavel Kalesinde konuşlanmış olan askerî birliklerin komitelerinin çoğunluğu ve zırhlı araçlar tümeninin komiteleri; hem biri hem de diğerleri Merkez Yürütme Komitesinin emrine uyduklarını beyan ettiler. Bunu hesaba katmamak mümkün değildi.

Neva'nın, kanalıyla birlikte, etrafını çevrelediği küçük bir ada üzerine kurulu, kent merkezi ile iki çevre ilçesi arasındaki kale en yakın köprülere hâkimdi ve nehir tarafından hükûmetin yerleşmiş olduğu Kışlık Sarayın çevresini kaplıyor ya da tersine açıkta bırakıyordu. Büyük ölçekli harekâtlar için askerî önemi olmayan kale sokak çatışmalarında söz söyleyebilecek durumdaydı. Diğer yandan, ki asıl önemli olan buydu, zengin Kronwerk cephaneliği kaleye bağlıydı: işçilerin tüfeğe ihtiyaçları vardı ve de en devrimci alaylar hemen hemen silahsız durumdaydılar. Zırhlı araçların sokak çatışmalarındaki öneminin fazla izaha ihtiyacı yoktur: hükûmet tarafından çok sayıda gereksiz kurban vermeye yol açabilir; ayaklanma tarafından da zafer yolunu kısaltırlar. Bolşevikler önümüzdeki günlerde kale ve zırhlı araçlar tümenine özel bir önem vereceklerdir. Geriye kalan alanlarda, Konferanstaki güçler dengesi evvelki günle aynıydı. Merkez Yürütme Komitesinin çok ihtiyatlı kararını kabul ettirme girişimi ezici çoğunluk tarafından soğuk bir dirençle karşılaştı: Petrograd Sovyeti tarafından toplantıya çağrılmayan Konferans kendini karar tasarılarını oylamaya sunacak yeterlilikte görmüyordu. Uzlaşmacı liderler kendileri aranmışlardı.

Aşağıdan alaylara ulaşma yolu kapatılmış olan Merkez Yürütme Komitesi garnizonu yukarıdan ele geçirmeye çabaladı. Genelkurmayla anlaşmalı olarak, tüm askerî bölge komutanlığının baş komiserliğine Sosyal-Devrimci yüzbaşı Malevskiy'i atadı ve Sovyetin atadığı komiserleri baş komisere bağlı olmaları şartıyla tanımaya rıza gösterdiğini beyan etti. Kimsenin adından bahsedildiğini duymadığı bir

yüzbaşınının yardımıyla Bolşevik garnizona dayanma yolunda yapılan girişim kuşkusuz umutsuz bir girişimdi. Bu öneriyi geri püskürten Sovyet görüşmeleri askıya aldı.

Potressov'un ihbar ettiği ayaklanma 17'sinde vuku bulmadı. Şimdi, hasımlar güvenle yeni bir tarih veriyorlardı: 20 ekim. Bilindiği gibi, Sovyetler Kongresinin ilk açılışı o gün için öngörülmüştü ve ayaklanma da Kongreyi gölgesini izler gibi izliyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, Kongre daha o zamandan beş gün sonraya atılmıştı. Ama ne önemi vardı: cisim yer değiştirmiş, gölge yerinde kalmıştı. Hükûmet şimdi de "ayaklanma"yı önlemek üzere tüm gerekli önlemleri almıştı. Varoşlarda takviye edilmiş nöbet kuleleri kurulmuştu. Kazak devriyeleri tüm gece işçi mahallelerini dolanıp durmuştu. Petrograd'ın çeşitli mevkilerine, süvari yedekleri yerleştirilmişti. Polis savaşa hazırdı ve yarı yarıya karakollarda iş başındaydı. Kışlık Sarayın önünde zırhlı araçlar, hafif topçular, makineli tüfekler hazır bekliyorlardı. Sarayın etrafı askerî birliklerce korunuyordu.

Kimsenin hazırlamadığı ve kimsenin çağrı yapmadığı ayaklanma bu kez de vuku bulmadı. Gün diğer günlerden daha sakin geçti, işyeri ve fabrikalarda çalışmalar aksamadı. Dan'ın idaresindeki *İzvestiya* Bolşevikler karşısında kazanılan zaferi kutluyordu: "Petrograd'da silahlı bir gösteri maceraları kapanmış bir olaydır." Bolşevikler birleşmiş demokratların yalnızca öfkesiyle bile ezilmişlerdir: "Şimdiden teslim oluyorlar." Doğrusu, düşmanın kafayı yitirdiğini ve zamansız endişe yaratıp daha da zamansız zafer borusu öttürerek kendi "kamuoylarını" yanılttığını ve Bolşeviklerin gerçek planlarının üstünü örttüğünü düşünebiliriz.

İlk kez ayın 9'unda alınan bir Askerî Devrim Komitesi kurma kararı Sovyet plenumundan ancak bir hafta sonra geçti: Sovyet parti değildi, makinası zor harekete geçiriliyordu. Komiteyi oluşturmak için dört gün daha gerekti. Ne var ki bu on gün boşa geçmiş sayılmazdı: aktif bir biçimde garnizonun fethiyle uğraşılıyordu, alay komiteleri

konferansı yaşamsallığını gösterecek vakti bulmuştu, Askerî Devrim Komitesi işe ayaklanmadan yalnızca beş gün evvel, 20'sinde başlasa da, hemencecik yeterince düzenli bir şekilde hareket edecek araçlara sahip olacağı şekilde işçilerin silahlandırılması gerçekleşmişti. Uzlaşmacıların boykotu karşısında Komite yalnızca Bolşeviklerden ve sol Sosyal-Devrimcilerden oluşmuştu: bu görevi kolaylaştırdı ve basitleştirdi. Tüm Sosyal-Devrimciler içinde tek, kurumun parti değil sovyet kökenli olduğunun altını daha iyi çizmek için Büronun başına getirilen Lazimir militan bir çalışma yürütüyordu. Gerçekte başkanı Troçki ve başlıca üyeleri Podvoyskiy, Antonov-Ovseyenko, Laşeviç, Sadovskiy, Mehonoşin olan Komite münhasıran Bolşeviklere dayanıyordu. Komite tüzüğünde sayılan tüm kurumların katılımıyla bir kere bile toplanamadı. Gündelik işler Büro tarafından başkanın yönetiminde yürütülüyordu ve tüm önemli durumlarda Sverdlov çağrılıyordu. Ayaklanmanın karargâhı burasıydı.

Komitenin bülteni ilk adımlarını mütevazı bir şekilde kaydediyor: garnizonun savaş birliklerine, bazı kuruluşlar ile kimi depolara "gözetim ve yönetim için" komiserler atandı. Bu, garnizonu siyasî olarak fetheden Sovyetin onu şimdi örgütsel olarak da kendine bağladığı anlamına geliyordu. Komiserlerin seçiminde Bolşeviklerin Askerî Örgütü büyük bir rol oynadı. Onun Petrograd'daki bin kadar üyesi arasında Temmuz Günlerinden sonra Kerenskiy'in hapisanelerinde gerekli bilenmeden geçmiş çok sayıda kararlı ve devrime bağlı insan, asker ve genç subay bulunuyordu. Bunların içinden seçilen komiserler garnizon birlikleri içinde yeterince hazır bir alan buluyorlardı: kendilerinden biri addediliyorlar ve emirlerine ivedilikle uyuluyordu.

Kamu kuruluşlarına el koyma inisyatifi çoğu zaman tabandan geliyordu. Pyotr ve Pavel kalesine bağlı cephanelikteki işçi ve memurlar silah sevkiyatı üzerinde bir denetimin gerekliliği sorununu ortaya attılar. Buraya gönderilen komiser *yunkerler*in tamamen silahlanmasını engellemeyi başardı, Don bölgesine gönderilmeye hazırlanılan 10.000 tüfeğe ve bir dizi şüpheli örgüt ve kişiye gönderilecek daha az önemli stoklara el koydu. Denetim bilâhare diğer depolara, hattâ özel

silah dükkânlarına dek yayıldı. İdarenin direnişinin hemen kırılması için bir kuruluş veya mağazadaki asker, işçi ya da memur komitesine başvurmak yetiyordu. Silahlar artık sadece komiserlerin emriyle sevkediliyorlardı.

Dizgi işçileri, sendikaları aracılığıyla, Komitenin dikkatini aşırı gerici (Kara-Yüzcü) bildiri ve broşürlerin artışı üzerine çektiler. Her şüpheli durumda, Dizgiciler Sendikasının bir çözüm bulunması için Askerî Devrim Komitesine başvurması kararlaştırıldı. Dizgi işçileri aracılığıyla denetim karşı devrimcilerin ajitasyoncu basını üzerindeki tüm mümkün gözetim yollarının en etkilisiydi.

Ayaklanma söylentilerini biçimsel olarak yalanlamayla yetinmeyen Sovyet 22 ekim pazar günü için açıkça, sokak gösterileri şeklinde değil, fabrikalarda, kışlalarda ve başkentin tüm büyük lokallerinde yapılacak mitinglerle barışçı bir güç gösterisi ilân etti. Kanlı karışıklıklar çıkarmak aşikâr amacıyla esrarengiz yobazlar aynı gün için kentin sokaklarında dinî bir ayin yürüyüşü yapmaya karar verdiler. Ne idüğü belirsiz Kazaklar tarafından yapılan bir çağrı yurttaşları Moskova'nın "1812'de düşmanın elinden kurtuluşu anısına" düzenlenen ayin yürüyüşünde yer almaya davet ediyordu. Gerekçe hiç de güncellik taşımıyordu; ama düzenleyiciler Tanrıdan "düşmanlara karşı Rus toprağının savunulması için" Kazakların silahlarını kutsamasını niyaz ediyorlardı ki, bu hiç kuşkusuz 1917'yi çağrıştırıyordu.

Ciddî bir karşı devrimci gösteriden korkmak için ortada hiç bir sebep yoktu: ruhban sınıfı Petrograd'da güçsüz durumdaydı; kilisenin bayrağı altında Sovyete karşı ancak Kara-Yüzcü çetelerin sefil artıklarını ayaklandırabilirdi. Karşı casusluk örgütünün deneyimli provokatörlerinin ve Kazak subaylar birliğinin yardımıyla kanlı çatışmalar çıkarmak mümkün değildi. Önleyici tedbirler mahiyetinde, Askerî Devrim Komitesi Kazak alayları üzerindeki faaliyetini güçlendirmekle işe başladı. En devrimci karargâhın ikametgâhında daha katı bir rejim kuruldu. John Reed şöyle yazar: "Bundan böyle Smolnıy Enstitüsüne girmek daha zor oldu, geçiş izni sistemi bir kaç saatlik aralıklarla değiştiriliyordu, çünkü sürekli olarak içeriye ispiyonlar sızıyordu."

Ertesi günkü "Sovyet günü"ne hasredilen 21'indeki garnizon konferansında, raportör muhtemel sokak çatışmalarına karşı bir dizi önleyici tedbir öneriyordu. En solda bulunan 4. Kazak alayı delegesi aracılığıyla ayin yürüyüşünde yer almayacağını ilân etti. 14. Kazak alayı tüm gücüyle karşı devrimin suikastlarına karşı savaşacağı konusunda güvence verdi, ama aynı zamanda iktidarı almak için bir ayaklanmayı da "zamansız" gördüğünü belirtti. Üç Kazak alayından sadece biri ortada yoktu: temmuzda Bolşevikleri ezmek üzere Petrograd'a getirilen en geri Kazak alayı Uralskiy.

Konferans Troçki'nin raporu üzerine üç kısa karar aldı: 1) "Petrograd ve banliyösü garnizonu Askerî Devrim Komitesine tüm adımlarında kendisine destek olacağına söz verir..."; 2) "22 ekim günü yürüyüşü barışçı bir güç gösterisi olacaktır... Garnizon Kazaklara şu beyanatta bulunur: ...Sizi yarınki toplantımıza çağırıyoruz. Hoşgeldiniz, Kazak kardeşler!"; 3) "Tüm Rusya Sovyetler Kongresi iktidarı eline almalıdır ve halka barış, toprak ve ekmek vermelidir." Garnizon tumturaklı biçimde tüm güçlerini Kongrenin hizmetine sunmaya söz verdi. "Bize güvenin, asker, işçi ve köylülerin yetkili temsilcileri. Hepimiz görev başındayız, kazanmak ya da ölmek için hazırız." Ayaklanma programını teyit eden bu kararlar için yüzlerce el kalktı. Elli yedi çekimser vardı: bunlar "tarafsızlar", yani tereddüt eden hasımlardı. Aleyhte tek bir el dahi kalkmadı. Şubat rejiminin boynundaki düğüm sağlam bir şekilde sıkılıyordu.

Gün içinde, ayin yürüyüşünün esrarengiz elebaşlarının "bölge komutanının önerisi üzerine" gösteriyi iptal ettikleri öğrenildi. Garnizon Konferansının baskı gücünü her şeyden daha iyi gösteren bu ciddî moral başarı düşmanların, genelde, ertesi gün sokağa çıkmaya cüret edemeyeceklerinin rahatça ümit edilmesine imkân veriyordu.

Askerî Devrim Komitesi bölge karargâhına üç komiser tayin etti: Sadovskiy, Mehonoşin ve Lazimir. Komutanın emirleri ancak bu üç komiserden birinin imzasıyla birlikte geçerliydi. Smolnıy'dan gelen telefon üzerine karargâh heyete bir otomobil gönderdi: ikili iktidar alışkanlıkları hâlâ canlıydı. Ama, her türlü beklentiye rağmen, ka-

rargâhın nezaketi ödün vermeye hazır olduğu anlamına gelmiyordu.

Sadovskiy'in beyanatını duyan Polkovnikov hiç bir komiseri tanımadığını ve vesayete ihtiyacı olmadığı cevabını verdi. Heyetin, karargâhın askerî birliklerden gelecek bir direnişle karşılaşacağı yolundaki sözlerine karşılık, Polkovnikov kuru bir şekilde garnizonun elinde ve itaatinin güvence altında olduğu cevabını verdi. Mehonoşin *Anılar*'ında şöyle yazar: "Sözlerinde samimîydi, hiç bir yapaylık hissetmedik." Smolnıy'a dönmek için delegeler karagâhtan otomobil alamamışlardı.

Troçki ve Sverdlov'un çağırıldığı olağanüstü konferans şu kararı aldı: karargâhla bozuşmanın bir olup bitti olduğunu kabul etmek ve bunu daha sonraki bir taarruz için bir başlangıç noktası olarak görmek. Başarının ilk koşulu şuydu: mahalleler mücadelenin tüm aşamaları ve evrelerinden haberdar olmalıdırlar. Hasıma kitleleri apansız yakalama fırsatı verilmemelidir. Sovyetler ve partinin semt komiteleri aracılığıyla kentin dört bir yanına haberler gönderildi. Alaylar olan biten konusunda hemen uyarıldılar. Talimatlar yeniden teyit edildi: yalnızca komiserlerce parafe edilen emirler yerine getirilsin. Nöbet kulelerine en güvenilir askerlerin yerleştirilmesi çağrısı yapıldı.

Ama karargâh da tedbirler almaya karar vermişti. Kendisine tavsiyelerde bulunan uzlaşmacıların açıkça kışkırtmasıyla, Polkovnikov öğleden sonra birde Merkez Yürütme Komitesi temsilcilerinin katılımıyla bir garnizon konferansı topladı. Hasımdan erken davranan Askerî Devrim Komitesi sabah on birde alay komitelerinin olağanüstü bir konferansını topladı. Burada karargâhla bozuşmanın biçimsel olarak çözüme bağlanması kararlaştırıldı. Kısa bir sürede hazırlanan Petrograd ve banliyösü askerî birliklerine duyuru bir savaş ilânı diliyle konuşuyordu. "Başkentin örgütlü garnizonuyla bozuşan karargâh karşı devrimci güçlerin doğrudan aracı hâline gelmiştir." Askerî Devrim Komitesi karargâhın eylemlerinin hiç bir sorumluluğunu kabul etmiyor ve garnizonun başına geçerek "karşı devrimin tüm suikastlarına karşı devrimci düzenin korunmasını" üzerine alıyordu.

Bu, ayaklanma yolunda belirleyici bir adımdı. Ya da belki de, iki-

li iktidarın çatışma yaratıcı mekanizmasında yeni bir çatışmaydı. Askerî Devrim Komitesinin çağrısını zamanında almayan birlik temsilcilerine danıştıktan sonra karargâh, kendini güvenceye almak için, olup biteni tam da böyle yorumlamaya çalışıyordu. Smolnıy'dan gönderilen, Bolşevik astteğmen Daşkeviç'in liderliğindeki bir heyet karargâha kısaca garnizon konferansının kararını iletti. Az sayıdaki askerî birlik temsilcileri Sovyete bağlılıklarını teyit ettiler ve bir önerge vermeyi reddederek dağıldılar. Karargâhtan ilham alan basın daha sonra şöyle yazmıştır: "kısa bir fikir teâtisinden sonra hiç bir kesin karar alınamadı; Merkez Yürütme Komitesi ile Petrograd Sovyeti arasındaki ihtilâfın çözüme kavuşmasını beklemenin elzem olduğu kabul edildi." Karargâh görevden alınmasını faaliyetlerini kontrol etme hakkının kimde olduğuna dair çekişen sovyet mercileri arasındaki bir rekabet olayı olarak görüyordu. Gönüllü körlük siyasetinin yöneticileri Sovyete karşı yeterince güçlerinin olmadığı bir savaş ilân etmekten bağışık tutma avantajı vardı. Böylece, daha şimdiden patlamaya hazır durumdaki devrimci çatışma hükûmet organlarının yardımıyla ikili iktidarın yasal çerçevesi içinde tutuluyordu: gerçekliğe cepheden bakmaktan korkan karargâh daha emin bir şekilde ayaklanmayı kamufle etmekte işbirliği yapmış oluyordu.

Otoritelerin düşüncesizce tutumu, bu arada, gerçek niyetlerini saklamanın basit bir biçimi değil miydi? Bürokratik saflık görüntüsü altında, karargâh, Askerî Devrim Komitesine beklemediği bir darbe vurmaya hazırlanmıyor muydu? Geçici hükûmetin şaşkın ve moralsiz organlarından gelecek benzer bir saldırı Smolnıy'da pek az muhtemel görülüyordu. Ama yine de Askerî Devrim Komitesi en basit ihtiyat tedbirlerini aldı: en yakın kışlalarda gece gündüz nöbet tutulacaktı, bölükler silahlı vaziyette ilk işarette Smolnıy'ın imdadına yetişecek şekilde hazır bekleyeceklerdi.

Ayin yürüyüşü fikrinden vazgeçilmiş olsa da, burjuva basın pazar günü kan dökületeceğini bildiriyordu. Bir uzlaşmacı gazete sabahtan beri şu beyanatta bulunuyordu: "Bugün, otoriteler geçen 20 ekim günündekine çok benzer bir gösteri yürüyüşü bekliyorlar."

Böylece, bir haftada üçüncü kez, 17'sinde, 20'sinde ve 22'sinde, yaramaz çocuk "kurt var! kurt var!" diye bağırıp insanları aldatıyordu. Eski masala inanılacak olursa, dördüncü kezde yaramaz çocuk kurdun pençesine düşecekti.

Bolşevik basın, kitleleri birleşmeye çağırarak, Sovyetler Kongresi öncesi devrimci güçlerin barışçı bir gösterisinden söz ediyordu. Bu Askerî Devrim Komitesinin anlayışına tümüyle uygundu: çatışmaya girmeden, silah kullanmadan ya da hattâ silah kuşanmadan, devasa bir resmi geçit yapmak. Tabana ne olduğunu, sayısını, gücünü ve kararlılığını göstermek gerekiyordu. Hep birlikte hareket ederek düşmanları gizlenmeye, ortadan kaybolmaya, kendilerini göstermemeye mecbur etmek gerekiyordu. İşçi ve asker yığınları karşısında burjuvazinin güçsüzlüğünü göstererek bilinçlerinde Temmuz Günlerinin son ayak bağlayıcı anılarını silmek gerekiyordu. Kitlelerin kendilerini gördüklerinde şöyle demelerini sağlamak lâzımdı: hiçkimse ve hiçbirşey artık bize direnemez.

Beş yıl sonra Milyukov şöyle yazıyordu: "Korkudan deliye dönen halk ya evinde kaldıysa da kenara çekildi." Burjuvazi evde kalmıştı: kendi basını tarafından ölesiye korkutulmuştu. Geri kalan halk sabah erkenden toplantılara katılmıştı: genci yaşlısı, erkeği kadını, delikanlısı, kucağında çocuğuyla annesi. Tüm devrimci dönem boyunca buna benzer bir miting daha yapılmamıştı. Tüm Petrograd, üst kesimler haricinde, dev bir mitingten başka bir şey değildi. Hınca hınç dolu salonlar, bir kaç saatte bir dolup dolup boşalıyordu. İşçiler, askerler, denizciler dalga dalga binalara akıyor ve onları dolduruyordu. Kendisine korku veren homurtular ve uyarıların uyandırdığı şehirli küçük burjuvazide bir sarsıntı başladı. On binlerce insan koca Halk Evi binasına dalmışlar, kulvarlardan taşmışlar ve topak kitleler hâlinde, coşkulu ama aynı zamanda disiplinli bir vaziyette temsil salonlarını, koridorları, büfeleri ve fuayeleri doldurmuşlardı. Demir direklerden, üst kat pencerelerinden çiçek taçları, insan başları, ayaklar, kollar sarkmıştı. Havada yakında çakacak olan bir şimşeği haber veren bir elektrik yükü vardı. Kahrolsun Kerenskiy! Kahrolsun savaş! İktidar

sovyetlere! Tek bir uzlaşmacı bile itirazda veya uyarıda bulunmak üzere bu yılmaz kalabalıkların karşısına çıkmaya cüret edemedi. Söz Bolşeviklerindi. Tüm parti hatipleri, Kongre için gelmiş taşra delegeleri de dahil, harekete geçmişlerdi. Şurada burada, nadiren sol Sosyalist-Devrimciler, bazen de anarşistler söz alıyorlardı. Ama kendilerini Bolşeviklerden ayırdetmek için pek bir şey yapamıyorlardı.

Yamalı paltolarıyla, kürklü şapkaları ve koca atkılarıyla, sokağın çirkefiyle şişmiş potinleriyle, boğazda düğümlenmiş sonbahar öksürükleriyle, omuz omuza vermiş, başkalarına da yer açmak için birbirine iyice sokulmuş bir hâlde varoşlardan, bodrumlardan, çatı katlarından gelen insanlar saatler boyu oradaydılar ve bıkıp usanmadan, aç, tutkulu, talepkâr bir şekilde, en fazla anlaşılması, kavranması ve yapılması gereken şeyi kaçırmaktan korkarak dinliyorlardı. Son aylarda, son haftalarda, son günlerde söylenebilecek olan her şey söylenmiş gibi görünüyordu. Ama hayır, bugün her şey farklı bir seda veriyordu. Kitleler bunu yeni bir şekilde hissediyorlardı, bir vaaz gibi değil, bir eylem emri gibi. Devrim, savaş, zorlu mücadele, acı bir hayat tecrübesi ihtiyacın altında ezilen her insanın derinliklerinden yükseliyor ve o basit ve buyurgan sloganlarda ifadesini buluyordu. Bu böylece devam edip gidemezdi. Geleceğe doğru bir gedik açılmalıydı.

Olayların içinde yer alan bir çok militan ileride zaten parlak olan devrim fonu üzerinde pırıl pırıl parlayan bu basit ve harika güne dönüp bakmıştır. Esinli ve zaptedilmez hareketi içinde bastırılmış bir insan seli imgesi görgü tanıklarının anılarına ebediyen kazınmıştı. Sol Sosyal-Devrimci Mstislavskiy şöyle yazar: "Petrograd Sovyetinin gösteri günü coşkunun muhteşem olduğu sayısız mitinglerle geçti." Vassilyevskiy-Ostrov'da iki fabrikada konuşan Bolşevik Pestkovskiy'in tanıklığı şöyledir: "Kitleye yakında tarafımızdan iktidara el konulacağını açıkça söylüyorduk, onaylamadan başka bir tepki almadık." Halk Evi'ndeki miting hakkında Suhanov şunu anlatır: "Çevremdeki hava bir vecit hâlini yansıtıyordu... Troçki kısa bir genel karar formüle etti... Kim lehte diye soruldu? Binlerce insan tek bir adam gibi elini kaldırdı. Erkeklerin, kadınların, gençlerin, işçilerin, askerlerin, mujikle-

rin ve tipik küçük burjuvaların kalkık kollarını ve ateş saçan gözlerini gördüm... Troçki konuşmaya devam ediyordu. Dev kalabalık hâlâ ellerini havada tutmaya devam ediyordu. Troçki kelimelerin üstüne basa basa konuşuyordu: oylarınız andınız olsun... Dev kalabalık ellerini havada tutuyordu. Kabul ettiler, and içtiler." Bolşevik Popov kitlelere içirilen coşkulu andı şöyle özetler: "Sovyetin ilk çağrısında koşup gelmek." Mstislavskiy sovyetlere bağlılık yemini eden elektriklenmiş bir halktan sözeder. Daha düşük oranlarda da olsa, aynı tablo kentin tüm kesimlerinde, merkezde ve varoşlarda da tekrarlanıyordu. Yüz binlerce insan aynı zamanda ve aynı saatte ellerini kaldırıyor ve mücadeleyi sonuna dek götüreceğine and içiyordu.

Sovyetin, asker seksiyonunun, garnizon konferansının, fabrika ve işyeri komitelerinin günlük oturumları geniş bir önderler tabakasının birbirine kenetlenmesini sağlıyordu; bazı kitle toplantıları fabrika ve alayları biraraya getiriyordu; ama 22 ekim günü gerçek halk kitlelerini dev bir kazanda yüksek ısıda eritmişti. Kitleler birbirlerini tanıdılar ve önderlerini gördüler, önderler kitleleri gördüler ve duydular. Her iki taraf da karşılıklı olarak memnun kaldı. Liderler ikna olmuşlardı: bu iş geciktirilemez! Kitleler de şöyle dediler: bu kez iş tamam!

Bolşevik güçlerin pazar günkü güç gösterisinin başarısı Polkovnikov'un ve komuta heyetinin kendine güvenlerini yıktı. Hükûmetle ve Merkez Yürütme Komitesiyle anlaşmalı olarak karargâh Smolnıy'la uzlaşmanın yolunu aradı. Neden eski güzel temas ve uzlaşma alışkanlıkları yeniden kurulmasındı ki? Askerî Devrim Komitesi fikir teatisi için temsilci tayin etmeyi reddetmedi. Tanınmayı sağlamak için bundan daha iyi bir fırsat olabilir miydi? Sadovskiy hatıralarında şöyle yazmıştır: "Görüşmeler kısa sürdü. Askerî bölge komutanlığının temsilcileri, Askerî Devrim Komitesinin 22 ekim tarihli emrinin iptali karşılığında, daha önce Sovyet tarafından formüle edilen tüm koşulları kabul ediyorlardı. Karargâhı karşı devrimci güçlerin aracı ilân eden belgeden söz ediliyordu. Polkovnikov'un iki gün önce hiç de nazik olmayan biçimde geri postaladığı aynı Komite delegeleri karar-

gâhça imzalanmış bir uzlaşma tasarısını rapor olarak Smolnıy'a sunmak üzere talep edip aldılar. Cumartesi günü, bu yarı yarıya onur kırıcı teslimiyet şartları kabul edildi. Ama bugün, pazartesi günü, bunlar çok geç kalmıştı. Karargâh bir cevap bekliyordu, ama alamadı.

Askerî Devrim Komitesi birliklere komiser tayini ve başkent ile banliyösünün en önemli konularında onu bilgilendirerek Petrograd halkına başvurdu. "Komiserler Sovyetin temsilcileri olarak dokunulmazlıktan yararlanırlar. Komiserlere karşı gösterilecek her türlü direniş İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetine karşı bir direniştir." Yurttaşlar her hangi bir karışıklık hâlinde silahlı güç çağırılması için komiserlere başvurmaya davet edildiler. Burada kulanılan dil iktidar diliydi. Ama Komite henüz açık ayaklanma sinyalini vermiyordu. Suhanov şöyle soruyordu: "Smolnıy bir aptallık mı yapıyor, yoksa bir saldırı kışkırtarak Kışlık Sarayla kedi fare oyunu mu oynuyor?" Ne biri ne öteki doğruydu. Kitlelerin tazyikiyle, garnizonun ağırlığıyla, Komite hükûmetin ayağını kaydırıyordu. Tek bir kurşun atmadan alabileceğini almıştı. Tek bir silah atmadan, yürüyüşe geçen ordusunu bütünleştirip güçlendirerek mevzilerini ilerletiyordu. Bir an bile gözden ayırmadığı düşmanın direnme gücünü yaptığı tazyikle ölçüyordu. İleriye atılan her adım güç dengesini Smolnıy'dan yana değiştiriyordu. İşçiler ve garnizon ayaklanmaya doğru meylediyorlardı. Silah çekmeye ilk çağıracak olan taraf kim taarruzda, kim savunmada gösterecekti. Şimdi artık sorun saat sorunuydu. Eğer son dakikada hükûmet savaş işaretini verecek yiğitliği veya umutsuzluğu gösterirse, sorumluluk Kışlık sarayın olacak, ama inisyatif Smolnıy'dan da kaçmış olmayacaktı. 23 ekim eylemi otoritelerin daha hükûmet kendi kendini devirmeden devrilmesi anlamına geliyordu. Askerî Devrim Komitesi düşman rejimin kafasına vurmadan elini ayağını bağlıyordu. Düşmanın kemik yapısını yasal bir şekilde dağıtmak ve hipnoz yoluyla geriye kalan tüm iradesini felç etmekten ibaret olan bu "barışçı sızma" taktiğinin uygulanması ancak Komitenin elindeki kuşkuya yer bırakmayan ve her saat artmaya devam eden güç hâkimiyetiyle mümkündü.

Komite her gün önünde çarşaf gibi açılmış olan garnizonun haritasına bakıyor, her alayın derecesini ölçüyor, kışlalarda ortaya çıkan fikir ve sempati dalgalanmalarını izliyordu. Bununla birlikte haritada bir kaç kara leke vardı. Bunları safdışı etmek ya da daraltmak gerekiyordu. Daha 19'unda Pyotr ve Pavel kalesindeki komitelerin çoğunluğunun aleyhte olduğu veya sempatik olmadığı ortaya çıkmıştı. Şimdi garnizon Komiteden yanayken ve kalenin çevresi kuşatılmışken, en azından siyasî olarak, onu kuşatmak için kararlı tedbirler alınmalıydı. Komiser atanan teğmen Blagonravov direnişle karşılaştı: hükûmetçe atanan kale komutanı Bolşevik vesayeti kabul etmiyordu ve hattâ bazı söylentilere göre genç vasiyi tutuklanmakla tehdit ediyordu. Hemen bir şeyler yapmak lâzımdı. Antonov kaleye Pavlovskiy alayından güvenilir bir taburun sokulmasını ve hasım birliklerin silahsızlandırılmasını önerdi. Ama bu içerideki subayların kan dökmeyi kışkırtmak ve garnizonun birliğini sarsmak için istifade edebilecekleri çok vahim bir harekât olabilirdi. Bu denli aşırı bir tedbire gerçekten gerek var mıydı? Antonov anılarında şöyle anlatır: "Meseleyi tartışmak için Troçki davet edildi... Troçki belirleyici bir rol oynadı; devrimci sezgisiyle bize tavsiye edeceği şeyi çok iyi kavramıştı: kaleyi içeriden ele geçirmeyi önerdi. 'Orada birliklerin bize sempati duymaması düşünülemez' dedi ve haklı olduğu ortaya çıktı. Troçki ve Laşeviç kaleye mitinge gittiler." Smolnıy'da, riskli görünen bu girişimin sonucu büyük bir heyecan içinde bekleniyordu. Troçki daha sonraları şöyle yazmıştır: "23'nde, öğleden sonra ikiye doğru kaleye vardım. Avluda miting yapılıyordu. Sağ kanadın konuşmacıları son derece temkinli ve kaçamaktılar.. Herkes bizi dinliyor, bizi izliyordu." Smolnıy'ın üçüncü katında, telefon mutlu haberi ilettiğinde, koca bir rahatlama soluğu verildi. Pyotr ve Pavel garnizonu artık sadece Askerî Devrim Komitesine itaat edeceğine tumturaklı biçimde söz vermişti.

Kaledeki birliklerin bilincindeki bu dönüşüm kuşkusuz bir iki konuşmanın sonucu değildi. Geçmişte sağlam kökleri bulunuyordu. Askerler komitelerinden çok daha soldaydılar. Geriye, surların gerisin-

de kentteki kışlalardan daha uzun süre ayakta kalmış olan eski disiplinin tümüyle çatlamış kabuğu kalmıştı. Ama parçalara ayrılması için bir dürtüş yetmişti.

Blagonravov şimdi kaleye daha bir güvenle yerleşebilir, küçük karargâhını kullanabilir, komşu ilçedeki Bolşevik sovyetle ve en yakın kışla komiteleriyle ilişki kurabilirdi. Bu arada, fabrikalardan ve askerî birliklerden heyetler kendilerine silah verilmesini istemek için geliyorlardı. Kalede tasviri mümkün olmayan bir canlılık hüküm sürüyordu. "Telefon sürekli çalıyor ve toplantı ve mitinglerden yeni başarı haberleri geliyordu." Kimi zaman, tanımadık bir ses cepheden cezalandırma müfrezelerinin gara indiğini haber veriyordu. Hemen yapılan sınama soruşturması bunların düşmanca tedavüle sokulan yalanlar olduğunu gösteriyordu.

Sovyetteki akşam oturumu o gün istisnaî kalabalığı ve muzzam atmosferiyle ayırdediliyordu. Pyotr ve Pavel kalesinin işgali ve depolarında yüz bin tüfeğin bulunduğu Kronwerk cephaneliğinin kesin olarak ele geçirilişi ciddî bir başarı güvencesiydi. Askerî Devrim Komitesi adına Antonov bir rapor sundu. Hükûmet organlarının Askerî Devrim Komitesine bağlı unsurlarca safdışı bırakılışının adım adım tablosunu çizdi: bunlar her yerde güvenilir kişiler olarak karşılanmışlar ve kendilerine korku yüzünden değil, bilinçli olarak itaat edilmişti. "Dört bir yandan komiser atanması için talepler geliyor[du]." Geri birlikler bu talepte ilerilerle yarışıyorlardı. Temmuzda Alman altını hususunda iftiraya ilk kulak veren Preobrajenskiy alayı şimdi komiseri Çudnovskiy aracılığıyla alayın yönetimdekilerden yana tavır alacağı söylentilerine şiddetli bir yalanlama getiriyordu. Fikrin kendisi bile ağır bir küfür olarak görülmüştü!... Geleneksel olarak nöbetler devam ediyordu, ama diye anlatır Antonov, bu kez Komitenin rızasıyla. Karargâhın silah ve otomobil sevkiyatı konusundaki emirleri yerine getirilmedi. Karargâh böylece kimin başkentin hâkimi olduğunu tümüyle görme imkânına kavuştu.

Raportöre Komitenin cephedeki ve civardaki hükûmet birliklerinin hareketi konusunda bilgisinin olup olmadığı ve buna karşı koy-

mak için hangi tedbirleri alacağı soruldu; raportör şöyle cevap verdi: Romen cephesinden süvari birlikleri getirtildi, ama bunlar Pskov'da alıkonuldular; 17. piyade tümeni yolda hangi amaçla nereye gittiğini öğrenince daha ileriye gitmeyi reddetti; Wenden'de iki alay Petrograd üzerine yürümeyi kabul etmedi; Kiev'den gönderilen Kazakların ve *yunkerler*in ve Tsarkoye Selo'dan çağrılan şok birliklerin akıbeti henüz bilinmiyor. "Askerî Devrim Komitesine dokunmaya kimse cesaret etmiyor ve edemez." Bu sözler Smolnıy'ın beyaz salonunda fena yankı yapmadı.

Antonov'un raporu ayaklanma karargâhının tüm kapıları açık çalıştığı izlenimini veriyordu. Gerçekten de: Smolnıy'ın artık gizleyeceği bir şeyi yoktu. Ayaklanmanın siyasî konjonktürü o kadar uygundu ki, açıklık bile bir tür kamuflajdı. Bir isyan böyle mi yapılırdı? "İsyan" sözcüğü, bununla birlikte, hiç bir önder tarafından telaffuz edilmiyordu. Yalnızca temkinlilikten değil, terimin gerçek duruma denk düşmemesinden dolayı da. Denebilir ki, isyana kalkışabilecek biri varsa o da Kerenskiy hükûmetiydi. Doğrusunu söylemek gerekirse, *İzvestiya*'nın bir haberinde Troçki'nin 23'ündeki oturumda ilk kez açıkça Askerî Devrim Komitesinin amacının iktidarı almak olduğunu kabul ettiği söyleniyordu. Hiç kuşkusuz, Komitenin görevinin Çeremissov'un stratejik argümanlarının doğru olup olmadığının araştırılması olduğunun ilân edildiği başlangıç durumundan hayli uzaklaşılmıştı. Alayların tahliyesi hemen hemen unutulmuştu bile. Ama 23'ünde, yine de isyan değil, gelecekteki Sovyetler Kongresinin gerektiğinde silah elde "savunulması"ydı söz konusu olan. Antonov'un raporu hakkındaki karar tasarısı işte bu anlayışla formüle edilmişti.

Cereyan eden olaylar yüksek hükûmet çevrelerinde nasıl değerlendiriliyordu? Direkt hatla 21'i 22'sine bağlayan gece Genel Kurmay Karargâhındaki genelkurmay başkanı Duhonin'e Askerî Devrim Komitesinin alayları askerî komutanlıktan koparma girişimlerini bildirirken Kerenskiy şöyle ekliyordu: "Bunu kolayca halledeceğimizi sanıyorum." Başkomutan olarak onun Genel Kurmay Karargâhına ge-

lişinin ertelenmesi her hangi bir isyan endişesinden kaynaklanmıyordu. "Ben olmasam da bu iş halledilir, ne de olsa her şey organize." Alarm zilleri çalan bakanlara Kerenskiy, tersine kendisinin isyanın yaklaşmasından çok mutlu olduğunu, bunun ona "bir kerede tümden Bolşeviklerin işini bitirme" imkânını vereceğini emin bir şekilde ilân etmişti. Kışlık Sarayı ziyaret etmiş olan Kadet Nabokov'a hükûmet başkanı şöyle cevap vermişti: "Eğer bu gösteri yapılırsa, bir dinî ayin yaptırmaya adağım var." Konuşma şöyle devam etmişti: "Fakat onu bastırabilecek gücünüz var mı?" — "Bana gerekenden fazla, tümüyle ezilecekler."

Kerenskiy'in bu şaşırmış iyimserliğini daha sonra alaya alan Kadetlerin kendileri de unutkanlık hastalığına yakalanmışlardı. Gerçekte, Kerenskiy olayları onların gözleriyle değerlendiriyordu. 21'inde Milyukov'un gazetesi derin bir iç krizden geçen Bolşeviklerin gösteri yapmaya cüret etmeleri hâlinde, hemen oracıkta, zahmetsizce ezileceklerini yazıyordu. Bir başka Kadet gazetesi de şöyle ekliyordu: "Havada fırtına kokusu var, belki bu havayı temizler." Dan ön-parlamentonun kulislerinde Kadetlerle onlara yakın grupların Bolşeviklerin en kısa zamanda gösteri yapmaları için açıkça dua ettiklerinin tanığıdır. "Meydan savaşında tek bir adamları hayatta kalmayacak şekilde dümdüz olacaklar." Önde gelen Kadetler John Reed'e şöyle diyorlardı: isyanda başları ezilecek olan Bolşevikler Kurucu Mecliste başlarını kaldıramayacaklar.

22'sinde ve 23'ünde, Kerenskiy kâh merkez Yürütme Komitesinin önderlerine kâh genelkurmayına danışıyordu: Askerî Devrim Komitesini tutuklamak uygun düşmez mi? Uzlaşmacılar bu kanaâtte değillerdi. Komiserler meselesini kendileri çözeceklerdi. Polkovnikov da tutuklamaya gitmekte acele edilmemesi görüşündeydi. Gerekirse elde "yeterinden fazla" askerî kuvvet vardı. Kerenskiy Polkovnikov'a kulak veriyor, ama uzlaşmacı dostlarını daha fazla dinliyordu. Tehlike hâlinde, Merkez Yürütme Komitesinin, aile içi anlaşmazlıklara rağmen, istenildiği anda gerçekten yardıma geleceğini ümit ediyordu. Temmuzda ve ağustosta böyle olmuştu, şimdi niçin olmasındı?

Ama ne temmuzdaydık ne de ağustosta. Şimdi ekimdeydik. Petrograd'ın meydanları ve iskelelerinde Kronstadt tarafından gelen Baltık'ın soğuk ve nemli rüzgârları esiyordu. Ayak bileklerine dek inen kaputları içinde *yunkerler* endişeyi bastıran kahramanlık şarkıları söylerek sokaklardan geçiyorlardı. Atlı polisler yepyeni kılıflarındaki tabancalarıyla resmi geçit yapıyorlardı. Hayır, hükûmet hâlâ güçlü görünüyordu! Yoksa bu bir göz yanılsaması mıydı? Nevskiy Prospektin bir köşesinde, saf görünüşlü ve keskin görüşlü Amerikalı John Reed o sıralar bozuk para yerine geçen posta pullarıyla ödeme yaparak Lenin'in bir broşürünü satın alıyordu: *Bolşevikler İktidarı Ellerinde Tutabilecekler Mi?*

5. Lenin Ayaklanmaya Çağırıyor

Fabrikaların, kışlaların, köylerin, cephenin, sovyetlerin yanı sıra devrimin bir başka laboratuvarı daha vardı: Lenin'in beyni. Kaçak bir hayat sürme tahditi altında yaşayan Lenin 6 temmuzdan 25 ekime dek, yüz on bir gün boyunca Merkez komite üyeleriyle bile görüşmelerini kısıtlamak zorunda kalmıştı. Kitlelerle doğrudan bir iletişim, örgütlerle temas kuramadan, düşüncesini yalnız ve yalnız, marksizmin temel sorunları katında ele aldığı —bu onda hem bir ihtiyaç hem de bir kuraldı— devrimin aslî meseleleri üzerinde yoğunlaştırmıştı.

Demokratların ve hattâ en solda yer alanların iktidara el koymaya karşı temel argümanları emekçilerin devlet aygıtını yürütmeye muktedir olmadıkları konusunda düğümleniyordu. Bolşeviklerin dahi içindeki oportünist unsurların kaygıları da temelde bu yöndeydi. "Devlet aygıtı!" Her küçük burjuva insanların ve sınıfların üstüne çıkan bu mistik ilke karşısında itaât içinde eğitilmiştir. Eğitimli bir dar kafalı savaş ve barış meselelerinin karara bağlandığı, ticarî patentlerin verildiği, vergi belâlarının çıktığı, ceza verilen, ama bazen de nadiren affedilen, evlilik ve doğumların meşrulaştırıldığı, ölümün bile resmen kabul edilmeden saygılı biçimde sıradaki yerini aldığı her şeye kadir kurumlar karşısında dükkâncı veya hali vakti yerinde bir köylü olan babası veya dedesinin tüylerini diken diken edenle aynı ürpertiyi hissediyordu vücudunda. Devlet aygıtı! Kişisel talihi veya olayların gelişme gücü onu bir bakan yaptığında, küçük burjuva — adı ister Kerenskiy, Laval, MacDonald olsun ister Hilferding— putun tapınağına saygılı bir şekilde şapkasını çıkartarak, hattâ ayakkabılarını çıkartarak, çoraplarıyla girer. Bu ayrıcalığı ancak "devlet aygıtı"na gösterişsizce boyun eğerek haklı gösterebilir. Devrim sırasında bile iktidara ancak soylu mülk sahiplerinin ve sermayeyi ellerinde bulunduranların arkasına saklanarak tutunmaya cüret edebilen radi-

kal Rus aydınları Bolşeviklere dehşetle ve hoşnutsuzlukla bakıyorlardı: bu sokak ajitatörleri, bu demagoglar devlet aygıtını ele geçirmeyi düşünüyorlardı!

Kornilov'a karşı mücadelede, sovyetler resmî demokrasinin korkaklığına ve iktidarsızlığına rağmen, devrimi kurtardıktan sonra Lenin şöyle yazıyordu: "Bu örnekten inanmayan kişiler bir şeyler öğrensinler. 'Kaçınılmaz olarak burjuvazinin savunulmasına yönelen eskisinin, yerine geçecek aygıtımız yok' diyenler utansın. Çünkü böyle bir aygıt var: sovyetler. Kitlelerin girişkenliğinden, kendiliğinden harekete geçebilirliklerinden hiç endişeniz olmasın, kitlelerin devrimci örgütlerine güvenin, devlet hayatının tüm alanlarında, işçilerin ve köylülerin Kornilovçu harekete karşı birlik ve ileriye atılışlarında gösterdikleriyle aynı gücün, aynı çapın ve yenilmezliğin ortaya çıktığını göreceksiniz."

Yeraltındaki hayatının ilk aylarında, Lenin gerekli malzemeyi daha göçmenlikte, savaş sırasında derlediği *Devlet ve Devrim* kitabını yazdı. Günlük pratik görevleri düşünürkenkiyle aynı ihtimamla şimdi devletin kuramsal sorunlarını ele alıyordu. Başka türlü de olamazdı: ona göre, kuram eylem için gerçek bir rehberdi. Lenin bir an bile kurama yeni bir sözcük eklemeyi amaçlamadı. Tersine, bir tilmiz olarak konuştuğunun altını çizerek eserine son derece mütevazı bir nitelik verdi. Görevi gerçek "marksist devlet öğretisi"ni yeniden kurmaktı.

Alıntıların dikkatli bir seçimiyle ve bunların polemik üslûbuyla ayrıntılı biçimde yorumlanmasıyla, kitap metin analizinde düşünce ve iradenin güçlü kalp atışlarını hissetmekten aciz gerçek bilgiçlere bilgiççe gelebilirdi. Oysa, devletin sınıf kuramını tarihî bakımdan daha yüksek yeni bir temel üzerinde yeniden kurarak Lenin Marx'ın fikirlerine yeni bir somut karakter ve dolayısıyla da yeni bir anlam kazandırıyordu. Ama devlet üzerine yazmak öncelikle tarihin tanıdığı en büyük ayaklanmanın bilimsel bir girişi olması itibariyle kayda değer bir öneme sahipti. Marx'ın "yorumlayıcısı" partisini dünyanın altıda birinin devrimci fethine hazırlıyordu.

Eğer devlet yeni bir rejimin ihtiyaçlarına basit bir şekilde uyarlanabilseydi, devrime hiç gerek kalmazdı. Oysa, bizzat burjuvazinin kendisi bugüne dek iktidara ancak ayaklanma sayesinde ulaşabildi. Şimdi sıra işçilere geldi. Lenin bu meselede de, Marksizme proleter devrimin kuramsal aracı olarak anlamını veriyordu.

İşçiler devlet aygıtını ele geçiremezler mi? Ama söz konusu olan hiç de eski aygıtı yeni amaçlar için ele geçirmek değil, diye öğretir Lenin. Bu gerici bir ütopyadır. Eski aygıttaki personel seçimi, bunların eğitimleri, karşılıklı ilişkileri, her şey proletaryanın tarihî göreviyle terstir. İktidar ele geçirildiğinde, söz konusu olan eski aygıtı yeniden eğitimden geçirmek değil, tümüyle yıkmaktır. Ama onun yerine ne konacaktır? Sovyetler. Devrimci kitlelerin önderi, ayaklanmanın organları olarak yeni devlet düzeninin organları olacaklardır.

Devrim çalkantısı içinde eser çok az okuyucu bulabildi; gerçekte ancak devrimden sonra basılabildi. Lenin devlet sorununu her şeyden önce kendi samimî inancı ve sonra da gelecek için incelemişti. İdeolojik mirasın korunması sürekli kaygılardan biriydi. Temmuzda, Kamenev'e şöyle yazıyordu: "*Entre nous.** Gebertilirsem,** "*Devlet Üzerine Marksizm*" defterimi (Stockholm'de yarım kalmış olan) yayınlamanızı rica ediyorum. Ciltli, mavi kapaklı bir defter. Tüm alıntılar Marx ve Engels'ten, ve yine Pannakoek'e karşı Kautsky'nin yazılarından alınmadır. İçinde biçim verilmesi gereken çok sayıda saptama ve gözlem yer alıyor. Sanırım sekiz günlük bir çalışmayla yayınlanabilir hâle gelir. Bunun önemli olduğunu düşünüyorum, çünkü yolunu şaşıran yalnızca Plehanov ile Kautsky değil. Bir şartım var: tüm bunlar tamamen *entre nous.*" Düşman bir devletin ajanı olarak kovalanan, hasmın bir suikast ihtimalini dikkate alması gereken devrimin önderi Marx ve Engels'ten alıntıların bulunduğu "mavi" bir defterin yayınlanması işiyle uğraşıyor: onun gizli vasiyeti bu. Teklifsiz "beni gebertirlerse" deyişi nefret ettiği patetik üslûba karşı bir panzehir işlevi görüyor: verilen görev özde patetik bir niteliğe sahip.

*Fransızca; aramızda, aramızda kalsın anlamında [ç.n.].

**Fiilin rusça aslı: ukokuşit [ç.n.]

Fakat sırtından vurulmayı beklerken Lenin'in kendisi karın deşmeye hazırlanıyordu. Gazete okuyarak, talimatlar göndererek, Stockholm'den getirttiği defteri bir düzene koyarken, hayat da durağan değildi. Devlet meselesinin pratikte çözüme kavuşmasının gerektiği saat yaklaşıyordu.

İsviçre'den, monarşinin devrilmesinin hemen ardından Lenin şöyle yazıyordu: "...Biz Blanqui'ci değiliz, ne de bir azınlık tarafından iktidarın ele geçirilmesi taraftarı..." Aynı fikri Rusya'ya vardıktan sonra geliştirecektir: "Şu an azınlıktayız; kitlelerin şu an bize güvenleri yok. Beklemesini bilmeliyiz... Akın akın bizim yanımıza gelecekler ve o zaman güç dengesini hesap ederek şöyle diyeceğiz: bizim zamanımız geldi." İktidarın fethi meselesi o ilk aylarda kendini sovyetlerde çoğunluğun elde edilmesi olarak koyuyordu.

Temmuz ezilişinden sonra Lenin şunu ilân etti: iktidar bundan böyle ancak silahlı bir ayaklanmayla elde edilebilir; ve bunun için de, görünen o ki, uzlaşmacılar tarafından demoralize edilen sovyetlere değil, fabrika komitelerine dayanmak gerekir; iktidar organı olarak sovyetlerin zaferden sonra yeni baştan kurulmaları gerekir. Gerçekteyse, iki ay sonra Bolşevikler sovyetleri uzlaşmacıların elinden almışlardı. Bu meselede Lenin'in hatasının niteliği stratejik zekâsının yüksek dereceden bir karakteristiğini yansıtır: en cüretkâr emellerinde hesabını en az elverişli öncüllere göre yapmak. Nasıl ki, nisanda Almanya'dan Rusya'ya doğru yola çıkarken gardan dosdoğru kodese gideceğini tahmin ediyorduysa; 5 temmuzda da şöyle diyordu: "belki de hepimizi kurşuna dizecekler." Ve şimdi de şöyle düşünüyordu: uzlaşmacılar bizim sovyetlerde çoğunluğu almamıza izin vermeyecekler.

Napolyon general Berthier'ye şöyle yazıyordu: "Bir savaş planı hazırlarken benden daha ödleği yoktur; tüm tehlikeleri ve tüm muhtemel felâketleri abartırım... Ama bir kez kararı aldıktan sonra, onun başarısını sağlayacak olan şey dışında her şeyi unuturum." Pek uygun kaçmayan "ödlek" terimiyle ifade edilen pozu bir tarafa bırakacak olursak, düşüncenin özü tümüyle Lenin'inkiyle ilişkilendirilebi-

lir. Bir strateji sorununu çözerken, önce düşmanın içini kendi kararlılığı ve uzgörüsüyle doldururdu. Lenin'in taktik hataları çoğu zaman stratejik kuvvetinin ikincil ürünleriydi. Şimdiki örnekte de bir hatadan bahsetmek yersizdir: bir hastalığa ardışık elemeler yöntemiyle bir teşhis yapılırken, en kötüsünden başlatılan hipotetik öngörüler bir hata olarak değil, bir analiz yöntemi olarak ortaya çıkarlar.

Bolşevikler her iki başkentteki Sovyetlerde çoğunluğu sağlar sağlamaz Lenin şöyle demişti: "bizim zamanımız geldi." Nisanda ve temmuzda, frene basıyordu; ağustosta, kuramsal olarak yeni aşamayı hazırlıyordu; eylül ortasından itibaren, tüm gücüyle itekliyor, ileriye doğru itiyordu. Şimdi tehlike çok hızlı gitmekte değil, gecikmekteydi. "Bu konuda şimdi hiç bir prematürelik söz konusu değil."

Makalelerinde ve merkez komiteye yolladığı mektuplarda Lenin her seferinde uluslararası koşulları birinci plana çıkartarak durumu analiz ediyordu. Avrupa proletaryasının uyanış belirtileri ve olguları ona göre savaş olayları fonu üzerinde yabancı emperyalizmin Rus devrimine olan doğrudan tehditinin giderek küçüldüğünün tartışılmaz bir kanıtıydı. İtalya'da sosyalistlerin tutuklanmaları ve özellikle de Alman donanmasındaki isyan onu tüm dünyada bir tersyüz oluş yaşandığını ilân etmek zorunda bırakmıştı: "Bir dünya proleter devriminin eşiğindeyiz."

Lenin'in bu başlangıç konumu hakkıda epigonların* tarihyazıcılığı suskun kalmayı yeğliyor: çünkü Lenin'in hesabı olaylar tarafından yalanlandı ve de çünkü daha ileride uydurulan kuramlara göre, Rus devrimi her koşulda üstün gelecekti. Oysa Lenin'in uluslararası durum üzerine yargısı hiç de hayalî değildi. Her ülkenin askerî sansürünün eleğinden geçmiş olan haberler aracılığıyla gözlemlediği belirtiler gerçekten devrimci fırtınanın gelişini gösteriyordu. Orta Avrupa imparatorluklarında bir yıl sonra eski yapıyı temellerine kadar sarstı. Hattâ, bırakın İtalya'yı, galip ülkeler olan İngiltere ve Fransa'da bile

*Epigon terimi, öğretmenlerinin öğretisini bozan izleyiciler anlamında Troçki tarafından Sovyet Rusya'nın güncel önderlerini ve kuramcılarını tanımlamakta kullanılıyor [ç.n.]

yönetici sınıfları hareket serbestliğinden uzun bir süre için alıkoydu. Kapitalist, sağlam, tutucu, kendinden emin bir Avrupa'ya karşı tecrit olmuş ve kendini pekiştirecek zamanı bulamamış olan Rusya'daki proleter devrim bir kaç ay bile ayakta kalamazdı. Ama artık bu Avrupa yoktu. Doğru, Batıdaki devrim proletaryayı iktidara getirmedi; reformistler burjuva rejimi kurtardılar; ama varlığının en tehlikeli ilk döneminde Sovyet Rusya'yı koruyabilecek kadar da güçlü çıktı.

Lenin'in derin enternasyonalizmi ifadesini yalnızca her zaman uluslararası durumu ön planda tutmasında bulmuyordu: Rusya'da iktidarın fethi bile onun tarafından her şeyden önce, bir çok kez tekrarladığı gibi, insanlığın geleceği için geri Rusya'daki devrimden kıyas kabul etmez derecede daha büyük bir öneme sahip olan Avrupa devrimine doğru bir atılım olarak görülüyordu. Enternasyonalist görevlerini kavrayamayan Bolşevikleri nasıl da alaya almıştı. "Alman isyancılara bir sempati kararı alalım, sonra da Rusya'daki ayaklanmayı reddedelim. Bu gerçekten çok akıllıca bir enternasyonalizm olurdu!"

Demokratik Konferans günleri sırasında Lenin merkez komiteye şöyle yazıyordu: "Her iki başkentin çoğunluğunu ele geçiren Bolşevikler... devlet iktidarını ellerine alabilirler ve almalıdırlar. Dalavereyle oluşturulan demokratik Konferansın köylü delegeleri çoğunluğunun Kadetlerle koalisyona karşı oy kullanmalarının onun gözünde belirleyici bir önemi vardı: burjuvaziyle ittifak istemeyen mujikin Bolşevikleri desteklemekten başka çaresi yoktur. "Halk Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin yalpalamalarından bitap düştü. Yalnızca bizim başkentlerdeki zaferimiz köylüleri peşimize takar." Partinin görevi şudur: "Piter'de ve Moskova'da silahlı ayaklanmayı, iktidarın fethini, hükûmetin devrilmesini gündeme sokmak..." Şimdiye hiç kimse ayaklanma sorununu bu denli ağırlığı olan bir biçimde ve açıkça ortaya koymamıştı.

Lenin gerçek güç dengesini aydınlatabilecek rakamları titizce derleyerek ülkedeki tüm seçim sonuçlarını dikkatlice inceliyordu. Seçim istatistiklerine yönelik yarı anarşist kayıtsızlık onun gözünde horgö-

rüden başka bir şeyi haketmiyordu. Aynı zamanda, Lenin hiç bir zaman parlamenterizmin göstergeleriyle gerçek güç dengesini özdeşleştirmiyordu. Doğrudan eylem için her zaman bir düzeltme yapıyordu. Şu hatırlatmada bulunuyordu: "Devrimci proletaryanın gücü, kitleler üzerindeki etkisi ve onları mücadeleye çekebilme yeteneği açısından, parlamento dışı mücadelede parlamenter mücadeleye göre son derece daha büyüktür. İç savaş meselesinde bu çok önemli bir gözlemdir."

Keskin bakışıyla Lenin toprak hareketinin belirleyici bir evreye girdiğini ilk farkedendi ve hemen bundan gerekli sonuçları çıkarttı. Mujik de tıpkı asker gibi artık beklemek istemiyordu. Lenin eylül sonunda şöyle yazıyordu: "Köylü isyanı gibi bir olgu karşısında, tüm diğer siyasî belirtiler, ülkedeki bu genel krizin olgunlaşmasına ters de olsalar, tümüyle önemlerini yitirirler." Toprak sorunu devrimin temeliydi. Hükûmetin köylü isyanı karşısındaki zaferi "devrimin gömülmesi" demek olacaktı. Bundan daha münasip koşullar umulamazdı. Şimdi eylem vaktiydi. "Kriz olgunlaşıyor. Rus devriminin tüm geleceği ortada. Sosyalizm yolundaki tüm uluslararası işçi devriminin geleceği ortada. Kriz olgunlaşıyor."

Lenin ayaklanmaya çağırıyordu. Her basit, incelikten uzak, kimi zaman sert ve katı cümlede tutkunun en büyük şiddeti titreşiyordu. Ekim başında, Petrograd'daki parti konferansına şöyle yazıyordu: "Kerenskiy'in hükûmeti çok yakında proleterler ve askerlerce devrilmezse, devrim kaybedilir... İşçi ve askerlere Kerenskiy'in hükûmetinin devrilmesi için umutsuz, nihaî, belirleyici bir mücadele vermenin mutlak gerekliliği fikrini aşılamak için tüm güçleri seferber etmek gerekiyor."

Lenin bir çok kez kitlelerin partiden daha solda olduklarını söylemişti. Partinin, üst yönetiminden, "eski Bolşevikler" tabakasından daha solda olduğunu biliyordu. Merkez komitedeki iç gruplaşmaları ve eğilimleri ondan gözüpek adımlar atmasını bekleyemeyecek kadar iyi tasavvur ediyordu; aşırı ihtiyatlılıktan, oyalanarak zamanı geçirme düşüncesinden, onlarca yıldır hazırlanan şu tarihî fırsatlardan birinin kaçırılmasından çekiniyordu. Lenin ... Leninsiz bir merkez

komiteye güvenmiyordu: yaşadığı kaçak inzivadan yazdığı acil mektupların sırrı burada yatar. Lenin güvensizlik göstermekte haksız sayılmazdı.

Çoğu durumda Petrograd'da alınan bir karardan sonra görüş belirtmek zorunda kalan Lenin merkez komitenin politikasını sürekli olarak sol bir açıdan eleştiriyordu. Muhalefeti ayaklanma sorunu temelinde gelişiyordu, ama onunla sınırlı değildi. Lenin merkez komitenin uzlaşmacı Yürütme Komitesine, Demokratik Konferansa, genel olarak sovyetlerin üst çevrelerindeki parlamenter gürültü patırtıya çok fazla önem verdiğini düşünüyordu. Petrograd Sovyetine bir koalisyon bürosu öneren Bolşeviklere ateşli bir şekilde karşı çıkıyordu. Ön-Parlamentoya katılım kararını "onur kırıcı" olarak niteliyordu. Eylül sonunda Kurucu Meclis için Bolşevik adayların listesi yayınlanınca çok sinirlenmişti: çok fazla aydın, çok az işçi var. "Kurucu Meclisi hatipler ve edebiyatçılarla doldurmak, oportünizm ve şovinizmin bayatlamış yolundan gitmek demektir. Bu III. Enternasyonale yakışmaz." Diğer yandan, adaylar arasında mücadele içinde sınanmamış çok sayıda yeni parti üyesi vardı! Lenin bir ihtiyat payı koymayı da gerekli buluyordu: "Besbelli ki, hiç kimse L.D. Troçki gibi birinin adaylığına karşı çıkmayacaktır, çünkü ilk olarak, Troçki döner dönmez enternasyonalist bir tutum takındı; ikinci olarak ilçeler arası örgütünde [Mejrayonka] birleşme lehinde mücadele verdi; üçüncü olarak zor Temmuz Günlerinde yüklendiği görevin çapında olduğunu ve devrimci proleteryanın partisinin taraftarlarına bağlılığını gösterdi. Açıktır ki bu daha dün yazılmış parti üyelerinin çoğu için söylenemez..."

Nisan Günleri geri gelmiş gibi gözüküyordu: Lenin tekrardan merkez komiteye muhalif olmuştu. Meseleler başka türlü konuyordu, ama muhalefetinin genel ruhu aynıydı: merkez komite çok pasifti, aydın çevrelerin efkârı umumiyesine çok fazla kulak veriyordu, uzlaşmacılar karşısında çok yumuşaktı; ve özellikle de silahlı ayaklanma sorununu bir Bolşevik olarak değil, bir kaderci gibi büyük bir kayıtsızlıkla ele alıyordu.

Sözden eyleme geçmenin vakti gelmişti: "Partimiz şimdi Demokratik Konferansta kendi kongresini topluyor ve bu kongre (istesin veya istemesin) devrimin akıbetini çözüme bağlamak zorunda." Sadece tek bir çözüm tasarlanabilirdi: silahlı ayaklanma. Ayaklanma hakkındaki bu ilk mektubunda Lenin yine de bir ihtiyat payı bırakmıştı: "Mesele ayaklanmanın 'gününü' saptamak konusunda değil, kelimenin dar anlamında 'zamanı' konusunda. Bu ancak işçiler ve askerlerle, kitlelerle temas hâlinde bulunan herkesin oyuyla karara bağlanacak." Ama daha iki veya üç gün sonra (o zamanki mektuplara genellikle tarih atılmıyordu; unutkanlıktan değil, gizlilik gerekçesiyle) Lenin Demokratik Konferansın açık dağılma belirtilerinden yola çıkarak derhal eyleme geçmek konusunda ısrar ediyor ve hemen pratik bir plan formüle ediyordu.

"Konferansta hemen, hiç sayıya bakmadan Bolşevik fraksiyonunu kurmalıyız... Kısa bir Bolşevik beyanatı kaleme almalıyız... Fraksiyonumuzu fabrikalara ve kışlalara doğru yöneltmeliyiz. Aynı zamanda, bir dakika bile yitirmeden, asi birliklerin genelkurmayını örgütlemeli, kuvvetleri dağıtmalı, sadık alayları en önemli noktalara doğru sevketmeli, *Aleksandrinka*'yı [Demokratik Konferansın toplandığı tiyatro] kuşatmalı, *Pyotr ve Pavel kalesini* işgal etmeli, Genelkurmayı ve hükûmeti tutuklamalı, *yunkerler*in ve vahşi tümenin üzerine ölmeye hazır, ama düşmanın kent merkezine girmesini engelleme yeteneğinde olan müfrezeler yollamalıyız. Silahlı işçileri seferber etmeli, onları son bir çetin savaşa çağırmalı, posta ve telgraf idarelerini derhal işgal etmeli, telefon santraline kendi ayaklanma karargâhımızı yerleştirmeli, onu telefon hatlarıyla tüm fabrikalara, tüm alaylara, tüm silahlı mücadele noktalarına bağlamalıyız." Tarih meselesi artık "kitlelerle temas hâlinde bulunan herkesin oyuna" bağlı kılınmıyordu. Lenin derhal eyleme geçmeyi öneriyordu: Aleksandrinskiy tiyatrosundan bir ultimatomla ayrılıp silahlı kitlelerin önünde geri dönmek. Öldürücü darbe yalnızca hükûmete karşı değil, aynı zamanda uzlaşmacıların üst organına karşı da yöneltilmeliydi.

Suhanov onu şöyle suçlamıştır: "Özel mektuplarında Demokratik Konferansın tutuklanmasını talep eden Lenin basında, bildiğimiz gibi, bir 'uzlaşma' öneriyordu: tüm iktidarı Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler alsınlar, bakalım Sovyetler Kongresi buna ne diyecek... Aynı fikir inatla Troçki tarafından da Demokratik Konferansta ve onun etrafında dile getirilmişti." Suhanov burada ikili bir oyun görüyordu, oysa bunun gölgesi yoktu. Lenin uzlaşmacılara Kornilov'un üstünde zafer kazanıldıktan hemen sonra, eylülün ilk günlerinde uzlaşma önermişti. Omuz silken uzlaşmacılar bunu geri çevirdiler. Demokratik Konferansı Bolşeviklere karşı Kadetlerle yeni bir koalisyonun kamuflajına dönüştürdüler. Bir uyuşma ihtimali böylece kesin olarak ortadan kalkıyordu. İktidar meselesi bundan böyle ancak açık bir mücadeleyle çözüme kavuşabilirdi. Suhanov tarih bakımından önce gelenin diğeriyle arasında on beş gün mesafe bulunduğu ve onu siyasî açıdan koşullandırdığı iki evreyi birbirine karıştırıyordu.

Fakat ayaklanma karşı konulmaz biçimde kaynağını yeni koalisyondan alsa da, Lenin ani dönüşüyle kendi partisinin üst kesimlerini de şaşkınlıkta bırakmıştı. Konferansta, mektupta yazdığı gibi, "sayıya bakmaksızın" Bolşevik fraksiyonu kurmak kuşkusuz mümkün değildi. Fraksiyonun haleti ruhiyesi o hâldeydi ki, elliye karşı yetmiş oyla ön-parlamentonun boykot edilmesi önerisini, yani ayaklanma yönündeki ilk adımı reddetmişti. Merkez komitede bile Lenin'in planı hiç bir destek bulmadı. Dört yıl sonra, anılara ayrılan bir gecede, Buharin abartmalarla ve kendine has esprili sözlerle bu olayları özde oldukça doğru biçimde anlatmıştı: "Lenin'in mektubu aşırı bir sertlikle yazılmıştı ve bizi her türlü cezayla (?) tehdit ediyordu. Hepimiz apışıp kalmıştık. Hiç kimse şimdiye dek meseleyi bu denli şiddetle ortaya koymamıştı... Önce herkes kuşkuya kapıldı. Sonra birbirimize danıştıktan sonra bir karara vardık. Belki de parti tarihimizde ilk kez merkez komite oy birliğiyle Lenin'in mektubunu yakmaya karar vermişti... Hiç kuşkusuz Piter'de ve Moskova'da iktidarı elimize alabileceğimizi düşünüyorduk, ama taşrada iktidarı aldıktan ve Demokratik Konferansın üyelerini püskürttükten sonra tutunamayacağımızı,

Rusya'nın geri kalan tarafında kendimizi konsolide edemeyeceğimizi düşünüyorduk."

Bazı gizlilik gerektiren sebeplerle, tehlikeli mektubun bir çok kopyasının yakılması gerçekte oy birliğiyle değil, altı çekimser ve dört aleyhte oya karşı altı oyla kabul edilmişti. Ne mutlu ki, tarih için bir kopyası kalmıştı. Ama Buharin'in anlatısındaki doğru olan yan tüm merkez komite üyelerinin, farklı güdülerle de olsa, öneriyi reddetmeleriydi: kimileri genel olarak ayaklanmaya karşı çıkıyorlar, kimileri de Konferansın toplandığı anın olabilecek en uygunsuz zaman olduğunu düşünüyorlardı; bir üçüncüler de basitçe tereddütteydiler ve bekleyip görmeyi tercih ediyorlardı.

Direkt bir direnişle karşılaşan Lenin kendisi de Finlandiya'da bulunan ve Sovyetler bölge komitesinin başkanı sıfatıyla elinde o an için muazzam bir gerçek otorite bulunan Smilga'yla bir tür fesatçı işbirliğine girdi. Smilga 1917'de partinin sol kanadında bulunuyordu ve daha temmuzda mücadeleyi sonuna dek götürme eğilimindeydi: politikanın dönemeçlerinde Lenin her zaman kendisine dayanacak kimseleri buluyordu. 27 eylülde, Lenin Smilga'ya uzun bir mektup yazdı: "... Ne yapıyoruz? Yalnızca önergeler mi kabul ediyoruz? Vakit kaybediyoruz, "tarihler" saptıyoruz (20 ekim —Sovyetler Kongresi—, böyle ertelemeler gülünç değil mi? Buna bel bağlamak gülünç değil mi?) Bolşevikler Kerenskiy'i devirmek amacıyla askerî güçlerini hazırlamak için sistematik bir çalışma yapmıyorlar... Silahlı ayaklanmayı ciddî biçimde ele almak için parti içinde ajitasyon yapmak gerek... Sonra, sizin rolünüz konusuna gelince... en güvenilir askerî kişilerden oluşan bir gizli komite kurmak, onlarla birlikte durumu tüm yanlarıyla incelemek, Piter çevresinde ve içindeki birliklerin bileşimi ve yeri konusunda, Finlandiyalı birliklerin Piter'e nakli konusunda, filonun hareketleri, vs. konusunda en kesin bilgileri derlemek (bizzat sizin tarafınızdan gerçeklikleri araştırılacak) gerek." Lenin "burada, Finlandiya'da bulunan Kazak birlikleri arasında sistematik bir propaganda yapılmasını" talep ediyordu. "Kazakların konuşlandıkları yerlere dair tüm bilgilerin derlenmesi ve buralara Finlandi-

ya'daki en iyi denizci ve erlerden seçilecek ajitatör kıtalarının gönderilmesini tertip etmek gerek." Son olarak: "Efkârı uygun biçimde hazırlamak için, derhal şu sloganı tedavüle sokmak lâzım: iktidar hemen onu Sovyetler Kongresine devredecek olan Petrograd Sovyetine geçmelidir. Zira, üç hafta daha savaşa ve Kerenskiy'in Kornilovçu hazırlıklarına tahammül etmenin hiç bir faydası yoktur."

Bu mektupta, önümüzde yeni bir ayaklanma planı var: savaşın genelkurmayı olarak Helsingfors'da "başlıca askerî kişilerden oluşan bir gizli komite"; savaş gücü olarak Finlandiya'da konuşlanmış Rus birlikleri. "Tümüyle elimizde bulunan ve ciddî bir askerî role sahip tek kaynak, görüldüğü kadarıyla, Finlandiyalı birliklerle Baltık filosu." Lenin hükûmete en ağır darbeyi Petrograd'ın dışından vurmayı ümit ediyordu. Aynı zamanda, Finlandiyalı silahlı güçlerle hükûmetin devrilmesinin beklenmedik biçimde Petrograd Sovyetinin üstüne düşmemesi için, "efkârın uygun biçimde hazırlanması" elzemdi: Petrograd Sovyeti Sovyetler Kongresine kadar iktidarın mirasçısı olarak kalmalıydı.

Yeni plan eskizi, tıpkı bir önceki gibi, uygulanma şansı bulamadı. Ama kullanılmadan da kalmadı. Kazak tümenlerindeki ajitasyon kısa bir süre sonra sonuçlarını verdi: bunu Dıbenko'nun ağzından dinlemiştik. Hükûmete başlıca darbeyi vurmak üzere Baltık denizcilerinin katılımı için yapılan çağrı da daha sonra yapılan plana girdi. Ama aslolan bu değildi: meseleyi son derece keskin bir biçimde ortaya koyan Lenin kimseye yan çizme veya ayak sürtmeye izin vermiyordu. Doğrudan taktik öneri olarak uygunsuz olan şey merkez komitedeki haleti ruhiyenin sınanması, tereddütkârların karşısında kararlıların desteklenmesi, sola doğru yeni bir atılım bakımından rasyonel hâle geliyordu.

Yaşadığı kaçak inzivadaki tecrit edilmişliği içinde elinde olan her türlü araçla Lenin parti kadrolarını durumun vahametini ve kitlelerin baskı gücünü kavramaya zorluyordu. Saklandığı yere çeşitli Bolşevikleri getirtiyor, onları tutkulu biçimde sorguluyor, dolaylı yollarla merkez komiteyi eyleme geçme ve sonuna dek gitme zorunluluğu karşısında bırakmak için parti tabanına sloganlarını yolluyordu.

Smilga'ya mektubunu yazdıktan bir gün sonra, Lenin yukarıda anılan *Kriz Olgunlaşıyor* adlı makalesini kaleme alıyordu. Lenin makaleyi merkez komiteye bir tür savaş ilânıyla bitiriyordu. "Gerçeği kabul etmek gerek: bizde, merkez komitede ve partinin üst kesimlerinde, Sovyetler Kongresini beklemeyi öneren, iktidarın derhal alınmasına, hemen ayaklanmaya karşı çıkan bir eğilim veya bir görüş var." Bu eğilim her ne pahasına olursa olsun altedilmeliydi. "Önce Kerenskiy üzerinde zafer kazanmak, sonra Kongreyi toplamak." Sovyetler Kongresini bekleyerek vakit kaybetmek "tam bir ahmaklık ya da tam bir ihanettir". Tarihi ayın 20'si olarak saptanan Kongreye dek sadece yirmi gün vardı: "Şimdi her şey haftalara, hattâ günlere bağlı" Çözümü ertelemek, korkakça ayaklanmayı reddetmek anlamına gelir, zira Kongrede iktidarı alma meselesi imkânsız hâle gelecektir: "Bu sersemce 'tayın edilen' ayaklanma gününde Kazakları getirecekler."

Mektubun tonu bile Petrograd önderliğinin oyalamacılığının Lenin'e ne denli yıkıcı göründüğünü gösteriyordu. Ama bu kez sert bir eleştiriyle yetinmedi ve protesto mahiyetinde merkez komiteden istifa etti. Gerekçeleri şuydu: merkez komite Konferansın başından itibaren iktidarı almayla ilgili ikazlarına cevap vermemişti; parti organının yazı kurulu (Stalin) makalelerini bilinçli olarak geç yayınlıyordu ve "Bolşeviklerin ön-parlamentoya katılmak kadar utanç verici olan açık hataları" gibi deyişlerinin üstünü çiziyordu. Lenin partiden bu politikanın gizlenmesini imkânsız buluyordu. "Merkez komiteden ayrılmayı talep etmeye, ki böyle yapıyorum, ve parti tabanında ve parti kongresi nezdinde ajitasyon yapma özgürlüğüne kavuşmaya mecburum."

Belgelere göre, bilâhare bu olayın biçimsel olarak nasıl çözüme kavuştuğu belli değil. Her halükârda, Lenin merkez komiteden ayrılmadı. Hiç de bir öfke anında alınmış bir karar olmayan istifasını vererek, Lenin açıkça gerektiğinde merkez komitenin iç disiplininden kurtulma imkânını elde etmek istiyordu. Tıpkı nisanda olduğu gibi, doğrudan tabana seslenmenin ona zafer getireceğinden kuşku duymuyordu. Ama merkez komiteye karşı açık bir başkaldırı yolu bir

olağanüstü kongre hazırlanmasını gerektiriyor ve de zaman istiyordu; oysa özellikle olmayan şey zamandı. İstifa mektubunu ihtiyat olarak saklayan, ama tümüyle partinin yasallık sınırlarından çıkmayan Lenin taarruzu içerideki hatlar boyunca geliştirmekte daha şimdiden geniş bir özgürlükten yararlanmayı sürdürdü. Merkez Komiteye mektupları onun tarafından yalnızca Petrograd ve Moskova komitelerine gönderilmekle kalmadı, semtlerdeki en güvenilir militanlara kopyalar gönderilmesi gibi tedbirler de aldı. Ekim başında, merkez komiteyi aşarak Lenin doğrudan doğruya Petrograd ve Moskova komitelerine yazıyordu: "Bolşeviklerin Sovyetler Kongresini beklemeye hakları yok, iktidarı hemen almak zorundalar... Gecikmek bir suçtur. Sovyetler Kongresini beklemek çocukça formalitelerle oynamak, alçakça formalitelerle oynamak, devrime ihanet etmek demektir." Hiyerarşik ilişkiler açısından, Lenin'in fiilleri tümüyle kusursuz değildi. Ama burada söz konusu olan biçimsel disiplin mütaâlarından daha fazla bir şeydi.

Vıborg ilçe komitesi üyelerinden biri olan Sveşnikov *Anılarında* şöyle der: "ve İlyiç inzivasında yorulmak bilmeksizin yazıyor, yazıyordu ve Nadyejda Konstantinovna (Krupskaya) bu elyazmalarını komitede bize sık sık okuyordu...Reisin ateşli sözleri gücümüze güç katıyordu... Nadyejda Konstatinovna'nın daktilocuların çalıştıkları ilçe yönetiminin bulunduğu salonlardan birinde eğilmiş, orijinalle kopyasını özenle karşılaştırdığını ve hemen yanı başında "Dadya" ile "Geniya"nın bir kopya istediklerini dün gibi hatırlıyorum." Dadya (Dayı) ve Geniya (Yevgeniya) ilçenin iki liderinin kod adlarıydı. İlçedeki militanlardan biri, Naumov şöyle anlatır: "Kısa bir süre önce, İlyiç'ten merkez komiteye iletmek üzere bir mektup aldık... Mektubu okuduk ve bir "oh!" çektik. Lenin'in uzun bir süredir merkez komite nezdinde ayaklanma sorununu gündeme getirdiği ortaya çıkıyordu. Protesto ettik, merkez üzerinde baskı yapmaya başladık." İşte gereken buydu.

Ekimin ilk günlerinde Lenin açıkça ayaklanma lehindeki sözlerini söylemek için Petrograd parti konferansını toplantıya çağırdı.

Onun inisyatifiyle, Konferans "merkez komiteden işçi, asker ve köylülerin kaçınılmaz ayaklanmasının önderliği için tüm tedbirlerini alması yolunda ısrarla ricada bulundu". Yalnızca bu cümlede bile, iki kamuflaj vardı; biri hukukî diğeri diplomatik. Savcılığa fazla koz vermemek için ayaklanmanın doğrudan doğruya hazırlanması yerine, "kaçınılmaz bir ayaklanma"nın önderliği deniyordu. Konferans "merkez komiteden ricada bulunuyordu", talep etmiyordu, protesto etmiyordu. Bu açıkça partinin en yüksek mevkiinin itibarına bir saygı gösterisiydi. Fakat Lenin tarafından kaleme alınan bir başka karar tasarısında da çok açık biçimde şöyle deniyordu: "...Partinin üst kademelerinde, iktidarı almak için mücadele etmekten bir ürküntü şeklinde dalgalanmalar ve bu mücadeleyi karar tasarılarıyla, protestolarla ve kongrelerle yer değiştirme eğilimi gözleniyor." Bu açıkça partiyi merkez komiteyle karşı karşıya getirmekti. Lenin bu adımları atmakla düşüncesizce hareket etmiş olmuyordu. Tersine, devrimin kaderi söz konusuydu ve tüm diğer düşünceler arka plana geçiyordu.

8 ekimde, Lenin yakında yapılacak olan Kuzey bölge kongresinin Bolşevik delegelerine seslendi: "Merkez Yürütme Komitesinin kasıma dek erteleyebileceği Tüm Rusya Sovyetler Kongresini bekleyemeyiz, Kerenskiy'e yine Kornilovçu birlikleri çağırma imkânı vererek erteleme yapamayız." Finlandiya'nın, donanmanın ve Reval'in temsil edildiği bölge kongresi "derhal Piter üzerine yürüme" inisyatifini almalıdır. Doğrudan ayaklanmaya çağrı bu kez onlarca sovyetin temsilcilerine yöneltilmişti. Çağrı doğrudan Lenin'den geliyordu: ortada parti kararı yoktu, partinin en yüksek mercii henüz fikir beyan etmemişti.

Proletaryaya, partiye çok büyük bir güvenin, ama merkez komiteye de çok ciddî bir güvensizliğin olması gerekiyordu, ondan bağımsız olarak, kişisel sorumluluk üstlenerek, inzivadan, kargacık burgacık harflerle yazılmış küçük kağıt parçalarıyla silahlı bir ayaklanma lehinde ajitasyon yapmak için. Nisan başında kendi partisinin üst kesimlerinde tecrit edilmiş bir hâlde olduğunu gördüğümüz Lenin'in aynı mercilerde eylülde ve ekim başında da tekrardan tecrit edilmiş bir hâlde kalması nasıl mümkün olmuştu? Bolşevizmin tarihini bir

devrimci fikrin saf ve basit şekilde ortaya çıkışı şeklinde gösteren aptalca efsaneye inanırsak bunu hiç anlayamayız. Gerçekte Bolşevizm bir küçük burjuva kuşatmasının ve geri bir kültürün etkileri gibi çeşitli yansımalarını üstünde taşıdığı belirli bir toplumsal ortamda gelişmişti. Her yeni durumda, parti ancak bir iç kriz yaşayarak adaptasyon sağlıyabiliyordu.

Bolşevizmin üst katlarında Ekimi önceleyen şiddetli mücadelenin bize gerçek şekliyle görünmesi için, bu eserin birinci cildinde söz konusu edilen parti içindeki süreçlere geri dönüp bir bakmamız gerekmektedir. Bu, özellikle Stalinci fraksiyonun ekim ayaklanmasının gerçekte nasıl hazırlandığına ve gerçekleştirildiğine dair tüm anıları tarihten silmek için uluslararası ölçektekiler de dahil olmak üzere, işitilmedik çabalara girdiği bugün çok daha elzemdir.

Savaşı önceleyen yıllarda, Bolşevikler yasal basında kendilerine "tam tekmil demokratlar" görüntüsü veriyorlardı. Bu görüntü boşuna seçilmiş değildi. Yalnızca Bolşevizmin devrimci demokrasi sloganlarını sonuna dek götürme cesareti vardı. Ama devrim teşhisinde bundan ileri gitmiyordu. Oysa, burjuva demokrasisini emperyalizmle sıkı biçimde birbirine bağlayan savaş kesin bir biçimde "tam tekmil demokratlık" programının yalnızca bir proleter devrimle yerine getirilebileceğini gösterdi. Savaşta bu açıklamayı bulamayan Bolşevikler apansız devrimle karşı karşıya kalınca şaşırmışlar ve burjuva demokrasisinin soldaki yol arkadaşlarına dönüşmüşlerdi.

Oysa, savaş sırasında ve devrimin ilk demlerinde parti içi hayatı karakterize eden belgelerin ayrıntılı bir incelemesi, boş yere olmayan ve son derece eksikliklerine rağmen, ve 1923'den sonra, tarafgir yaklaşımdaki artışa rağmen, Bolşeviklerin üst kesiminde savaş sırasında, partinin düzenli hayatı sekteye uğradığında, büyük bir ideolojik kaymanın gerçekleştiğini gösterir. Bu kaymanın çifte sebebi vardı: kitlelerden kopuş, göçmenlerden, yani her şeyden önce Lenin'den kopuş. Sonuç: yalnızlığa ve taşralı düşünceye mahkûm olma.

Her biri kendi başına kalmış olan Rusya'daki tek bir eski Bolşevik bile tüm savaş boyunca II. Enternasyonal'den III. Enternasyonal'e

giden yolda en azından bir taş diye telâkki edilebilecek tek bir belge dahi kaleme almamıştır. Bir kaç yıl evvel, partinin eski üyelerinden biri, Antonov-Saratovskiy şöyle yazıyordu: "Barış, yükselen devrimin niteliği, gelecekteki geçici hükûmette partinin rolü, vs. gibi meseleler önümüzde çözülmemiş, karışık meseleler olarak duruyordu ya da düşünce alanımıza girmiyordu." Şu ana dek, Rusya'da Stalin, Molotov veya bugünkü bir başka önderin geçerken de olsa, gizli kapaklı da olsa, savaş ve devrim perspektifi üzerine düşüncelerini formüle ettikleri tek bir eser, tek bir defter sayfası, tek bir mektup yayınlanmış değil. Tabiatıyla, bu "eski Bolşeviklerin" savaş, sosyal-demokrasinin çöküşü ve Rus devriminin hazırlanması sırasında bu konularda hiç bir şey yazmadıkları anlamına gelmiyor; tarihî olaylar buyurgan bir şekilde cevap istiyorlardı ve hapis de, sürgünlük de düşünce üretimi ve mektuplaşma için yeterince boş vakit sağlıyordu. Ama bu konularda söylenen hiç bir şeyde, zorlayarak da olsa, Ekim Devrimi fikirlerine doğru bir ilerleme olarak yorumlanabilecek bir şey bulunmuyordu. Parti Tarih Enstitüsünün 1914-1917 arasında Stalin'in kaleminden çıknuş tek bir satır dahi yayınlama imkânından yoksun olduğunu ve mart 1917'ye ait en önemli belgeleri dikkatlice gizlemek zorunda kaldığını belirtmek yeterlidir. Bugün yönetimdeki çoğunluğun resmî siyasî biyografilerinde, savaş yılları bir beyaz sayfa olarak göze çarpmaktadır. Basit gerçek budur.

Partinin üst kadrolarının savaş sırasında nasıl proleter devrimi yönünde geliştiklerini göstermekle özel olarak görevlendirilen yeni genç tarihçilerden Bayevskiy gösterdiği bilimsel bilincin esnekliğine rağmen, şu zayıf beyanatta bulunmanın dışında hiç bir malzeme bulamamıştır: "Bu sürecin nasıl cereyan ettiğini izlemek mümkün değil, ama bazı belge ve anılar partinin düşüncesinin içten içe Lenin'in nisan tezleri yönünde araştırmalar sürdürdüğünü kuşkuya yer bırakmayan bir şekilde kanıtlar." Sanki bilimsel değerlendirmeler ve siyasî teşhisler değil de, içten içe araştırmalar söz konusuymuş gibi!

Petrograd'da çıkan *Pravda* devrimin başında enternasyonalist bir tutum takınmıştı; doğrusunu söylemek gerekirse bu son derece çeli-

şikti, zira burjuva demokrasisi çerçevesini aşamıyordu. Sürgünden dönen yetkili Bolşevikler merkezî organa hemen demokratik-yurtsever bir doğrultu kazandırdılar. Kendisine yönelen oportünizm suçlamalarına cevaben Kalinin 30 mayısta "*Pravda*'yı örnek almak gerek" diye hatırlatıyordu. "Başlangıçta *Pravda* bir başka politika izliyordu. Stalin, Muralov, Kamenev geldiler ve *Pravda*'nın dümenini bir başka yöne çevirdiler."

Bundan bir kaç yıl önce Molotov şöyle yazıyordu: "Şunu açıkça söylemek lâzım ki, partinin açık bir görüşü yoktu ve devrimci zamanın gerektirdiği kararları alamıyordu... Partinin tüm devrimci faaliyeti gibi, ajitasyon da sağlam temellere sahip değildi, zira düşünceler sosyalizm ve sosyalist devrim için doğrudan bir mücadelenin gerekli olduğuna dair cesur neticelere varamamıştı." "Görüş değişikliği ancak devrimin ikinci ayında belirmeye başlamıştı." Molotov'un tanıklığı şöyledir: "Lenin'in nisan 1917'de Rusya'ya gelişinden sonra, partimiz ayaklarının altındaki toprağın sağlamlığını hissetti... O zamana dek parti henüz yordamlarla ilerliyordu, doğru yolu bulacağına dair bir garanti yoktu."

Ekim Devrimi fikrine *a priori* varmak Sibirya'da, Moskova'da veya Peterburg'da değil, yalnızca dünya tarih yollarının kesiştiği yerlerde mümkündü. Rusya'yla ilgili olarak, bir proletarya diktatörlüğü programı formüle etmek için gecikmiş burjuva devriminin sorunlarına dünya proleter hareketinin perspektifleriyle bakılması gerekiyordu. "Rus parti pratisyenleri" denilenlerin sahip olduklarından daha ciddî teorik bilgilerin gerektiğinden söz etmek bir yana, daha yüksek bir gözlem kulesi, ulusal değil, uluslararası bir bakış açısı gerekiyordu.

Monarşinin devrilmesi onların gözünde Batı ülkelerinde olduğu gibi sosyalizm için mücadele yolunu açacak "özgür" bir Rusya cumhuriyeti dönemi başlatacaktı. Üç eski Bolşevik, Rıkov, Skvortsov ve Begman "devrimin salıverdiği Narim bölgesinden sosyal-demokratların yetkisiyle" martta Tomsk'tan şu telgrafı gönderiyorlardı: "Büyük bir başarıyla, devrimci kadroları siyasî özgürlüğün fethine hazırlamış olan, yeniden çıkan *Pravda*'yı selâmlarız. Ulusal devrim adına müca-

deleyi devam ettirmek için onları bayrağının altında toplamayı başaracağına en derin inancımızı ifade ederiz." Bu kolektif telgrafta tüm bir anlayış dışa vuruluyordu. Onu Lenin'in nisan tezlerinden bir uçurum ayırıyordu. Şubat ayaklanması bir hamlede başta Kamenev, Rıkov, Stalin olmak üzere partinin yönetici zümresini Menşeviklerle bir yakınlaşma yönünde sağa doğru evrilen ulusal savunma yanlısı demokratlara dönüştürmüştü. Geleceğin parti tarihçisi Yaroslavskiy, geleceğin Merkez Kontrol Komisyonu şefi Orconikidze, geleceğin Ukrayna Merkez Yürütme Komitesi başkanı Petrovskiy martta Menşeviklerle sıkı ittifak hâlinde Yakutsk'ta yurtsever reformizmle liberalizmin sınırında duran *Sosyal-Demokrat* dergisini yayınlıyorlardı: daha sonraki yıllarda bu yayın imha edilmek üzere özenle toplanmıştır.

Benzer şeyler yazılmasına henüz izin verildiği sıralarda bu çevreden bir kişi olan Angarskiy şöyle yazıyordu: "Önemli sayıda eski Bolşevikin partinin nisan konferansına dek 1917 devriminin niteliği konusunda 1905'teki Bolşevik görüş açısını koruduklarını ve bu görüş açılarını değiştirmenin, bertaraf etmenin zor olduğunu açıkça kabul etmek lâzım." Artık eskimiş 1905 yılına ait düşüncelerin 1917'de "Bolşeviklerin eski görüş açıları" olmayı bırakıp yurtsever bir reformizmin düşünceleri hâline geldiğini eklemek daha uygun olacaktır.

Bir resmî tarih yayını şöyle beyan ediyordu: "Lenin'in Nisan Tezleri'nin Petrograd Komitesinde hiç şansı yoktu. Yeni bir çağ başlatan bu tezler lehinde bir çekimser ve on üç aleyhte oya karşı sadece iki oy çıkmıştı." Podvoyskiy şöyle yazıyordu: "Lenin'in vardığı sonuçlar en coşkulu izleyicileri için bile çok cesuraneydi." Petrograd Komitesinin ve Askerî Örgütün fikrine göre "Lenin'in beyanatları Bolşevikler partisini yalnızlığa mahkûm etti ve böylece de proletaryanın ve partinin durumunu son derece ağırlaştırdı."

Mart sonunda Stalin ulusal savunmadan, geçici hükûmetin koşullu desteklenmesinden, Suhanov'un barışçı bildirgesinden, Tsereteli'nin partisiyle bir kaynaşmadan yana görüş bildiriyordu. Stalin'in kendi 1924'te geriye dönük olarak şöyle yazıyordu: "Bu hatalı görüşü partideki başka yoldaşlarla birlikte paylaşıyordum ve ondan ancak

nisan ortalarında Lenin'in tezlerine bağlanarak tümüyle koptum. Yeni bir yönelim gerekiyordu. Bu yeni yönelimi partiye ünlü nisan tezleriyle Lenin vermişti..."

Kalinin nisan sonunda bile Menşeviklerle bir seçim blokundan yanaydı. Parti konferansında Lenin şöyle diyordu: "Kalinin'e bütünüyle karşı çıkıyorum, çünkü şovenlerle bir blok tasavvur edilemez... Bu sosyalizme ihanet etmek demektir." Kalinin'in efkârı umumiyesi Petrograd'da bile istisna değildi. Konferansta şöyle deniyordu: "Lenin'in etkisiyle soluk kesici birleşme fikri dağılmaya başladı."

Taşrada, Lenin'in tezlerine direniş çok daha uzun sürdü, bir çok bölgede neredeyse ekime dek. Kiev'li bir işçinin, Sivtsov'un anlatımına göre "Lenin'in tezlerinde ifade edilen fikirler tüm Kiev Bolşevik örgütü tarafından hemen özümsenmedi. G. Pyatakov gibi bir dizi yoldaş tezlerle uyuşmuyordu..." Harkov'dan bir demiryolu işçisi, Morgunov şunu anlatır: "Eski Bolşeviklerin tüm demiryolcular kitlesi üzerinde büyük bir nüfuzları vardı. Eski Bolşeviklerden bizim fraksiyonumuza mensup olmayanlar çok sayıdaydı... Şubat Devriminden sonra bazıları yanlışlıkla Menşeviklere katıldılar, neden sonra kendileri de buna gülüp, nasıl böyle oldu dediler." Bu türden tanıklıklar hiç de az sayıda değildir.

Tüm bunlara rağmen, Lenin'in nisanda gerçekleştirdiği partinin ideolojik yeniden silahlandırılmasından bahsetmek bile bugün resmî tarihyazıcılığı tarafından hakaret olarak görülüyor. Tarihî kriterin yerine yeni yetme tarihçiler parti üniformasının itibarını geçirdiler. Bu konuda Stalin'in daha 1924'de nisan tersyüz oluşunun derinliğini tanımak zorunda kalışını anma hakları dahi yok. "Partinin derhal yeni bir yola girmesi için Lenin'in ünlü nisan tezleri gerekli olmuştur." "Yeni yönelim" ve "yeni yol", işte partinin yeniden silahlandırılması buydu. Ama daha altı yıl sonra, Yaroslavskiy tarihçi sıfatıyla Stalin'in devrimin başında "temel meselelerde yanlış bir tutum" aldığını hatırlatınca dört bir yandan vahşi saldırılara uğradı. Tüm canavarlar içinde, itibar putu en yırtıcı olanıdır!

Partinin devrimci geleneği, işçilerin tabandaki baskısı, Lenin'in

yukarıdaki eleştirisi partinin üst zümresini nisan-mayıs döneminde Stalin'in kendi sözleriyle "yeni bir yola girmeye" zorlamıştı. Ama Lenin'in tezlerine basit bir bağlılık oyu vermenin "temel meselelerdeki hatalı tutumun" gerçekten ve tamamen reddedilmiş olması anlamına geldiğini kabul etmek için siyasî psikolojiden tümüyle bîhaber olmak gerekiyordu. Gerçekte, savaş yıllarında organik olarak güçlenmiş olan kaba bir şekilde demokratik bakış açıları, yeni bir programa adapte olsalar bile, onunla sessiz bir karşıtlık içinde kalıyordu.

6 ağustosta, Kamenev, Bolşeviklerin nisan konferansının kararına rağmen Yürütme Komitesinde Stockholm'de toplantıya hazırlanan sosyal-yurtseverlerin konferansına katılma lehinde konuştu. Partinin merkezî yayın organında, Kamenev'in beyanatına cevap veren çıkmadı. Lenin'in öfkeli makalesi ancak Kamenev'in konuşmasından on gün sonra yayınlandı. Başında Stalin'in bulunduğu yayın kurulundan protesto izlenimi edinebilmek için bizzat Lenin'in ve diğer merkez komite üyelerinin enerjik baskısı gerekli olmuştu.

Temmuz Günlerinden sonra partide kararsızlık dalgaları yayıldı: proleter öncünün yalnızlığı özellikle taşrada önderleri ürkütüyordu. Kornilovşçina günlerinde bu ürkek önderler uzlaşmacılarla yakınlaşmaya çalıştılar, ki bunun sonucunda Lenin'in yeni bir uyarı çığlığı duyuldu.

30 ağustosta, Stalin yayın yönetmeni sıfatıyla hiç bir rezerv koymadan Zinovyev'in ayaklanma hazırlığına karşı çıkan *Yapılmaması Gereken Şey* adlı makalesini yayınladı. "Gerçeğe yüzünden bakmak gerekir: Petrograd'da karşımızda 1871 Paris Komünü tipinde bir ayaklanmanın patlaması lehinde işleyen çok sayıda gelişme var..." 3 eylülde, Lenin bir başka vesileyle, Zinovyev'e doğrudan hücum etmeksizin, sadece ona dolaylı oklar göndererek şöyle yazıyordu: "Komün telmihi çok yüzeysel ve hattâ aptalca. Çünkü, ilk olarak, Bolşevikler 1871'den beri her şeye rağmen bir şeyler öğrendiler, el konmadık banka bırakmazlar; Versay'a bir saldırıdan kaçınmazlar; hem üstelik koşullar aynı olsaydı, Komün de yenilmeyebilirdi. Diğer yandan, Komün Bolşeviklerin iktidarı alırlarsa halka önerecekleri, özellikle

köylülere toprak, derhal barış, vb. gibi şeyleri, öneremezdi." Bu , yalnızca Zinovyev'e değil, Pravda yayıncısı Stalin'e de anonim, ama ikirciksiz bir uyarıydı.

Ön-Parlamento meselesi merkez komiteyi ikiye bölmüştü. Ön-parlamentoya katılma taraftarı olan konferans fraksiyonunun kararı belki çoğunluğu tarafından olmasa da, bir çok yerel komite tarafından teyit edildi. Söz gelişi Kiev'de böyleydi. Y. Boş anılarında şöyle yazıyordu: "Ön-parlamentoya girme meselesinde komitenin çoğunluğu katılımdan yana görüş bildirdi ve temsilcisi olarak Pyatakov'u seçti." Kamenev, Rıkov, Pyatakov ve diğerleri gibi bir çok örnekte birbirini takip eden bir yalpalama ayırdedilebilir: nisanda Lenin'in tezlerine karşı, eylülde ön-parlamentonun boykotuna karşı, ekimde ayaklanmaya karşı. Buna karşılık, kitlelere daha yakın ve siyasî olarak daha yeni olan yeni Bolşevik kadrolar tabakası boykot sloganını daha kolayca kabul etti ve merkez komite de dahil, komiteleri geri adım atmaya zorladı. Lenin'in mektuplarının etkisiyle, Kiev kent konferansı örneğin ezici bir çoğunlukla komitesine karşı görüş bildirmişti. Böylece, tüm önemli siyasî dönemeçlerde Lenin yüksek kademelere karşı aygıtın alt kademelerine ya da bütün olarak aygıta karşı parti kitelelerine dayanmıştı.

Ekimi önceleyen duraksamalar, bu koşullarda, Lenin'i şaşkınlıkta bırakabilecek evsafta değildi. O baştan zeki bir güvensizlikle kendini teçhiz etmiş, uyarıcı belirtileri saptamış, en kötü olasılıklardan yola çıkmış ve merhamet göstermek yerine bir kez daha baskı yapmayı uygun bulmuştu.

Hiç kuşkusuz, Moskova bölge bürosu Lenin'den aldığı ilhamla eylül sonunda merkez komiteye karşı onu kararsızlıkla, duraksamayla, parti saflarına kafa karışıklığı sokmakla suçlayan katı bir karar tasarısı kabul etmişti ve "ayaklanma yönünde açık ve belirgin bir çizgiyi benimsemesini" talep etmişti. Moskova Bürosu adına Lomov 3 ekimde merkez komiteye bu kararı iletmişti. Tutanakta şöyle yazıyordu: "Rapor üzerine tartışma açılmaması karara bağlanmıştır." Merkez komite hâlâ ne yapmalı sorusuna açık bir cevap vermekten

kaçınıyordu. Ama Lenin'in Moskova aracılığıyla baskısı etkisiz kalmadı: iki gün sonra, merkez komite ön-parlamentoyu terketme kararı aldı.

Bu girişimin ayaklanma yolunda bir adım olduğu düşmanlar ve hasımlar için açıktı. Suhanov şöyle yazar: "Ordusuyla ön-parlamentoyu tahliye eden Troçki açıkça şiddetli bir ayaklanma yoluna yöneliyordu." Petrograd Sovyetinde okunan ön-parlamentoyu terketme konusundaki rapor şu çığlıkla son buluyordu: "Yaşasın yurt çapında devrimci iktidar için doğrudan ve açık mücadelemiz!" Tarihler 9 ekimi gösteriyordu.

Ertesi gün, Lenin'in talebi üzerine, ayaklanma meselesinin tüm yakıcılığıyla ortaya konulduğu ünlü merkez komite oturumu yapıldı. Lenin iç politikasını bu oturumdan çıkacak sonuca bağlamıştı: ya merkez komiteyle beraber ya da ona karşı. Suhanov şöyle yazar: "Hınzır Tarih meleğinin yeni bir şakası! Bu üst düzey yöneticilerin belirleyici toplantısı benim Karpovka sokağı 32 numaradaki 31 nolu konutumda yapılmıştı. Ama tüm bunlardan benim haberim yoktu." Menşevik Suhanov'un karısı Bolşevikti. "Bu kez geceyi başka bir yerde geçirmem için özel tedbirler alınmıştı: en azından karım benim niyetlerim konusunda tam bir fikir sahibiydi ve uzun bir yolculuktan sonra bana rahatsızlık vermemek için dostane ve kayıtsızca tavsiyelerde bulundu. Her halükârda, bu yüksek meclise benim ani bir baskın yapmayacağım konusunda tam bir garanti verilmişti." En önemlisi toplantıya Kerenskiy'in polisinin ani bir baskın yapmayacağının garantilenmiş olmasıydı.

Yirmi bir merkez komite üyesinden on ikisi toplantıdaydı. Lenin başına bir peruk takmış, gözlüklü ve tıraşlı bir vaziyette gelmişti. Oturum hiç duraklamadan gece boyunca yaklaşık on saat sürdü. Bir boşluk anında güç toparlamak için ekmek ve sosis yenerek çay içildi. Buna ihtiyaç vardı: eski Çarlık imparatorluğunda iktidar ele geçirilmeye çalışılıyordu. Her zaman olduğu gibi, oturum Sverdlov'un örgütlenmenin durumu üzerine bir raporuyla başladı. Bu kez, verdiği bilgiler cepheye ilişkindi ve büyük ihtimalle, gerekli sonuçları çıkar-

ması için ona destek vermek üzere Lenin'le önceden danışıklı olarak hazırlanmıştı. Bu Lenin'in alışıldık yöntemlerine tümüyle uygundu. Kuzey cephesi ordularının temsilcileri, Sverdlov aracılığıyla, karşı devrimci komutanlığın "birlikleri geri kaydırarak şüpheli bir hareketle" hazırlandığını bildiriyorlardı. Minsk'teki Batı cephesi karargâhından burada yeni bir Kornilovçu maceraya hazırlanıldığı bildiriliyordu. Yerel garnizonun devrimci haleti ruhiyesi sebebiyle karargâh kenti Kazak birlikleriyle kuşatma altına almıştı. "Cephe karargâhlarıyla Genel Kurmay Karargâhı arasında şüpheli nitelikli görüşmeler sürdürülüyor." Minsk'teki karargâha el koymak tümüyle mümkündü: yerel garnizon kendini kuşatan Kazakları silahsızlandırmaya hazırdı. Aynı zamanda Minsk'ten Petrograd üzerine devrimci bir kolordu göndermek de mümkündü. Cephede, Bolşeviklerin durumu çok iyiydi, Kerenskiy üzerine yürünebilirdi. Raporun özü buydu: tüm kısımları itibariyle yeterince net olmasa da, tümüyle iç rahatlatıcı bir karakteri vardı.

Lenin derhal hücuma geçti: "Eylül başından beri, ayaklanmaya yönelik bir tür kayıtsızlık gözleniyor." Kitlelerin soğuduğundan ve hayal kırıklığına uğradıklarından dem vuruluyor. Bu şaşırtıcı değil: "kitleler lâflardan ve kararlardan bıktılar." Vaziyeti bütünlüğü içinde ele almak gerek. Kentlerdeki olaylar şimdi dev bir köylü hareketi arka planında cerayan ediyor. Toprak isyanını boğmak için hükûmetin çok büyük kuvvetlere ihtiyacı var. "Siyasî vaziyet tümüyle hazır. Teknik kısımları konuşmak gerek. Her şey gelip burada düğümleniyor. Oysa biz ulusal savunma taraftarlarını izleyerek ayaklanmanın sistematik hazırlığını bir tür siyasî günah gibi ele almaya eğilimliyiz." Konuşmacı sonunda sözlerini biraz yumuşatıyor, ne de olsa yüreği dayanmıyor: "kararlı bir harekete geçmek için Kuzey Sovyetleri Bölge Konferansından ve Minsk'ten gelen öneriden yararlanmak gerek."

Kuzey Kongresi merkez komiteyle aynı gün açıldı ve iki üç gün içinde bitecekti. Lenin hemen önümüzdeki günlerin görevinin "kararlı bir eyleme girişmek" olduğunu düşünüyordu. Beklenemezdi. Er-

telemeye gidilemezdi. Cephede bir darbe hazırlanıyordu —bunu Sverdlov'dan işitmiştik. Sovyetler Kongresi yapılacak mıydı? Kimse bir şey bilmiyordu. Kongreyi falan beklemeden derhal iktidarı almak lâzımdı. Troçki bir kaç yıl sonra şöyle yazıyordu: "İtirazcılara, tereddüt edenlere, kararsızlara düşünceni, iradeni, güvenini, cesaretini iletme arzusuyla dolu bu inatçı ve tutkulu emprovizasyonların genel ruhu tercüme edilemez ve ifade edilemez olarak kaldı..."

Lenin büyük bir direniş bekliyordu. Ama endişeleri kısa zamanda dağıldı. Merkez komitenin eylülde oy birliğiyle derhal bir ayaklanma önerisini reddetmesi önemsizdi. Sol kanat konjonktürü hesaba katarak "Aleksandrinka tiyatrosunun kuşatılmasına" karşı görüş bildirmişti; sağ kanat ise şimdiye dek üzerinde derinlemesine düşünülmemiş genel strateji gerekçeleriyle karşı çıkmıştı. Geçen üç haftada, merkez komite kayda değer oranda sola doğru kaymıştı. İkiye karşı on kişi ayaklanmadan yana çıkmıştı. Bu ciddî bir zaferdi!

Ayaklanmadan kısa bir süre sonra, parti içindeki mücadelenin yeni bir aşamasında, Lenin merkez komite oturumunda, Petrograd komitesindeki tartışmalar sırasında nasıl "birleşme yanlısı enternasyonalistlerin oportünizminden korktuğunu, ama şimdi bu korkunun boş çıktığını; partimizde bazı (merkez komite) üyelerin(in) aynı fikirde olmadığını, bunun onu üzdüğünü" hatırlatmıştı. Lenin'in aklına bile getirmediği Troçki hariç merkez komitedeki "enternasyonalistler" şunlardı: geleceğin Berlin büyükelçisi Yoffe, geleceğin Petrograd Çeka şefi Uritskiy, ve gelecekteki *çervonets*'in* yaratıcısı Sokolnikov. Her üçü de Lenin'in yanında yer almışlardı. Muhalif olarak eskiden eylemleriyle Lenin'e en yakın iki eski Bolşevik vardı: Zinovyev ve Kamenev. Lenin "bu beni üzdü" derken onlardan bahsediyordu. 10 ekim tarihli oturum hemen tamamen kıyasıya bir polemik içinde geçmişti. Lenin saldırıdaydı, diğerleri yavaş yavaş onun fikrine geliyorlardı.

*Çervonets, yaşanan hiper enflasyona bir çare olarak istikrarlı bir para birimi yaratmak amacıyla 1922 sonlarında yürürlüğe sokulan altına dayalı yeni kağıt para; altınruble diye de anılır [ç.n.].

Lenin'in bir okul defterinden koparılmış kağıt üstüne kurşun kalemle aceleyle kaleme aldığı karar tasarısının mimarîsi mükemmellikten yoksundu, ama ayaklanma yönündeki akıma güçlü bir destek sunuyordu. "Merkez Komite, hem Rus Devriminin uluslarası durumunun (tüm Avrupa'da dünya sosyalist devriminin yükselişinin bir uç örneği olan Almanya'daki donanma isyanı ve emperyalistlerin Rusya'daki devrimi boğmak amacıyla barış tehditleri) hem de askerî durumun (Rus burjuvazisinin, Kerenskiy ve ortaklarının Piter'i Almanlara teslim etme yolundaki tartışılmaz kararları), köylü ayaklanmasıyla ve halkın güveninin partimize doğru dönüş yapmasıyla ve son olarak ikinci bir Kornilovçu maceranın açıkça hazırlanışıyla (Piter'den askerî birliklerin tahliyesi, Piter'e Kazak birliklerinin yollanması, Minsk'in Kazaklarca sarılması, vs.) bağlantılı olarak, silahlı ayaklanmayı gündeme getirdiğini kabul eder. Silahlı ayaklanmanın kaçınılmazlığını ve bunun tümüyle olgunlaştığını kabul eden Merkez Komite tüm parti örgütlerini bu konuda bir şeyler yapmaya, tüm pratik sorunları (Kuzey Bölgesi Sovyetler Kongresi, Piter'den birliklerin tahliyesi, Moskova ve Minsk'te askerî birliklerin yer değiştirmeleri, vs.) bu açıdan tartışmaya ve çözüme kavuşturmaya çağırır.

Burada hem dönemi hem de yazarı vasıflandırmak bakımından ilginç olan şey ayaklanma koşullarının sıraya konuluş tarzıdır: ilkin, dünya devrimi olgunlaşmaktadır; Rusya'daki ayaklanma ancak genel zincirin bir halkası olarak görülür. Bu Lenin'in değişmez başlangıç konumudur, bunlar onun temel öncülleridir: başka türlü olamaz. Ayaklanma görevi doğrudan doğruya partinin ayaklanması olarak konulur: ayaklanmanın hazırlanması konusunda Sovyetlerle bir anlaşmaya varma meselesi güç olup şimdilik ele alınmaz. Tüm Rusya Sovyetler Kongresini çağrıştıran tek kelime edilmez. Ayaklanmanın destek noktaları olarak, Kuzey bölgesi sovyetler kongresi ile "Moskova ve Minsk'te askerî birliklerin yer değiştirmesi"ne Troçki'nin ısrarlarıyla şu kelimeler eklenmiştir: "Piter'den askerî birliklerin tahliyesi". Olayların akışıyla başkentte kendini dayatan ayaklanma planına yapılan tek gönderme budur. Bizzat ayaklanmanın kendisinin gerek-

liliğini reddeden Zinovyev ve Kamenev'e karşı ayaklanmanın stratejik kalkış noktasını belirleyen karar tasarısına taktik açıdan kimse bir değişiklik önermemiştir.

Daha ileride resmî tarihyazımının olayları, Zinovyev ve Kamenev hariç, tüm parti önderlerinin ayaklanmadan yana çıkmış şekilde sunma gayretleri olgular ve belgelerin yardımıyla boşa çıkmıştır. Ayaklanmadan yana oy kullananların bazılarının sık sık onu belirsiz bir tarihe ertelemeye hazır olmalarının yanı sıra, ayaklanmanın azılı düşmanları olan Zinovyev ve Kamenev merkez komite içinde bile yalnız değillerdi: bakış açıları 10 ekim oturumunda bulunmayan Rıkov ve Nogin tarafından tümüyle paylaşılıyordu ve Milyutin de onlara yakındı. Lenin'in tanıklığı şöyledir: "Partinin üst kesiminde yalpalamalar gözleniyor, iktidar için mücadeleden bir tür korku var." Antonov-Saratovskiy'e göre, 10 ekimden sonra Saratov'a gelen Milyutin "merkez komitedeki ayak sürümelerden, Lenin'in ilk önerisinin 'başarısızlığa' uğrayışından, hoşnutsuzluğundan, ve son olarak her şeyin ayaklanmaya doğru yönelişinden söz ederek Lenin'in 'işe girişilmesi'ni talep eden mektubundan bahsediyordu. Bolşevik Sadovskiy daha sonra bu konuda şöyle yazmıştı: "o sırada belli bir güven ve kesinlik yokluğu hüküm sürüyordu. O dönemde merkez komitemizde bile bilindiği gibi ihtilâflar, çatışmalar vardı, işe girişmek lâzım mı ve nasıl, bilinmiyordu."

Sadovskiy'in kendisi de o dönemde Sovyetin asker seksiyonunun ve Bolşeviklerin askerî örgütünün önderlerinden biriydi. Ama Askerî Örgütün üyeleri de, kimi *Hatırat*'tan da gördüğümüz gibi, ekimde bir ayaklanma fikrine aşırı bir temkinle yaklaşıyorlardı: örgütün özgül karakteri önderleri siyasî koşulları küçümsemeye ve teknik koşulları abartmaya sevkediyordu. 16 ekimde, Krılenko bir raporda şöyle diyordu: "(Askerî Örgüt) Büro(su)nun çoğunluğu sorunu pratikte çok ileri götürmemenin gerektiğini düşünüyordu, oysa azınlık inisyatifin alınabileceği görüşündeydi." 18'inde, askerî örgütün bir diğer önemli üyesi Laşeviç şöyle diyordu: "Hemen iktidarı almak gerekmiyor mu? Olayları zorlamamamız gerektiğini düşünüyorum... İk-

tidarı elde tutacağımızın hiç bir garantisi yok... Lenin tarafından önerilen stratejik plan dört bir ayağından aksıyor." Antonov-Ovseyenko Askerî Örgütün başlıca önderlerinin Lenin'le görüşmelerini şöyle anlatır: "Podvoyskiy kuşkularını dile getiriyordu, Nevskiy bazen onu destekliyor bazen İlyiç'in güvenilir sesine boyun eğiyordu: ben Finlandiya'daki durumu sunuyordum... İlyiç'in kendine güveni ve sağlam duruşunun benim üzerimde güçlü bir etkisi oldu, Nevskiy'i cesaretlendirdi, ama Podvoyskiy kuşkularında ayak diriyordu." Tüm bu tür anılarda kuşkuların sulu boyayla, kendine güvenlerinse yağlı boyayla boyandığını gözden kaçırmamak gerekir.

Çudnovskiy kararlı bir şekilde ayaklanmaya karşı görüş beyan etti. Kuşkular taşıyan Manuilskiy uyarı mahiyetinde "cephenin bizimle beraber" olmadığını tekrarlayıp duruyordu. Tomskiy ayaklanmaya karşı çıkıyordu. Volodarskiy Zinovyev ile Kamenev'i tutuyordu. Ayaklanmanın hasımlarının hepsi açıkça görüş beyan etmekten kaçınıyorlardı. Petrograd Komitesinin 15'indeki oturumunda, Kalinin şöyle diyordu: "Merkez komitenin kararı şimdiye dek aldıklarının içinde en iyilerden biri... Pratikte silahlı ayaklanma fikrine geldik. Ama bu ne zaman olacak? Bir yılda mı, bir şey bilmiyoruz." Bununla beraber, Kalinin için çok karakteristik olan Merkez Komiteyle bu tür bir "uzlaşma" sadece ona özgü değildi. Ayaklanmaya karşı kendilerini garanti altına almak için karara katılanların sayısı az değildi.

Moskova'da, yönetici çevrelerde çok az oybirliği vardı. Bölge Bürosu Lenin'i destekliyordu. Moskova Komitesinde yalpalamalar çok yüksek düzeydeydi, egemen görüş ertelemeden yanaydı. Vilâyet Komitesi muğlak bir tutum takınıyor ve ayrıca, Bölge Bürosunda, Yakovleva'nın ifadesiyle, belirleyici an gelip çattığında, Vilâyet Komitesinin ayaklanma karşıtlarının tarafına geçeceği tahmin ediliyordu.

Saratovlu bir militan, Lebedev, ayaklanmadan kısa bir süre önce Moskova'yı ziyaret ettiğinde, nasıl Rıkov'la gezintiye çıktığını ve onun taş binaları, lüks mağazaları, işlek caddelerdeki canlılığı parmağıyla işaret ederek yerine getirilecek görevin zorlukları konusunda sızlandığını anlatır. "Burada, burjuva Moskova'nın merkezinde,

kendimizi gerçekten dağı devirmeyi düşünen pigmeler gibi hissediyorduk."

Her parti örgütünde, her vilâyet komitesinde, Zinovyev ve Kamenev'le aynı fikirde olan üyeler vardı; bir çok komitede bunlar çoğunluğu oluşturuyorlardı. Bolşeviklerin kesin hâkim oldukları proleter yuvası İvanovo-Voznessensk'te bile, yüksek çevreler arasındaki görüş ayrılıkları son derece yakıcı bir durumdaydı. 1925'te, hatıralar artık yeni söylemin ihtiyaçlarına uyarlandıkları sırada, eski Bolşevik militan Kisselev şöyle yazıyordu: "Partinin işçi unsurları, bir kaç bireysel istisna dışında, Lenin'i izliyorlardı; Lenin'e karşı partinin az sayıdaki entelektüel grubu ile bir kaç tecrit olmuş işçi karşı çıkıyordu." Kamuya açık tartışmalarda, ayaklanmanın hasımları Zinovyev ve Kamenev'inkilerle aynı savları tekrarlıyorlardı. Kisselev şöyle yazar: "Ama özel tartışmalarda, polemik daha haşin ve daha açık biçimler alıyordu ve 'Lenin bir kaçık, işçi sınıfını kesin mahva sürüklüyor, bu silahlı ayaklanmadan bir şey çıkmayacak, yenileceğiz, parti ve işçi sınıfı ezilecek, devrim uzun yıllar için geriye atılacak, vs.' demeye getiriliyordu." Sözgelişi, kişisel olarak çok cesur olan, ama geniş görüşlülüğüyle tanınmayan Frunze'nin haleti ruhiyesi böyleydi.

Petrograd'daki ayaklanmanın zafere ulaşması dahi her yerdeki beklegörcü ataleti ve sağ kanadın dolaysız direncini kırmaktan uzaktı. Önderliğin yalpalaması bilâhare az daha Moskova'daki ayaklanmanın çökmesine sebep oluyordu. Kiev'de, tümüyle savunmacı bir politika izleyen Pyatakov'un önderliğindeki komite sonunda inisyatifi ve sonra da iktidarı Rada'ya teslim etmişti. Vraçev şöyle anlatır: "Voronej'deki parti örgütümüz son derece tereddüt ediyordu. Gerçekte Voronej'de darbe, parti komitesi tarafından değil, başında Moiseyev'in bulunduğu aktif bir azınlık tarafından yerine getirilmişti." Çok sayıda vilâyet merkezinde Bolşevikler ekimde "karşı devrimle mücadele etmek için" uzlaşmacılarla blok oluşturmuşlardı, sanki uzlaşmacılar o sırada karşı devrimin önemli desteklerinden biri değillermiş gibi. Hemen her yerde, çoğu zaman yerel komitenin son tereddütlerini yenmek, onu uzlaşmacılardan koparmaya ve hareketin başını çekme-

ye zorlamak için eşanlı olarak hem yukarıdan hem de aşağıdan bir itekleme gerekmişti. Kendi de tereddütlere büyük ölçüde katılan Şlyapnikov şöyle hatırlar: "Ekim sonu ve kasım başı parti çevremizde gerçekten 'derin karışılıklar'ın yaşandığı günler olmuştu. Hızla ortama uyanların sayısı epey çoktu."

Örneğin Harkovlu Bolşevikler gibi, tüm bu unsurlar devrimin başında Menşeviklerin kampında bulunuyorlardı ve sonra da şaşkınlıkla "bu nasıl oldu" diye soruyorlar, Ekim Günlerinde genel kural olarak nerede bulunacaklarına karar veremiyorlar, tereddüt ediyorlar, oyalama yapıyorlardı. Bu insanlar ideolojik gericilik sırasında şimdi "eski Bolşevik" fikirlerine daha bir güvenle sarılıyorlardı. Şu son yıllarda, şimdilik araştırmacılara açık olmayan gizli arşivler bir yana, bu tür olguları gizlemeye yönelik çalışmalar ne denli önem kazanmış olsa da, yine de zamanın gazetelerinde, Hatıralarda, tarih dergilerinde en devrimci partinin aygıtının bile ayaklanma öncesinde büyük bir direniş gücüyle muhalefet ettiğini gösteren çok sayıda tanıklık kalmıştır. Muhafazakârlık kaçınılmaz olarak bürokrasi içindeki yerini alır. Aygıt partinin hizmetinde bir araç olarak, yani bir fikre tabi ve kitle tarafından denetlenir durumda kaldığı müddetçe ancak devrimci görevini yerine getirebilir.

10 ekim tarihli karar kayda değer bir önem kazandı. Hemen gerçek ayaklanma taraftarlarına partide sağlam bir yetki alanı yarattı. Tüm parti örgütlerinde, tüm hücrelerde, en kararlı unsurlar öne geçti. Petrograd'dan başlamak üzere, parti örgütleri safları sıklaştırdılar, güçlerini ve kaynaklarını hesap ettiler, bağlantılarını güçlendirdiler ve ayaklanma kampanyasına daha yoğun bir karakter kazandırdılar.

Ama bu karar merkez komitedeki görüş ayrılıklarına bir son vermedi. Tersine, onlara bir biçim verdi ve onları dışsallaştırdı. Daha düne kadar kendilerini belli bir yönetici çevresinde, bir sempati atmosferiyle çevrili hisseden Zinovyev ve Kamenev sola doğru hareketin ne denli hızlı geliştiğini ürküntüyle gözlemlediler. Vakit yitirmemeye karar verdiler ve hemen ertesi günü parti üyelerine uzun bir çağrı dağıttılar. Şöyle yazıyorlardı: "Tarih önünde, uluslararası proletarya

önünde, Rus Devrimi ve Rusya işçi sınıfı önünde şu an tüm geleceği silahlı ayaklanmaya oynama hakkına sahip değiliz."

Perspektifleri güçlü bir parti muhalefeti sıfatıyla "devrimci faaliyetinde Sovyetlere yaslanamayacak olan" Kurucu Meclise girmekti. Şu formül buradan kaynaklanıyordu: "Kurucu Meclis ve Sovyetler, işte yöneldiğimiz bileşik devlet kurumları tipi budur." Bolşeviklerin azınlıkta kalacağının varsayıldığı Kurucu Meclis ile Bolşeviklerin çoğunluk oluşturdukları Sovyetler, yani burjuvazinin organı ile proletaryanın organı barışçı ikili iktidar sisteminde "bileşik" hâle getirilecekti. Ama bu uzlaşmacıların yönetiminde dahi başarılamamıştı. Bolşevikleşmiş sovyetlerle nasıl başarılacaktı?

Bitirirken Zinovyev ve Kamenev şöyle diyorlardı: "İktidarın proletaryanın partisine geçişi sorununu şöyle koymak büyük bir tarihî hatâ olacaktır: *ya şimdi ya asla*. Hayır. Proletaryanın partisi büyüyecek, programı gitgide daha geniş kitleler için aydınlık bir hâle gelecek." Sınıf çatışmalarının gerçek ilerleyişinden bağımsız olarak Bolşevizmin durmadan büyümesi umudu Lenin'in o dönemde sürekli tekrarladığı şu leitmotivle son derece çelişiyordu: "Rus ve dünya devriminin başarısı iki günlük mücadeleye bağlı."

Bu dramatik diyalogda Lenin'in tümüyle haklı olduğunu eklemek bile gereksiz. Bir devrimci durumu keyfine göre uzatmak imkânsızdır. Eğer Bolşevikler ekim-kasımda iktidarı almasalardı, görünen o ki bir daha asla alamayacaklardı. Sağlam bir önderlik yerine, kitleler Bolşeviklerde söz ile eylem arasında aynı usanç verici uyumsuzluğu bulsalardı, tıpkı Sosyal-Devrimcilerden ve Menşeviklerden koptukları gibi, iki üç ay boyunca umutlarını boşa çıkartmış olan partiden de koparlardı. Emekçilerin bir kısmı kayıtsızlığa gömülürler, bir diğeri güçlerini bir parıldayıp bir sönen hareketlerde, anarşik patlamalarda, partizan çatışmalarında, öç ve umutsuzluk tedhişinde tüketirdi. Burjuvazi de yeni bir soluk alıp Hohenzollern'le ayrı bir barış imzalamakta ve devrimci örgütleri ezmekte bundan yararlanırdı. Rusya yarı emperyalist, yarı sömürge bir ülke olarak kapitalist devletler halkasına yeniden girerdi. Proleter devrimi bilinmeyen bir tarihe ertelenir-

di. Bu perspektifin doğru kavranılması Lenin'in alarm çığlığına esin vermişti: "Rus ve dünya devrimin başarısı iki üç günlük mücadeleye bağlıdır."

Ama şimdi, 10'unda, parti içindeki durum radikal biçimde değişmişti. Lenin artık önerileri merkez komite tarafından reddedilen tecrit edilmiş bir "muhalefet" değildi. Tecrit olan sağ kanattı. Lenin ajitasyon serbestliği elde etmek için istifasını vermek zorunda değildi. Yasallık onun tarafındaydı. Buna karşılık, merkez komite çoğunluğunun kararına karşı çıkan bildirilerini tedavüle sokan Zinovyev ve Kamenev disiplini ihlâl etmişlerdi. Oysa Lenin mücadelede hasmın en ufak bir hatâsını bile cezasız bırakmazdı!

10 ekim oturumunda, Dzerjinskiy'in önerisiyle yedi kişilik bir siyasî büro [politbüro] seçildi: Lenin, Troçki, Zinovyev, Kamenev, Stalin, Sokolnikov, Bubnov. Bununla beraber, yeni kurumun tümüyle yaşayabilir olmadığı ortaya çıktı. Lenin ve Zinovyev gizleniyorlardı; öte yandan Zinovyev, tıpkı Kamenev gibi, ayaklanmaya karşı mücadelesini sürdürüyordu. Ekimde oluşturulan siyasî büro bir kez bile toplanamadı ve olayların akışı içinde *ad hoc* oluşturulan diğer örgütlenmeler gibi basitçe unutulup gitti.

10 ekim oturumunda yaklaşık da olsa, hiç bir pratik ayaklanma planı tasarlanmadı. Ama karar tasarısında anılmasa da, ayaklanmanın Sovyetler Kongresinden önce olması ve mümkünse en geç 15'inde başlaması gerektiği konusunda uzlaşmaya varıldı. Bu tarih herkes tarafından gönüllü biçimde kabul edilmedi. Petrograd'da planlanan çıkışı yapmak için kuşkusuz bu çok yakın bir tarihti. Ama süre üzerinde ısrar etmek sağı desteklemek ve kartları karıştırmak anlamına geliyordu. Dahası, erteleme yapmak için çok geç değildi.

Tarihin ilkin 15'i olarak saptandığı ilk kez, olaylardan yedi yıl sonra, Troçki'nin 1924'teki Lenin üzerine anılarında ifşa edildi. Bu ifşaata kısa bir süre sonra Stalin tarafından karşı çıkıldı ve mesele Rusya tarih literatüründe yakıcı bir nitelik kazandı. Bilindiği gibi, ayaklanma gerçekte 25'inde yapıldı ve dolayısıyla ilk tarih bir tarafa bırakıldı. Epigonların tarihyazıcılığı merkez komitenin izlediği politi-

kada hatâ veya gecikmenin olamayacağını varsayar. Stalin bu konuda şöyle yazar: "Bundan merkez komitenin ayaklanma için 15 ekim tarihini saptadığı ve sonra da bizzat kendisinin bu tarihi boş verip ayaklanmayı 25 ekime attığı sonucu çıkar. Bu doğru olabilir mi? Hayır, bu yanlıştır." Stalin "Troçki'nin hafızası tarafından yanıltıldığı" sonucuna varıyor. Kanıt olarak, hiç bir tarih belirtmeyen 10 ekim tarihli kararı gösteriyor.

Ayaklanmanın kronolojisindeki bu tartışmalı sorun olayların ritmini anlamada çok önemlidir ve açıklanmaya muhtaçtır. 10 ekim tarihli kararın hiç bir tarih belirtmediği tamamen doğru. Ama bu genel karar yurt çapındaki ayaklanmayla ilgiliydi ve parti militanları içindeki yüzlerce, binlerce öndere yönelikti. Petrograd'da çok yakın bir tarih için öngörülen gizli ayaklanmanın tarihini belirtmek büyük bir saçmalık olurdu: Lenin'in bu dönemde yazdığı mektuplara bile temkinlilikle tarih atmadığını hatırlayalım. Halihazırda söz konusu olan, bir kaç günlük bir mesele oduğundan, tüm katılımcıların zahmetsizce hafızalarında tutabilecekleri çok önemli ve çok basit bir karardı. Stalin'in karar metnini ileri sürmesi bu yüzden büyük bir yanlış anlama.

Bununla birlikte, bir katılımcının kendi hafızasına dayanmasının ve bir başka katılımcının onun bu hatırasına karşı çıkmasının bir tarihî inceleme için yeterli olmadığının bilincindeyiz. Ne mutlu ki, mesele koşulların ve belgelerin analizi düzleminde karşı çıkılmaz bir şekilde karara bağlanmıştır.

Sovyetler Kongresinin açılışı 20 ekim olarak öngörülmüştü. Merkez komitenin toplantı günüyle Kongre tarihi arasında on günlük bir ara vardı. Kongre sovyetler iktidarı lehinde ajitasyon yapmayacak, onu eline alacaktı. "Önce Kerenskiy üzerinde zafer kazanın, sonra Kongreyi toplayın" —eylül ayının ikinci yarısından itibaren Lenin'in tüm hareketlerinin merkezinde yer alan fikir buydu. İlke olarak, genelde iktidarın alınmasından yana olanların hepsi bu konuda hemfikirlerdi. Bu nedenle, merkez komitenin ayaklanma girişimi görevini 10 ekimle 20 ekim arasında üzerine almaktan başka çaresi yoktu.

Ama mücadelenin kaç gün süreceği bilinmediğinden, ayaklanmanın başlangıcı 15 ekim olarak saptandı. Troçki Lenin üzerine hatıralarında şöyle yazar: "Hatırladığım kadarıyla tarih konusunda hemen hiç tartışma olmadı. Herkes tarihin yaklaşık, yani yönelime dönük bir karakter taşıdığının farkındaydı ve olayların gelişimine göre, ya biraz öne alınacak ya da ileriye atılacaktı. Ama sadece bir kaç gün, fazla değil. Bir tarihin gerekliliği ve bunun da çok yakın bir tarih olması son derece açıktı."

Özetle, mantığın tanıklığı meseleyi kapatıyor. Ama tamamlayıcı deliller yok. Lenin ısrarla ve dönüp dönüp askerî operasyonları başlatmak için Kuzey bölgesi sovyetler kongresinden yararlanmayı önermişti. Merkez komite kararı bu fikri benimsemişti. Ama 10'unda başlayan bölge kongresi 15'inden önce kapanacaktı.

16'sındaki konferansta Zinovyev altı gün önce alınan kararın ertelenmesi üzerinde ısrar ederek şu beyanda bulundu: "Önümüzdeki beş gün içinde ayaklanma örgütlemeyeceğimizi kendimize net biçimde söylemeliyiz"; burada bahis konusu edilen Sovyetler Kongresine dek geçecek beş gündü. Aynı konferansta "ayaklanma tarihi saptamak, maceraya atılmaktır" buyuran Kamenev şunu hatırlatıyordu: "Daha yakın zaman önce, ayaklanma 20'sinden önce yapılmalıdır deniyordu." Kimse ona bu konuda karşı çıkmadı, çıkamazdı da. Kamenev'in Lenin'in karar tasarısının boşa çıkartılması olarak yorumladığı şey ayaklanmanın ertelenmesiydi. Kendi sözleriyle devam edecek olursak, ayaklanma için "şu son haftada hiç bir şey yapılmamıştı." Ama burada apaçık bir abartma var: tarih saptanınca, herkes planlarına daha fazla kesinlik katmak ve eylem ritmini hızlandırmak zorunda kalmıştı. Ama 10 ekim oturumunda saptanan beş günlük sürenin çok kısa olduğuna kuşku yoktu. Erteleme gereği kendiliğinden aşikârdı. Merkez Yürütme Komitesi ancak 17'sinde Sovyetler Kongresinin açılışını 25'ine atmıştı. Bu erteleme çok uygun zamanda gelmişti.

İnzivadayken iç sürtüşmelerin kendisine kaçınılmaz olarak abartılı yanlarıyla göründüğü Lenin bu ertelemelerden telaşa kapılarak başkentteki başlıca militan seksiyonların temsilcileriyle yeni bir mer-

kez komite toplantısı tertip etmek için ısrar etmişti. İşte Zinovyev ve Kamenev yeni bir tarih saptanmasına karşı çıkarak daha önce saptanan tarihi iptal etmek için yukarıda anılan gerekçeleri kentin banliyösünde, Lessnoy'da, 16'sında yapılan bu konferansta formüle etmişlerdi.

Görüş ayrılıkları iki kat daha canlı bir şekilde yeniden ortaya çıktı. Milyutin şöyle düşünüyordu: "İlk darbeyi vurmaya hazır değildik... Bir başka perspektif ortaya çıktı: silahlı çatışma... Bu da büyüyor, ihtimal dahiline giriyor. Ve bu çatışmaya hazır olmalıyız. Ama bu perspektif ayaklanmadan farklı bir şey." Milyutin Zinovyev ve Kamenev'in daha net biçimde ileri sürdükleri savunmacı tutumda saf tutmuştu. Tüm parti tarihini yaşamış olan Petrogradlı eski işçi Schotmann kent konferansında ve Petrograd Komitesinde ve de Askerî Örgütte ruh hâlinin merkez komiteden daha az savaşçı olduğunu ileri sürüyordu. "Henüz yürüyüşe geçemeyiz, ama hazır olmalıyız." Lenin Milyutin ve Schotmann'ın güç dengesini kötümser değerlendirmelerine saldırıyordu: "Orduya karşı bir mücadele söz konusu değil, söz konusu olan ordunun bir kesiminin diğerine karşı mücadelesi... Olgular düşmandan daha fazla ağırlığımız olduğunu gösteriyor. Merkez komite neden işe girişemesin?"

Troçki toplantıda yoktu: o sıralarda Sovyete askerî devrim komitesinin tüzüğünü kabul ettiriyordu. Ama son günlerde Smolnıy'da kesin bir şekilde ortaya çıkan bakış açısı yakınlarda Troçki ve Antonov-Ovseyenko'yla omuz omuza Kuzey sovyetleri bölge konferansını idare etmiş olan Krılenko tarafından savunulmuştu. Krılenko kuşkusuz "su yeterince kaynadı" diye düşünüyordu; ayaklanma kararını ileri bir tarihe ertelemek "en büyük hatâ olur"du. Bununla beraber "kim başlatacak ne zaman başlatacak" konusunda Lenin'le aynı fikirde değildi. O an için ayaklanma gününü net bir şekilde saptamak akılcı değildi. "Fakat birliklerin tahliyesi meselesi asıl çatışmayı kışkırtacak gerekçeyi sunacak.. Bize karşı bir saldırı durumu olabilir, bundan yararlanabiliriz... Kimin başlatacağı konusunda endişeye kapılmak gereksiz, zaten başladı bile." Krılenko Askerî Devrim Komite-

sine ve garnizon konferansına temel görevi gören politikayı sunuyor ve ortaya koyuyordu. Ayaklanma da bilâhare bu yolu izledi.

Lenin Krılenko'nun sözlerine hiç bir karşılık vermedi: Petrograd'daki son altı günün canlı tablosu onun gözlerinin önünde cereyan etmemişti. Lenin savsaklamalardan çekiniyordu. Dikkati ayaklanmanın doğrudan hasımları üzerine çevrilmişti. Her türlü rezervi, her türlü alışıldık formülü, yeterince kesin olmayan her türlü cevabı gemilerini yakmış olan kişilerin gözüpekliğiyle kendisine karşı çıkan Zinovyev ve Kamenev'e verilen dolaylı bir destek olarak yorumlama eğilimindeydi. Kamenev şöyle diyordu: "Haftanın sonuçları şu an ayaklanma için elverişli verilerin bulunmadığını gösteriyor. Ayaklanma için aygıtımız yok; düşmanlarımızda, aygıt çok daha güçlü ve muhtemelen son hafta boyunca daha da güçlendi... Burada iki taktik birbirleriyle çekişiyor: fesat taktiği ile Rus devriminin aktif güçlerine güven taktiği." Oportünistler her zaman savaşılması gerekilen zamanda "aktif güçlere" güvenirler.

Lenin şu cevabı verdi: "Ayaklanmanın olgunlaştığını düşünüyorsak, fesattan bahsetmek gereksizdir. Eğer siyasî olarak, ayaklanma kaçınılmazsa, ayaklanmayı bir sanat olarak düşünmek gerekir." Çözümü şu veya bu yönde devrimin kaderini belirleyecek asıl, ilkesel tartışma işte bu hat üzerinde gelişiyordu. Bununla birlikte, merkez komitenin çoğunluğunu biraraya getiren Lenin'in genel akıl yürütme çerçevesinde ikincil, ama son derece önemli sorunlar ortaya çıkıyordu: olgunluğa erişmiş bir siyasî vaziyet temelinde ayaklanmaya nasıl gidilir? Politikadan ayaklanma tekniğine giden yolda hangi köprüyü tercih etmeli? Ve köprü üzerinde kitleleri nasıl yönlendirmeli?

Sol kanada mensup olan Yoffe 10 ekim tarihli kararı destekliyordu. Fakat bir noktada Lenin'e itirazda bulunuyordu: "şu an meselenin sadece teknik bir mesele olduğu doğru değil; şimdi bile ayaklanma meselesi siyasî açıdan ele alınmalıdır." Doğrusunu söylemek gerekirse, son hafta parti için, Sovyet için, kitleler için ayaklanmanın henüz basit bir teknik mesele hâline gelmediğini göstermişti. Tam da bu sebeple zaten 10'unda saptanan tarih korunamamıştı.

Lenin'in "tüm örgütleri ve tüm işçi ve askerleri çok yanlı ve güçlendirilmiş bir silahlı ayaklanma hazırlığına" çağıran yeni karar tasarısı üç çekimser ve Zinovyev ile Kamenev'in aleyhte oylarına karşılık, 20 oyla kabul edildi. Resmî tarihçiler bu rakamları muhalefetin boyutunun tümüyle ihmal edilebilir olduğunun kanıtı olarak görüyorlar. Ama meseleyi basitleştiriyorlar. Partinin derinliklerinde sola doğru itiş o denli şiddetliydi ki, ayaklanmanın hasımları açık açık konuşmaya cesaret edemiyorlar, iki kamp arasındaki ilkesel bölünme hattını silmenin kendileri için daha hayırlı olacağını düşünüyorlardı. Önceden saptanan tarihe rağmen, ayaklanma 16'sına dek gerçekleşmemişken, bilâhare "ayaklanmaya giden yolu" platonik biçimde izlemekle yetinmek mümkün değil miydi? Kalinin'in o kadar da tek başına kalmadığı aynı oturumda açıkça ortaya çıkmıştı. "Sovyetler Kongresindeki Bolşevik fraksiyona danışılmadan yapılacak gösteriler kabul edilemez" şeklindeki Zinovyev'in karar tasarısı üç çekimser, altı lehte oya karşılık, on beş karşı oyla reddedildi. İşte görüşlerin gerçek sınanması burada olmuştu; Merkez Komitenin karar tasarısının çok sayıdaki "taraftarı" gerçekte kararın Sovyetler Kongresine ve çoğunlukla ılımlı olan taşralı Bolşeviklerle yeni bir konferansa kadar ertelenmesini istiyorlardı. Bu sonuncular, çekimserlerle beraber, yirmi dört kişi içinde dokuz kişiydiler, yani üçte bir. Tabiatıyla henüz azınlıktaydılar, ama karargâh olarak kayda değerlerdi. Bu karargâhın iflah olmaz zaafı parti tabanında ve işçi sınıfı içinde hiç bir desteğinin bulunmamasıyla belirleniyordu.

Ertesi gün, Kamenev, Zinovyev'le anlaşmalı olarak, Gorkiy'in gazetesine evvelki gün kabul edilen karar tasarısı aleyhinde bir beyanat verdi. Kamenev şöyle diyordu: "Yalnız ben ve Zinovyev değil, çok sayıda pratisyen yoldaş da şu an, toplumsal güç dengesi veriyken, bağımsız olarak ve Sovyetler Kongresinden bir kaç gün önce silahlı bir ayaklanma inasiyatifini üzerimize almayı kabul edilemez, proletarya ve devrim için tehlikeli buluyoruz... Her şeyi önümüzdeki bir kaç gün içindeki ayaklanmaya oynamak bir umutsuzluk eylemidir. Oysa partimiz çok güçlüdür, önünde bu tür adımlar atmak için koca

bir gelecek var..." Oportünistler bu tür mücadelelere girmek için kendilerini her zaman "çok güçlü" hissederler.

Kamenev'in mektubu hiç kimsenin hakkında şaka yapma niyetinin olmadığı bir mesele üzerinde merkez komiteye gerçek bir savaş ilânıydı. Durum derhal son derece yakıcı bir karakter kazandı. Ortak bir siyasî kaynağı olan bir çok başka bireysel yan olayla karıştı. Petrograd Sovyetinin oturumunda, 18'inde, Troçki hasımların ortaya attığı soruya cevap olarak Sovyetin önümüzdeki günler için bir tarih saptamadığını, ama eğer bir tarih saptamak zorunda kalırsa, işçilerle askerlerin tek bir vücut olarak yürüyeceklerini ilân etti. Büroda Troçki'nin komşusu olan Kamenev kısa bir açıklama yapmak üzere hemen ayağa kalktı. Troçki görünürde savunmacı bir formülle saldırı politikasını hukukî yönden kamufle ederken, Kamenev kendisiyle radikal bir anlaşmazlık içinde olduğu Troçki'nin formülünü taban tabana zıt bir politikayı kamufle etmekte kullanmaya kalkıştı.

Kamenev'in manevrasınının etkisini ortadan kaldırmak için Troçki aynı gün Tüm Rusya Fabrika ve İşyerleri Konferansındaki bir raporunda şöyle diyordu: "İç savaş kaçınılmaz. Yalnızca onu en az kanlı, en az acılı bir tarzda örgütlemek gerek. Bu savsaklamalar ve duraksamalarla değil, yalnızca iktidarın fethi için inatçı ve cesur bir mücadeleyle mümkün." Savsaklamalar deyişi, herkesin de anladığı gibi, Zinovyev, Kamenev ve onların görüşlerini paylaşanları hedef alıyordu.

Öte yandan, Kamenev'in Sovyetteki beyanatı Troçki tarafından en yakın merkez komite oturumunda sorgulandı. Bu arada, ayaklanmaya karşı ajitasyonda rahat davranabilmek için Kamenev merkez komiteye istifasını vermişti. Mesele onun yokluğunda tartışıldı. Troçki "yaratılan durum hiç bir şekilde hoşgörülebilir değildir" demekte ısrar ediyordu ve Kamenev'in istifasının kabulünü öneriyordu.[1]

Troçki'nin önerisini destekleyen Sverdlov, Lenin'in Zinovyev ile Kamenev'i Gorkiy'in gazetesinde görüş serdetmeleri nedeniyle "Streikbrecher" [grev kırıcı] olarak nitelediği ve partiden ihraç edilmelerini talep ettiği bir mektubunu alenen okudu. Lenin şöyle yazıyordu:

"Kamenev'in Petrograd Sovyetinin oturumundaki numarası büyük bir kurnazlık; şu işe bakın ki, Troçki'nin görüşleriyle tümüyle hemfikir olduğunu söylüyor. Fakat Troçki'nin düşmanın önünde söylediklerinden fazlasını *söyleyemeyeceğini*, buna hakkının olmadığını kavramak o kadar mı zor? Bir silahlı ayaklanmanın gerekliliği, bunun tümüyle olgunlaştığı, her bakımdan hazırlanması gerektiği üzerine kararın kamuya açık beyanatlarda yalnızca suçu değil, inisyatifi de düşmanın üzerine atmayı *zorunlu kıldığını* anlamak o kadar mı zor... Kamenev'in yaptığı numara tam bir üçkağıttır."

Öfkeli protestosunu Sverdlov aracılığıyla gönderdiğinde Lenin'in, Zinovyev'in merkezî yayın organının redaksiyonuna bir mektupla şu beyanatı yaptığından henüz haberi yoktu: o, Zinovyev "Lenin'in tartıştığından çok uzak" görüşlere sahipti; o, Zinovyev, "dün Troçki tarafından Petrograd Sovyetinde yapılan beyanatla uyuşuyordu." Bir üçüncü ayaklanma hasmı, Lunaçarskiy de basında aynı anlayışla görüş bildiriyordu. Bu alçakça kafa karıştırıcılığına ek olarak, 20'sinde, merkez komite toplantısının arifesinde merkezî yayın organında basılan Zinovyev'in mektubu yayın kurulunun sempatisini ifade eden bir not eşliğinde çıkmıştı: "Kendi payımıza, Zinovyev'in beyanatı (Kamenev'in Sovyette yaptığı beyanat gibi) sayesinde, sorunun çözülmüş addedileceği umudunu ifade ederiz. Lenin'in makalesindeki sert üslûp özde bir şey değiştirmiyor, biz eski görüşümüzü koruyo-

1. 1929'da yayınlanan 1917 yılına ait merkez komite tutanaklarında Troçki'nin Sovyetteki beyanatı yapmaya "Kamenev tarafından zorlandığını" ileri sürdüğü yazılıdır. Burada ya sözler açıkça yanlış kayda geçirilmiştir ya da daha sonraki düzeltide yanlışlık vardır. Troçki'nin beyanatının aydınlatılmaya muhtaç bir tarafı yoktu: bizzat olayların sonucuydu. İlginç bir rastlantıyla, tamamen Lenin'i destekleyen Moskova bölge komitesi aynı gün, 18'inde, bir Moskova gazetesinde hemen hemen kelime kelime Troçki'nin formülünü iktibas eden bir beyanat yayınlamak zorunda kalmıştı: "Biz küçük bir fesatçılar partisi değiliz ve gösterilerimizin tarihlerini gizlice saptamayız...Yürüyüşe karar verdiğimizde, bunu basınımızda söyleriz..." Düşmanların direkt sorularına başka türlü cevap verilemezdi. Fakat Troçki'nin beyanatı Kamenev'in zoruyla verilmedi ve verilemezdi de. Bu beyanat Kamenev'in sözde dayanışmasıyla bilinçli olarak uyuşur tarzda ve Troçki'nin i'lerin üzerine zorunlu noktaları koyamayacağı koşullarda verilmişti.

ruz." Bu yeni bir arkadan, hiç beklenmeyen bir yandan hançerlenmeydi. Zinovyev ve Kamenev düşman basında merkez komitenin ayaklanmaya dair kararına açıkça karşı çıkan bir ajitasyon yaparlarken, merkezî yayın organı Lenin'in makalesindeki "sert üslûbu" kınıyordu ve "özde" Zinovyev ve Kamenev'le görüş birliğinde olduğunu ilân ediyordu. Sanki o sırada ayaklanmadan daha "özlü" bir mesele varmış gibi! Kısa tutanaklara göre, Troçki Merkez Komite oturumunda "Zinovyev ve Kamenev'in mektuplarının ve de redaksiyonun notunun kabul edilemez olduğunu" beyan etti. Sverdlov bu protestoyu destekledi.

Stalin ve Sokolnikov yayın kurulunda yer alıyorlardı. Tutanaklar şöyle diyor: "Sokolnikov Zinovyev ve Kamenev'in mektubu konusundaki yayın kurulu beyanatında bir dahli olmadığını ve bu beyanatın yanlış olduğunu söylüyor." Yayın kurulunun bir diğer üyesine ve merkez komitenin çoğunluğuna karşı, en kritik anda, ayaklanmadan dört gün önce, bir sempati beyanıyla Kamenev ve Zinovyev'i destekleyenin kişisel olarak Stalin olduğu ortaya çıkıyor. Buna karşı öfke muazzamdı.

Stalin "içinde bulunduğumuz durumun çok çelişik" olduğunu öne sürerek Kamenev'in istifasının kabulüne karşı çıktı, yani ayaklanmaya karşı görüş bildiren merkez komite üyelerinin zihinlerindeki yaygın kafa karışıklığını savunmayı üstlendi. Üçe karşı beş oyla Kamenev'in istifası kabul edildi. Yine Stalin'e karşı altı oyla Kamenev ve Zinovyev'in merkez komiteye karşı bir mücadele sürdürmelerini yasaklayan bir karar kabul edildi. Tutanaklar şöyle diyor: "Stalin yayın kurulundan ayrıldığını açıkladı." Zaten sarpa sarmış olan durumu daha da ağırlaştırmamak için merkez komite Stalin'in istifasını reddetti.

Stalin'in tutumu etrafında yaratılan efsanenin ışığında açıklanması zor gibi gelebilir; gerçekte, tümüyle zihinsel olgunlaşmasını ve siyasî yöntemlerine uygun düşüyordu. Büyük sorunlar karşısında, Stalin Kamenev gibi karakter yoksunluğundan değil, ama dar görüşlere sahip olduğundan ve yaratıcı hayal gücünden yoksun oluşundan

dolayı her zaman geri çekilirdi. Şüpheci bir temkinlilik, büyük karar ve derin uyuşmazlık anlarında, onu kutuya çekilip beklemeye ve mümkünse her iki muhtemel sonuca göre kendini garantiye almaya zorlardı. Stalin Lenin'le beraber ayaklanma lehinde oy kullanıyordu. Zinovyev ve Kamenev açıkça ayaklanmaya karşı mücadele ediyorlardı. Ama, Lenin'in eleştirisindeki "sert üslûp" bir tarafa bırakılırsa, "özde eski görüşler korunuyordu." Stalin notunu araya akılsızlıktan sokuşturmamıştı: tersine, koşulları ve sözcükleri dikkatlice tartıyordu. Ama 20 ekimde, ayaklanmanın hasımlarının tarafına geçmek üzere köprüleri geri dönüşsüz bir şekilde atmanın mümkün olduğuna inanmıyordu.

Orijinallerine göre değil, Stalinci bir kançılaryada hazırlanan resmî metne göre alıntılamak zorunda kaldığımız tutanaklar yalnızca Bolşevik merkez komitedeki şahsiyetlerin gerçek tutumlarını göstermekle kalmıyor, kısalığına ve kuruluğuna rağmen, parti yönetiminin gerçek panoramasını da olduğu gibi gözler önüne seriyor: tüm iç çelişkileri ve kaçınılmaz bireysel yalpalamalarıyla birlikte. Yalnızca bütün olarak tarih değil, en yaman devrimler de insanlığa özgü niteliklerden uzak olmayan insan tarafından yapılır. Bu yapılan işin önemini azaltır mı?

Napolyon'un en parlak başarıları ekrana yansıtılsa, film bize kimi mareşallerin dehası, çapı, yaratıcılıkları, kahramanlıkları, kararlılıklarıyla birlikte, harita okumayı dahi bilmeyen generallerin hatâlarını, subayların sersemliklerini, koca koca birliklerin içine düştükleri paniği ve korkuyu da gösterirdi. Bu gerçekçi belge olsa olsa Napolyon'un ordusunun efsanevî otomatlardan değil, iki yüzyılın dönemecinde yetişmiş kanlı canlı Fransızlardan oluştuğunu kanıtlardı. Ve insanî zaaflar tablosu yalnızca bütünün şaşaasının daha canlı bir şekilde altını çizerdi.

Olay olup bittikten sonra devrimin teorisini yapmak daha gerçekleşmeden evvel onunla özdeşleşmekten çok daha kolaydır. Ayaklanmanın yaklaşması kaçınılmaz olarak ayaklanmacı partilerde krizlere yol açmıştır ve açacaktır. Tarihin şimdiye tanıdığı en iyi pişmiş ve en

devrimci partinin deneyimi de buna tanıklık eder. Asıl çarpışmadan bir kaç gün evvel Lenin'in partiden en yakın ve en gözde iki tilmizinin ihracını talep etmek zorunda kalışını belirtmek bile yeterlidir. Çatışmayı daha sonraları kişisel karakterle ilgili "rastlantısal olaylara" indirgeme çabaları parti geçmişinin bir tür katıksızca kilisevari idealleştirilmesinden kaynaklanır. Nasıl Lenin herkesten daha tam ve kararlı biçimde 1917 sonbaharında ayaklanmanın nesnel zorunluluğu ve kitlelerin ayaklanmaya doğru yönelen iradesini ifade etmişse, Zinovyev ile Kamenev de başkalarından daha açıkça partinin engellemeci eğilimlerini, kararsızlık anlayışını, küçük burjuvalarla ilişkilerin etkisini ve yönetici sınıfların baskısını cisimleştiriyorlardı.

Yalnızca ekim ayında Bolşevik parti yönetiminin bağrında cereyan eden tüm konferansların, çatışmaların, özel tartışmaların zabıtları tutulsaydı, gelecek nesiller ayaklanma için gerekli gözüpekliğin partinin üst kesimlerinde nasıl yoğun bir iç mücadeleden geçerek oluştuğunu saptayabilirlerdi. Zabıtlar aynı zamanda, bir devrimci partinin ne denli iç demokrasiye ihtiyacı olduğunu gösterirdi: mücadele arzusu soğuk formüllerle yaratılmaz ve yukarıdan dikte edilmez, onu her seferinde yenilemek ve süzgeçten geçirmek gerekir.

Stalin 1924'te elinizdeki eserin yazarının "bir proleter devrimin temel aracı partidir" şeklindeki bir ifadesini alarak şöyle soruyordu: " 'temel aracı' bir şeye yaramıyorsa devrimimiz nasıl başarılı olabildi?" İroni bu ilkel sözdeki yanlışlığı gizleyemiyor. Kilisenin tasvir ettiği şekliyle azizler ile azizlik adaylarının temsil ettikleri şekliyle şeytanlar arasında gerçek insanlar bulunurlar: tarihi onlar yaparlar. Bolşevik partinin ne derece pişmiş bir deneyim sahibi olduğu görüş ayrılıklarının, duraksamaların ve hattâ sarsıntıların bulunmamasından değil, en zor şartlarda dahi, gerektiği zamanda iç krizlerden kurtulabilmesinden ve olaylara belirleyici bir müdahale yapma imkânını yaratabilmesinden belli oluyordu. Bu, partinin, bütününde, devrim için tümüyle uygun bir araç olduğu anlamına geliyordu.

Reformist bir parti ıslah etmeye çalıştığı rejimin temellerini pratikte sarsılmaz kabul eder. Böylelikle de, kaçınılmaz olarak, kendini yö-

netici sınıfın fikirlerine ve ahlâkına tabi kılar. Proletaryanın omurgası üzerinde yükselen sosyal demokrasi yalnızca ikinci sınıf bir burjuva parti olmuştur. Bolşevizm bireysel varoluş koşullarını, fikirlerini ve ahlâkî yargılarını çağdaş toplumla uyumsuz tarihî emellerine tabi kılan gerçek devrimci tipi yaratmıştır. Parti içinde burjuva ideolojisi karşısındaki onsuz olmaz mesafe, esinleyicisi Lenin olan gözüpek bir uzlaşmazlık sayesinde korunabilmiştir. Lenin küçük burjuva ortamın parti ile resmî kamuoyu arasında yarattığı bağları ince bir çalışmayla ayıklamayı hiç bırakmamıştır. Aynı zamanda Lenin partiye yükselen sınıfın düşüncesi ve duygularına dayalı olarak kendi kamuoyunu oluşturmasını öğretmiştir. Böylece, ayıklama ve eğitimle, sürekli bir mücadele içinde, Bolşevik parti yalnızca siyasî çevresini değil, burjuva kamuoyundan bağımsız ve ona taban tabana zıt olan ahlâkî çevresini de yaratmıştır. Bolşeviklere kendi saflarındaki tereddütleri aşma ve o olmadan Ekim Devriminin imkânsız olacağı cesur kararlılığı gösterme izni veren de yalnızca buydu.

6. Ayaklanma Sanatı

İnsanlar devrimi de savaş yaptıkları gibi istemiye istemiye yaparlar. Fark şuradadır: bir savaşta, belirleyici rol zorlamadadır; devrimdeyse, koşullarınki hariç, zorlama yoktur. Devrim başka yol kalmadığı zaman meydana gelir. Olaylar silsilesindeki bir doruk gibi devrimin üzerinde yükselen ayaklanma, tıpkı bütününde devrim gibi, keyfî olarak kışkırtılamaz. Kitleler nihaî taarruza geçmeye karar vermezden önce bir çok kez saldırırlar ve geri çekilirler.

Fesat, çoğunluğun kendiliğinden hareketi karşısında bir azınlığın danışıklı girişimi olarak genelde ayaklanmaya karşıttır. Gerçekten de, ulusun başına geçmeye yönelen bir sınıfın eserinden başka bir şey olamayacak olan muzaffer bir ayaklanma tarihî anlamı ve yöntemleri itibariyle, kitlelerin gıyabında eyleme geçen fesat ehlinin darbesinden tümüyle farklıdır.

Aslında, tüm sınıflı toplumlarda, yarıklar içinde bir komplo inşa edilebilmesi için yeterince çelişki vardır. Bununla beraber, tarih tecrübesi yine de fesat politikasının sürekli olarak besleneceği bir şeyler bulabilmesi için toplumun belli bir derecede hasta olması gerektiğini —İspanya'da, Portekiz'de, Güney Amerika'da olduğu gibi— kanıtlıyor. Saf hâlde, fesat, zafer kazandığı durumda dahi, iktidara ancak aynı sınıfın başka kliklerini geçirebilir ya da daha azını, sadece devlet adamlarını değiştirebilir. Bir toplumsal rejimin bir diğeri üzerindeki zaferi tarihte ancak kitlelerin bir ayaklanmasıyla mümkün olmuştur. Periyodik komplolar çoğu zaman toplumun çöküntüye uğraması ve kokuşmasının bir ifadesiyken, halk ayaklanması, buna karşılık, genelde ulusun eski dengesini bozan yeni bir evrimin sonucunda zuhur eder. Güney Amerika cumhuriyetlerindeki kronik "devrimler"in sürekli devrimle bir alâkası yoktur; tersine, belli bir anlamda, bunlar tümden karşıtlardır.

Bununla beraber, bu söylediğimiz halk ayaklanması ile fesatın her koşulda birbirini dışladığı anlamına gelmez. Bir fesat öğesi, şu veya bu ölçüde, hemen her zaman ayaklanmaya dahildir. Devrimin tarihî bakımdan koşullanmış bir aşaması olan kitlelerin ayaklanması hiçbir zaman katıksız biçimde kendiliğinden gerçekleşmez. Katılımcıların çoğunluğu için ansızın patlak verdiği hâlde bile, ayaklanmacıların içinde hayatın zorluklarından bir çıkış yolu buldukları fikirler tarafından olgunlaştırılmıştır. Kitlelerin bir ayaklanması dahi öngörülebilir ve hazırlanabilir. Önceden örgütlenebilir. Bu durumda, komplo ayaklanmaya tabi kılınmıştır, ona hizmet eder, gidişatını kolaylaştırır, zaferini hızlandırır. Devrimci bir hareketin siyasî düzeyi ne kadar yüksek, önderliği ne kadar ciddiyse, halk ayaklanmasında fesatın işgal ettiği yer de o kadar büyüktür.

Hem birbiriyle karşı karşıya getiren hem de birbirini tamamlayan ayaklanma ile fesat arasındaki ilişkiyi doğru anlamak elzemdir. Zira marksist literatürde "fesat" sözcüğünün kullanımının dahi çelişik bir yanı vardır; yani inisyatif alan bir azınlığın bağımsız girişimi mi yoksa çoğunluk ayaklanmasının azınlık tarafından hazırlanması mı söz konusudur?

Doğru, tarih bazı koşullarda halk ayaklanmasının komplosuz da galip gelebileceğinin kanıtlarını sunar. Genel bir başkaldırının, çeşitli protestoların, gösterilerin, grevlerin, sokak çatışmalarının "kendiliğinden" bir itişiyle zuhur eden ayaklanma ordunun bir kesimini harekete geçirebilir, düşman kuvvetlerini felçleştirebilir ve eski iktidarı devirebilir. Belli bir dereceye kadar şubat 1917'de Rusya'da olan buydu. 1918 sonbaharında Alman ve Avusturo-Macar devrimlerinin gelişiminde de az çok aynı tabloyla karşılaşırız. Bu iki durumda da, isyancıların başında ayaklanmanın çıkarları ve emellerine derinlemesine nüfuz etmiş bir partinin bulunmaması ölçüsünde, ayaklanmanın zaferi kaçınılmaz olarak iktidarı son dakikaya kadar ayaklanmaya karşı çıkmış olan partilerin eline verecekti.

Eski iktidarı devirmek başka şeydir, iktidarı ele almak başka. Bir devrimde, burjuvazi iktidarı devrimci olduğundan değil, ama burju-

vazi olduğundan ele geçirebilir: elinde mülkiyet, eğitim, basın, taraftar ağı, bir kurumlar hiyerarşisi vardır. Ama proletarya için durum bambaşkadır: eşyanın tabiatına uygun olarak toplumsal imtiyazlardan yoksun olan isyankâr proletarya ancak gölgesine, bütünlüğüne, kadrolarına, kurmayına güvenebilir.

Bir demirci nasıl kızgın demiri çıplak eliyle tutamazsa, proletarya da çıplak elleriyle iktidarı ele geçiremez: ona bu görev için biçilmiş bir örgüt gerekir. Kitlelerin ayaklanmasıyla fesatın kombinasyonu, komplonun ayaklanmaya tabi oluşu, ayaklanmanın fesat aracılığıyla örgütlenmesi Marx ve Engels'in "ayaklanma sanatı" tabir ettikleri devrimci politikanın karmaşık ve ağır sorumluluklar alanını oluşturur. Bu kitlelerin doğru bir genel idaresini, değişen durumlar karşısında yön değiştirme esnekliğini, düşünülmüş bir taarruz planını, teknik hazırlıkta temkinlilik ve darbeyi vurmak konusunda cesaret gerektirir.

Tarihçiler ve siyaset adamları genellikle, eski rejime karşı düşmanlıkla birleşmiş, ama açık bir hedefi, buna uygun hazırlanmış mücadele yöntemleri veya bilinçli bir şekilde zafere götüren önderliği olmayan kitlelerin hareketini *kendiliğinden güçlerin ayaklanması* olarak adlandırırlar. Kendiliğinden güçlerin ayaklanması resmî tarihçiler, en azından demokratlar tarafından lûtfen, sorumluluğunu eski rejimin taşıdığı kaçınılmaz bir felâket olarak kabul edilir. Bu bağışlayıcı tavrın gerçek sebebi, "kendiliğinden" güçlerin ayaklanmasının burjuva rejimin çerçevesini aşamamasında yatar.

Sosyal demokrasi de aynı yoldan yürür: tıpkı yer sarsıntılarını, volkanik patlamaları, güneş tutulmalarını ve veba salgınlarını reddetmediği gibi, toplumsal bir felâket olarak devrimi de genel olarak reddetmez. Onun "Blanqui'cilik" ya da daha da kötüsü, Bolşevizm olarak reddettiği şey, bilinçli ayaklanma hazırlığı, plan, fesattır. Bir başka ifadeyle, sosyal demokrasi iktidarı burjuvazinin eline veren darbeleri onaylamaya hazırdır —kuşkusuz *ex post facto**—, ama aynı

*Olay olup bittikten sonra [ç.n.].

zamanda iktidarı proletaryaya devredebilecek yegâne yöntemleri uzlaşmazlıkla mahkûm eder. Yalancı bir nesnellik kılıfı altında kapitalist toplumun savunulması politikası saklıdır.

İçinde yer aldığı veya tanık olduğu sayısız ayaklanmanın başarısızlıkları üzerindeki gözlemlerine ve düşüncelerine dayalı olarak Auguste Blanqui, onlar olmazsa ayaklanmanın başarısının son derece zor, hattâ imkânsız olduğu bir dizi taktik kural çıkarsaması yaptı. Blanqui münasip zamanda düzenli devrimci birlikler kurulmasını, bunların merkezî olarak yönetilmesini, cephane bakımından iyi beslenilmelerini, yapımları önceden düşünülmüş ve rastgele değil, sistematik biçimde savunulacak barikatların mekânda iyi hesaplanmış bir şekilde dağıtılmasını gerekli buluyordu. Ayaklanmanın askerî sorunlarıyla ilgili tüm bu kurallar, tabiatıyla, toplumsal koşullar ve askerî teknikteki değişmelerle kaçınılmaz olarak değişikliğe uğrarlar; ama kendi başlarına hiç de, Almanların "Putschism" veya devrimci "maceracılık" diye adlandırdıkları anlamda "Blanqui'cilik" değillerdir.

Ayaklanma bir sanattır ve bütün sanatlarda olduğu gibi yasaları vardır. Blanqui'nin kuralları devrimci savaş realizminin gerekleriydi. Blanqui'nin hatâsı pozitif teoreminde değil, negatif teoreminde yatıyordu. Taktik yetersizliğin ayaklanmayı başarısızlığa uğratmasından Blanqui ayaklanma taktiğinin kurallarına uyulmasının kendi başına zaferi sağlamaya yeteceği sonucunu çıkartıyordu. İşte Blanqui'ciliği Marksizmle karşı karşıya getireceğimiz asıl yer burasıdır. Fesat ayaklanmanın yerini tutamaz. Ne kadar iyi organize olursa olsun, proletaryanın aktif bir azınlığı ülkenin genel durumundan bağımsız olarak iktidarı ele geçiremez: bu noktada, Blanqui'cilik tarih tarafından mahkûm edilmiştir. Ama yalnızca bu noktada. Pozitif teorem tüm gücünü korur. İktidarın fethi için, proletaryanın kendiliğinden güçlerin ayaklanmasından daha fazlasına ihtiyacı vardır. Ona buna uygun bir örgüt, bir plan, fesat gerekir. İşte Lenin sorunu böyle ortaya koymuştu.

Barikat fetişizmine karşı Engels'in eleştirisi genel tekniğin ve askerî tekniğin evrimine dayanıyordu. Blanqui'ciliğin ayaklanma takti-

ği eski Paris'in, yarı yarıya zanaatkârlardan kurulu bir proletaryanın karakterine, dar sokaklara ve Louis-Philippe'in askerî sistemine cevap veriyordu. İlke olarak, Blanqui'ciliğin hatâsı devrimi ayaklanmayla özdeşleştirmesinde yatıyordu. Blanqui'ciliğin teknik hatâsı ayaklanmayı barikatla özdeşleştirmesinde yatıyordu. Marksist eleştiri bu iki hatâya karşı yönelmiştir. Blanqui'cilikle hemfikir olarak, ayaklanmanın bir sanat olduğunu düşünen Engels yalnızca ayaklanmanın devrim ve barikatın da ayaklanmanın içindeki ikincil konumunu keşfediyordu. Engels'in eleştirisinin Hohenzollern'lerin sansürünün yardımıyla Alman sosyal demokrasisinin dar kafalı önderlerinin bir zamanlar kanıtlamaya çalıştıkları gibi, saf parlamentoculuk lehine devrimci yöntemlerin reddedilmesiyle hiç bir ortak noktası yoktu. Engels'e göre, barikat meselesi ayaklanmanın teknik unsurlarından sadece biriydi. Oysa, reformistler, barikatın belirleyici bir değerinin olduğunun reddedilmesinden genel olarak devrimci şiddetin reddedilmesi sonucuna varmaya çalışıyorlardı. Bu tıpkı gelecekteki savaşta siperin öneminin muhtemelen azalacağından militarizmin çöküşü sonucunu çıkartmaya benzer.

Yardımı sayesinde proletaryanın yalnızca eski rejimi devirmekle kalmayıp onun yerine de geçeceği örgütlenme tarzı sovyetlerdir. Daha sonraları bir tarihî deneyim işi olarak ortaya çıkan şey, Ekim ayaklanmasına kadar, daha önceki 1905 deneyimine dayalı olarak öne sürülen bir kuramsal öngörüydü sadece. Sovyetler kitlelerin ayaklanmaya hazırlık organları, ayaklanma organları ve zaferden sonra da iktidar organlarıdır.

Bununla birlikte, sovyetler kendi başlarına sorunu çözmezler. Programa ve önderliğe göre, farklı amaçlara hizmet ederler. Sovyetlere programı parti verir. Sovyetler bir devrim koşullarında —devrimci durum haricinde hemen hemen imkânsızdırlar— tümüyle geri, pasif ya da demoralize tabakaları haricinde tüm sınıfı temsil ederlerken, devrimci parti sınıfın başını çeker. İktidarın fethi sorunu ancak partinin sovyetlerle veya az çok sovyetlere denk başka kitle örgütleriyle kombinasyonuyla çözüme kavuşabilir.

Başını bir devrimci partinin çektiği sovyet bilinçli olarak ve uygun zamanda iktidarı ele geçirmeye yönelir. Siyasî durumdaki değişmelere ve kitlelerin ruh hâline kendini uydurarak ayaklanmanın sacayaklarını hazırlar, şok müfrezelerini amaç birliği etrafında toplar, taarruz ve nihaî saldırı planını önceden hazırlar. Bu da kitlelerin ayaklanmasına örgütlü fesatın sokulması anlamına gelir.

Bolşevikler Ekim ayaklanmasından uzun süre önce birçok kez hasımları tarafından kendilerine yöneltilen fesatçılık ve Blanqui'cilik suçlamalarını çürütmek zorunda kalmışlardır. Oysa hiç kimse katıksız fesat sistemine karşı Lenin kadar uzlaşmaz bir mücadele yürütmemiştir. Uluslararası sosyal demokrasinin oportünistleri bir çok kez, *intelligentsiya*nın maceracı bireyciliğine karşı kitlelerin ayaklanmasına götüren yolu öne çıkaran Bolşeviklerin sarsılmaz eleştirisine karşı çıkarak, Sosyal-Devrimcilerin çarlığın ajanlarına karşı eski bireysel terör taktiğini himayeleri altına almışlardı. Fakat her türlü Blanqui'cilik ve anarşizm çeşitini reddeden Lenin bir an bile kitlelerin "kutsal" kendiliğinden gücü önünde boyun eğmemişti. O başkalarından daha önce ve daha derinlemesine devrimin nesnel ve öznel etmenleri arasındaki, kendiliğinden güçlerin hareketiyle parti politikası arasındaki, halk kitleleriyle ileri sınıf arasındaki, proletaryayla öncüsü arasındaki, sovyetlerle parti arasındaki, ayaklanmayla fesat arasındaki ilişki üzerinde düşünmüştü.

Fakat keyfine göre bir ayaklanma kışkırtılamayacağı ve zafer için aynı zamanda, uygun zamanda ayaklanmayı örgütlemenin de gerekli olduğu doğruysa, o zaman devrimci önderliğin önüne doğru teşhis sorunu çıkar: münasip zamanda, yükselen ayaklanmayı bir fesatla tamamlayacak şekilde kavramak. Bir doğumda ebenin müdahalesi, her ne kadar bu imge çok kereler kötüye kullanılmışsa da, kendiliğinden bir sürece müdahalenin hâlâ en canlı örneklenmesidir. Herzen bir zamanlar dostu Bakunin'i tüm devrimci girişimlerinde sürekli olarak gebeliğin ikinci ayını dokuzuncu aymış gibi ele almakla suçluyordu. Şubatta, doğum tarihi meselesi, ayaklanma "beklenmedik bir biçimde", bir merkezden yönetilmeksizin patlak verdiği ölçüde, hemen

hiç sorun olmadı. Ama tam da bu nedenle iktidar ayaklanmayı yapanlara değil, onu frenleyenlere geçti. Yeni ayaklanmada durum tümüyle değişikti: o bilinçli olarak Bolşevikler tarafından hazırlanmıştı. Taarruz işaretini vermek için uygun zamanı yakalama sorunu dolayısıyla Bolşevik genelkurmaya aitti.

"Zaman" sözcüğü burada belirli bir gün ve saat gibi kelimesi kelimesine anlaşılmamalı: doğumlarda bile, doğa, sınırları yalnızca ebelik sanatını değil, miras hukukunun kazuistiğini* de ilgilendiren kayda değer zaman fasılaları sunar. Bir ayaklanma kışkırtma girişiminin kaçınılmaz olarak prematüre kalacağı ve devrimci bir düşüğe yol açacağı zaman ile uygun anın artık geri dönüşsüz bir şekilde yitirildiğinin düşünüldüğü zaman arasında ayaklanmanın az çok başarıyla gerçekleşebileceği belli bir devrimci dönem —bir kaç hafta, bazen bir kaç ay süren— vardır. Bu görece kısa dönemi ayırdetmek ve sonra da nihaî darbeyi vurmak için gün ve saat anlamında belirli bir zaman tayin etmek devrimci önderlik için sorumluluğu en ağır görevdir. Devrimci politikayı ayaklanma tekniğine bağladığı için, haklı olarak bunu düğüm sorun olarak adlandırabiliriz. Ayaklanmanın da, tıpkı savaş gibi, siyasetin başka yollarla sürdürülmesi olduğunu hatırlatmaya gerek var mı?

Sezgi ve tecrübe, tıpkı diğer yaratıcı sanat dallarında olduğu gibi, devrimci bir önderlik için de gereklidir. Ama bu yetersizdir. Üfürükçünün sanatı da başarılı bir şekilde sezgi ve tecrübeye dayanabilir. Bununla birlikte, siyasî şifacının sanatı ancak rutinin hâkim olduğu çağlar ve dönemler için geçerlidir. Büyük tarihî dönemeçler dönemi üfürükçünün sanatını icra etmesine izin vermez. Kaynağını sezgiden alsa da, tecrübe ona yetmez. Program ve sloganların Çin gölgelerinin gerisinde toplumsal bedenlerin gerçek hareketini bulup ortaya çıkaracak materyalist bir yöntem lâzımdır.

Bir devrimin aslî öncülleri varolan toplumsal rejimin ulusun gelişmesinin temel sorunlarını çözmekten aciz oluşunda yatar. Bununla

*Kazuistik, ahlâkî sorunlarla uğraşan ve etik kurallarla vicdan meselelerini çözmeye çalışan teoloji kolu [ç.n.].

birlikte, devrim ancak toplumun bileşiminde tarihin koyduğu sorunları çözmek üzere ulusun başına geçebilecek yeni bir sınıfın bulunması durumunda mümkün olur. Devrimin hazırlanması süreci ekonominin ve sınıfların çelişkilerinden kaynaklanan nesnel görevlerin kanlı canlı insan kitlelerinin bilincinde kendine bir yer açmasından, bu bilincin veçhelerini değiştirmesinden ve yeni siyasî güç dengeleri yaratmasından oluşur.

Yönetici sınıfların ülkeyi açmazdan çıkartmaktaki açık aczlerinin neticesinde kendilerine güvenlerini yitirirler, eski partiler bölünürler, gruplar ve klikler arasında kıyasıya bir mücadele başlar, umutlar mucizeye veya keramet sahibine bağlanır. Tüm bunlar pasif de olsa, son derece önemli olan, ayaklanmanın siyasî öncüllerinden birini oluşturur.

Kurulu düzene karşı korkunç bir husumet ve ülkeyi düzlüğe çıkartmak için en kahramanca çabaları tehlikeye atma, kurbanlar verme arzusu; ayaklanmanın başlıca taktik öncülünü oluşturan devrimci sınıfın yeni siyasî bilinci budur.

Bununla birlikte, iki temel kamp —büyük mülk sahipleri ve proletarya— bütün olarak tüm ulusu temsil etmezler. Bunların arasına iktisadî ve siyasî prizmanın tüm renklerini sunan küçük burjuvazinin geniş tabakaları sokulmuştur. Ara tabakaların huzursuzluğu, yönetici sınıfın izlediği politika karşısındaki hayal kırıklıkları, sabırsızlıkları ve isyanları, proletaryanın gözüpek bir şekilde devrimci inisyatifini desteklemeye meyletmeleri, küçük burjuvazinin üst kesimlerini nötralize ettiği ölçüde kısmen pasif, tabanı işçilerle omuz omuza bir doğrudan mücadeleye sürüklediği ölçüde kısmen aktif olan, ayaklanmanın üçüncü siyasî koşulunu oluştururlar.

Bu öncüllerin karşılıklı koşulluluğu aşikâr: proletarya ne kadar kararlı ve kendine güvenli hareket ederse ve ara sınıfları harekete geçirme imkânına sahipse, egemen sınıf da o kadar tecrit olur ve moral bozukluğu da o denli şiddet kazanır. Ve yöneticilerin bölünmeleri devrimci sınıfın değirmenine su taşır.

Proletarya ayaklanma için kaçınılmaz olan kendi güçlerine güven

yaratmayı ancak karşısında açık bir perspektif bulunursa, kendi lehine değişen güç dengesini aktif biçimde doğrulama imkânına kavuşursa, üstünde zeki, sağlam ve gözüpek bir önderlik bulunduğunu hissederse sağlayabilir. Bu da bizi sayıca sonuncu ama önem bakımından öyle olmayan, iktidarın fethi koşuluna götürür: sınıfın sıkı biçimde birleşmiş ve badirelerden geçmiş öncüsü olarak devrimci parti.

Hem iç hem de uluslararası tarihî koşulların uygun bir bileşimi sayesinde, Rus proletaryası başında siyasî açıklığa istisnaî derecede yetenekli ve eşsiz bir devrimci deneyime sahip bir parti buldu. Genç ve sayıca kalabalık olmayan bir sınıfa görülmedik çapta bir tarihî görevi başarmaya işte yalnızca bu imkân verdi. Genel olarak, tarihin — Paris Komünü, 1918 Alman ve Avusturya devrimi, 1919 Macaristan ve Bavyera sovyetleri, 1919 İtalyan devrimi, 1923 Alman krizi, 1925-1927 yıllarındaki Çin devrimi, 1931 İspanyol devrimi— de tanık olduğu gibi, koşullar zincirindeki en zayıf halka şimdiye dek partininki olmuştur. İşçi sınıfı için en zoru tarihî görevlerinin çapına uygun bir devrimci örgüt yaratmaktır. En eski ve en uygar ülkelerde, devrimci öncüyü zayıflatmak ve bölmek için muazzam güçler çalışıyor. Bu çalışmanın önemli bir kısmı sosyal demokrasinin "Blanqui'ciliğe —Marksizmin devrimci özünü kastederek oluşturulan bir adlandırma— karşı mücadelesinde yapılır.

Büyük toplumsal ve siyasî krizler ne denli çok olsalar da, başarılı ve istikrarlı bir proleter ayaklanma için tüm onsuz olmaz koşulların biraraya gelmesi tarihte şimdiye dek ancak bir kere görüldü: ekim 1917'de Rusya'da. Devrimci bir durum ebediyen sürmez. Bir ayaklanmanın tüm öncüllerinden en az istikrarlısı küçük burjuvazinin ruh hâlidir. Ulusal krizler sırasında, küçük burjuvazi yalnızca sözle değil, eylemle de kendisine güven ilham eden sınıfın peşinden yürür. Tepisel coşku hamlelerine, hattâ devrimci nöbetlere tutulmaya elverişli olan küçük burjuvazinin direnci yoktur, başarısızlık durumunda kolayca cesaretini kaybeder ve ateşli umutları hayal kırıklığına dönüşür. Her devrimci duruma istikrarsızlık kazandıran da zaten küçük

burjuvazinin haleti ruhiyesindeki şiddetli ve hızlı değişmelerdir. Eğer proleter partisi uygun zamanda halk kitlelerinin beklenti ve umutlarını devrimci bir eyleme dönüştürmek için yeterince kararlı değilse, kabaran dalga yerini kısa bir süre sonra bir geri çekilişe bırakır. Ara tabakalar gözlerini devrimden çevirirler ve karşıt kamptan bir kurtarıcı ararlar. Dalga yükselirken nasıl proletarya peşinden küçük burjuvaziyi sürüklemişse, geri çekiliş sırasında da küçük burjuvazi proletaryanın önemli kesimlerini peşine takar. Savaş sonrası Avrupa'sının siyasî evriminde komünist ve faşist dalgaların diyalektiği böyledir.

Marx'ın "hiç bir rejim tüm imkânlarını tüketmeden sahneden çekilmez" özdeyişine dayanmaya çalışan Menşevikler kapitalizmin henüz kendini tümüyle tüketmekten uzak olduğu geri Rusya'da proletarya diktatörlüğü için mücadele etmenin doğruluğunu inkâr ediyorlardı. Bu akıl yürütmede her biri kader belirleyici önemde iki hata vardı. Bir kere, kapitalizm ulusal değil, dünyasal bir sistem. Emperyalist savaş ve sonuçları gösterdi ki, kapitalist rejimin dünya düzleminde içi boşaldı. Rusya'daki devrim dünya kapitalist sistemindeki en zayıf halkanın kırılmasıydı.

Ama Menşevik anlayışın yanlışlığı ulusal açıdan bakışta da ortaya çıkar. İktisadî bir soyutlama yapılırsa, Rusya'da kapitalizmin imkânlarını tüketmediğini kabul etmek mümkündür. Ama iktisadî süreçler eterli alanların dışında cereyan ederler, somut bir tarihî ortamda meydana gelirler. Kapitalizm bir soyutlama değildir: o her şeyden önce bir devlet iktidarına ihtiyaç duyan kanlı canlı bir sınıfsal ilişkiler sistemidir. Rus kapitalizminin himayesi altında oluştuğu monarşinin imkânlarını tükettiğini Menşevikler inkâr etmiyorlardı. Şubat Devrimi bir ara devlet rejimi kurmaya kalkıştı. Sekiz ay kadar bir zaman içinde, bu rejim tamamen tükenmişti. Nasıl bir hükûmet düzeni bu koşullarda Rus kapitalizmin müteakip gelişmesini sağlayabilirdi?

"Yalnızca, kitleler içinde artık destek bulamayan ılımlı sosyalist eğilimlerce savunulan burjuva cumhuriyeti... ayakta kalamazdı. Onda temelli olan her şey aşınmıştı, geriye sadece kabuk kalmıştı." Bu doğru değerlendirme Milyukov'a ait. Aşınmış sistemin kaderi ona gö-

re çarlık monarşisinin kaderiyle aynı olacaktı: "Her ikisi de zemini devrim için hazırlamışlardı ve her ikisi de devrim gününde tek bir savunucu bulamamışlardı."

Temmuz-ağustostan itibaren, Milyukov durumu iki isimli bir alternatifle vasıflandırıyordu: ya Kornilov ya Lenin. Ama Kornilov zaten acınacak bir başarısızlıkla sona eren denemesini yapmıştı. Kerenskiy'in rejimi için her halükârda geriye bir yer kalmıyordu. Suhanov, haleti ruhiyeleri ne denli farklı olsa da, "Kerenskiy'ciliğe karşı kinde bir birlik vardı" diye tanıklık eder. Çarlık monarşisinin nasıl yüksek soyluların ve hattâ grandüklerin gözlerinde sonuçta imkânı kalmamışsa, Kerenskiy'in hükûmeti de rejimin doğrudan ilham perilerine, uzlaşmacıların üst kesimlerindeki "grandüklere" o kadar çekilmez geliyordu. Bu genel rahatsızlıkta, tüm sınıfların bu keskin siyasî huzursuzluğunda olgunluğa erişmiş devrimci bir durumun en önemli belirtileri yatıyordu. Böylece, organizmanın her kası, her siniri, her lifi büyük bir absenin uç vermesi öncesinde dayanılmaz ölçüde gerilmişti.

İşçileri erken bir çatışmaya girmeme konusunda uyaran temmuzdaki Bolşevik kongresinin kararı, aynı zamanda, kavganın "tüm ulusun krizi ve kitlelerin derinlerden gelen ayaklanmasının kentlerden ve köylerden yoksul unsurların işçilerin davasına çekilmesi için elverişli koşulları yaratacağı zaman" kabul edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bu zaman eylül-ekimde geldi.

Ayaklanma artık başarılı olacağına güvenebilirdi, çünkü gerçek bir halk çoğunluğuna dayanıyordu. Kuşkusuz bunu biçimsel olarak anlamamak gerekir. Eğer ayaklanma konusunda önceden bir referandum yapılsaydı, son derece çelişkili ve belirsiz neticeler verirdi. Ayaklanmayı desteklemeye samimî olarak hazır olma durumu ayaklanmanın gerekliliğini önceden açıkça kavrama yetisiyle hiç de özdeş değildir. Diğer yandan, verilen cevaplar çok büyük ölçüde sorunun sorulma biçimine, soruşturmayı yürütecek organa ya da daha basitçe söylersek, iktidarda bulunan sınıfa bağlı olacaktır.

Demokrasinin yöntemlerinin sınırları vardır. En çok hoşlandıkla-

rı vagon tipinin hangisi olduğunu öğrenmek için bir trenin tüm yolcularına soru sorulabilir, ama yoldan çıkmak üzere olan tam gaz giden bir trenin durdurulmasının gerekip gerekmediğini öğrenmek için herkese soru sorulamaz. Oysa, güvenlik sistemi becerikli bir şekilde ve uygun zamanda çalıştırılırsa, yolcuların onayının alınacağından emin olunabilir.

Halka parlamenter danışmalar hep aynı anda yapılır; bununla beraber, değişik halk kesimleri devrim zamanında, birbirlerine göre, bazen çok küçük de olsa, kaçınılmaz bir gecikmeyle aynı sonuca varırlar. Öncü devrimci sabırsızlıkla yanıp tutuşurken, geri kesimler daha yeni hareketleniyorlardır. Petrograd ve Moskova'da, tüm kitle örgütleri Bolşeviklerin önderliğindeydi; üç milyonluk, yani iki başkentin birlikteki nüfusundan biraz az nüfuslu Tambov vilâyetinde, Sovyette Bolşevik bir fraksiyon ilk kez ancak Ekim ayaklanmasından kısa bir süre önce ortaya çıktı.

Nesnel gelişme kıyaslamaları kitlelerin düşüncelerinin kıyaslanmasıyla hiç bir şekilde —gün be gün— çakışmaz. Ve olayların gidişatı içinde büyük bir karar acil hâl alınca referanduma falan imkân vermez. Değişik halk kesimlerinin ruh hâli ve düzeyindeki farklar eylemle kısaltılır: öncü unsurlar tereddüt edenleri harekete geçirirler ve direnenleri tecrit ederler. Çoğunluğun esamisi okunmaz, fethedilir. Ayaklanma, tam da çelişkilerden kurtuluş ancak doğrudan eylem yolunda görüldüğü anda yükselişe geçer.

Bununla beraber, soylu mülk sahiplerine karşı savaşından gerekli siyasî sonuçları çıkarma gücüne sahip olmayan köylülük, bizzat giriştiği toprak ayaklanmasıyla, baştan kentlerin ayaklanmasına katılmış, onu çağırıyor ve istiyordu. Arzusunu beyaz bir oy pusulasıyla değil, kızıl öfkeyle —yangın— ifade ediyordu. Bu daha ciddî bir referandumdu. Köylülüğün desteği sovyet diktatörlüğünü kurmak için elzem olduğu ölçüde, bu destek eldeydi. Lenin kararsızlara şu cevabı veriyordu: "Bu diktatörlük köylülere toprak ve taşradaki köylü komitelerine tam yetki verecek. Eğer delirmediyseniz, köylülerin bu diktatörlüğü destekleyeceğinden nasıl şüphe edersiniz?" Seçim bültenleri-

nin kar fırtınasına yakalanmış askerlerin, köylülerin, ezilen milliyetlerin Bolşevikleri iş üzerinde görmeleri için, Bolşeviklerin iktidarı ele almaları gerekiyordu.

Proletaryaya iktidarı ele geçirme izni vermesi için nasıl bir güçler dengesi gerekiyordu? Ekim ayaklanmasını açıklarken Lenin daha sonraları şöyle yazmıştır: "belirleyici bir anda, belirleyici bir konuda, güçlerin ezici bir ağırlığına sahip olmak lâzım; bu askerî başarı yasası aynı zamanda özellikle devrim denen bu sınıfların ateşli, kaynayan savaşında siyasî başarı kazanmanın da yasasıdır. Halkın siyasî kaderini büyük bir ölçüde başkentler ya da genel olarak büyük ticarî ve sınaî merkezler tayin ediyor... tabiatıyla, destek hemen gelmese bile, merkezlerin yerel, kırsal güçlerce yeterince desteklendiği oranda." Bu dinamik anlamda, Lenin halk çoğunluğundan bahsediyordu ve çoğunluk kavramının yegâne gerçek anlamını ortaya koyuyordu.

Demokrat hasımlar Bolşevikleri izleyen halkın tarihin hammaddesi, yoğrulabilir kili olduğunu düşünerek kendilerini avutuyorlardı. Ahmaklar sürüsünün de eğitimli burjuvalarla birlikte hareket eden demokratlardan aşağı kalır yanı yoktu. Menşevik gazetesi şu soruyu soruyordu: "Bu adamlar Petrograd proletaryası ve garnizonunun tüm diğer toplumsal kesimlerden hiç bir zaman bu denli tecrit olmadıklarını görmüyorlar mı?" Proletarya ve garnizonun bedbahtlığı iktidarı ellerinden almaya hazırlandıkları sınıflardan "tecrit olmak"tan ibaretti.

Gerçekten, taşrayı ve cepheyi bilmezden gelen kitlelerin sempatisi ve desteğine ciddî olarak güvenilebilir miydi? Suhanov kibirli bir şekilde onların Bolşevizminin "koalisyona nefret ile toprak ve barış talebinden ibaret" olduğunu yazıyordu. Sanki bunlar yeterli değilmiş gibi! Koalisyondan nefret iktidarı burjuvaziden almak için bir çabayı belirtiyordu. Toprak ve barış talebiyse köylü ve askerlerin işçilerin önderliği altında gerçekleştirmeye hazırlandıkları dev bir programdı. En soldakiler de dahil, demokratların hiçlikleri "eğitimli" kuşkucuların olguları ayrıntılara ve nüanslara ehemmiyet vermeksizin kaba hâlleriyle ele alan cahil kitlelere yönelik güvensizliklerinden kaynak-

lanıyordu. Sözümona aristokratik, halka tepeden bakan, entelektüel bir tavır Bolşevizme ters, hattâ doğasına aykırıydı. Bolşevikler elleri tertemiz, masa başında çalışan halk dostları ya da bilgiç ukalâlar değillerdi. İlk kez olarak toprağın derinliklerinden başlarını yukarı kaldıran geri kitlelerden korkmuyorlardı. Bolşevikler halkı tarihin onları yarattığı gibi, nasıl devrim yapmaya yöneliyorlarsa öyle görüyorlardı. Bolşevikler misyonlarının bu halkın başına geçmek olduğunu düşünüyorlardı. Bolşevikler hariç, "herkes" ayaklanmaya karşı çıkıyordu. Ama Bolşevikler halktı.

Ekim ayaklanmasının aslî siyasî gücü, bileşiminde baş yerin Petrogradlı işçiler tarafından işgal edildiği proletaryadaydı. Diğer yandan başkentin en ön safında da Vıborg ilçesi yer alıyordu. Ayaklanma planı taarruzun gelişmesi için kalkış üssü olarak bu aslen proleter semti seçmişti.

Martov başta olmak üzere, her renkten uzlaşmacı ayaklanmadan sonra Bolşevizmi bir er hareketi olarak resmetmeye çalışmıştır. Avrupa sosyal-demokrasisi zevkle bu teoriye sarıldı. Ama burada temel tarihî olgular görmezden geliniyordu: Bolşeviklerin yanına ilk geçenin proletarya olduğu; Petrograd işçilerinin bütün ülkelerin işçilerine yolu gösterdiği; garnizonların ve cephenin uzlaşmacıları desteklemeye daha uzun süre devam ettikleri; Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerin sovyetler sisteminde işçilerin hilâfına askerlere her türlü imtiyazı verdikleri, işçilerin silahlanmasına karşı mücadele ettikleri; askerleri onlara karşı kışkırttıkları; askerî birliklerde efkârı umumiyenin değişmesinin ancak işçilerin etkisiyle olduğu; belirleyici anda askerlerin önderliğinin işçilerin elinde olduğu; son olarak, bir yıl sonra, Almanya'daki sosyal-demokrasinin, Rus dindaşlarının örneğinde olduğu gibi, işçilere karşı mücadelede askerlere yaslandığı.

Sonbahara doğru, sağ uzlaşmacılar fabrikalarda ve kışlalarda konuşma yapma imkânını artık tümden kaybetmişlerdi. Ama sol uzlaşmacılar hâlâ kitleleri ayaklanmanın bir delilik olduğuna ikna etmeye çalışıyorlardı. Temmuzda karşı devrimin taarruzuna karşı mücadele ederken işçilerin bilincine hitap eden bir patika bulmuş olan Martov

şimdi umutsuz bir çabaya geri dönmüştü. 14 ekimde, Merkez Yürütme Komitesinin oturumunda bizzat kendisi bunu şöyle kabul etmişti: "Bolşeviklerin bizi dinleyeceklerinden emin olamayız." Bununla birlikte, "kitleleri" uyarmanın vazifesi olduğunu düşünüyordu. Oysa kitleler eylem istiyorlardı, ahlâk dersleri değil. Ünlü uyarıcıyı göreli bir sabırla dinledikleri zaman bile, Mstislavskiy'in itirafına kulak verecek olursak, "eskiden olduğu şekilde düşünmeye" devam ediyorlardı. Suhanov yağmurlu bir günde Putilov fabrikası işçilerini olayı ayaklanmaya vardırmadan çözme imkânının bulunduğuna iknaya çalıştığını anlatır. Ama sabırsız nidalarla sesi kesilmişti. İki veya üç dakika dinliyorlardı, sonra yine sesini kesiyorlardı. "Bir kaç teşebbüsten sonra bıraktım. Böyle yürümüyordu... ve yağmur bizi giderek daha fazla ıslatıyordu." Ekim ayının pek ılık olmayan göğü altında, zavallı solcu demokratlar kendi tanımlamalarıyla sudan çıkmış tavuk gibiydiler.

Ayaklanmanın "solcu" hasımlarının —ama bunlar Bolşeviklerin arasında da az değillerdi— en gözde siyasî gerekçesi tabanda mücadele coşkusunun bulunmadığını iddia etmekten ibaretti. Zinovyev ve Kamenev 11 ekimde şöyle yazıyorlardı: "Emekçilerin ve asker kitlelerinin haleti ruhiyesi hiç de 3 temmuzdan evvelki haleti ruhiyeyi akla getirmiyor." Bu önerme tamamen doğruluktan uzak değildi; uzun süren bir bekleyişin ardından Petrograd proletaryasında belli bir bitkinlik gözleniyordu. Bolşeviklerden bile umutsuzluğa kapılmaya başlıyorlardı: onlar da mı bizi hayal kırıklığına uğratacaklar? 16 ekimde, Petrograd'daki en savaşçı Bolşeviklerden Fin kökenli Rahiya Merkez Komite konferansında şöyle diyordu: "Kuşkusuz sloganımız artık gecikmeye başladı, zira yaptığımız çağrının hakkını vereceğimizden şüphe ediliyor." Ama bitkinliğe benzeyen bu beklemekten yorulma ancak ilk kavga işaretine dek sürdü.

Her ayaklanmanın ilk görevi askerî birlikleri kendi yanına çekmektir. Temel olarak genel grev, kitle gösterileri, sokak çatışmaları, barikat savaşı buna hizmet eder. Bir benzeri başka hiç bir yerde bu denli bitmiş hâlde gerçekleşmemiş olan Ekim Ayaklanmasının asıl

özgünlüğü, koşulların mutlu bir rastlantısı sayesinde, proleter öncüsünün başkent garnizonunu ayaklanmanın başlamasından bile evvel yanına çekmeyi başarmış; yalnız yanına çekmeyi değil, bu kazanımını bir garnizon konferansı tertiplemek suretiyle perçinlemiş olmasında yatar. Ekim devriminin mekanizmasını, bir ön hesaba çok zor elveren en önemli sorunun özde Petrograd'da silahlı mücadelenin başlamasından evvel çözüldüğünü bütünüyle anlamadan kavramak münkün değildir.

Bununla birlikte, bu ayaklanmanın fuzulî bir şey olduğu anlamına gelmiyor. Doğru, garnizonun ezici çoğunluğu işçilerden yana geçmişlerdi; ama azınlık da işçilere ayaklanmaya, Bolşeviklere karşıydı. Bu küçük azınlık ordunun en kalifiye unsurlarından oluşuyordu: subaylar, *yunkerler*, şok taburları, belki de Kazaklar. Bu unsurları siyasî olarak ele geçirmek mümkün değildi: onları yenmek gerekiyordu. Tarihe Ekim simgesiyle girmiş olan ayaklanma sorununun son kısmının, böylece tümüyle askerî bir karakteri vardı. Çözüm son aşamada tüfeklerden, süngülerden, makinalı tüfeklerden, belki de toplardan gelecekti. Bolşeviklerin partisi bu yola götürüyordu.

Hazırlanmakta olan çatışmanın askerî güçleri hangileriydi? Sosyal-Devrimci partinin askerî işlerini yöneten Boris Sokolov şöyle anlatır: ayaklanmayı önceleyen dönemde "alaylardaki tüm parti örgütleri, Bolşevikler haricinde, dağılmışlardı ve koşullar da yenilerinin kurulması için elverişli değildi. Askerlerin görüşleri oldukça net bir şekilde Bolşevikleşmişti, ama Bolşevizmleri pasifti ve silahlarıyla aktif biçimde hareket etme eğiliminden tümüyle yoksunlardı." Sokolov şunu eklemeyi de unutmaz: "Tüm garnizonu yenilgiye uğratmak için bir veya iki kendini adamış ve savaşmaya ehil alay yeterdi." Hiç kuşku yok ki, hiç kimsenin, monarşist generallerden "sosyalist" entelektüellere dek hiç kimsenin proleter devrime karşı "bir veya iki alayı" yoktu. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, büyük çoğunluğu itibariyle hükûmete son derece karşı olan garnizon hiç de savaşmaya ehil değildi ve Bolşeviklerin safında da yer almıyordu. Bu, birliklerin eski askerî yapısıyla yeni siyasî yapıları arasındaki keskin kopuştan

kaynaklanıyordu. Birliklerin savaşçı unsurunun bel kemiğini komutanlık oluşturur. Bu Bolşeviklere karşıydı. Siyasî açıdan birliklerin bel kemiği Bolşeviklerdi. Ne var ki, bunlar yalnız komuta etmeyi değil, çoğu durumda silah kullanmayı da bilmiyorlardı. Asker kitlesi türdeş değildi. Aktif, savaşçı unsurlar her zaman olduğu gibi azınlığı oluşturuyorlardı. Askerlerin çoğunluğu Bolşeviklere sempati duyuyor, oyunu onlara atıyor, onları seçiyor, ama onlardan bir çözüm beklemiyordu. Birliklerde Bolşeviklere hasım olan unsurlar her hangi bir girişim başlatamayacak kadar önemsiz boyuttaydılar. Böylece garnizondaki siyasî efkâr ayaklanmaya istisnaî derecede elverişliydi. Ama savaşçılık açısından ağır çekmiyordu, bu ayan beyan belliydi.

Yine de, garnizonu askerî harekât hesaplarından çıkarmak doğru olmazdı. Devrimden yana savaşmaya hazır binlerce asker daha pasif bir kitle içinde dağılmıştı ve böylelikle de onu ancak küçük bir ölçüde harekete geçirebiliyordu. Daha başarılı bir bileşime sahip çeşitli birlikler disiplini ve savaş güçlerini koruyorlardı. Tüm birliklerde sağlam devrimci nüveler bulunuyordu. On bin kadar adam barındıran 6. ihtiyat taburunda, beş bölükten, devrimin başından beri Bolşevik olma ününü koruyan birincisi her zaman diğerleri içinde farkediliyordu ve Ekim Günlerinde de bu ününe lâyık olduğunu gösterdi. Ortalama olarak, doğrusunu söylemek gerekirse, garnizondaki alaylar alay olarak ortada yoktular, önderlik mekanizmaları bozulmuştu, uzun soluklu bir askerî harekât yürütmeye muktedir değillerdi; ama yine de çoğunluğu savaş tecrübesi kazanmış silahlı insan yığınlarıydı. Tüm birlikler tek bir efkârı umumiyeyle birbirine bağlanmıştı: bir an evvel Kerenskiy'i devirmek, yuvaya geri dönmek ve toprak devrimine girişmek. Böylece, tümüyle dağılmış olan garnizon Ekim Günlerinde bir kez daha saflarını sıklaştırmak ve kesin olarak dağılıp gitmeden evvel etkili bir şekilde silah çekmek zorunda kaldı.

Askerî açıdan Petrograd işçileri nasıl bir güç oluşturuyorlardı? Bu soru Kızıl Muhafızlarla ilgilidir. Ondan biraz ayrıntılı bahsetmenin vakti geldi: kader onu gelecek günlerde tarihin büyük arenasına girmeye sürüklüyordu.

Gelenekleri itibariyle 1905'e dek geri giden İşçi Muhafızları Şubat Devrimiyle birlikte yeniden doğmuşlar ve bilâhare onun kaderindeki değişimleri paylaşmışlardı. O sıralar Petrograd askerî bölgesinin komutanı olan Kornilov monarşinin devrildiği günlerde hafif topçu birliklerinin silahlıklarından otuz bin tabanca ile kırk bin tüfeğin kaybolduğunu öne sürüyordu. Diğer yandan, kayda değer sayıda silah polisin silahsızlandırılmasının ardından ve sempatik alayların sayesinde halkın eline geçmişti. Silahların iadesi istendiğinde kimse kulak asmamıştı. Devrim bir tüfeğin değerini öğretir. Örgütlü işçiler, bununla beraber, bu fırsattan ancak küçük bir ölçüde faydalanabilmişlerdi.

İlk dört ay boyunca, ayaklanma meselesi işçiler için ortada yoktu. Demokratik ikili iktidar rejimi Bolşeviklere sovyetlerde çoğunluğu kazanma imkânı vermişti. Nişancı işçi bölükleri (raboçiye drujini) demokratik milisin unsurlarından birini oluşturuyorlardı. Ama tüm bunlar özde değil, daha çok biçimdeydi. Bir işçinin elindeki tüfek bir öğrencinin elindeki tüfekten çok daha farklı bir tarih ilkesi anlamına gelir.

İşçilerin ellerinde silah olması, fabrikalardaki güçler dengesini anî bir şekilde değiştirmiş olduğundan varlıklı sınıfları endişelendirmişti. Yürütme Komitesi tarafından desteklenen devlet aygıtının başlangıçta kuşku götürmez bir gücü temsil ettiği Petrograd'da, işçi milisi henüz tamamen tehdit edici gözükmüyordu. Ama taşradaki sanayi bölgelerinde, işçi muhafızlarının güçlenmesi yalnızca işletme içinde değil, bütün havalideki tüm ilişkilerde bir altüst oluşa işaret ediyordu. Silahlı işçiler ustabaşıları, mühendisleri azlediyorlar, hattâ tutukluyorlardı. Fabrika kurullarının aldığı bir karar nedeniyle, kızıl muhafızların ücretleri genellikle işletme fonlarından ödeniyordu. 1905'teki partizan mücadelesinin geleneklerinin zengin olduğu Urallarda nişancı işçi bölükleri eski militanların idaresinde düzeni sağlıyorlardı. Silahlı işçiler neredeyse farkettirmeden resmî iktidarı tasfiye etmiş, yerine sovyet organlarını geçirmişti. Mülk sahipleri ve idareciler tarafından uygulanan sabotaj yöntemleri işçileri işletmeleri koru-

mak zorunda bırakıyordu: makinaları, depoları, kömür rezervlerini ve hammaddeleri. Roller yer değiştirmişti. İşçi, gücünün kaynağını gördüğü fabrikayı savunmak için tüfeğini elleriyle sıkıca sarıyordu. Böylece, işletmelerde ve semtlerde işçi diktatörlüğünün unsurları daha proletarya bütününde devlet iktidarını almazdan evvel oluşmuştu.

Her zaman olduğu gibi, mülk sahiplerinin kaygılarını yansıtan uzlaşmacılar tüm güçleriyle başkent işçilerinin silahlanmasına karşı çıkıyorlar, bu silahlanmayı asgariye indirmeye çaba gösteriyorlardı. Miniçev'e göre, Narva ilçesindeki silahlanma topu topu "on beş kadar tüfek ve bir kaç tabancadan" oluşuyordu. Kentte, bu arada, hırsızlıklar ve şiddet hareketleri çok artmıştı. Her bir taraftan yeni sarsıntıları haber veren telâşlandırıcı söylentiler geliyordu. Temmuz gösterisinin arifesinde semtte yangın çıkacağı beklentisi vardı. İşçiler kapı kapı dolaşıp, bazen zorla açıp silah aranıyorlardı.

3 Temmuz gösterisinden Putilov işçileri ganimetle dönmüşlerdi: beş kasa şarjör kordelasıyla bir mitralyöz. Miniçev şöyle anlatır: "Çocuklar gibi şendik." Bazı fabrikalar daha iyi silahlanmışlardı. Liçkov'a göre, kendi fabrikasındaki işçiler seksen tüfeğe ve yirmi büyük tabancaya sahiptiler. Ne zenginlik! Kızıl Muhafızların karargâhından iki mitralyöz almışlardı; biri yemekhaneye kuruldu, diğeri ambara. Liçkov şöyle anlatır: "Bizim şefimiz Koçerovskiy'di ve en yakın yardımcıları da Ekim Günlerinde Tsarkoye Selo'da Beyaz Muhafızlarca öldürülen Tomçak ile Yamburg'ta beyaz şakiler tarafından kurşuna dizilen Yefimov'du." Bu eli sıkı satırlar, Ekim ayaklanmasının ve geleceğin Kızıl Ordusunun kadrolarının eğitim gördükleri, Tomçak'ların, Yefimov'ların, iktdarı aldıktan sonra onu düşmana karşı cesurca savunan ve savaş meydanlarında can veren yüzlerce, binlerce adsız işçinin komuta etmek üzere seçildikleri, buna hazırlandıkları fabrikalardaki labaoratuvarlara bir göz atmamızı sağlar.

Temmuz olayları Kızıl Muhafızların durumunu anında değiştirdi. İşçilerin silahsızlandırılmaları artık ikna yoluyla değil, güç kullanılarak, açıkça yapılıyordu. Ama silah iadesi kılıfı altında işçiler eski püskü eşyalar teslim ediyorlardı. Değerli olan ne varsa özenle gizleniyor-

du. Tüfekler güven duyulan parti üyelerine dağıtılıyordu. Yağla sıvavan makinalı tüfekler gömülüyorlardı. Muhafız birlikleri kendilerini dağıtıyorlar, yer altına geçiyorlar ve Bolşeviklere daha sıkıca sarılıyorlardı.

İşçilerin silahlandırılması görevi ilkin fabrika komiteleri ile partinin ilçe komitelerinin ellerinde yoğunlaşmıştı. Temmuzda ezildikten sonra yeniden kurulan Bolşeviklerin Askerî Örgütü —daha önce yalnızca garnizonda ve cephede faaliyet gösteriyordu— işçilere yol göstererek ve kimi zaman da onlara silah vererek ilk kez Kızıl Muhafızları eğitmeyi üstlendi. Parti tarafından ortaya konulan silahlı ayaklanma perspektifi gözle görünmez bir şekilde ileri işçileri Kızıl Muhafızları yeni bir yöne sokmaya zorladı. Bunlar artık fabrika ve işçi semtleri milisleri değil, geleceğin ayaklanma ordusunun kadrolarıydılar.

Ağustosta fabrikalardaki ve işyerlerindeki yangınlar daha da sıklaştı. Ardı ardına gelen krizlerde, her krizden önce alarm dalgaları yayan bir kolektif bilinç çarpılması baş gösteriyordu. Fabrika komiteleri yoğun bir şekilde suikastlere karşı işletmeleri korumaya çalışıyorlardı. Saklanan silahlar gün yüzüne çıkartıldı. Kornilov'un isyanı Kızıl Muhafızları kesin olarak yasallaştırdı. İşçi bölüklerine yaklaşık yirmi beş bin kişi yazılmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, hepsi silahlandırılamadı, hattâ pek azına makinalı tüfek verilebildi. Schlüselburg barut fabrikasının işçileri Neva üzerinden içi el bombası ve patlayıcı dolu bir mavna getirdiler: Kornilov'a karşı! Uzlaşmacıların Merkez Yürütme Komitesi bu "Yunan" armağanını geri çevirdi. Vıborg semtindeki Kızıl Muhafızlar gece boyunca bu tehlikeli armağanları mahalleler arasında dağıttılar.

İşçi Skorinko şöyle anlatır: "Daha önce konutlarda ve köhne kulübelerde yapılan tüfek kullanma eğitimi şimdi açık havada, bahçelerde, bulvarlarda yapılıyordu." İşçi Rakitov ise *Anılar*'ında şöyle anlatır: "Atölye bir silahlığa dönüştü. Tornanın önünde frezecinin avadanlığı fişek doluydu, makinanın üstünde tüfeği bulunuyordu." Kısa bir süre sonra, bomba üretilen atölyede yaşlı Sosyal-Devrimciler ve

Menşevikler hariç herkes Kızıl Muhafızlara yazılmışlardı. Siren çaldıktan sonra herkes talim için avluda sıraya dizildiler. "Yan yana, sakallı işçiyle küçük çırak birlikte eğitmeni dinliyorlardı..." Çarın eski birlikleri kesin biçimde dağılırlarken, fabrikalarda geleceğin Kızıl Ordusunun temelleri atılıyordu.

Kornilov'un temsil ettiği tehlike atlatılır atlatılmaz, uzlaşmacılar vaat ettikleri uygulamaları frenlemeye koyuldular: otuz bin Putilov işçisine topu topu üç yüz tüfek dağıtıldı. Bir süre sonra silah dağıtımı tümden durdu: Tehlike şimdi sağdan değil, soldan geliyordu; şimdi artık korunma proleterler değil, *yunkerler* nezdinde aranıyordu.

Acil bir pratik hedefin yokluğu ve yetersiz silahlanma Kızıl Muhafızları terkeden işçilerin geri çekilmesine yol açtı. Ama bu kısa bir araydı sadece. temel kadrolar her işletmede safları sıklaştıracak zamanı bulmuşlardı. Farklı işçi bölükleri arasında sağlam bağlantılar kuruldu. Kadrolar tecrübeyle tehlike anında kullanılabilecek ciddî rezervlere sahip olduklarını biliyorlardı.

Sovyetin Bolşeviklerin eline geçmesi Kızıl Muhafızların durumunu radikal biçimde değiştirdi. Daha önceleri ya kovuşturulan ya da tahammül gösterilen Kızıl Muhafızlar daha şimdiden iktidara doğru uzanan Sovyetin resmî organı olmuştu. İşçiler sık sık kendi başlarına silah buluyorlar ve Sovyetten yalnızca yetki belgesi istiyorlardı. Eylül sonundan, özellikle de 10 ekimden itibaren ayaklanma hazırlıkları açıkça gündeme alınmıştı. Ayaklanmadan bir ay evvel, Petrograd'daki onlarca fabrika ve işyerinde yoğun bir şekilde askerî eğitim, özellikle atış talimi yapılıyordu. Ekim ortalarına doğru, silah kullanmaya yönelik ilgi daha da arttı. Bazı işletmelerde, hemen herkes bölüklere katıldılar.

İşçiler gitgide daha sabırsız bir şekilde Sovyetten silah talep ediyorlardı, ama onlara uzanan ellerden son derece daha az tüfek vardı. Mühendis Kozmin şöyle anlatır: "Her gün Smolnıy'a geliyordum, Sovyet oturumundan önce ve sonra, işçilerin ve denizcilerin nasıl Troçki'ye yaklaştıklarını, ona silah teklif ettiklerini veya ondan silah istediklerini, silah dağıtımının nasıl yürüdüğü hakkında ona bilgi

verdiklerini ve işe ne zaman başlanacağını sorduklarını görüyordum. Sabırsızlık büyüktü..."

Biçimsel olarak Kızıl Muhafızlar partilerden bağımsız kaldı. Ama çözüme yaklaşıldıkça, Bolşevikler de giderek ön plana çıkıyorlardı: her bölüğün nüvesini onlar oluşturuyordu, komuta aygıtı onların elindeydi, diğer işletme ve ilçelerle bağlantıyı onlar sağlıyorlardı. Partisiz işçiler ve sol Sosyal-Devrimciler Bolşevikleri izliyorlardı.

Bununla birlikte, şimdi, ayaklanmanın arifesinde dahi, Kızıl Muhafızların safları çok kalabalık değildi. 16'sında, Bolşevik merkez komitesi üyesi Uritskiy Petrograd işçi ordusunun kırk bin süngüye ulaştığını tahmin ediyordu. Bu rakam abartmalıdır. Silah kaynakları hâlâ çok sınırlıydı: hükûmet ne denli zayıf olursa olsun, cephanelikler ancak ayaklanma yoluna girilirse ele geçirilebilirdi.

22'sinde tüm Petrograd kentinin Kızıl Muhafızları konferansı yapıldı: yüz kadar delege yaklaşık yirmi bin savaşçıyı temsil ediyordu. Bu rakamı da olduğu gibi kabul etmek zor: yazılanların hepsi aktif değillerdi; buna karşılık tehlike anlarında müfrezelere akın akın gönüllüler katılıyordu. Ertesi gün konferans tarafından kabul edilen tüzük Kızıl Muhafızları "proletaryanın silahlı kuvvetlerinin karşı devrimle mücadele ve devrimin kazanımlarını savunma örgütü" olarak tanımlıyordu. Şuraya dikkat çekilebilir: ayaklanmadan yirmi dört saat önce, sorun taaruz değil, savunma terimleriyle tanımlanıyordu.

Temel askerî birlik mangaydı; döt manga bir takım oluşturuyordu; üç takımdan bir bölük; üç bölükten de bir tabur meydana geliyordu. Komutanlık ve özel birliklerle beraber, tabur beş yüzden fazla insan barındırıyordu. Bir askerî bölgedeki taburlar bir tümeni [otryad] oluşturuyorlardı. Putilov gibi büyük fabrikalarda özerk tümenler kurulmuştu. Başka işletmelerde iştigal konusuna göre ve piyade tümenlerine bağlı bulunan ya da önündeki göreve göre bağımsız olarak hareket eden özel teknik ekipler —istihkâmcı, otomobilci, telgrafçı, makinalı tüfekçi, hafif topçu— oluşturulmuştu. Tüm komutanlar seçimle geliyordu. Bunda hiç bir risk yoktu: buradaki herkes gönüllüydü ve herkes birbirini iyi tanıyordu.

Kadın işçiler ilk yardım tümenleri oluşturmuşlardı. Askerî hastanelere malzeme üreten fabrikada, hemşirelik kursları açıldığı ilân edilmişti. Tatyana Graf şöyle yazar: "Hemen her fabrikada, pansuman malzemeleriyle teçhiz edilmiş vaziyette, ilk yardımcı olarak çalışan düzenli kadın işçi servisleri vardı." Örgüt parasal ve teknik kaynaklar bakımından son derece yoksuldu. Yavaş yavaş fabrika komiteleri ambülanslara ve hastanelere malzeme göndermeye başladılar. Ayaklanma saatlerinde, zayıf hücreler hızla geliştiler; kısa zamanda emirleri altında kayda değer teknik kaynaklar buldular. 4'ünde, Vıborg semt Sovyeti şu emri verdi: "Derhal tüm otomobillere el konulacak... Tüm ilk yardım malzemelerinin sayımı yapılacak ve bu kliniklerde acil servisler kurulacak."

Giderek daha fazla sayıda partisiz işçi atış ve manevra talimi yapmaya geliyordu. Devriye birliklerinin sayısı artıyordu. Fabrikalarda, nöbetçiler gece gündüz görev başındaydılar. Kızıl Muhafızların karargâhları daha geniş binalara taşındı. Fişek kovanı imal eden fabrikada, 23'ünde, kızıl muhafızlar sınava tabi tutuldular. Bir Menşevik ayaklanmaya karşı konuşmaya kalkışınca, bu girişimi bir öfke seliyle boğuldu: yeter, tartışma zamanı geçti! Hareket karşı konulmazdı, Menşevikleri bile içine alıyordu. Tatyana Graf şöyle anlatır: "Kızıl muhafızlara katılıyorlar, verilen tüm görevleri yapıyorlar, hattâ inisyatif bile gösteriyorlardı." Skorinko 23'ünde Sosyal-Devrimcilerle Menşeviklerin, gençlerle yaşlıların tümen içinde nasıl sarmaş dolaş olduklarını ve nasıl kendisinin aynı fabrikada işçi olan babasıyla kucaklaştığını anlatır. İşçi Peskovoy şöyle anlatır: Silahlı birlikte "yaklaşık on altı yaşlarında genç işçilerle ellili yaşlarda yaşlı işçiler vardı." Bu alacalı bulacalı yaşlar işe "neşe ve savaşçı ruh" katıyordu.

Vıborg ilçesi çok özel bir azimle savaşa hazırlanıyordu. İlçedeki açılır kapanır köprülerin anahtarları ele geçiriliyor, semtin zayıf noktaları tespit ediliyor, kendi askerî devrim komitesi seçiliyor, fabrika komiteleri sürekli devriyeler oluşturuyorlardı. Kayurov Vıborg işçileri hakkında haklı bir gururla şöyle yazıyordu: "Otokrasiyle ilk mücadeleye giren, ilçelerinde sekiz saatlik işgününü ilk uygulamaya so-

kan, on kapitalist bakanı protesto etmek için ilk silahla sokağa çıkan, 7 temmuzda partimize karşı yöneltilen zulüm eylemlerini ilk protesto eden onlardı ve 25 ekim kader gününde de sonuncu olmadılar." Doğruya doğru!

Kızıl Muhafızların tarihi büyük ölçüde ikili iktidarın tarihidir: ikili iktidar iç çelişkileri ve çatışmalarıyla işçilere daha ayaklanmadan evvel kendini dayatan bir silahlı güç oluşturmaları için büyük bir kolaylık sağlıyordu. Tüm ülkede ayaklanma anında işçi tümenlerinin tümünü oluşturmak pek gerçekleştirilebilir bir şey değildi, en azından o anda. Ne de olsa ayaklanma kadrolarını on binlerce silahlı işçi oluşturuyordu. Hemen hemen tükenmez rezervler vardı.

Kızıl muhafızların örgütlenmesi kuşkusuz mükemmel olmaktan çok uzaktı. Her şey aceleyle, kaba saba bir şekilde ve gerekli maharet gösterilmeden yapılıyordu. Kızıl muhafızlar çoğu zaman hazırlıksızdılar, bağlantı servisleri iyi çalışmıyordu, ikmal yetersizdi, ilk yardım hizmetleri gecikiyordu. Ama fedakâr işçilerin de yardımıyla kızıl muhafızlar bu kez mücadeleyi sonuna dek götürme arzusuyla yanıp tutuşuyorlardı. Belirleyici olan da buydu.

İşçi tümenleriyle köylü alayları arasındaki fark yalnızca bunların toplumsal bileşimleriyle belirlenmiyordu. Bu kaba saba erlerin bir çoğu köylerine dönüp toprak sahiplerinin topraklarının paylaşımına katıldıklarında, önce partizan müfrezelerinde, sonra da Kızıl Orduda Beyaz Muhafızlara karşı haşin bir mücadeleye gireceklerdi. Toplumsal farklılıktan başka, daha doğrudan bir farklılık daha vardı: garnizon savaşa karşı yaşlı askerlerin zorla oluşturulmuş bir yığınıyken, Kızıl Muhafızların müfrezeleri yeni bir temel üzerinde, yeni amaçlarla bireysel olarak seçilmiş gençlerden kurulmuştu.

Askerî Devrim Komitesinin bir üçüncü silahı daha vardı: Baltık denizcileri. Toplumsal bileşimleri bakımından bunlar piyadelere göre işçilere daha yakınlardı. Aralarında, çok sayıda Petrogradlı işçi vardı. Denizcilerin siyasî düzeyi askerlerinkinden son derece daha yüksekti. Tüfek kullanmayı unutmuş, pek savaşçı olmayan ihtiyat erlerinden farklı olarak, denizciler talimlerine hiç ara vermemişlerdi.

Aktif operasyonlar için, silahlı komünistlere, Kızıl Muhafız tümenlerine, denizcilerin öncüsüne ve kendini en iyi korumuş alaylara rahatlıkla güvenilebilirdi. Bu askerî oluşumun unsurları birbirlerini tamamlıyorlardı. Kalabalık garnizonun mücadeleye niyeti yoktu. denizci müfrezeleri sayıca kalabalık değillerdi. Kızıl Muhafızların tecrübesi yoktu. İşçiler denizcilerle beraber enerji, cesaret ve coşku getirmişlerdi. Garnizondaki alaylar sayıca çok kalabalık ve etkileyici kitlelere hükmetseler de pek az hareketli bir rezerv oluşturuyorlardı. Gün be gün işçilerle, askerlerle ve denizcilerle düşüp kalkan Bolşevikler mücadeleye sürüklemek istedikleri ordunun unsurları arasında derin niteliksel farklılıkların bulunduğunu daha iyi anlıyorlardı. Bizzat ayaklanma planı büyük kısmı itibariyle bu farklılıklar üzerine inşa edildi.

Diğer kampın toplumsal gücünü varlıklı sınıflar oluşturuyordu. Bu aynı zamanda onun askerî zayıflığını da açıklar. Başkentin, basının, üniversite kürsülerinin önemli şahsiyetlerinin nerede ne zaman dövüştükleri görülmüştür? Kendi geleceklerini tayin eden kavgaların neticeleri hakkında bunlar telefonla ya da telgrafla bilgi topluyorlardı sadece. Ya genç nesil, oğullar, öğrenciler ne yapıyordu? Hemen hepsi Ekim ayaklanmasına karşıydılar. Ama aralarından çoğu, babalarıyla beraber, kavganın sonucunu kuytu bir yerde bekliyorlardı. Bir kısmı sonradan, eskiden de çoğunlukla öğrenciler arasından devşirilen subaylara ve *yunkerler*e katıldılar. Mülk sahiplerinin yanında halk yoktu. İşçiler, askerler, köylüler onlara karşı dönmüşlerdi. Uzlaşmacı partilerin çökmesi varlıklı sınıfların ordusuz kaldığını gösteriyordu.

Modern devletlerin yaşamında demiryolları önemli bir yer tuttuğundan, demiryolcular meselesi her iki kampın siyasî hesaplarında da büyük bir yer işgal ediyordu. Demiryolu personelinin hiyerarşik bileşimi son derece alacalı bulacalı bir politikaya yol açıyordu ve böylece de uzlaşmacı diplomatlar için uygun koşullar yaratıyordu. Daha sonraları kurulan *Vikjel*'in (Tüm Rusya Demiryolu İşçileri Yürütme Komitesi) cephedeki ordu komitelerine göre memurlar ve hattâ işçiler ortamında daha sağlam kökleri vardı. Bolşevikleri demiryollarında

öncelikle depo ve atölyelerde olmak üzere sadece bir azınlık izliyordu. Sendika hareketi içindeki Bolşevik önderlerden biri olan Schmidt'in raporuna göre, partiye en yakın demiryolu işçileri Petrograd ve Moskova'daki ağlarda bulunuyordu.

Fakat uzlaşmacı memur ve işçi kitlesi içinde bile eylül sonundaki demiyolu işçileri grevini takiben sola doğru ani bir yön değiştirme meydana geldi. Uzlaşmacı bir yalpalama içindeki *Vikjel*'in yarattığı hoşnutsuzluk giderek daha kararlı bir hâle geliyordu. Lenin "demiryolu işçileri ve posta memurları ordusunun hükûmetle keskin bir çatışma içinde kalmaya devam ettiğini" kaydediyordu. Ayaklanmanın acil sorunları açısından, bu hemen hemen yeterliydi.

Posta ve Telgraf İdaresinde durum daha elverişli değildi. Bolşevik Bokiy'e göre, "Posta ve Telgraf dairelerinde çalışanlar çoğunlukla Kadetlerdi." Ama burada da alt düzey personel üstlerle hasım bir karşıtlık içerisindeydi. Postacılar arasında, uygun an geldiğinde, posta idaresini ele geçirmeye hazırlanan bir grup vardı.

Tüm demiryolu işçilerini ve posta çalışanlarını yalnızca lâfla ikna etmek her halükârda yararsız bir düştü. Eğer Bolşevikler tereddüt etselerdi, Kadetler ve uzlaşmacı yüksek düzeyli politikacılar üstün gelecekti. Eğer devrimci önderlik kararlıysa, taban kaçınılmaz olarak orta tabakaları ardından sürükleyecek ve *Vikjel*'in yöneticilerini tecrit edecekti. Devrim hesaplarında, istatistik tek başına yeterli değildir: canlı eylemin katsayısı da gerekliydi.

Bolşevik parti içinde dahi olan ayaklanmanın hasımları, bu arada, karamsar sonuçlara varmak için yeterince gerekçe buluyorlardı. Zinovyev ve Kamenev hasmın güçlerini küçümsememe uyarısında bulunuyorlardı. "Kararı Petrograd verecek, ama Petrograd'da düşman da önemli bir güce sahip: mükemmel bir şekilde silahlanmış ve savaşmayı bilen beş bin *yunker*, artı bir genelkurmay, artı şok taburları, artı Kazaklar, artı garnizonun önemli bir kısmı, artı Piter etrafında bir yelpaze gibi konuşlandırılmış kayda değer miktarda toplar. Diğer taraftan, hasım Merkez Yürütme Komitesinin yardımıyla gerektiğinde cepheden askerî birlik getirmeye de çalışacaktır..." Bu sıralama

bayağı etkileyiciydi, ama yine de bir sıralamaydı sadece. Eğer bütününde ordu büyük bir toplumsal yığınsa, açıkça bölündüğünde, bu yığın iki karşıt kampın ordusuna dönüşür. Mülk sahiplerinin ordusu içinde tecrit ve dağılma solucanı vardı.

Kerenskiy'in Kornilov'la bozuşmasından sonra, oteller, restoranlar ve batakhaneler hükûmet karşıtı subaylarla dolup taşıyordu. Bununla birlikte, Bolşeviklere yönelik kinleri son derece daha canlıydı. Genel kurala göre, hükûmet lehindeki en büyük faaliyeti monarşist subaylar gösteriyorlardı: "Sevgili Kornilov ve Krımov, sizin yapamadığınızı, Tanrının yardımıyla belki biz başarırız..." Ayaklanma gününde Kışlık Sarayın savunucuları içindeki en yiğit subaylardan Sinegub'un dileği buydu. Ama subay takımı hayli kalabalıksa da, yine de etkili biçimde savaş edebileceğini gösteren az sayıda askerî birlik olduğu ortaya çıktı. Daha Kornilov'un darbe girişimi baştan aşağı demoralize olan subay takımının savaşçı bir güç oluşturmadığını göstermişti.

*Yunkerler*in toplumsal bileşimi türdeş değildi, aralarında tek seslilik yoktu. Kalıtımsal askerlerin, subay çocukları ve torunlarının yanı sıra daha monarşi zamanından beri savaş ihtiyaçları nedeniyle devşirilen çok sayıda rastlantısal öğe vardı. İstihkâm okulunun komutanı bir subaya şöyle diyordu: "Seninle ben mahkûmuz... değil mi ki soyluyuz, başka türlü düşünemeyiz" Demokratik kökenli *yunkerler* konusunda soylu bir ölümden başarıyla sıyırmış bu köftehor baylar koyunlardan, "dar kafalı, kaba saba hatlı" mujiklerden bahseder gibi bahsediyorlardı. *Yunker* okullarında kırmızı kanlı insanlarla mavi kanlılar arasında keskin bir hat çiziliyordu ve burada da cumhuriyet iktidarının savunulması için en fazla çaba gösterenler monarşinin yitirilmesinden en fazla üzüntü duyanlardı. Demokrat *yunkerler* Kerenskiy'den değil, Merkez Yürütme Komitesinden yana olduklarını söylüyorlardı. Devrim *yunker* okullarının kapılarını ilk kez Yahudilere de açmıştı. Ayrıcalıklılar sınıfına yükselebilmek için çaba sarfeden Yahudi burjuva ailelerinin oğulları Bolşeviklere karşı son derece hasım bir ruh hâli içindeydiler. Heyhat! Bu ne rejimi kurtarmak için, ne

de hattâ Kışlık Sarayı korumak için yeterliydi. Askerî okulların heterojen bileşimi ve ordu karşısındaki tümden tecrit olmuşlukları kritik anlarda *Yunkerler*in de toplantılar tertip etmeleri sonucunu doğurmuştu: Kazaklar nasıl bir tutum izleyeceklerdi? Bizimle beraber yürüyüşe geçecek daha kimler vardı? Genel olarak geçici hükûmet için dövüşmeye değer miydi?

Podvoyskiy'in raporuna göre, ekim başında, Petrograd askerî okullarında kırk iki veya kırk üçünün Bolşevik olduğu yaklaşık yüz yirmi sosyalist *yunker* vardı. "*Yunkerler* okullardaki tüm komutanların karşı devrimci nitelikte olduklarını söylüyorlar. Göz göre göre onları her hangi bir gösteri durumunda ayaklanmayı ezmek üzere hazırlıyorlar..." Sosyalistler ve özellikle Bolşevikler, görüldüğü gibi, sayıca tümüyle önemsizdiler. Ama yine de Smolnıy'a *yunkerler* çevresinde olan biten ne varsa bilme imkânı sağlıyorlardı. Dahası, tüm askerî okulların topografyası çok dezavantajlıydı. *Yunkerler* kışlalar arasında serpiştirilmiş vaziyetteydiler ve askerlerden horgörüyle söz etseler de, onlardan son derece çekiniyorlardı.

Korkularının yeterince gerekçesi vardı. Komşu kışlalardan ve işçi mahallelerinden, binlerce düşman göz *yunkerler*i gözlüyordu. Bu gözleme o kadar güçlüydü ki, her okulda, sözde tarafsızlığı korumaya çalışan, ama aslında asilerden yana çıkan bir asker birliği mevcuttu. Okulların cephanelikleri savaşçı olmayan erlerin elindeydi. İstihkâm okulundan bir subay şöyle yazıyordu: "Bu ipsizler kapıyı kırıp açtırmak zorunda kalacağım şekilde yalnızca depo anahtarlarını kaybetmekle kalmamışlar, makinalı tüfeklerin anahtarlarını da alıp, nereye bilinmez, saklamışlardı." Böylesi koşullarda, *yunkerler*den kahramanlık mucizeleri beklemek güçtü.

Petrograd ayaklanması dışarıdan, komşu garnizonlardan gelecek bir darbe tehditi altında değil miydi? Son günlerinde monarşi başkentin çevresinde mevzilenen küçük askerî birlik halkasına güvenmişti. Monarşi yanlış hesap yapmıştı. Acaba bu kez ne olacaktı? Tüm tehlikeleri bertaraf edecek koşulları sağlamak her türlü ayaklanmayı gereksiz kılmak demekti: ayaklanmanın amacı zaten siyaset yoluyla

safdışı bırakılamayan engelleri kırmaktı. Ama öngörülebilen her şey hesaplanmıştı.

Ekim başında, Kronstadt'ta Petrograd vilâyeti sovyetlerinin konferansı yapılmıştı. Banliyö garnizonlarının —Gatçina, Tsarkoye Selo, Krasnoye Selo, Oranienbaum, Kronstadt— delegeleri Baltık denizcilerinin ölçümüyle en yüksek notayı temsil etmişlerdi. Aldıkları kararlara Petrograd vilâyeti köylü vekilleri sovyeti de katılmıştı. Mujikler sol Sosyal-Devrimcilerin üzerinden atlayarak canla başla Bolşeviklere meylediyorlardı.

16'sındaki Merkez Komite toplantısında, işçi Stepanov vilâyetteki güç durumunun oldukça alacalı bulacalı bir tablosunu çiziyordu: ama yine de daha şimdiden Bolşevizm renkleri hâkim olmaya başlamışlardı bile. Sestroretsk'te ve Kolpino'da, işçiler silahlanıyordu ve efkârı umumiye savaşa hazırdı. Novıy Peterhof'ta dağılan alaydaki tüm çalışmalar durdurulmuştu. Krasnoye Selo'da 176. alay (4 temmuzda Tavriçeskiy sarayında nöbet tutan) ile 172. alay Bolşeviklerin tarafına geçmişlerdi: "ama daha süvariler vardı." Luga'da, otuz bin kişilik bir garnizon Bolşevizmden yana geçmişti, bir kısmı tereddüt hâlindeydi; Sovyet hâlâ ulusal savunma yanlısıydı. Gdova'da alay Bolşevikti. Kronstadt'ta haleti ruhiyede düşme vardı; garnizonlardaki kaynama önceki aylar boyunca çok güçlüydü, denizcilerin en iyi unsurları donanmada savaş harekâtları içerisindeydi. Petrograd'dan altmış verstlik mesafedeki Schlüsselburg'da Sovyet uzun zamandır tek iktidardı; barut fabrikasındaki işçiler her an başkenti desteklemeye hazır durumdaydılar.

Kornstadt'taki sovyetler konferansının sonuçlarıyla birleştirildiğinde, birinci hattaki rezervlerle ilgili veriler tümüyle cesaret verici olarak görülebilirdi. Şubat ayaklanmasından yayılan dalgalar geniş bir alandaki disiplini çökertmek için yeterliydi. Şimdi, içinde bulundukları koşullar önceden bilindiğinde, yakın garnizonlara daha bir güvenle bakmak mümkündü.

İkinci hattaki rezervler arasında Finlandiya ve Kuzey cephelerindeki birlikler vardı. Burada durumlar çok daha elverişliydi. Smil-

ga'nın, Antonov'un, Dıbenko'nun çalışmaları değeri ölçülemeyecek sonuçlar vermişti. Helsingfors garnizonuyla birlikte, filo Finlandiya toprağı üzerinde egemen bir iktidara dönüşmüştü. Hükûmetin burada hiç bir otoritesi kalmamıştı. Helsingfors'da görev yapan iki Kazak tümeni zaman içinde denizcilerle yakınlaşmışlar ve ya Bolşevikleri ya da Baltık filosunda Bolşeviklerden pek de farklı olmayan sol Sosyal-Devrimcileri destekliyorlardı.

Helsingfors elini o zamana dek kararsız olan Reval üssündeki denizcilere uzattı. İnisyatifin görüldüğü kadarıyla Baltık filosuna ait olduğu Kuzey sovyetleri bölge kongresi Petrograd'a en yakın garnizonların sovyetlerini bir yandan Moskova'yı diğer yandan Arhangelsk'i de içerecek kadar geniş bir alan içinde biraraya getirdi. Antonov şöyle yazar: "Bu yolla devrimin başkentini Kerenskiy'in birliklerinin muhtemel saldırılarına karşı zırhla kuşatmak fikri gerçek oluyordu." Smilga kongreden ilk işarette Petrograd'a gönderilmek üzere özel bir bahriyeli, piyade, topçu müfrezesi hazırlamak için Helsingfors'a geri döndü. Petrograd ayaklanmasının Finlandiya kanadı en garantili olanlardan biriydi. Ondan darbe değil, ciddî bir yardım beklenebilirdi.

Ama cephenin diğer kesimlerinde de, olay çok iyi yürüyordu, her halükârda Bolşeviklerin en iyimserlerinin düşündüklerinden de daha iyi. Ekim ayı içinde, orduda yeni komite seçimleri yapıldı. Her yerde Bolşevikler yönünde belirgin bir değişme yaşanıyordu. Dvinsk'te konuşlanan kolorduda "yaşlı makul askerler" alay ve bölük komiteleri seçimlerinde hezimete uğradılar; onların yerine "gözleri fıldır fıldır ve parlak, ağızları kurt gibi... karanlık ve cahil tipler" geçtiler. Başka yerlerde de durum aynıydı. "Her yerde yeni komite seçimleri yapıldı ve her yerde yalnızca Bolşevikler ve yenilgi yanlıları seçildiler." Hükûmet komiserleri alaylardaki görevlerine gitmekten kaçınıyorlardı: "Şu sıralar onların durumları bizimkiler kadar iyi değil." Baron Budberg böyle ifade ediyordu. Kolordusundaki iki süvari alayı, diğerlerinden daha uzun süre şeflerine bağlı kalmış olan ve isyanları bastırmayı reddetmeyen hafif süvariler ile Ural Kazakları aniden pes ettiler ve "kendilerine verilen cezalandırma ve jandarmalık etme görevinden affedil-

melerini" talep ettiler. Bu uyarının tehditkâr anlamı barona göre diğer her şeyden daha açıktı. Şöyle yazıyordu: "Keman çalarak sırtlan, çakal ve koyun sürüsü idare edilemez... selâmet ancak geniş çapta kızgın demir tatbikatıyla mümkündür." Hemen ardından şu trajik itiraf geliyordu: "Bu demir ortada yok ve nereden bulunur bilmiyorum."

Diğer kolordular ve tümenler üzerine yapılmış benzer tanıklıkları anmıyorsak, bunun nedeni komutanlarının Budberg kadar gözlemci olmamaları, günce tutmamaları veya bu güncelerin henüz su yüzüne çıkmamalarıdır. Dvinsk'te konuşlanan kolordu, kendisi de diğer ordulardan yalnızca biraz ileride olan 5. ordunun diğer kolordularından, komutanının renkli siması haricinde, pek ayrı durumda değildi.

Uzunca bir süredir havada asılı kalan 5. ordunun uzlaşmacı komitesi Petrograd'a cephe gerisinde süngüyle düzeni sağlayacağı tehditinde bulunduğu telgraflar gönderiyordu. Budberg şöyle yazar: "Tüm bunlar sadece yaygara, üfürükten öte bir şey değil." Komite son günlerini yaşıyordu. 23'ünde yeni baştan seçildi. Yeni Bolşevik komitenin başkanı, kısa bir süre sonra tüm yeteneğini Kızıl ordunun kuruluş alanında gösterecek olan mükemmel genç örgütçü doktor Sklyanskiy'di.

Kuzey cephesinin hükûmet komiser yardımcısı 22 ekimde Savaş bakanına Bolşevik fikirlerin orduda sürekli artan bir başarı gösterdiğini, kitlenin barış istediğini ve son dakikaya kadar direnen topçuların bile "yenilgici propagandaya yenik" düştüğünü bildiriyordu. Bu önemli bir belirtiydi. Ayaklanmadan üç gün önce ordudaki doğrudan ajanlarından biri hükûmete şu raporu gönderiyordu: "Geçici hükûmetin hiç bir otoritesi yok."

Doğrusunu söylemek gerekirse, Askerî devrim Komitesinin o zamanlar bu belgelerden haberi yoktu. Ama bildikleri bile tümüyle yeterliydi. 23'ünde, çeşitli cephe birlikleri temsilcileri Petrograd Sovyetinin önünden barış isteyerek geçtiler; aksi hâlde birlikler cephe gerisine saldıracaklar ve "daha bir on yıl savaşmayı kafaya koymuş tüm parazitlerin işini bitireceklerdi." Cephedekiler Sovyete iktidarı alın diyorlardı: "Siperler sizi destekleyecek."

Daha uzak ve gerideki Güney-Doğu ve Romen cephelerinde Bolşevikler henüz nadir rastlanan, yabancı varlıklardı. Ama orada da askerlerin içinde bulundukları koşullar aynıydı. Yevgeniya Boş Jmerinka yakınlarında konuşlanmış olan 2. Muhafız birliğinde altmış bin asker içinde yalnızca bir genç komünist ile iki sempatizan olduğunu anlatır; ama bu Ekim Günlerinde birliğin ayaklanmayı desteklemek üzere yürüyüşe geçmesini engellemedi.

Hükûmet çevreleri son dakikaya dek umutlarını Kazaklara bağladılar. Ama daha az kör olan sağ kamptaki politikacılar bu alanda da işlerin iyi gitmediğinin farkındaydılar. Kazak subaylarının hemen hepsi Kornilovçuydu. Sıra neferi Kazaklar her zaman daha soldaydılar. Kazak alaylarının Kışlık saraya karşı soğukluğunun Kaledin'e yöneltilen aşağılamadan kaynaklandığını sanan hükûmette bu durum uzun süre anlaşılamadı. Ama sonuçta, Adalet bakanı Malyantoviç için bile Kaledin'in "ardında yalnızca Kazak subaylarının bulunduğu, sıra neferi Kazaklarınsa, tıpkı diğer askerler gibi, basitçe Bolşeviklere meyilli oldukları" açıkça belli oldu.

Martın ilk günlerinde liberal kurtarıcının elini ayağını öpen, Kadet bakanları omuzlarda taşıyan, Kerenskiy'in nutuklarıyla mest olan ve Bolşeviklerin Alman ajanları olduklarına inanan bu cepheden geriye hiç bir şey kalmamıştı. Pembe umutlar, askerlerin delik çizmeleriyle artık tepmek istemedikleri siperlerin balçığında çiğnenmiş gitmişti. Petrograd ayaklanmasının gerçekleştiği gün Budberg şöyle yazıyordu: "Çözüm anı yaklaşıyor ve sonuç konusunda hiç bir şüphe yok; bizim cephede Bolşevik iktidarına olumlu bakmayan tek bir birlik dahi kalmadı."

7. Başkentin Alınması

Her şey değişmişti, ama her şey eskisi gibi kalmıştı. Devrim kimilerini korkutarak, kimilerini öfkelendirerek ülkeyi sarsmış, çözülmeyi derinleştirmiş, ama o zamana dek neresi olursa olsun sonuna dek gitmeye cesaret edememiş, hiçbir şeyin yerine geçmemişti. Emperyal Sankt-Peterburg ölmekten çok ölüm uykusuna dalmış gibiydi. Monarşinin demir heykellerine devrim kızıl bayraklar asmıştı. Hükûmet binalarının girişlerinde büyük kırmızı flamalar dalgalanıyordu. Ama saraylar, bakanlıklar, karargâhlar sonbahar yağmurlarının iyice rengini açtığı kızıl bayraklarından tümüyle bağımsız bir hayat sürüyorlardı. Asâlı ve küreli çiftbaşlı kartallar mümkün olduğu her yerde sökülmüşlerdi, ama çoğunlukla ya üzerleri bir bezle örtülmüş ya da aceleyle boyanmıştı. Sanki saklanmış gibiydiler. Tüm eski Rusya kızgınlıkla dişlerini gıcırdatarak gizlenmişti.

Köşe başlarındaki silik görünümlü milisler çoğu zaman, canlı anıtlara benzeyen "firavunları" süpürüp götürmüş olan ayaklanmayı hatırlatıyorlardı. Üstüne üstlük Rusya iki aydır "Cumhuriyet" olarak adlandırılıyordu. İmparatorluk ailesi Tobolsk'taydı. Hayır Şubat anaforu iz bırakmadan geçmedi. Ama çarın generalleri general olarak kalmışlardı, senatörler senatörlüğe devam ediyorlardı, özel danışmanlar şereflerini koruyorlardı, hiyerarşi merdiveni yürürlükteydi, renkli kolluklar ve kokartlar bürokratik hiyerarşiyi hatırlatıyor, kartal damgasının işlendiği sarı düğmeler de öğrencileri temsil ediyordu. Ama asıl, mülk sahipleri hâlâ mülk sahibiydi, savaşın sonu görünmüyordu, müttefik diplomatlar resmî Rusya'nın iplerini her zamankinden daha küstahça oynatıyorlardı.

Her şey eskisi gibiydi, yine de kimse kendini tanıyamıyordu. Aristokratik semtler kendilerini geri plana itilmiş hissediyorlardı. Li-

beral burjuva mahalleler aristokrasiye daha da yaklaşmıştı. Yurtsever bir mitken, halk korkunç bir gerçeklik olup çıkmıştı. Ayaklar altındaki her şey kayıyor, çöküyordu. Daha kısa bir süre önce monarşinin hurafeleriyle alay eden muhitlerde mistisizm müthiş bir güçle patlama yapmıştı.

Borsacılar, avukatlar, balerinalar hal ve tavırdaki yeni bozulmaya lânetler okuyorlardı. Kurucu Meclise inanç gün geçtikçe buharlaşıyordu. Gorkiy, gazetesinde, uygarlığın çöküşü öngörüsünde bulunuyordu. Temmuz Günlerinden beri güçlenen, kudurmuş ve aç Petrograd'ı terkedip daha dingin ve gıda kaynakları bol taşraya gitme arzusu şimdi artık genelleşmişti. Başkenti terkedemeyen iyi hâlli aileler taş duvarlar ve sac çatılarla boşuna kendilerini korumaya çalışıyorlardı. Fırtınanın yankıları her yere sızmıştı: pazarlarda hem her şey ateş pahasıydı, hem de hiç bir şey bulunmuyordu; saygıdeğer basında nefret ve endişe homurtularından başka bir şey duyulmuyordu; kaynayan sokaklardan atılan kurşunlar zaman zaman pencere önlerinde vızıldaşıyordu; servis katlarında hizmetçiler her emre yumuşak başla uymuyorlardı. Devrim burada belki de en hassas yerden vurmuştu: ev kölelelerinin direnişi aile ocağının istikrarını tümden yok etmişti.

Yine de gündelik rutin hayat var gücüyle kendini savunuyordu. Okul çocukları okullarda eski ders kitaplarıyla öğrenim görüyorlar, memurlar kimsenin ihtiyacı olmadığı kağıtlar dolduruyorlar, şairler kimsenin okumadığı dizeler damıtıyorlar, çocuk bakıcıları İvan Tsareviç masalını anlatıyorlar, taşradan gelen soylu ve tüccar kızları müzik eğitimi alıyorlar veya nişanlı peşinde koşuyorlardı. Pyotr ve Pavel kalesi üzerindeki eski top öğleni haber veriyor, Mariinskiy tiyatrosunda yeni bir bale temsil ediliyordu ve diplomasiden çok koreografide usta olan Dışişleri bakanı Tereşçenko herhalde bir balerinanın parmak uçlarını hayranlıkla seyretmeye zaman bulabiliyor ve böylece rejimin sağlamlığını kanıtlıyordu.

Eski şölen sofralarının artıkları hâlâ boldu ve büyük meblağlar karşılığı her şeyi bulmak mümkündü. Muhafız Ordusu subayları to-

puklarını birleştirerek mahmuzlarını şaklatıyorlar ve lüks restoranların özel odalarında maceradan maceraya koşuyorlardı. Tam bir sefahatti bu. Gece yarısı elektrikler kesiliyordu, ama bu mum ışığında şampanyaların pırıldadığı, saygıdeğer müttefiklerin daha az saygıdeğer olmayan Alman ispiyonlarını kağıt oyununda soyup soğana çevirdikleri, monarşist fesatçıların Yahudi kaçakçılar karşısında "pas geçiyorum" dedikleri, astronomik pot rakamlarının hem sefihliğin hem de enflasyonun boyutunu gösterdiği kumarhanelerin şaşaasını engellemiyordu.

İnsanların salkım saçak asıldığı bakımsız, kirli, yavaş, basit bir tramvayın bu can çekişen Petrograd'dan kalkıp yeni bir umudun bastıran tutkusuyla can atan işçi semtlerine gitmesi mümkün müydü? Smolnıy Enstitüsünün mavi ve altın rengi kubbeleri uzaktan ayaklanmanın karargâhını haber veriyordu: tramvay hattının sona erdiği ve Neva nehrinin varoşu başkent merkezinden ayırarak güneye doğru ani bir eğri çizdiği eski kentin sınırıydı burası. Soylu kızlarının eğitim kışlası olan bu üç katlı, uzun, geri bina şimdi artık sovyetlerin kalesiydi. Uçsuz bucaksız ve gürültülü kulvarlar sanki perspektif yasaları dersi için yapılmıştı. Çok sayıda odanın kapısı üstünde hâlâ mine üzerine kazınmış şu yazıtlar bulunuyordu: "öğretmenler odası", III. Sınıf", "IV. Sınıf", "Gözetmenler Odası". Ama bu eski yazıtların yanına ya da onların üzerine şurada burada devrimin gizemli hiyerogliflerini taşıyan kağıt parçaları iliştirilmişti: TsK, PSR, SD-Menşeviki, SD-Bolşeviki, sol SR'ler, anarko-komünistler, TsİK [Merkez Yürütme Komitesi] Odası, vs. John Reed'in dikkatli gözleri duvarlar üzerinde şu tip yazıtlar farketmişti: "Yoldaşlar, kendi sağlığınız için de temizliğe önem veriniz!" Heyhat, başta doğa olmak üzere, kimse temizliğe önem vermiyordu. Ekim Petrograd'ı bir yağmur kümbeti altında yaşıyordu. Uzun bir süredir temizlenmeyen sokaklar kirliydi. Smolnıy'ın avlusunda, muazzam su birikintileri vardı. Askerlerin tabanlarındaki çamur koridorlara ve salonlara taşınıyordu. Ama o sırada hiç kimse aşağıya ayaklarına bakmıyordu: herkes ileriye doğru bakıyordu.

Smolnıy giderek daha güçlü ve otoriter bir şekilde hükmediyordu,

kitlelerin tutkulu sempatisi onu yukarılara taşıyordu. Bununla birlikte, merkezî önderlik, genel olarak ayaklanmayı yürütecek olan devrimci sistemin doğrudan üst çarklarına yayılmıştı yalnızca. En önemli görev tabanda ve kendiliğinden bir şekilde tamamlandı. Fabrikalar ve kışlalar o günler ve gecelerde tarihin yapıldığı yuvalardı. Vıborg semti, tıpkı Şubatta olduğu gibi, devrimin aslî kuvvetlerini barındırıyordu. Ama Şubattan farklı olarak şimdi açıkça sesini duyuran ve herkesçe tanınan güçlü bir örgüte sahipti. Mahalleler, fabrika yemekhaneleri, klüpler, kışlalar Bolşevik semt komitesinin, Vıborg Sovyetinin ve savaş karargâhının bulunduğu Sampsonevskiy Prospekt 33 numaraya bağlanmıştı. Bölge milisi kızıl muhafızlarla birleşmişti. Varoşta iktidar tümüyle işçilerin elindeydi. Eğer hükûmet Smolnıy'ı ezip geçse, Vıborg ilçesi tek başına merkezi yeniden oluşturabilir ve saldırının devamını sağlayabilirdi.

Çözüm anı yaklaşıyordu, ama yöneticiler endişe etmek için özel bir gerekçelerinin bulunmadığını düşünüyorlar veya buna inanıyor gibi yapıyorlardı. Petrograd'daki hadiseleri yakından izlemek için sebepleri olan Büyük Britanya elçiliği, o sırada Londra'da bulunan Rusya büyükelçisinin anlatımına göre, yapılması öngörülen ayaklanmaya dair güvenilir bilgiler alıyordu. Buchanan'ın endişeli sorularına, kaçınılmaz bir diplomatik öğle yemeği sırasında, Tereşçenko güçlü teminatlar vererek cevap veriyordu: "böyle bir şey" olamazdı bile; hükûmet dizginleri sıkı sıkı elinde tutuyordu. Rusya'nın Londra'daki büyükelçiliği ayaklanmadan İngiliz telgraf idaresinin çektiği bir telgrafla haberdar edildi.

O günlerin birinde başbakanlık müşaviri Palçinskiy'i ziyaret etmiş olan maden sahibi Auerbach daha ciddî meseleleri görüştükten sonra ona "siyasî ufuktaki kara bulutlar" hakkında ne düşündüğünü sormuş ve şu temin edici cevabı almıştı: yeni bir fırtına, o da geçecek ve ışık geri gelecek; "rahat uyuyun". Palçinskiy'in kendisi de tutuklanmadan evvel bir kaç uykusuz gece geçirdi.

Kerenskiy uzlaşmacı liderlerle ilişkilerinde ne denli senli benlileşse, tehlike anında bunların kendisini tam zamanında kurtaracağın-

dan da o denli az kuşku duyuyordu. Uzlaşmacılar ne denli zayıfladıkça, çevrelerinde o denli özenli bir yanılsama atmosferi oluşturuyorlardı. Petrograd'daki yüksek mevkilerinden taşra ve cephedeki yüksek mevkili örgütlerle karşılıklı cesaret değiştokuş eden Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler sözde bir kamuoyu yaratıyorlar ve güçsüzlüklerini gizleyerek yalnızca düşmanı değil, kendilerini de yanıltıyorlardı. Mart sosyalizmi ile çarlık memurlarının bileşimi olan sakat ve beceriksiz devlet aygıtı kendi kendini yanıltmada birinciydi. Çiçeği burnunda sosyalist, bürokrata, toy bir devlet adamı gibi görünmekten çekiniyordu. Memur yeni fikirlere soğuk bakan biri gibi görünmekten çekiniyordu. Böylece, içinde generallerin, savcıların, gazetecilerin, komiserlerin ve yardımcılarının iktidar kaynağına yakınlaştıkça daha fazla yalan söyledikleri, bir resmî yalan şebekesi yaratılmıştı. Petrograd askerî bölgesi komutanı teskin edici raporlar gönderiyordu, çünkü Kerenskiy'in pek de teskin edici olmayan gerçekler karşısında buna son derece ihtiyacı vardı.

İkili iktidar gelenekleri de aynı yönde etkili oluyorlardı. Nitekim Askerî Devrim Komitesince de parafe edilen bölge karargâhının gündelik emirleri tartışmasız yerine getiriliyordu. Kentteki nöbet kulelerinde her zaman olduğu gibi garnizona bağlı erler bulunuyordu. Denebilirdi ki uzun bir süredir alaylar hiç bu kadar azimle nöbet görevlerini yerine getirmiyordu. Ya kitlelerin memnuniyetsizliği ne âlemdeydi? "Ayaklanan köleler" hâlâ memnuniyetsizdiler. İsyan kalkışması içinde ancak başkent halkının ayak takımı yer alabilirdi. Askerler kurmaylarla karşı karşıya mıydılar? İyi ama, Merkez Yürütme Komitesinin asker seksiyonu Kerenskiy'den yanaydı. Bolşevikler haricinde, tüm örgütlü demokrasi hükûmeti destekliyordu. Böylece, martın pembe aylası olayların gerçek çizgilerini gizleyen mavimtrak bir buhara dönüşmüştü.

Ancak Smolnıy'la genelkurmay bozuştuğu zaman hükûmet ihtilâfı daha ciddiye almaya çalıştı: acil bir tehlike yoktu, ama bu kez Bolşeviklerin işini bitirmek için fırsattan yararlanılmalıydı. Dahası, burjuva müttefikler var güçleriyle Kışlık saraya baskı uyguluyorlardı.

23'ü 24'üne bağlayan gece, tüm cesaretini toplayan hükûmet şu kararı aldı: Askerî Devrim Komitesi hakkında adlî soruşturma açmak; ayaklanma çağrısı yapan Bolşevik gazeteleri yasaklamak; banliyöden ve cepheden güvenilir askerî birlikler çağırmak. İlke olarak kabul edilen, Askerî Devrim Komitesinin tüm üyelerini tutuklama önerisinin uygulaması ertelendi: böyle büyük bir girişim için önceden ön-parlamentonun desteğini sağlamak gerekiyordu.

Hükûmetin aldığı kararların yankısı hemen kente yayıldı. Kışlık sarayın yanındaki Genelkurmayın lokallerinde, 23'ü 24'üne bağlayan gece, Askerî Devrim Komitesine en fazla bağlı birliklerden biri olan Pavlovskiy alayından askerler nöbet tutuyordu. Bu askerlerin gözü önünde, *yunkerleri* çağırmak, köprüleri kesmek, tutuklamalara girişmek söz konusuydu. Alayın askerleri de tüm duydukları ve hatırladıklarını hemen ilçelere ve Smolnıy'a iletiyorlardı. Devrimci merkezde her zaman bu kendiliğinden karşı istihbaratın getirdiği bilgilerin içinden nasıl çıkılacağı bilinmiyordu. Ama yine de yeri doldurulamaz bir görev icra ediyordu. Tüm kentteki işçiler ve askerler düşmanın niyetlerinden haberdardılar ve direniş hazırlıklarını güçlendiriyorlardı.

Sabah erkenden otoriteler saldırı hazırlıklarını başlattılar. Başkentteki *yunker* okulları savaşa hazırlan emrini almıştı. Personeli Bolşevik fikirlere sahip olan Neva'daki *Avrora* kruvazörünün donanmanın operasyonlarına katılmak üzere denize açılması gerekiyordu. Banliyöden birlikler çağırılmıştı: Tsarkoye'den bir şok taburu, Oranienbaum'dan *yunkerler*, Pavlovsk'tan topçu birlikleri. Kuzey cephesi karargâhı derhal başkente güvenilir birlikler gönderme emri almıştı. Acil askerî önlemler kabilinden şu emir verilmişti: Kışlık saraydaki muhafız birlikleri güçlendirilmeli, Neva üzerindeki köprüler kapatılmalı, *yunkerler* otomobilleri kontrol etmeli, Smolnıy'ın telefon bağlantıları kesilmeli. Adalet bakanı Malyantoviç kefaletle serbest bırakılan, ama hükûmet karşıtı yeni bir faaliyete girişmiş olan Bolşevikleri tutuklama emri verdi: bu harekât daha çok Troçki'ye karşı yönelmişti. Bu durum zamanın ne derili değiştiğine çok iyi bir örnekti: Malyantoviç, tıpkı selefi Zarudnıy gibi 1905'te Troçki'nin avukatıydı.

O zaman da mesele Petrograd Sovyetinin önderliği meselesiydi; ileri sürülen suçlamaların niteliği her iki durumda da aynıydı; yalnızca suçlayıcılar değişmişti; eski avukatlar suçlamaya Alman altını eklemesini yaparak durumu daha da ağırlaştırmışlardı.

Askerî bölge karargâhı matbaa konusunda özellikle hummalı bir faaliyet içine girdi. Üst üste emirler yağıyordu: hiç bir gösteriye müsamaha edilmeyecekti; suçlular ağır sorumluluk altındaydılar; garnizona bağlı birlikler karargâhın emri haricinde kışlalarını terketmeyeceklerdi; "Petrograd Sovyetinin tüm komiserleri azledileceklerdi"; yasadışı eylemlerinden ötürü "divanı harbe verilmek üzere" haklarında soruşturma başlatılacaktı. Ne var ki, bu tehditkâr emirlerin kim tarafından, nasıl uygulanacağı belirtilmiyordu. Kişisel sorumluluk tehlikesi pahasına, bölge komutanı "keyfî müsadereleri önlemek üzere" otomobil sahiplerinden arabalarını karargâhın emrine vermelerini talep etmişti; ama kimse kılını kıpırdatmamıştı.

Merkez Yürütme Komitesi de gözdağı ve tehditten geri kalmadı. Köylü Yürütme Komitesi, Belediye Duması, Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin merkez komiteleri onun dümen suyundan gidiyorlardı. Tüm bu kurumlar yazılı kaynak bakımından oldukça zengindiler. Duvarlara asılan bildirilerde sürekli bir avuç deliden, kanlı çarpışmalar tehlikesinden ve kaçınılmaz bir karşı devrimden söz ediliyordu.

Sabahın beş buçuğunda, bir hükûmet komiseri Bolşeviklerin matbaasına bir *yunker* birliği eşliğinde geldi ve kapıları kapattıktan sonra, karargâhın merkezî yayın organı ile *Soldat* gazetesinin derhal yayınının durdurulmasını emreden tezkeresini verdi. Ne? Nasıl? Karargâh mı? Hâlâ öyle bir şey var mı? Askerî Devrim Komitesince onaylanmamış hiç bir emri kabul etmeyiz. Ama bu bir işe yaramadı: klişeler parçalandı, lokal mühürlendi. Hükûmet ilk başarısını kazanmıştı bile.

Bolşevik matbaadan bir erkek ve bir kadın işçi nefes nefese Smolnıy'a koştular ve orada Podvoysky ile Troçki'yi buldular: eğer komite onlara *yunkerlere* karşı bir muhafız birliği verirse, işçiler gazeteyi tekrar çıkartacaklardı. Hükûmetin taaruzuna verilecek ilk cevap şek-

li bulundu. Utovskıy alayına hitaben bir emir kaleme alındı: işçi matbaasının korunması için derhal bir bölük gönderilmesi. Matbaa temsilcileri 6. İstihkâm taburunun da harekete geçirilmesi konusunda telefonlar edildi. Litovtsı ile istihkâmlar gecikmeksizin harekete geçtiler. Lokale vurulan mühürler söküldü, kalıplar yeniden döküldü, çalışmalar tam gaz başladı. Bir kaç saatlik bir gecikmeyle, hükûmetçe yasaklanan gazete, kendi de tutuklanma emrine muhatap olan komiteye bağlı birliklerin himayesinde çıktı. Artık ayaklanma başlamıştı. İşler böyle gelişti.

Bu sırada, *Avrora* kruvazöründen Smolnıy'a şu soru soruldu: denize mi açılmak lâzım yoksa Neva üzerinde mi kalmalı? Ağustosta Kornilov'a karşı Kışlık Sarayı koruyan aynı denizciler Kerenskiy'le hesaplaşmak için can atıyorlardı. Hükûmetin emri komite tarafından derhal geçersiz kılındı ve gemi personeli 1218 nolu *Prikaz*'ı aldı: "Petrograd garnizonunun karşı devrimci güçlerce saldırıya uğraması durumunda, *Avrora* kruvazörü römorkörler, gemiler ve buharlı hücumbotlarla kendini koruyacak." Kruvazör beklediği görevi coşkuyla yerine getirdi.

İşçiler ve denizcilerin önerdikleri ve garnizonun onayıyla tümüyle cezasız kalarak yerine getirilen bu iki direniş eylemi birinci dereceden önemli siyasî olaylar hâline geldi. İktidar fetişizminin son kalıntıları da tuzla buz oluyordu. Olaya katılanlardan biri şöyle diyordu: "İşin başarıyla kotarıldığı hemen açık hâle geldi." Eğer başarılmasaydı bile, işlerin yine de dünden farklı olduğu ortadaydı.

Gazeteleri yasaklama girişimi, Askerî Devrim Komitesinin adalete teslim edilmesi kararı, komiserleri azletme emri, Smolnıy'ın telefon görüşmelerinin kesilmesi; bu iğne batırmalar hükûmetin karşı devrimci bir darbe hazırlamakla suçlanması için yeterliydi. Ayaklanma ancak taarruz biçiminde kazanabilecek olsa da, savunmadayken bile iyi gelişiyordu. Bolşevik yayın kurulunun kapısına vurulan birazcık bir mürekkep bir savaş tedbiri olarak fazla bir şey değildi. Ama muhteşem bir savaş işareti olmuştu. Tüm ilçelere ve garnizon birliklerine edilen telefonlar olan biteni haber vermişti. "Halk düşmanları gece

saldırıya geçtiler... Askerî Devrim Komitesi fesatçıların saldırısına karşı direnişi yönetiyor." Fesatçılar resmî iktidarın organlarıydı. Devrimci fesatçıların kaleminde bu tanımın beklenmedik bir yankısı vardı. Ama koşullara ve kitlelerin efkârı umumiyesine tümüyle cevap veriyordu. Tüm mevzilerinden atılmış, gecikmiş bir saldırı yoluna girmeye zorlanmış, bu iş için gerekli olan güçleri harekete geçirmekten ya da bunların elde olup olmadığını doğrulamaktan aciz olan hükûmet kitlelerin gözünde kuşkusuz kalleşçe suikastler gibi görünen tekil, önceden düşünülmemiş ve eşgüdümsüz eylemlere girişti. Komitenin telefonu şu emri veriyordu: "Alayı savaş durumuna getirin ve talimatları bekleyin." Otoriter bir sesti bu. Hükûmetçe azledilecek komite komiserleri daha bir güvenle arzu edilmez bulduklarını işten el çektirmeye devam ediyorlardı.

Neva üzerinde demirlemiş olan *Avrora* yalnızca ayaklanmanın emrindeki harika bir savaş birliği değildi, aynı zamanda tam tekmil bir radyo yayın istasyonuydu. Bu değeri ölçülemeyecek bir avantajdı. Denizci Kurkov *Anılar*'ında şöyle yazar: "Troçki bize radyodan... karşı devrimin taarruza geçtiğini haber vermemizi bildirdi." Savunmacı terimler burada da bir taarruz çağrısını —bu kez tüm yurda— barındırıyordu. Petrograd havalisini koruyan garnizonlara *Avrora* radyosundan karşı devrimci birliklerin durdurulması ve bu davetlerin yeterli olmadığı durumda da güç kullanılması emri verilmişti. Tüm devrimci örgütlere "fesatçıların planları ve eylemleri hakkında tüm bilgileri toplayıp sürekli teyakkuz durumunda bulunmaları" zorunluluğu getirilmişti. Görüldüğü gibi, Askerî Devrim Komitesi de bildiri yayınlamaktan geri kalmıyordu. Ama onda söz eylemden ayrılmıyordu ve bildiriler yalnızca eylemleri yorumluyordu.

Biraz gecikerek de olsa, Smolnıy'ı daha ciddî biçimde tahkim etmeye girişildi. 23'ü 24'üne bağlayan gece, Enstitüyü saat üçe doğru terkeden John Reed'ün dikkatini girişteki makinalı tüfekler ve büyük kapı ile çevresindeki kavşakları koruyan devriyeler çekti. Nöbetçi kuleleri evvelki günden beri Litovskiy alayından bir bölük ile yirmi dört makinalıyla bir makinalı tüfek bölüğü tarafından tahkim edilmişti.

Gün boyunca, muhafızlar sürekli arttı. Şlyapnikov şöyle yazar: "Smolnıy çevresinde Tavriçeskiy Sarayının etrafında yaşanan Şubat Devriminin ilk günlerini hatırlatan, tanıdığım sahneler gözlemleniyordu": aynı asker, işçi ve her türlü silah yığınlaşması. Avluya yığılan sürüsüyle yakacak odun yaylım ateşe karşı da koruma sağlayabilirdi. Kamyonlar gıda ve cephane taşıyorlardı. Raskolnikov şöyle anlatır: "Tüm Smolnıy bir savaş üssüne çevrildi. Dışarıda, sütunların önüne toplar dizilmişti. Onların yanında da mitralyözler... Hemen hemen her sahanlığın üstünde oyuncak toplar gibi aynı "maksim"ler yerleştirilmişti ve koridorlarda... askerlerin ve işçilerin, denizcilerin ve ajitatörlerin hızlı, gürültülü ve neşeli gidiş gelişleri duyuluyordu." Ayaklanmayı örgütleyenleri haklı olarak askerî bir düzenden yoksunlukla suçlayan Suhanov şöyle yazar: "Ancak 24'ü günü ve gecesi silahlı kızıl muhafız ve asker birlikleri ayaklanmanın karargâhını savunmak üzere Smolnıy çevresinde toplanmaya başladılar... 24'ü akşamına doğru, Smolnıy'ın korunması bir şeye benzedi."

Bu mesele önemsiz değildir. Uzlaşmacı Yürütme Komitesinin hükûmete bağlı karargâhın lokaline taşınmak üzere gizlice sıvıştığı Smolnıy'da şimdi Bolşeviklerce yönetilen tüm devrimci örgütlerin başları toplanmışlardı. O gün yine burada son darbeyi vurmadan önce son kararları almak üzere parti merkez komitesi toplantısı yapılmıştı. On bir üye vardı. Lenin Vıborg'taki inzivasından henüz çıkmamıştı. Zinovyev yoktu; Dzerjinski'nin biraz sinirli ifadesiyle "saklanıyor ve parti çalışmalarına katılmıyordu." Buna karşılık, Zinovyev'in fikirlerini paylaşan Kamenev ayaklanma karargâhında çok aktifti. Stalin yoktu: genel olarak Smolnıy'a uğramıyor, zamanını merkezî organın yayın kurulunda geçiriyordu. Toplantı, her zaman olduğu gibi, Sverdlov'un başkanlığında yapıldı. resmî tutanaklar çok ketum; ama tüm aslî şeyleri kaydediyor. Ayaklanmanın önderlerini vasıflandırmak ve işlevleri aralarında paylaştırmak için yeri doldurulamaz.

Yirmi dört saat içinde Petrograd'ı tamamen ele geçirmek söz konusuydu. Bu şu anlama geliyordu: henüz hükûmetin elinde bulunan siyasî ve teknik kurumları ele geçirmek. Sovyetler Kongresi bir sov-

yet iktidarında toplanmalıydı. Askerî Devrim Komitesi ve Bolşeviklerin Askerî Örgütü tarafından gece saldırısının pratik tedbirleri hazırlanmıştı. Merkez Komite son rötuşları vuracaktı.

Öncelikle Kamenev'in şu önerisi benimsendi: "Bugün, özel bir karar haricinde, hiç bir Merkez Komite üyesi Smolnıy'dan ayrılmayacak." Ayrıca, Smolnıy'da, partinin Petrograd Komitesi üyelerinin sürekli hizmetlerinin de tahkim edileceği kararı alındı. Zabıtlarda daha ileride şunları okuruz: "Troçki Askerî Devrim Komitesinin emrine PTT ve demiryolcularla bağlantıyı kurmak üzere iki merkez komite üyesinin verilmesi önerisini yaptı; bir üçüncü de geçici hükûmeti gözleyecekti." Şu karar alındı: Posta ve telgraf için Dzerjinski'nin; Demiryolları için Bubnov'un görevlendirilmesi. Önce, muhtemelen Sverdlov'un girişimiyle, geçici hükûmetin gözlenmesi işi Podvoyskiy'e emanet edildi. Zabıtlar şunu kaydeder: "Podvoyskiy'e itirazlar oldu; iş Sverdlov'a emanet edildi." İktisatçı olarak bilinen Milyutin erzak teminiyle görevlendirildi. Sol Sosyal-Devrimcilerle görüşme işi çok uzlaşmacı —kuşkusuz bu Bolşevizm ölçüsünde bir uzlaşmacılıktı— da olsa, yetenekli bir parlamenter olarak bilinen Kamenev'e emanet edildi. Daha ileride şunları okuruz: "Troçki Pyotr ve Pavel kalesinde bir ihtiyat karargâhı oluşturma ve bu amaçla merkez komitenin bir üyesini görevlendirme önerisinde bulundu." Şu karar alındı: "Genel gözetim işleriyle Laşeviç ve Blagonravov'un görevlendirilmesi; kaleyle sürekli temasın sağlanması işinin Sverdlov'a emanet edilmesi." Ayrıca: "Tüm merkez komite üyelerinin kaleye giriş çıkış izni olacak."

Parti hatlarında tüm ipler Bolşevik kadroları tek tek tanıyan Sverdlov'un ellerindeydi. Smolnıy'ı parti aygıtına bağlamıştı, Askerî Devrim Komitesi'ne çok elzem militanları sağlıyordu ve her kritik anda fikir vermesi için çağrılıyordu. Komitenin bileşimi çok geniş, ancak kısmen değişken olduğundan, en gizli tedbirler ya Bolşeviklerin Askerî Örgütünün üst kesimleri tarafından ya da resmen olmasa da, fiilen Ekim ayaklanmasının "genel sekreteri" olan Sverdlov tarafından kişisel olarak uygulanıyordu.

Sovyetler Kongresine gelen Bolşevik delegeler önce Sverdlov'a

uğruyorlar ve bir saat bile boş kalmıyorlardı. 24'ünde Petrograd'da daha şimdiden iki, üç yüz taşralı vardı ve aralarından çoğu şu veya bu biçimde ayaklanma mekanizmasının içindeydi. Öğleden sonra ikiye doğru, Smolnıy'da parti merkez komitesinin raportörünü dinlemek için fraksiyon toplantısında buluştular. Aralarında, Zinovyev ve Kamenev gibi bekle görcü bir politikayı tercih eden tereddütkârlar vardı: ayrıca hiç güvenilemeyecek, basitçe yeni gelenler vardı. Fraksiyon önünde ayaklanma planını sunmak söz konusu bile değildi: kapalı oturum da olsa, kalabalık bir mecliste söylenen şeyler hemen dışarı taşıyordu. Garnizonun çeşitli birliklerindeki bilinçte belirli bir karışıklık yaratılmadan taarruzun büründüğü savunmacı zırhı yırtmak mümkün değildi. Ama kader belirleyici mücadelenin başladığını ve Kongrenin işinin onu tamama erdirmek olduğunu anlatmak da mutlak gerekiyordu.

Lenin'in yakınlardaki makalelerini hatırlatan Troçki, nesnel koşullar ayaklanmayı mümkün ve kaçınılmaz kılıyorlarsa, "fesat düzenlemek marksizmin ilkeleriyle çatışmaz" diyordu. "İktidara giden yoldaki maddî engellerin şiddetli bir darbeyle aşılması gerekiyordu..." Bununla beraber, şimdiye dek, Askerî Devrim Komitesinin politikası savunmacı çerçeveyi aşamamıştı. Tabiatıyla, bu savunmacı çerçeveyi oldukça geniş anlamda almak lâzım. Bolşevik basının silahlı güçlerin yardımıyla çıkmasını sağlamak ya da *Avrora*'yı Neva'da tutmak —"Bu savunma değil mi, yoldaşlar? Evet savunma!" Eğer hükûmet bizi tutuklamaya kalkışırsa diye, bu kez, Smolnıy'ın tepesine makinalı tüfekler yerleştirilmişti. "Bu da bir tür savunma, yoldaşlar!" —"Ya geçici hükûmeti ne yapacağız?", diye soruyordu konuşmacıya gönderilen bir not. Raportör de şu cevabı veriyordu: eğer Kerenskiy Sovyetler Kongresine itaat etmezse, hükûmetin direnişi "siyasî değil, polisiye bir mesele yaratır". İşte özde olan biten de buydu.

O sırada, Troçki gelen bir Belediye Duması vekilleri heyetine açıklamalarda bulunmak üzere çağrıldı. Doğrusunu söylemek gerekirse, başkentte şimdilik her şey sakindi, ama tehlike sinyalleri veren söylentiler yayılıyordu. Kent belediye başkanı sorular soruyordu. Sovyet

bir ayaklanma yapmaya mı hazırlanıyor? Ya kentteki asayiş nasıl sağlanacak? Ayaklanmayı tanımazsa, Duma'nın başına ne gelecek? Bu saygıdeğer kişiler çok şey bilmek istiyorlardı. Cevap şuydu: iktidar sorunu Sovyetler Kongresinin vereceği karara bağlı. Bir silahlı mücadele mi olacak, "bu sovyetlerden çok, halkın oybirlikli iradesine rağmen devlet iktidarını elinde tutanlara bağlı".

Eğer Kongre iktidarı reddederse, Petrograd Sovyeti bu karara boyun eğecekti. Ama hükûmetin kendisi kuşkusuz bir çatışma peşindeydi. Askerî Devrim Komitesinin tutuklanması için emir verilmişti. Buna işçiler ve askerler ancak sert bir direnişle karşılık verebilirlerdi. Ya suç çetelerinin soygun ve şiddet uygulamalarına karşı ne yapılacaktı? Daha o gün yayınlanan bir Komite emrinde şöyle deniyordu: "Serseri takımının Petrograd sokaklarında karışıklık çıkarmaya, talan yapmaya, bıçaklı veya ateşli silahlarla kavga çıkarmaya ilk kalkıştığı anda bu caniler ortadan kaldırılacaktır." Bir çatışma durumunda Belediye Dumasına karşı anayasal yöntemler uygulanabilirdi: dağıtma ve yeni seçimlere gitme. Heyet tatmin olmamış vaziyette ayrıldı. İyi de, ne bekliyordu ki?

Kent büyüklerinin isyancılar kampını resmî ziyareti yöneticilerin çok açık güçsüzlüklerinin bir tezahürüydü. Bolşevik fraksiyonunun yanına geri dönen Troçki şöyle diyordu: "Unutmayınız ki, yoldaşlar, daha birkaç hafta evvel çoğunluğu ele geçirdiğimizde matbaası, kasası, şubeleri olmayan bir tabelaydık, ama şimdi Belediye Dumasının bir heyeti tutuklama emri çıkartılan Askerî Devrim Komitesine gelip ondan 'kentin ve devletin geleceğini' soruyor."

Daha evvelki gün siyasî bakımdan ele geçirilen Pyotr ve Pavel Kalesi bugün tamemen Askerî Devrim Komitesinin emrine geçmişti. En devrimci birlik olan makinalı tüfekçiler savaş düzenine geçti. Colt marka makinalılar cilalanmaya başladı: tam seksen adet. İskeleleri ve Troitskiy köprüsünü denetlemek üzere kalenin surlarına makinalılar yerleştirildi. Büyük kapıdaki muhafızlar tahkim edildi. Çevre mahallelere devriyeler gönderildi. Ama sabah saatlerinin hummasında, bizzat kalenin içinde vaziyetin tamamen güvenilir olmayabileceği

farkedildi. Belirsizlik motosiklet taburundan kaynaklanıyordu. Süvariler gibi, hali vakti yerinde ve zengin köylülerden veya kentli orta halli burjuvalardan oluşan motosikletçiler ordunun en muhafazakâr kesimini oluşturuyorlardı. Tam idealist psikologlara göre bir tema: en azından Rusya gibi yoksul bir ülkede, birini diğerlerinden ayırmak üzere iki tekerlek bir gidon üzerine bindirdiniz mi, kendini beğenmişliği de tıpkı lastikler gibi şişer ha şişer. Amerika'da aynı etkiyi yaratmak için bir otomobil gereklidir.

Temmuz hareketini ezmeye çağrılan tabur Kseşinskaya sarayını kısa bir sürede iştiyakla ele geçirmiş ve sonra da özellikle güvenilir bir birlik olarak Pyotr ve Pavel kalesine yerleştirilmişti. Kalenin geleceğine karar verilen geçen günkü toplantıda, motosikletçiler, daha sonra ortaya çıktığı üzere, yer almamışlardı. Öyle bir disiplin vardı ki, subayları askerlerin kale avlusunda görünmelerini engellemişlerdi. Motosikletçilere dayanan kale komutanı başını yüksek tutup sık sık Kerenskiy'le telefonda görüşmüş ve sanırız, Bolşevik komiseri tutuklamaya bile kalkışmıştı. Bu belirsiz duruma bir dakika daha müsamaha gösterilemezdi! Smolnıy'ın bir emriyle, Blagonravov düşmanın yolunu kesmeye geldi: kale komutanı ev hapsine tabi tutuldu, tüm subay lojmanlarının telefon bağlantıları kesildi. Hükûmetin genelkurmayı telaş içinde niçin komutanın telefonunun cevap vermediğini ve kalede neler olup bittiğini soruyordu. Blagonravov saygılı bir ses tonuyla telefonda kalenin bundan böyle yalnızca Askerî Devrim Komitesinin emirlerini yerine getireceği cevabını verdi. Hükûmet bundan sonra onunla ilişkiye geçmeliydi.

Kale garnizonunun tüm birlikleri komutanın tutuklanmasını büyük bir memnuniyetle karşıladılar. Ama motosikletçilerin kaçamak bir tavrı vardı. Bu hırçın suskunluklarının gerisinde ne yatıyordu? Gizli bir düşmanlık mı yoksa son tereddütler mi? Blagonravov şöyle yazar: "Motosikletçiler için özel bir toplantı düzenlemeye ve buraya asker kitlesi içinde müthiş bir otoritesi ve etkisi olan, başta Troçki olmak üzere, en iyi ajitatörlerimizi davet etmeye karar verdik. Öğleden sonra dörde doğru, tüm tabur Cirque Moderne'in yanındaki lokalde

toplanmıştı. Savunmacı sıfatıyla hükûmet kanadından, Sosyal-Devrimci olarak bilinen general Parodelov söz aldı. İtirazları o kadar ihtiyatlıydı ki ikircikli gibi görünüyordu. Komite temsilcilerinin saldırıları çok daha ağırdı. Pyotr ve Pavel kalesinin fethi için yapılan bu söz savaşı öngörülebileceği gibi bitti: otuz oya karşılık, oybirliğiyle tabur Troçki'nin karar tasarısını onayladı. Bir muhtemel silahlı çatışma daha savaş etmeden ve kan dökmeden çözülmüştü. İşte Ekim ayaklanması böyleydi. Üslûbu buydu. Bundan böyle rahatlıkla kaleye güvenilebilirdi. Cephanelikteki silahlar hiç güçlük çekilmeden dağıtıldı. Smolnıy'da, fabrika ve işyeri komiteleri odasında, işletme delegeleri silah teslimatı vesikalarını almak için kuyruktaydılar. Başkent savaş yılları boyunca kuyrukta bekleyen çok sayıda insana tanık olmuştu: şimdiyse, ilk kez, tüfek almak için kuyrukta bekleniyordu. Bütün ilçelerden cephaneliğe kamyonlar gelmişti. İşçi Skorinko şöyle yazar: "Pyotr ve Pavel kalesini tanıyamıyorduk, o ünlü sessizliği otomobillerin homurtusu, at arabalarının gıcırtısı ve bağırışlarla bozulmuştu. Özellikle depoların önünde itiş kakışlar yaşanıyordu... Buraya, önümüze bile ilk tutukluları, subay ve *yunkerleri* getiriyorlardı". O gün, Temmuz ayaklanmasına aktif olarak katıldığı için silahları elinden alınan 180. piyade alayına dahi tüfek verildi.

Cirque Moderne'deki toplantının sonuçları başka yerlerde de görüldü: temmuzdan beri Kışlık sarayda nöbet tutan motosikletçiler hükûmete bekçilik etmeye razı olmadıklarını ilân ederek kendi arzularıyla görevi bırakmışlardı. Bu ciddî bir darbeydi. Motosikletçilerin yerine *yunkerler*in geçirilmesi gerekmişti. Hükûmetin askerî desteği giderek askerî okullarla sınırlı bir hâle geliyordu ve böylelikle de yalnızca son derece sınırlı olmakla kalmıyor, toplumsal bileşimini de açıkça gösteriyordu.

Putilov yük iskelelerindeki işçiler —yalnız onlar da değil— Smolnıy'a bir an önce *yunkerleri* silahsızlandırmasını öneriyorlardı. Eğer okulların savaşçı olmayan kesimleriyle işbirliği hâlinde uygun bir şekilde hazırlanan bu tedbir 25'i 26'sına bağlayan gece uygulamaya konsaydı, Kışlık sarayın alınması hiç bir güçlük çıkartmayacaktı.

Yunkerler 25'i 26'sına bağlayan gece dahi silahsızlandırılmış olsalardı, Kışlık sarayın alınmasından sonra, 29 kasımdaki karşı ayaklanma girişimi olmayacaktı. Ama yöneticiler çoğu yerde hâlâ "büyüklük" taslıyorlar, gerçekte aşırı bir iyimser özgüven gösteriyorlardı ve her zaman tabanın gerçekçi sesine kulak vermiyorlardı: Lenin'in yokluğu bu noktada çok belirleyiciydi. Yapılan hataların sonuçları kitleler tarafından düzeltilmek zorunda kalındı, her iki taraftan da gereksiz kurbanlar verildi. Ciddî bir mücadelede, gereksiz "büyüklük taslamaktan" daha kötü bir kıyım yoktur.

Ön-parlamentonun gündüz oturumunda Kerenskiy son büyük konuşmasını yaptı. Bir süredir, Rusya, özellikle de başkent halkı alarm vaziyetindeydi: "Bolşeviklerin gazetelerinde günübirlik ayaklanma çağrıları yayınlanıyordu." Konuşmacı devlet yetkilileri tarafından aranan bir suçlunun, Vladimir Ulyanov Lenin diye birinin makalelerinden alıntılar yapıyordu. Yapılan alıntılar çarpıcıydı ve yazarın tartışmasız bir şekilde ayaklanma çağrısı yaptığını gösteriyordu. Hem de ne zaman? Hükûmet toprakların Köylü Komitelerine devri ve savaşı bitirecek tedbirler alma meselesini tartıştığı bir zamanda. Yetkililer o zamana dek kendilerine çekidüzen verme'erine imkân sağlamak için fesatçılara dokunmakta acele etmemişlerdi. Milyukov'un başını çektiği taraftan "işte yanlış olan da bu" diye bağırılmıştı. Ama Kerenskiy hiç istifini bozmadı: "Her zaman iktidarın yavaş ama emin ve gerektiği zaman da kararlı haraket etmesini tercih ederim." Bu tür sözler onun ağzında garip tınlıyordu! Her halükârda, "şimdi tüm mühletler dolmuştu", Bolşevikler yalnızca tövbe etmemekle kalmamışlar, iki bölük asker çağırıp keyfî bir şekilde silah ve cephane dağıtmaya başlamışlardı. Hükûmet bu kez bu ayaktakımının yarattığı kargaşalığa bir son verme niyetindeydi. "Tümüyle bilinçli bir şekilde konuşuyorum: ayaktakımı diyorum." Sağ kanattan halka yönelik bu küfür bir alkış tufanıyla karşılandı. O, Kerenskiy, gerekli tutuklamaların yapılması için emir vermişti bile. "Petrograd Sovyeti başkanı Bronşteyn-Troçki'nin sarfettiği nutuklar özelikle kayda değer." Evet şu bilinmeliydi: hükûmetin elinde gereğinden fazla güç vardı; cepheden sürekli olarak

Bolşeviklere karşı kararlı önlemlerin alınması isteniyordu.

O sırada, Konovalov konuşmacıya Askerî Devrim Komitesinin garnizon birlikleriyle yaptığı telefon konuşmasının zabıtlarını iletti: "Alayları savaş durumuna getirin ve emirleri bekleyin". Kerenskiy şâşaâlı bir şekilde şöyle bitirdi konuşmasını: "Yasa ve yargı dilinde bunun adı ayaklanmadır." Milyukov da şu tanıklıkta bulunur: "Kerenskiy bu sözleri sonunda hasmını köşeye sıkıştıran bir edayla söylemişti." Devlete el kaldırmaya cüret eden grup ve partiler "derhal kararlı ve kesin bir şekilde yok edileceklerdir." Tüm salon, sol cenah haricinde, gösterişli bir şekilde alkışladı. Nutuk bir taleple bitti: bugün, bu oturumda "hükûmetin görevini bu yüksek meclisin desteğine güvenerek yerine getirebilip getiremeyececeği" söylensin.

Oylama sonucunu beklemeden Kerenskiy kendi deyişiyle bir saate varmadan istediği —neden, bilinmez— kararı alacağından emin vaziyette karargâha geri geldi. Ama işler hiç de öyle gitmedi. Saat 2'den akşam 6'ya dek, Mariinskiy sarayında geçiş formülleri geliştirmek için fraksiyon ve fraksiyonlar arası görüşmeler yapıldı. Taraftarlar kendileri için bu geçiş formüllerinin hiçliğe giden yolun başlangıcı olduğunu anlamamış gözüküyorlardı. Hiçbir uzlaşmacı grup hükûmetle özdeşleşme kararını alamadı. Dan şöyle diyordu: "Biz, Menşevikler, geçici hükûmeti kanımızın son damlasına kadar savunmaya hazırız; yeter ki o da demokrasiye kendi etrafında toplanma imkânı tanısın." Akşama doğru, sonuç alma arayışında bitap düşmüş olan sol fraksiyonlar Dan'ın Martov'dan ödünç aldığı, ayaklanmanın sorumluluğunu yalnızca Bolşeviklerin değil, hükûmetin de üstüne atan, toprakların derhal Toprak Komitelerinin emrine verilmesini isteyen, Müttefikler nezdinde barış görüşmeleri lehinde girişimlerde bulunmayı talep eden bir formül üzerinde birleştiler. Böylece orta yolcu havariler daha dün maceracı demagoji diye burun kıvırdıkları sloganlarla son dakikada uyuşmaya çalışıyorlardı. Hükûmete kayıtsız bir destek sözünü yalnızca kooperatifçilerle, ilk fırsatta Kerenskiy'i devirmeye hazırlanan iki grup, Kadetlerle Kazaklar vermişlerdi. Ama onlar azınlıktaydılar. Ön-parlamentonun desteği hükûmete bir şey ka-

tamazdı. Ama Milyukov haklıydı: desteğin reddi hükûmetin elinden son otorite kırıntılarını da alırdı. Çünkü, ne de olsa, ön-parlamentonun bileşimini bir kaç hafta evvel hükûmetin kendisi tayin etmişti.

Mariinskiy sarayında bir selâmet formülü aranırken, Petrograd Sovyeti olayları görüşmek üzere Smolnıy'da toplanıyordu. Raportör burada bile Askerî Devrim Komitesinin "bir ayaklanma organı olarak değil, devrimin savunulması adına" kurulduğunu hatırlatmayı gerekli bulmuştu. Komite Kerenskiy'e Petrograd'dan askerî birliklerin çıkartılması iznini vermedi ve işçi basınının korunmasını üstlendi. "Bu bir ayaklanma mıydı?" *Avrora* bugün dün gece bulunduğu yerdeydi. "Bu bir ayaklanma mıydı?" "Halkın kendisine inanmadığı ve kendi kendisine inanmayan bir yarı iktidarımız var, çünkü içten ölmüş. Bu yarı iktidar devrimci halkın gerçek iktidarına yer açmak için tarihin süpürgesini bekliyor." Yarın, Sovyetler Kongresi açılacaktı. Garnizonun ve işçilerin Kongre emrine tüm güçlerini vermeleri gerekiyordu. "Bu arada, eğer hükûmet kalan yirmi dört veya kırk sekiz saat içinde, devrimi sırtından bıçaklamak için bundan yararlanmaya çalışacak olursa, bir kez daha şunu ilân ederiz: devrim öncüsü fiskeye fiske, ateşe ateşle karşılık verecektir." Bu açık tehdit aynı zamanda gece vurulacak olan darbenin siyasî örtüsüydü. Konuşmasının sonunda Troçki, bugün Kerenskiy'in nutkundan ve uzlaşmacı fraksiyonların içine düştükleri kargaşadan sonra, ön-parlamentodaki sol Sosyal-Devrimci fraksiyonun Smolnıy'a resmen Askerî Devrim Komitesine girmeye hazır olduklarını ilân eden bir heyet gönderdiklerini bildirdi. Sol Sosyal-Devrimcilerin bu yön değiştirmesinde Sovyet daha derin süreçlerin bir yansımasını gördü: köylü savaşının boyutunda genişleme ve Petrograd ayaklanmasında ilerleme.

Petrograd Sovyeti başkanının raporlarını yorumlayan Milyukov şöyle yazar: "Muhtemelen, Troçki'nin ilk planı şuydu: mücadele için hazırlık yapıldığından, hükûmeti Sovyetler Kongresinde ifade edilen 'halkın topyekûn arzusu' karşısında bırakmak ve böylece yeni iktidara bir meşruiyet havası vermek. Ama hükûmet onun öngördüğünden de daha zayıf çıktı. Ve iktidar Kongrenin toplanıp görüş bildirme-

sinden evvel eline geçti." Bu ifadedeki hükûmetin güçsüzlüğünün tüm öngörülerden daha fazla olduğu doğruydu. Ama plan, baştan beri, iktidarı Kongrenin açılışından önce ele geçirmekti. Aslına bakacak olursak, Milyukov da bunu bir başka vesileyle kabul eder. Şöyle yazar: "Ayaklanmanın önderlerinin gerçek niyetleri Troçki'nin resmî açıklamalarından daha ilerideydi... Sovyetler Kongresi oldu bitti karşısında bırakılacaktı."

Tümüyle askerî açıdan, plan ilk hâliyle, Baltık denizcileriyle Viborglu silahlı işçilerin temasını sağlamaktan oluşuyordu. Denizciler demiryoluyla gelecekler ve Finlandiya garına ineceklerdi; burası Viborg semtinin yakınlarındaydı. Ve bu üsten ayaklanma Kızıl Muhafız müfrezeleri ve garnizon birlikleriyle birleşerek başka semtlere yayılacak ve köprülerin ele geçirilmesi suretiyle nihaî darbeyi indirmek üzere merkeze sızacaktı. Doğal olarak koşullardan kaynaklanan ve görüldüğü kadarıyla Antonov tarafından formüle edilen bu plan hasmın hâlâ kayda değer bir direniş gösterebileceği varsayımından hareket ediyordu. Daha sonra bir tarafa bırakılan öncül buydu: sınırlı bir üsse dayanmaya ihtiyaç yoktu; hükûmet, ayaklanmacıların kendisine darbe vurmayı gerekli gördükleri her yerde saldırıya karşı korunmasızdı. Stratejik plan da tarih bakımından değişikliğe uğradı, hem de iki ayrı yönde: ayaklanma erken başladı ve saptanandan daha geç bitti. Hükûmetin sabahki suikastleri, savunma anlamında, Askerî Devrim Komitesinin anında direnişiyle karşılaştı. Bu olayda görülen iktidarın güçsüzlüğü Smolnıy'ı gün boyu, doğrusunu söylemek gerekirse, kararsızlık, yarı gizlilik, hazırlık aşamasında niteliği taşıyan saldırı eylemlerine itti. Asıl darbe, eskiden olduğu gibi, geceden hazırlanmıştı: bu açıdan plan yürürlükteydi. Bununla beraber, uygulamada buna uyulmadı, tam tersî istikâmette hareket edildi. Tüm önemli mevkilerin ve her şeyden önce merkezî iktidarın bulunduğu Kışlık Sarayın gece işgal edileceği düşünülüyordu. Ama bir ayaklanmadaki zaman hesabı düzenli bir savaştakinden çok daha zordur. Önderler güçlerin yoğunlaştırılmasında sattlerce geç kalmışlardı ve gece başlatılamayan Kışlık Saraya karşı harekâtlar ayaklan-

manın ancak 26'sında, yani yirmi dört saatlik bir gecikmeyle tamamlanan özel bir sayfasını oluşturuyordu. En çarpıcı zaferler bile bazı ciddî başarısızlıklar olmadan kazanılmıyor!

Kerenskiy'in ön-parlamentodaki açıklamalarından sonra, yetkililer taarruzlarını genişletmeye çalıştılar. *Yunker* birlikleri garları işgal ettiler. Büyük arterlerin köşelerine genelkurmaya teslim edilmeyen özel arabalara el koyma emrini alan karakollar kuruldu. Öğleden sonra üçe doğru, tahkim edilmiş bir *yunker* muhafazası altında trafiğe açık bırakılan Dvortsoviy [Saray] köprüsü haricinde, tüm açılıp kapanır köprüler kapatılmıştı. Güvenliğin tehlikede hissedildiği her seferinde ve son kez olarak Şubat Devrimi sırasında monarşi tarafından uygulanmış olan bu önlem işçi mahallelerinin saldığı korkunun eseriydi. Köprü döşemelerinin kaldırılması halkın gözünde ayaklanmanın başladığının resmî olarak doğrulanmasıydı. Yakın semtlerdeki devrimci karargâhların hükûmetin bu savaş manevrasına kendi tarzlarındaki cevabı köprülere silahlı müfrezeler göndermek oldu. Smolniy'ın rolü ancak bu girişimi sürdürmekti. Köprülerin ele geçirilmesi mücadelesi her iki taraf için de güç denemesi niteliğindeydi. Silahlı işçi ve asker müfrezeleri kâh ikna kâh tehdit yoluyla *yunkerler* ve Kazaklar üzerinde baskıda bulunuyorlardı. Düzenin bekçileri doğrudan bir çatışmayı göze alamayarak sonunda teslim oluyorlardı. Bazı köprüler bir çok defa kapatılıyor, sonra tekrar açılıyordu.

Avrora doğrudan Askerî Devrim Komitesinden bir emir aldı: "Elinizdeki tüm araçlarla Nikolayevskiy köprüsünü trafiğe açın." Kruvzörün komutanı bu emri savsaklamaya çalıştıysa da, onu ve tüm subayları kapsayan sembolik bir tutuklamadan sonra, uysal bir şekilde gemiyi köprüye doğru sürdü. İskelenin her iki yakasında da denizciler dizilmişlerdi. Kurbov, köprüye demir attıklarında, *yunkerler*in izine rastlamadıklarını anlatır. Denizciler köprüyü açmışlar ve oraya bir muhafız birliği bırakmışlardı. Yalnızca Dvortsoviy köprüsü bir kaç saat daha hükûmete bağlı muhafız birliklerinin elinde kalmıştı.

İlk girişimlerin aşikâr başarısızlığına rağmen, bazı iktidar organları hâlâ bir kaç hamlede bulunmaya kalkıştılar. Bir milis müfrezesi

akşam Petrograd Sovyetinin *İşçi ve Asker* adlı gazetesinin basılmasını yasaklamak için büyük bir özel matbaayı bastılar. On iki saat önce, Bolşevik matbaanın işçileri benzer bir durumda Smolnıy'a koşup yardım istemişlerdi. Şimdiyse, bu artık gerekli bile değildi. Matbaa işçileri orada bulunan iki denizciyle birlikte derhal içi gazete dolu otomobili yola çıkarmışlardı; onlara kısa bir süre sonra bir kaç milis de katılmıştı; milisin komutanıysa kaçmıştı. Kaçırılan gazete güçlükle karşılaşılmadan Smolnıy'a teslim edildi. Askerî Devrim Komitesi yayınları korumak için Preobrajenskiy alayından iki manga gönderdi. Endişeye kapılan idare bunun üzerine matbaa yönetimini hemen işçi müfettişleri sovyetine devretti.

Adalet yetkilileri Smolnıy'a girip tutuklama yapmayı hayal bile etmiyorlardı. Bu açıkça hükûmetin yenilgisinin baştan garantide olduğu bir iç savaş işareti olurdu. Buna karşılık, idarî bir spazm sonucu, en iyi günlerinde bile otoritelerin şöyle bir göz atmaktan kaçındığı Vıborg semtinde Lenin'i tutuklama girişimi başlatıldı. Bir on kadar *yunker*le birlikte bir albay akşam geç vakit aynı binada bulunan Bolşevik yayın kuruluna diye yanlışlıkla işçi klubüne girdi: bu savaşçılar, nedendir bilinmez, Lenin'in onları yayın kurulunda beklediğini düşünüyorlardı. Klüp derhal Kızıl Muhafızların karargâhına haber gönderdi. Albay çeşitli katları ararken, hattâ bir ara Menşeviklere rastladığı sırada, kızıl muhafızlar gelip onu ve *yunkerleri* tutukladılar ve önce Vıborg ilçesi karargâhına oradan da Pyotr ve Pavel kalesine götürdüler. Böylece, Bolşeviklere karşı yüksek sesle ilân edilen yürüyüş, her adımda aşılamaz zorluklarla karşılaşarak, düzensiz baskınlara dönüşüyor ve küçük anekdotik olaylar hâlinde buharlaşıyor ve yok oluyordu.

Askerî Devrim Komitesi bu sırada tam gaz çalışıyordu. Birlikler nezdinde komiserler görev başındaydılar. Halka karşı devrimci suikastler ve pogromlar durumunda nereye başvuracağını bildiren özel çağrılar yayınlanıyordu: "Derhal yardım gönderilecek." Smolnıy'ın telefon bağlantılarının yeniden kurulması için Keksgolmskiy alayının komiserinin telefon santraline etkileyici bir ziyaret yapması yetmişti.

Bağlantıların en hızlısı olan telefon gelişen operasyonlara güven ve metodik bir düzenlilik veriyordu.

Henüz kendi denetimine geçmeyen kurumlara komiserler göndermeye devam ederek Askerî Devrim Komitesi bir sonraki taarruz için başlanıç konumlarını genişletiyor ve pekiştiriyordu. Dzerjinski gündüz eski devrimci Pestkovskiy'in eline telgraf santralinin komiseri olduğunu gösteren bir kağıt parçası tutuşturmuştu. Yeni komiser şaşkınlık içinde "telgrafhaneyi nasıl işgal edeceğiz?" diye sormuştu. "Santral bizim elimizdeki Keksgolmskiy alayı tarafından korunuyor!" Pestkovskiy'e daha fazla açıklama gerekmedi. Aralarında tek bir Bolşevikin dahi bulunmadığı telgrafhanenin hasım memurlarıyla geçici bir uzlaşma sağlamak için komütatörün başına iki silahlı asker dikmek yetmişti.

Akşam dokuzda Askerî Devrim Komitesinden bir başka komiser, Stark, kendi de denizci olan, eski sürgün Savin'in komutasındaki küçük bir denizci müfrezesiyle beraber hükûmet telgraf müdürlüğünü işgal etti ve böylece yalnızca bu kurumun geleceğini değil, belli bir ölçüde, kendisinin de geleceğini önceden belirledi. Stark Afganistan'da sovyet elçisi olmadan önce, sovyet telgrafhanesinin ilk müdürü oldu.

Bu iki mütevazı operasyon ayaklanmacı saldırılar mıydı yoksa yalnızca uzlaşmacı raydan çıkıp Bolşevik raya geçmek üzere makas değiştiren ikili iktidarın yan olgularından biri miydi? Soru haklı olarak abes görülebilir, ama ayaklanmayı maskelemek için yine de önemliydi. Telgrafhane lokalinin silahlı denizciler tarafından işgalinde bile tereddütkâr bir nitelik vardı: biçimsel olarak, kurumun ele geçirilmesi değil, telgraflar üzerinde bir sansür uygulamaktı söz konusu olan. Görüldüğü gibi, 24'ü gecesine dek "yasallık"la göbek bağı henüz tam anlamıyla kesilmemişti. Hareket ikili iktidar geleneklerinin kalıntıları altında gizlenmeye devam ediyordu.

Ayaklanma planlarının geliştirilmesi işinde, Smolnıy proleter kararlılığı ile güçlü bir askerî bilgiyi birleştiren savaşçı müfreze olarak Baltık denizcilerine büyük umutlar bağlamıştı. Denizcilerin Petrograd'a gelişleri Sovyetler Kongresi için öngörülmüştü. Baltıklıları daha

önce çağırmak, açıkça ayaklanma yoluna girmek anlamına geliyordu. Gecikmeyle sonuçlanan engelleme girşiminin kaynağı budur.

Smolnıy'a, 24'ü günü, Kongre'ye katılmak üzere Kronstadt Sovyetinden bir heyet geldi: Bolşevik Flerovskiy ve Bolşeviklere ayak uyduran anarşist Yarçuk. Smolnıy'ın salonlarından birinde, cepheden yeni gelen ve askerlerin ruh hâlini ileri sürerek yakın bir gelecekte ayaklanma yapılmasına karşı çıkan Çudnovskiy'le görüştüler. Flerovskiy şöyle anlatır: "Tam tartışmanın ortasında Troçki salona girdi... Beni kenara çekerek, derhal Kronstadt'a dönmemi istedi: 'Olaylar öyle hızlı olgunlaşıyor ki, herkesin görevi başında olması gerek...' Bu kısa talimatta yaklaşan ayaklanmanın disiplinini farkettim. Tartışma öylece kaldı." Etkileyici ve gözüpek bir kişi olan Çudnovskiy hemen kuşkularından kurtulup savaş planlarının hazırlanmasına katıldı. Flerovskiy ve Yarçuk'un ellerine bir telefon emrinin zabıtı tutuşturuldu: "Kronstadt silahlı kuvvetleri Sovyetler Kongresini savunmak için şafakta harekete geçmelidir."

Sverdlov aracılığıyla, Askerî Devrim Komitesi geceleyin Helsingfors'a bölge sovyetler komitesi başkanı Smilga'ya bir telgraf gönderdi: "Tüzüğü gönder." Bunun anlamı şuydu: "derhal Baltık denizcilerinden seçme, tümüyle silahlı bin beş yüz adam gönder." Baltık denizcileri ancak ertesi gün gündüz gelebilecek olsalar da, çatışmaları geciktirmek için bir sebep yoktu: iç kuvvetler yeterliydi. Başka çare yoktu: operasyonlar başlamıştı bile. Eğer cepheden hükûmet adına birlikler gelse dahi, denizciler onları vurmak için zamanında yetişeceklerdi, ya önden ya arkadan.

Başkentin ele geçirilmesi şemasının taktik hazırlığı temelde Bolşeviklerin Askerî Örgütünün eseri oldu. Genel Kurmay Karargâhı subayları sivillerin hazırladığı bir planda bir çok olumsuzluk bulabilirlerdi, ama yüksek askerî akademilerin subayları genelde bir proleter ayaklanması hazırlığına katılmazlar. En gerekli olan şeyler her halükârda öngörülmüştü. Kent en yakın karargâhlara tabi savaş semtlerine bölünmüştü. En önemli noktalara aktif bölüklerin hazır bekledikleri en yakın askerî birliklerle eşgüdüm içindeki Kızıl Muhafız bö-

lükleri yerleştirilmişti. Her özel operasyonun hedefleri ve bunun için gerekli birlikler önceden saptanmıştı. Tüm ayaklanmaya katılanlar, baştan aşağı, zaferin kurban verilmeden elde edileceğine olan güvenle kenetlenmişlerdi. İşte onun gücü, ama zaman zaman da Aşil topuğu buradaydı.

Başlıca operasyonlar sabah ikiye doğru başladı. Komiserlerin idaresindeki, genellikle bir silahlı işçi veya bahriyeli çekirdeğiyle, küçük askerî gruplar hâlinde, aynı anda veya birbiri ardından garlar, elektrik santrali, cephanelikler ve erzak ambarları, sular idaresi, Dvortsovıy köprüsü, telefon santrali, Devlet Bankası, büyük matbaalar işgal edildi ve PTT ele geçirildi. Her yere, güvenilir muhafızlar yerleştirildi.

Gece meydana gelen olaylara ait tutanaklar hem zayıf hem de renksizdi, polis tutanaklarına benziyorlardı. Katılanların tümü son derece gerginlerdi. Kimsenin gözlem yapıp kaydedecek zamanı yoktu. Karargâhlara gelen bilgiler kağıda geçirilmiyor, ya da geçirildiğinde çok özensiz bir şekilde kaleme alınıyordu. Yazılan kağıtlar kayboluyordu. Daha sonra basılan anılar, çoğunlukla rastlantısal tanıkların eseri olduğundan, pek kuruydular ve her zaman da gerçeği yansıtmıyorlardı. Operasyonların gerçek ilham perileri ve önderleri olan işçiler, denizciler ve askerler çok geçmeden Kızıl Ordunun ilk müfrezelerinin başına geçtiler ve iç savaşın çeşitli savaş alanlarında canlarını verdiler. Çeşitli epizodların niteliğini ve dizilişini belirlerken tarihçi gazetelerdeki haberlerin yolaçtığı büyük karışıklıkla da cebelleşmek durumunda kalır. Bazen insana 1917 sonbaharında Petrograd'ı ele geçirmek, on beş yıl sonra aynı süreci anlatmaktan daha kolay gelir!

İstihkâm taburunun en sağlamı ve en devrimcisi olan birinci bölük yakındaki Nikolayevskiy garını ele geçirmekle görevliydi. On beş dakika kadar sonra, gar güçlü müfrezeler tarafından kurşun sıkmadan işgal edilmişti. Hükûmet kuvvetleri karanlıkta sıvışmışlardı. Soğuk ve içe işleyen gece kuşkulu söylentiler ve esrarengiz hareketlerle doluydu. İçlerindeki derin endişeyi bastırmaya çalışan askerler ciddî bir şekilde yayaları ve arabayla geçen insanları durduruyor ve özenle kimliklerini kontrol ediyorlardı. Her zaman nasıl hareket ede-

ceklerini bilemiyorlar, tereddüt ediyorlar, çoğu zaman insanları geçiriyorlardı. Ama saatler geçtikçe güvenleri yerine geldi. Sabahın altısına doğru, istihkâmcılar içi altmış kadar yunker dolu iki kamyonu durdurdular ve silahsızlandırdıktan sonra Smolnıy'a gönderdiler.

Aynı tabur erzak ambarında nöbet tutmak üzere elli kişi ve elektrik santralini korumak üzere de yirmi bir kişi gönderme emri aldı. Kâh Smolnıy'dan kâh ilçeden emir üstüne emir geliyordu. Kimse mırın kırın etmiyor, kimse itiraz etmiyordu. Bir komiserin raporuna göre, emirler "derhal ve eksiksiz" yerine getiriliyordu. Asker nakilleri uzun bir süredir olmadığı kadar netlik kazanmıştı. Garnizon, olsa olsa ıskartaya çıkarılmaya yarayacak şekilde, ne denli sarsıntıya uğramış ve dağılmış olsa da, o gece, eski askerî disiplin tekrar uyanmış ve son kez olarak her kasını yeni bir emelin hizmetine sokmuştu.

Komiser Uralov iki emir aldı: biri, II. Nikolay'ın İçişleri bakanı olmadan kısa bir süre önce Protopopov tarafından kurulan gerici gazete *Russkaya Volya'nın [Rus Özgürlüğü]* matbaasını işgal etmek; diğeri, hükûmetin eski anılara dayalı olarak kendinden saydığı Semyonovskiy Muhafız Alayından bir asker birliği temin etmek. Matbaanın işgali için Semyonovskiy alayının askerleri elzemdi; matbaaya da Bolşevik gazetenin büyük forma ve yüksek tirajda yayınlanması için ihtiyaç vardı. Askerler tam yatmaya hazırlanıyorlardı. Komiser onlara görevinin amacını kısaca anlattı: "Daha sözümü bitirmemiştim ki, her taraftan hurra sesleri yükseldi. Askerler kalkmışlar ve çevremde toplanmışlardı." İçi tıka basa Semyonovskiy alayından askerle dolu bir kamyon matbaaya geldi. Rotatiflerin bulunduğu salonda bir süre sonra gece vardiyası toplandı. Komiser niçin geldiğini anlattı. "Burada da, kışlada olduğu gibi, işçiler hurra ve *'Yaşasın Sovyetler!'* nidalarıyla cevap verdiler." Görev tamamlanmıştı. Başka yerler de az çok bu şekilde ele geçirilmişti. Şiddete başvurmak gerekmemişti, çünkü direniş yoktu. Ayaklanan kitleler dirsekleriyle ittiriyorlar ve dünün efendilerini dışarı atıyorlardı.

Askerî bölge komutanı gece Genel Kurmay Karargâhına ve Kuzey cephesi karargâhına özel askerî telefonlarla şu bilgiyi geçiyordu:

"Petrograd'ın durumu feci. Sokaklarda gösteri veya karışıklık yok. Metodik biçimde binaları, garları ele geçiriyorlar, tutuklamalar yapıyorlar... *Yunkerler* hiç direniş göstermeden mevkilerini terkediyorlar... Bunun geçici hükûmeti devirmeye yönelik bir kalkışma olmadığını hiç bir şey garanti edemez." Polkovnikov'un hakkı vardı: gerçekten hiç bir garanti yoktu.

Askerî çevrelerde, Askerî Devrim Komitesinden ajanların Petrograd komutanlığının masasından garnizon nöbetçi kulelerinin "parolaları" ve şifrelerinin çalındığı iddia ediliyordu. Bunda şaşacak bir şey yoktu. Tüm devlet kurumlarındaki küçük düzey personel arasında ayaklanmanın yeterince dostu vardı. Bununla birlikte, nöbet yerlerinin "parolalarının" çalınması söylentisi herhalde Bolşevik devriyelerin kenti hiçbir zorlukla karşılaşmadan ele geçirmelerini açıklamak için uydurulmuştu.

Smolnıy'dan garnizona gece şu emir yollanmıştı: Askerî Devrim Komitesinin otoritesini tanımayan subaylar tutuklansın. Bir çok alaydan sayısız subay şu endişe verici günlerin geçmesini emin bir yerde beklemek üzere kaçmayı başarmıştı. Diğer birliklerde, subaylar ya saf dışı bırakıldı, ya da tutuklandı. Her yerde komiserlerle tam bir uyum içinde hareket eden devrim komiteleri veya karargâhlar kuruldu. Emprovize bir şekilde yürütülen komutanın pek de görevin boyutunda olmadığı doğruydu. Ama buna karşılık, güvenilirdi. Ve mesele de her şeyden önce siyasî düzlemde karara bağlanıyordu.

Bununla beraber, tüm tecrübesizliklerine rağmen, birliklerin kurmay kadroları kayda değer bir inisyatif gösteriyorlardı. Pavlovskiy alay komitesi ne olup bittiğini öğrenmek için bölge karargâhına adamlarını gönderiyordu. "Kimya ihtiyat taburu" huzursuz komşularını dikkatli bir şekilde gözlüyordu: Pavlovskiy ve Vladimirovskiy subay okullarının *yunkerleri* ve askerî okul [kadetskiy korpus] öğrencileri. Kimyacılar sokakta sık sık *yunkerlerin* silahlarını alıyorlardı ve böylece onları etkisiz kılıyorlardı. Pavlovskiy subay okuluna bağlı asker birliğiyle ortak hareket eden kimyacılar taburunun genelkurmayı silahlıkların anahtarlarının bu birliğin elinde kalmasını sağladı.

Gece başkentin ele geçirilmesine doğrudan katılan kuvvetlerin miktarını saptamak oldukça güç: kimse onları saymadığından ya da kaydetmediğinden değil, bizzat operasyonların karakterinden ötürü. 2. ve 3. hat ihtiyat birlikleri neredeyse tüm garnizonla içiçe geçmişlerdi. Ama ihtiyat birliklerine ancak nadiren başvuruldu. Binlerce kızıl muhafız, iki üç bin denizci —ertesi gün, Kronstadt ve Helsingfors'dan da gelen adamlarla, sayıları neredeyse üç katına çıkmıştı—, yirmi kadar piyade bölük ve tümeni; işte yardımlarıyla isyancıların başkenti işgal ettikleri 1. ve 2. hat kuvvetleri bunlardı.

Sabah saat 3.20'de, Savaş bakanlığı siyaset dairesi müdürü Menşevik Scherr direkt telefon hattından Kafkasya'ya şu bilgiyi geçiyordu: "Merkez Yürütme Komitesi Sovyetler Kongresi delegeleriyle birlikte toplantıda, çoğunluk Bolşeviklerin elinde. Troçki büyük alkış aldı. Troçki ayaklanmanın kan dökmeden sona ereceğini umduğunu söyledi, ne de olsa güç onların elinde. Bolşevikler doğrudan eyleme geçmeye karar verdiler. Nikolayevskiy köprüsünü ele geçirdiler, buraya zırhlı araçlar yerleştirdiler. Kışlık Sarayın yanındaki Milyonnaya sokağına Povlovskiy alayı nöbetçi karakolları dikti, geçişleri kontrol ediyor, tutuklamalar yapıyor, tutukluları Smolnıy'a gönderiyor. Bakan Kartaşev'i ve geçici hükûmetin genel sekreteri Halperin'i tutukladılar. Baltık garı da Bolşeviklerin elinde. Cepheden bir müdahale olmazsa, hükûmetin elindeki birliklerle direnmesi mümkün değil."

Teğmen Scherr'in bahsettiği Yürütme Komitelerinin birleşik oturumu Smolnıy'da gece yarısından sonra başlamıştı. Kongre delegeleri davetli sıfatıyla salonu doldurmuşlardı. Koridorlar ve kulvarlar tahkim edilmiş muhafız birlikleri tarafından işgal edilmişti: gri kaputlar, tüfekler, pencerelerde makinalı tüfekler. Yürütme Komitelerinin üyeleri sayısız hasım kafalar arasında, bir taşralı kitle içinde kaybolmuşlardı. "Demokrasinin" yüce organı daha şimdiden ayaklanmanın tutsağı olmuş gibiydi. Kürsüde başkan Çheidze'nin her zamanki siması görünmüyordu. Her zamanki raportör Tsereteli ortada yoktu. Olayların tırmanışından ürken her ikisi de kavgadan bir kaç hafta evvel sorumlu oldukları mevkilerini iade etmişler ve Petrograd'dan ümidi ke-

sip memleketleri Gürcistan'a gitmişlerdi. Uzlaşmacı blokun lideri olarak Dan kalmıştı. Onda ne Çheidze'nin kurnaz mizacı ne de Tsereteli'nin yüreğe işleyen söz ustalığı vardı. İnatçı miyoplukta her ikisinden de üstündü. Başkanlık divanında oturumu tek başına Sosyal-Devrimci Gotz açtı. Dan Suhanov'a ruhsuz, ama John Reed'e "biraz tehditkâr" gelen bir sessizlik içinde söz aldı. Raportör ayaklanmaya kendi zayıf sloganlarıyla cevap vermeye çalışan ön-parlamentonun geçenlerde alınan kararlarını öne sürdü. Dan, kaçınılmaz açlık ve kitlelerin demoralizasyonu tehditini ileri sürerek, "bu kararları dikkate almazsanız çok geç olacak" diyordu. "Karşı devrim hiç bir zaman bu kadar güçlü olmamıştı", yani 24-25 ekim 1917 gecesi. Büyük olaylar karşısında ürküntüye kapılmış olan küçük burjuvanın gözü tehlikeler ve engellerden başka bir şey görmüyordu. Tek kaynağı patetik korku diliydi. "Fabrikalarda ve kışlalarda, Kara Yüzlerin basını sosyalistlerden daha başarılı." Çılgınlar, tıpkı "Petrograd Sovyetinin başında yine aynı Troçki'nin bulunduğu" 1905'deki gibi devrimi yenilgiye uğratacaklar. Ama hayır. Merkez Yürütme Komitesi işlerin ayaklanmaya dek varmasına izin vermeyecekti: "savaşan tarafların kılıçları ancak onun cesedi üzerinde sallanacak." Salondan çığlıklar yükselir: "o zaten ceset değil mi?" Bu sesteki doğruluk payını tüm dinleyiciler paylaşıyordu. Uzlaşmacıların cesedi üzerinde daha şimdiden burjuvazi ile proletaryanın kılıçları sallanıyordu. Raportörün sesi hasım bir uğultu içinde kaybolup gitti. Kürsü kapağına vurmalar, sükûnete çağrılar, tehditler kimseye hitap etmiyor, kimseyi korkutmuyordu. Çok geçti, çok geç.

Evet, bu bir ayaklanmaydı! Askerî Devrim Komitesi, Bolşevik parti, Petrograd işçi ve askerleri adına cevap veren Troçki sonunda üstü örtük formülleri bir tarafa bıraktı. Evet, kitleler bizimle, ve biz onları taarruza yönlendiriyoruz! Yürütme Komitesine değil de, doğrudan Kongre delegelerine seslenerek şöyle dedi: "Eğer korkup geri çekilmezseniz, iç savaş olmaz, düşmanlar kendiliklerinden teslim olur ve siz de Rus toprağının efendileri olarak hakkınız olan yeri işgal edersiniz." Şaşkınlıktan dona kalan Merkez Yürütme Komitesi

üyeleri protesto edecek gücü dahi bulamadılar. Şimdiye dek, Smolnıy'ın savunmacı lâfzı, tüm olgulara rağmen, onlarda küçük bir umut ışığı bırakmıştı. Ve şimdi bu ışık sönmüştü. Gecenin bu karanlık saatinde, ayaklanma başını yukarılara kaldırmıştı.

Olaylarla dolu oturum sabahın dördüne doğru sona erdi. Bolşevik konuşmacılar önce kürsüye çıkıyor, sonra da Askerî Devrim Komitesine gidiyorlardı. Buraya kentin dört bir yanından tümüyle olumlu haberler geliyordu: sokaklardaki devriyeler duruma hâkimlerdi; devlet kurumları birbiri ardı sıra işgal ediliyordu; hasım direniş göstermiyordu.

Telefon santralinin çok ciddî bir şekilde korunduğu sanılıyordu. Ama sabah yediye doğru Keksgolmskiy alayından bir takım tarafından tek kurşun atmadan ele geçirilmişti. Bundan böyle ayaklanmacıların aralarındaki irtibattan endişe duymalarına mahal yoktu; üstelik hasmın telefon konuşmalarını denetlemek imkânına kavuşmuşlardı. Kışlık Sarayın ve Genel Kurmay Karargâhının iletişim aygıtları zaten hemen kesilmişti.

Hemen hemen aynı saatlerde, deniz muhafızlarından yaklaşık kırk kişilik bir bahriyeli müfrezesi Yekaterininskiy Kanalı üzerindeki Devlet Bankasının lokallerini ele geçiriyordu. Bir banka memuru, Raltseviç *Anılar*'ında "müfrezenin çok işbilir bir tarzda hareket ettiğini", dışarıdan gelecek bir yardımı engellemek için derhal telefon aygıtları önüne bekçiler diktiğini anlatmıştır. Binanın alınması "Semyonovskiy alayından bir manganın orada bulunmasına rağmen, hiç bir direnişle karşılaşılmadan" gerçekleşmişti. Devlet Bankasının ele geçirilmesine bir bakıma sembolik bir anlam yükleniyordu. Parti kadroları, önderleri, bilindiği gibi, Banque de France'a [Fransa Merkez Bankası] el koymaya cüret edememiş olan 1871 Paris Komününün marksist eleştirisiyle eğitilmişlerdi. Daha 25 ekimden çok önceden beri, "hayır, biz aynı hataya düşmeyeceğiz", diyorlardı. Burjuva devletinin en kutsal kuruluşlarından birine el koyulduğu haberi hemen semtler arasında yayıldı ve müthiş bir coşku yarattı.

Sabah çok erken bir saatte, Varşova garı, *Birjeviye Vedomosti*

[Borsadan Haberler] gazetesinin matbaası ve Kerenskiy'in penceresinin dibindeki Dvortsoviy köprüsü işgal edildi. Komite komiseri muhafızlık görevindeki Volınskiy alayının askerlerine Sovyetin hazırladığı bir listeye göre bazı tutukluların serbest bırakılması emrini sundu. Hapisane idaresi beyhude yere Adalet bakanlığından talimat almaya çalıştı: onun yapacak başka şeyleri vardı. Aralarında Kronstadtlı genç lider Roşal'ın da bulunduğu, serbest bırakılan Bolşevikler derhal askerî görevler aldılar.

Gün içinde Smolnıy'a istihkâmcılar tarafından Nikolayevskiy garında tutuklanan bir grup *yunker* getirildi; bu *yunkerler* erzak temin etmek için Kışlık Saraydan kamyonlarla yol çıkmışlardı. Podvoyskiy şöyle anlatır: "Troçki, bir daha sovyet iktidarına karşı gelmeyeceklerine söz vermek koşuluyla serbest olduklarını bildirdi; okullarına geri de dönebileceklerdi. Kanlı misillemelere uğrayacaklarını bekleyen bu gençler sözle anlatılmayacak kadar şaşırmışlardı." Hemen serbest bırakılmaları ne derece doğruydu, bu kuşkulu. Zafer henüz tam manasıyla kazanılmamıştı ve *yunkerler* de karşı tarafın başlıca gücünü oluşturuyorlardı. Diğer yandan, askerî okullarda varolan tereddütler nedeniyle, galibin insafına teslim olmanın *yunkerlere* hiç bir ceza getirmediğini de örneklemek önemliydi. Her iki yöndeki gerekçeler de birbirlerini dengeliyordu.

Henüz isyancılar tarafından işgal edilmemiş olan Savaş bakanlığından general Levitskiy sabahleyin direkt hatla Genel Kurmay Karargâhındaki general Duhonin'e şu mesajı iletiyordu: "Petrograd garnizonunun birlikleri... Bolşeviklerin tarafına geçtiler. Kronstadt'tan bahriyeliler ve bir hafif kruvazör geldi. Kesmiş olduğumuz köprüler onlar tarafından tekrar açıldı. Tüm kent garnizonun yerleştirdiği devriyelerle dolu, ama hiç bir kitlesel gösteri yok (!). Telefon santrali garnizonun elinde. Kışlık Sarayda bulunan birlikler onu ancak biçimsel olarak koruyorlar, fiilen bir şey yapmaya niyetleri yok. Genelde, geçici hükûmetin seferberlik ilân etmiş, ama henüz savaşa girişmemiş düşman bir devletin başkentinde bulunduğu izlenimi var." Askerî ve siyasî bakımdan değeri ölçülemeyecek bir tanıklık bu! Doğrusunu

söylemek gerekirse, general Kronstadt'tan bahriyeliler geldi derken olacakları önceden görüyordu: bahriyeliler ancak birkaç saat sonra geleceklerdi. Köprü geçişleri gerçekten *Avrora* kruvazörü tarafından sağlanmıştı. Raporun sonunda ifade edilen "uzun bir süredir bizim işimizi bitirme imkânına sahip olan" Bolşeviklerin "cephedeki ordunun efkârı umumiyesiyle bozuşmayı göze alamayacağı" umudu yersizdi. Cephe konusundaki hayaller cephe gerisindeki demokrat generallerin elinde kalan son şeydi. Buna karşılık, "bir düşman devletin başkentindeki" geçici hükûmet imgesi Ekim ayaklanmasının en iyi açıklaması olarak ebediyen tarihe girecekti.

Smolnıy sürekli toplantı hâlindeydi. Ajitatörler, örgütçüler, fabrika, alay, semt önderleri bir iki saatliğine, bazen birkaç dakikalığına bilgi almak amacıyla, kendi eylemleri için onay alıp geri dönmek üzere uğruyorlardı. Sovyetin Bolşevik fraksiyonunun bulunduğu 18 nolu odada tasviri mümkün olmayan bir trafik vardı. Bitap düşmüş ziyaretçiler sık sık toplantı salonunda ellerinde tüfekleri, bir beyaz sütuna veya bir koridor duvarına ağırlaşmış kafalarını dayayıp, bazen de ıslak ve kirli döşeme üzerine uzanıp uyukluyorlardı. Laşeviç askerî komiserleri kabul ediyor ve onlara son talimatları veriyordu. Askerî Devrim Komitesinin lokalinde, üçüncü katta, her taraftan gelen raporlar kararlara dönüşüyordu: ayaklanmanın kalbi burada atıyordu.

Semt merkezleri daha dar bir ölçekte Smolnıy'daki tabloyu tekrarlıyorlardı. Vıborg ilçesinde, Kızıl Muhafızlar karargâhının karşısında, Sampsonyevskiy prospekt üzerinde bir büyük kamp kurulmuştu: yol at arabaları, otomobiller, kamyonlarla kapatılmıştı. İlçedeki kurumlar silahlı işçi kaynıyordu. Sovyet, Duma, sendikalar, Fabrika Komiteleri, ilçedeki her kurum ayaklanmanın hizmetindeydi. Fabrikalarda, kışlalarda, kurumlarda başkentteki her şey küçük ölçekte tekrarlanıyordu: birileri bastırılıyor, diğerleri seçiliyor, eski bağlantılarını sürdürenlerle bozuşuluyor, yeni ilişkiler güçlendiriliyordu. Gecikenler Askerî Devrim Komitesine bağlılık kararları alıyorlardı. Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler fabrika idareleri ve subay sınıfıyla birlikte bir köşede büzüşüp kalmışlardı. Sonu gelmez toplantılarda yepyeni ha-

berler veriliyor, savaşma azmi harekete geçiriliyor, bağlantılar güçlendiriliyordu. İnsan kitleleri yeni eksenler üzerinde toplanıyorlardı. Ayaklanma gerçeğe dönüyordu.

Bu kitapta Ekim devriminin hazırlanmasını adım adım izlemeye çalıştık: işçi kitlelerinin artan huzursuzluğu, sovyetlerin Bolşevizmin bayrağı altında toplanması, ordudaki gerginlikler, köylülerin soylu mülk sahiplerine karşı yürüyüşe geçmeleri, ulusal hareketin taşma noktasına gelmesi, mülk sahipleri ve yöneticilerde endişe ve kargaşanın artması, son olarak Bolşevik parti içinde ayaklanma konusundaki iç mücadele. Tüm bunlardan sonra, bu gelişmelere nokta koyan ayaklanma olayların tarihî çapına cevap vermiyormuş gibi, çok kısa, çok kuru, çok pratik görünebilir. Okuyucu bir tür hayal kırıklığına uğrar. Önünde hâlâ aşacağı büyük güçlükleri bekleye dursun, bir de bakıp kendini zirvede veya çok yakınında bulan bir dağcıya benzer. Ayaklanma nerededir? Tablo çizilmemiştir. Olaylar kendi başlarına tabloyu oluşturmaz. Önceden hesaplanan ve hazırlanan küçük operasyonlar zaman ve mekânda birbirinden kopuk kalırlar. Onları birbirine bağlayan amaç ve düşünce birliğidir, yoksa mücadele birliği değil. Büyük kitlelerin eylemi yoktur. Askerî birlikler arası dramatik çatışmalar yoktur. Tarihî olgulardan hareketle oluşturulan bir hayal gücünün ayaklanma kavramıyla ifade ettiği hiç birşey yoktur.

Ayaklanmanın genel karakteri daha sonraları, diğer bir çokları gibi, Masarık'a da şöyle yazma gerekçesi vermiştir: "Ekim ayaklanması... hiç bir şekilde halk kitlelerinin bir hareketi olmadı. Yukarıda, kulislerde çalışan önderlerin eseriydi." Gerçekte, o tarihin tanıdığı en büyük halk ayaklanmasıydı. İşçilerin onunla bütünleşmek için meydana çıkmaya ihtiyaçları yoktu: bu olmadan da siyasî ve manevî bakımdan bir bütün oluşturuyorlardı. Hattâ askerlere izinsiz kışladan çıkma yasağı kondu: bu bakımdan, Askerî Devrim Komitesinin emri Polkovnikov'un emriyle çakışıyordu. Ama bu görünmez kitleler her zamankinden daha fazla olayların ritmine uygun hareket ediyorlardı. Fabrikalar ve kışlalar semt karargâhlarıyla, semtler de Smolnıy'la bir an bile bağlantıyı kaybetmiyorlardı. Kızıl Muhafız müfrezeleri fabri-

kaların desteğini arkalarında hissediyorlardı. Kışlaya geri dönen devriyeler yeni nöbetçileri hazırlanmış, kendilerini bekler buluyorlardı. Devrimci birlikler ancak arkalarında böylesine büyük rezervler olduğundan hedeflerine ulaşmak için güvenle yürüyüşe geçebilmişlerdi. Buna karşılık, dağılmış, kendi tecrit olmuşluklarıyla baştan yenilmiş hükûmet kuvvetleri direniş gösterme fikrini bile reddediyorlardı. Burjuva sınıflar barikatlar, yangınlar, yağmalar, oluk oluk kan bekliyorlardı. Gerçekte, tüm dünyanın homurtusundan bile daha korkunç bir sessizlik hüküm sürüyordu. Sosyal alan sanki bir döner sahne gibi, sessizce hareket ediyor ve halk kitlelerini ön plana çıkartıp dünün efendilerini öbür dünyaya yolluyordu.

25'inde, sabahın onundan itibaren, Smolnıy başkente ve tüm yurda zaferini duyurmayı gerekli gördü: "Geçici hükûmet azledilmiştir. devlet iktidarı Askerî Devrim Komitesinin eline geçmiştir." Bir anlamda, bu bildiri olayların önünde gidiyordu. Hükûmet henüz yerindeydi, en azından Kışlık Sarayda. Genel Kurmay Karargâhı hâlâ ayaktaydı. Taşra vilâyetleri görüşlerini henüz bildirmemişlerdi. Sovyetler Kongresi henüz başlamamıştı. Ama ayaklanmanın liderleri tarihçi değillerdi: tarihçilere anlatacakları olayları hazırlamak için onları önceden duyurmak zorunda kalmuşlardı. Başkentte, Askerî Devrim Komitesi daha şimdiden durumun tam hâkimiydi. Kongrenin vereceği karardan kuşku duyulmuyordu. Taşra Petrograd'ın inisyatifini bekliyordu. İktidarı tümüyle ele geçirmek için, bir iktidar gibi hareket etmeye başlamak gerekiyordu. Cephe ve cephe gerisindeki askerî örgütlere bildirgesinde Komite askerleri komutanların tutumlarını büyük bir dikkatle gözlemeye, devrime bağlılık bildirmeyen subayları tutuklamaya ve Petrograd'a hasım birlikler göndermeye kalkışılması durumunda güç kullanmaktan çekinmemeye davet ediyordu.

Evvelki gün cepheden gelmiş olan Genel Kurmay Karargâhının baş komiseri Stankeviç pasiflik ve kokuşmuşluk krallığında tümden işsiz kalmamak için, sabahleyin bir *yunker* istihkâm yarı-bölüğünün başına geçerek Bolşeviklerin işgalindeki telefon santralini kurtarma-

ya çalıştı. Bu vesileyle *yunkerler* ilk kez olarak santralin kimin elinde olduğunu gördüler. Subay Sinegub dişlerini gıcırdatarak şöyle bağırdı: "İşte enerji denilen şeyi biz bunlardan öğrenmeliyiz, ama nerde bizde böyle bir önderlik?" Telefon Santralini işgal etmiş olan bahriyeliler *yunkerleri* pencerelerden kolayca imha edebilirlerdi. Ama isyancılar kan dökmekten kaçınmak için ellerinden gelen tüm çabayı harcadılar. Stankeviç de ateş açılmaması için kesin emir verdi: yoksa, *yunkerler* halkın üzerine ateş açmakla suçlanabilirlerdi. Birliğe komuta eden subay da kendi payına şöyle düşündü: "Ama biz düzeni sağladıktan sonra, kim bir kelime edebilir ki?" Ve düşüncelerini şu bağırışla sona erdirdi: "Lanet olası soytarılar!" Bu, subay sınıfının hükûmete bakış açısını gösteren bir formüldü. Kendi inisyatifiyle Sinegub Kışlık Saraydan el bombası ve pamuk barutu kartuşu istemek üzere adamı gönderdi. Bu arada monarşist subay santralin giriş kapısı önünde Bolşevik bir asteğmenle siyasî bir tartışmaya girişmişti: Homeros'un kahramanları gibi, birbirlerini savaştan önce sövgü yağmuruna tutuyorlardı. Henüz söz düellosundan öteye geçemeyen iki ateş arasında kalan telefon santralindeki bayanlar ayılıp bayıldılar. Bahriyeliler onları evlerine gönderdiler. "Ne bu be? Kadınlar!..." Histerik çığlıklar atarak kapıya doğru koşuştular. Sinegub şöyle anlatır: "İçinden top oynayan Morskaya caddesi aniden hoplayan ve zıplayan etekler, uçuşan şapkalarla şenlendi." Telefon ahizelerinin başına ellerinden geldiği kadar bahriyeliler oturdular. Santralin avlusunda aniden korku içindeki *yunkerlerin* kılına dokunmayan Kızılların bindikleri bir zırhlı araç belirdi. *Yunkerler* de iki kamyon ele geçirip santral kapısını kapadılar. Nevskiy yönünden bir ikinci, sonra bir üçüncü zırhlı araç daha gözüktü. Bunlar karşılıklı manevralar ve sindirme girişimleriydi. Santralin sahipliği için mücadele baruta başvurmak gerekmeden sonuca bağlanmıştı. *Yunkerlerin* serbestçe çıkıp gitmelerine izin verilmesi karşılığında Stankeviç kuşatmayı kaldırma emri verdi.

Silahlar genelde hâlâ bir dışsal güç işareti hizmeti görüyordu: hemen hiç kullanılmıyordu. Kışlık Saraya giderken, Stankeviç'im yarıbölüğü ateşe hazır bir bahriyeli müfrezesiyle karşılaşmışlardı. Ha-

sımlar bizrbirlerini süzdüler. Ne bir tarafın ne de ötekinin savaşmaya gönlü vardı: bir taraf kendini güçlü gördüğünden, diğer tarafsa güçsüz. Ama durum elverdiği ölçüde, asiler, özellikle de işçiler, düşmanı silahsızlandırmaya çalışıyorlardı. Aynı istihkâmcı *yunkerler*in kızıl muhafızlar ve askerlerce kuşatılan diğer yarı-bölüğü zırhlı araçların yardımıyla silahsızlandırılmışlar ve esir alınmışlardı. Bununla birlikte, burada da çatışma olmadı: *yunkerler* direniş göstermemişlerdi. İşe kalkışanın deyişiyle "bildiğim kadarıyla, Bolşviklere karşı yegâne direniş girişimi böyle bitti." Stankeviç'in kuşkusuz aklında sadece Kışlık Sarayın dışındaki operasyonlar vardı.

Öğleye doğru, Mariinskiy Sarayının çevresindeki sokaklar Askerî Devrim Komitesinin birliklerince işgal edilmişti. Yalnızca Ön-Parlamentonun üyeleri toplantı için geliyorlardı. Büro son bilgileri elde etmeye çalıştı: telefon hatlarının kesildiği öğrenilince ani bir depresyon yaşandı. Yaşlılar Konseyi nasıl hareket edeceğini bilemiyordu. Vekiller köşelere çekilmiş fısıldaşıp duruyorlardı. Avksentiyev avuntu dağıtıyordu: Kerenskiy cepheye gitmişti, yakında gelecek ve her şeyi düzene sokacaktı. Giriş kapısının önünde bir zırhlı araç durmuştu. Litovskiy ve Keksgolmskiy alaylarının askerleri ile deniz muhafızlarına bağlı bahriyeliler binaya girmişler, merdiven boyunca sıralanmışlar, birinci salonu işgal etmişlerdi. Müfrezenin komutanı vekilleri derhal Sarayı terketmeye çağırdı. Nabokov "karşı karşıya olunan manzara şaşkınlık vericiydi" der. Ön-parlamento üyeleri "faaliyetlerini geçici olarak durdurarak" ayrılmaya karar verdiler. Şiddete boyun eğilmesine karşı kırk sekiz sağcı vekil el kaldırdı; bunlar azınlıkta kalacaklarını biliyorlardı. Vekiller iki tüfek çiti arasından geçerek muhteşem merdivenden indiler. Olayın tanıkları durumu şöyle ifade ediyorlar: "Tüm bunlarda dramatik bir yan yoktu." Rus asker ve bahriyelilerinden bahsederken liberal yurtsever Nabokov şöyle yazar: "Hep aynı alık, küt, hınzır tipler." Aşağıda, çıkışta müfrezelerin şefleri kimlikleri inceliyorlar ve herkesin çıkmasına müsaade ediyorlardı. Son bırakılanlardan biri olan Milyukov'un tanıklığı şöyledir: "Ön-parlamento üyelerinin bazılarının seçilerek tutuklanacaklarını bekli-

yorduk, ama devrimci genelkurmayın başka kaygıları vardı." Yalnızca o da değil: devrimci genelkurmayın çok az tecrübesi vardı. Verilen emir şöyle diyordu: ever varsa, hükûmet üyelerini tutuklayın. Ama bulunamadı. Ön-parlamento üyeleri güçlük çıkarılmadan salıverildiler, aralarında bir süre sonra iç savaşı örgütleyecek olanlar da vardı.

Varlığı geçici hükûmetten on iki saat evvel sona eren melez parlamento on sekiz gün yaşamıştı: Bolşeviklerin Mariinskiy Sarayından sokağa çıkmalarıyla bu sarayın silahlanmış sokaklar tarafından ele geçirilişi arasındaki süre boyunca. Tarihin hayli zengin olduğu tüm halk temsillerinin parodileri içinde *Rusya Cumhuriyet Konseyi* belki de en saçma sapanıdır.

Uğursuz binayı terkedince Oktyabrist Şidlovskiy çarpışmaları izlemek üzere kentte dolanmaya başladı. Bu baylar halkın kendilerini savunmak için ayağa kalkacaklarını sanıyorlardı. Ama ortada hiç bir çatışma yoktu. Buna mukabil, Şidlovskiy'e göre, sokaktaki halk — Nevskiy Prospekt'in seçme halkı— kahkahalarla gülüyordu. "Duydunuz mu, Bolşevikler iktidarı almış? En fazla üç gün ellerinde tutarlar. Ha, ha, ha!" Şidlovskiy "halk rivayetinin Bolşevik iktidara biçtiği süre boyunca" başkentte kalmaya karar verdi. Ama biliyoruz ki bu üç gün çok uzun sürdü.

Nevskiy halkı ancak akşama doğru gülmeye başlamıştı. Gündüz, alarm vaziyeti öylesine büyüktü ki, burjuva semtlerinde çok az kişi sokağa çıkmaya cüret edebilmişti. Sabah dokuzda, gazeteci Knijnik gazetelerini almak için bir koşu Kamenno-Ostrovskiy Prospekt'e gitti, ama gazete satıcılarını bulamadı. Orada toplanmış olan insanlar geceleyin Bolşeviklerin telefon idaresini, telgraf idaresini ve Bankayı işgal ettiklerini anlatıyorlardı. Bunu duyan çevredeki asker devriyeleri insanlardan gürültü yapmamalarını rica etti. "Ama bu durumu saymasak bile, herkes olağanüstü derecede sakindi." Etrafta silahlı işçi müfrezeleri kol geziyordu. Tramvaylar her zaman olduğu gibi, ağır aksak yol alıyordu. Nevskiy hakkında Knijnik şöyle yazar: "Gelip geçenlerin azlığına şaşırdım." Restoranlar hizmet veriyordu, ama tercihan arka masalarda. Öğlende, Bolşeviklerce adamakıllı ele geçi-

rilmiş olan Pyotr ve Pavel kalesinin surları üstünden ateşlenen saati haber veren top da her zamankinden ne eksik ne fazla gürlüyordu. Duvarlar ve kazıklar her türlü gösteriye karşı halka bildirilerle doluydu. Ama daha şimdiden ayaklanmanın zaferini muştulayan başka afişler de ortaya çıkıyordu. Bunları yapıştıracak zaman dahi bulunamamıştı ve otomobillerle dağıtılıyorlardı. Daha henüz matbaadan çıkmış afişlerin tıpkı olaylar gibi mürekkepleri kurumamıştı.

Kızıl Muhafız müfrezeleri mıntıkalarından çıktılar. Süngüsü şapkasının veya kasketinin üstünden görünen tüfeğiyle, sivil paltosunun belinde palaskasıyla işçi görüntüsü 25 ekimin ayrılmaz bir parçasıydı. Silahlı işçi henüz temkinli ve güvensiz bir şekilde, kendi hesabına ele geçirdiği başkenti düzene sokuyordu.

Sokakların sükûneti yüreklere de ferahlık veriyordu. Sakinler evlerinden dışarıya çıkmaya başladılar. Akşama doğru, daha önceki günlere nazaran daha az kaygı hissediliyordu yüzlerinde. Doğrusunu söylemek gerekirse, hükûmet kuruluşları ve kamu dairelerinde çalışmalar duraklamıştı. Ama çoğu mağaza açıktı; bazıları kapatıyorlardı, ama bu mecburiyetten çok temkinliliktendi. Ayaklanma mıydı bu? Böyle mi ayaklanılırdı? Olan biten Ekimle Şubatın nöbet değişimiydi.

Akşam, Bolşeviklere üç gün süre biçen Nevskiy her zamankinden daha kalabalıktı. Siperleri zırhlı araçlar ve hattâ bir uçaksavar topla tahkim edilmiş de olsa, Pavlovskiy alayının askerleri artık hiç bir endişe taşımıyorlardı. Kışlık Sarayın çevresinde ciddî olaylar olduğu ve oraya ulaşmanın mümkün olmadığı doğruydu. Ama yine de, ayaklanma yalnızca Saray meydanında yoğunlaşamazdı. Amerikalı bir gazeteci Pavlovskiy alayından erlere ihtişamlı kürk paltolara bürünmüş yaşlı adamların eldivenler içindeki yumruklarını gösterdiklerine ve zarif hanımefendilerin ağza alınmayacak sözler savurduklarına şahit oldu. "Askerler buna kulak asmadılar ve öfkesini gizleyen bir gülümsemeyle cevap verdiler." Kendilerini, çok sonraları "25 Ekim Prospekti" olarak adlandırılacak olan şık Nevskiy'de kuşkusuz biraz allak bullak hissediyorlardı.

Petrograd'daki resmî Fransız gazetecisi Claude Anet samimî bir şaşkınlık içindeydi: şu garip Ruslar eski kitaplarda okuduğundan ne kadar farklı bir devrim yapıyorlardı öyle. "Kent sakin!" Anet telefonla bilgi alıyor, ziyaretçi kabul ediyor, evinden dışarı çıkıyordu. Moyka'da yolunu kesen askerler "eski düzende olduğu gibi" derli topluydular. Milyonnaya üzerinde, bir çok devriye vardı. Tek bir silah atılmadı. Kışlık Sarayın uçsuz bucaksız meydanı bu öğle saatinde hâlâ hemen hemen ıssızdı. Morskaya ve Nevskiy'de devriyeler vardı. Askerler derli topluydular, sitem edilecek hal ve tavırları yoktu. İlk bakışta bunlar sanki hükûmet kuvvetleri gibi görünüyorlardı. Anet, oradan ön-parlamentoya geçmeyi düşündüğü Mariinskiy sarayının meydanında "doğrusu pek kibar davranan" asker ve denizciler tarafından durdurulmuştu. Saraya giden iki cadde otomobiller ve savaş arabalarıyla kapatılmıştı. Zırhlı araçlar da vardı. Tüm bunlar Smolnıy'ın emrindeydiler. Askerî Devrim Komitesi kentin her yanına devriyeler göndermiş, nöbetçiler dikmiş, ön-parlamentoyu kapatmıştı. Kentin hâkimiydi ve "devrimin başından bu yana görülmeyen bir düzen kurmuştu." Akşamleyin, kapıcı gelip Fransız sakinlere Sovyetler karargâhının her hangi bir saldırı veya şüpheli baskın durumunda her zaman silahlı kuvvet talep edilebilecek telefon numaraları verdiğini söyledi. "Gerçek şu ki, hiç bir zaman bu kadar iyi korunmamıştık."

Öğleden sonra 2.35'te —yabancı gazeteciler saatlerine bakıyorlardı, Ruslarınsa zamanı yoktu—, Petrograd Sovyetinin olağanüstü toplantısı Askerî Devrim Komitesi adına geçici hükûmetin devrildiğini açıklayan Troçki'nin bir raporuyla açıldı. "Bize ayaklanmanın devrimi kan selinde boğacağı söylenmişti... Ama bir tek kurban dahi verilmedi." Tarihte bu denli büyük bir kitlenin katıldığı ve bu kadar kansız olan başka bir devrimci hareket daha yoktur. "Kışlık Saray henüz alınmamıştı, ama birazdan geleceği karara bağlanacaktı." İzleyen on iki saat bu öngörünün çok iyimser olduğunu gösterecekti.

Troçki şu bilgiyi verdi: cepheden Petrograd üzerine birlik kaydırması yapıyorlar; derhal cepheye ve tüm ülkeye devrimle ilgili malûmât vermek üzere Sovyet komiserleri göndermek lâzım. Az sayıdaki

sağ kanattan nidalar yükseldi: "Sovyetler Kongresinin iradesine tecavüz ediyorsunuz." Raportör şöyle cevap verdi: "Kongrenin iradesi Petrograd işçi ve askerlerinin muhteşem ayaklanmasıyla önceden belirlendi. Şimdi geriye yalnızca zaferimizi yaygınlaştırmak kalıyor."

İnzivadan çıktıktan sonra ilk kez halk arasına karışan Lenin kısaca devrim programını şöyle özetliyordu: eski devlet aygıtını kırmak; sovyetlerin yardımıyla yeni bir hükûmet sistemi kurmak; diğer ülkelerdeki devrimci harekete dayanarak savaşı derhal bitirmek için tedbirler almak; soyluların toprak mülkiyeti rejimini ilga etmek ve böylece köylülerin güvenini kazanmak; üretim üzerinde işçi denetimini oluşturmak. "Üçüncü Rus devrimi en sonunda sosyalizmin zaferine varmalıdır."

8. Kışlık Sarayın Alınması

Kerenskiy elinde raporlarla dönen Stankeviç'i coşkuyla ağırlamıştı: Bolşevik ayaklanmayı kesin biçimde duyurduğu Cumhuriyet Konseyini terketmek üzereydi. —Bir ayaklanma mı? —İyi ama, nasıl bilmezsiniz burada silahlı bir ayaklanma olduğunu? Stankeviç kahkahayı bastı. —Bırakın canım, sokaklar mutlak bir sessizlik içinde; gerçek bir ayaklanma böyle mi olur? Her neyse, bu karışıklığa bir son vermek gerek. Bu konuda Kerenskiy de tümüyle aynı fikirdeydi. Yalnızca ön-parlamentonun kararını bekliyordu.

Akşam dokuzda, hükûmet Bolşeviklerin "kararlı ve kesin bir şekilde imhası" için alınacak önlemleri görüşeceği Kışlık Sarayın malakit salonunda toplandı. Olayı hızlandırmak için Mariinskiy Sarayına gönderilen Stankeviç burada bir yarı güven oyu verildiğini hoşnutsuzlukla öğrendi. Ön-parlamentonun aldığı karara göre, ayaklanmaya karşı mücadele bile hükûmete değil, özel bir kamu selâmeti komitesine tevdi edilmeliydi. Kerenskiy'in ilk hareketi bu koşullarda "bir dakika bile hükûmetin başında kalamayacağını" ilân etmek oldu. Uzlaşmacı liderler derhal telefonla saraya çağırıldı. Kerenskiy'in istifa ihtimali onlarda Kerenskiy'in onların almış oldukları karar karşılığındaki şaşkınlığından daha az şaşkınlık yarattı. Avksentiyev kendini haklı çıkartmaya çalışıyordu: sonuç olarak, alınan kararı "tümüyle teorik ve rastlantısal" olarak değerlendiriyorlardı, "pratik sonuçlara yol açacağını düşünmüyorlardı." Evet, şimdi kendileri de kararın "belki de iyi kaleme alınmamış olduğunu" görüyorlardı. Bu adamlar ne mal olduklarını gösterecek hiç bir fırsatı kaçırmıyorladı.

Demokrat liderlerin devlet başkanıyla olan gece görüşmeleri gelişmekte olan ayaklanma arkaplanı üzerinde tümüyle anlamsız görünüyordu. Şubat rejiminin başlıca mezar kazıcılarından biri olan Dan hükûmetin derhal, gece demeden, tüm kente Müttefiklere barış görüş-

melerini başlatma teklifi yaptığını ilân eden afişler yapıştırmasını talep etti. Kerenskiy hükûmetin böylesi tavsiyelere ihtiyacı olmadığı cevabını verdi. Sanırız hükûmet iyi ve sağlam bir kararı tercih ediyordu. Ama Dan bunu sunabilecek durumda değildi. Tabiî, Kerenskiy ayaklanmanın sorumluluğunu uzlaşmacıların üzerine atmaya çalışıyordu. Dan hükûmetin olayları "gerici genelkurmayının" etkisiyle abarttığı cevabını verdi. Her halükârda istifa etmeye gerek yoktu: bu sevimsiz karar kitlelerin efkârı umumiyesini değiştirmek için gerekliydi. Eğer hükûmet Dan'ın önerilerine kulak asacak olursa, Bolşevikler "yarından tezi yok" karargâhlarını dağıtmak zorunda kalacaklardı. Haklı bir alaycılıkla Kerenskiy şöyle açıklıyordu: "Tam da o sırada Kızıl Muhafızlar birbiri ardı sıra hükûmet binalarını işgal ediyorlardı."

Solcu dostlarla zengin içerikli sohbet henüz bitmemişti ki, Kerenskiy Kazak birlikleri sovyetinden bir heyetin şahsında sağcı dostlarını kabul etti. Subaylar Petrograd'da konuşlanmış olan üç alayın hesabını görebilecek gibi görünüyorlardı ve Kerenskiy'e Dan'ınkinden taban tabana zıt önerilerde bulunuyorlardı: sovyetlere taviz vermeyin, Bolşeviklere karşı uygulanacak sindirme tedbirleri temmuzda Kazakların boş yere kurban verdikleri gibi değil, bu kez sonuna dek götürülsün. Bundan başka bir şey istemeyen Kerenskiy kendinden istenen her şeye söz verdi ve muhataplarından temkinlilik adına Troçki'yi daha önce Petrograd Sovyeti başkanı olarak tutuklamadığından dolayı özür diledi. Delegeler Kazakların görevlerini yerine getireceklerini temin ederek yanından ayrıldılar. Hemen genelkurmaya Kazak alayları için bir emir gönderildi: "Anavatanımızın özgürlük, şeref ve şanı adına, tehlikedeki Rusya'nın selâmeti için Merkez Yürütme Komitesinin ve geçici hükûmetin yardımına koşunuz." Merkez Yürütme Komitesinden bağımsızlığını kıskançça korumuş olan bu kibirli hükûmet her tehlike anında her fırsatta utanmadan onun arkasına gizlenmek zorunda kalıyordu. Rica emirleri Petrograd ve banliyödeki *yunker* okullarına da gönderildi. Demiryolları idaresine de şu emir yollandı: "Cepheden gelip Petrograd'a giden askerî birlikler hiç bir gecikmeye uğramaksızın yollarına devam edeceklerdir, gerekirse

yolcu trenleri durdurulacaktır."

İmkân dahilinde ne varsa yapan hükûmetin sabah bir ile iki arasında ayrılmasından sonra Sarayda yalnızca Kerenskiy'le beraber yardımcısı Moskovalı liberal tüccar Konovalov kalmıştı. Bölge komutanı Polkovnikov gelip sadık birliklerin yardımıyla Smolnıy'ın alınması için acilen bir sefer örgütlemeyi önerdi. Kerenskiy hiç tereddütsüz bu harika planı onayladı. Ama bölge komutanının sözlerinden, hangi kuvvetlere dayanmayı umut ettiğini anlamak mümkün değildi. Kendi itirafına göre, Kerenskiy ancak şimdi, on-on iki gündür Bolşeviklere karşı mücadeleye girmeye tamamen hazır olduğunu ifade eden Polkovnikov'un raporlarının "mutlak surette hiç bir şeye dayanmadığını" anlamıştı. Kerenskiy'in, neden bilinmez askerî bölge komutanlığına getirilmiş vasat bir albayın bürosunun raporlarından başka kaynağı yoktu. Hükûmet başkanı melankolik düşüncelere dalıp giderken, *gradonaçalstvo* komiseri (kent emniyet müdürü) Rogovskiy bir dizi haber getirdi: Baltık filosundan bir sürü gemi savaş düzeni içerisinde Neva'ya girmişti; aralarından bazıları nehir boyunca ilerleyerek Nikolayevskiy köprüsünü işgal etmişlerdi. Rogovskiy Kerenskiy'in dikkatini özellikle "Bolşeviklerin hükûmet kuvvetlerinin hiç bir direnişiyle karşılaşmadan, tüm planlarını en mükemmel düzen içinde gerçekleştirdikleri" olgusuna çekti. "Hükûmete ait" diye nitelenebilecek birlikler hangileriydi? Konuşma maalesef bunu açıkça belirtmiyor.

Kerenskiy ile Konovalov karargâha gitmek üzere hızla saraydan ayrıldılar: "Kaybedecek bir dakika bile yoktu." Karargâhın etkileyici kırmızı binası ağzına kadar subay doluydu. Buraya birliklerinin işleri için değil, birliklerinden kaçmak için gelmişlerdi. "Bu subay sürüsünün arasında kimsenin tanımadığı siviller de koşuşturup duruyorlardı." Polkovnikov'un yeni bir raporu Kerenskiy'i bölge komutanlığına ve subaylarına güvenmenin imkânsızlığı konusunda kesin olarak ikna etti. Hükûmet başkanı "tüm görevlerine sadık olanları" kişisel olarak etrafında toplamaya karar verdi. Bir partili olduğunu hatırlayarak —bazılarının can verirken kiliseyi hatırlamaları gibi— tele-

fonla derhal kendisine Sosyal-Devrimci savaş bölüklerinin gönderilmesini istedi. Bununla birlikte, Sosyal-Devrimci partinin silahlı kuvvetlerine bu beklenmedik çağrı daha sonuç vermeden, Milyukov'un ifadesiyle, "onu kem gözlerle gören tüm sağcı unsurların Kerenskiy'den uzaklaştırılması gerekiyordu." Kornilov'un isyanı günlerinde yeterince ortaya çıkan Kerenskiy'in tecrit edilmişliği şimdi daha da dayanılmaz bir niteliğe bürünmüştü. Ağustosta söylediği sözü tekrarlayarak Kerenskiy "o gecenin uzun saatleri acı verircesine uzuyorlardı" demişti.

Hiç bir yerden destek birlikleri gelmiyordu. Kazaklar toplantılar tertipliyorlar, alay temsilcileri aslında yürüyüşe geçebileceklerini — neden olmasın?—, ama bu iş için makinalı tüfeklerin, zırhlı araçların ve özellikle de piyade birliklerinin gerekli olduğunu söylüyorlardı. Kerenskiy tereddüt etmeden, kendisinden uzaklaşan zırhlı birlikleri ve sahip olmadığı piyadeleri göndermeye söz verdi. Cevap olarak ona alayların yakında tüm bu meseleleleri tartışacakları ve "atları eyerlemeye başlayacakları" söylendi. Sosyal-Devrimcilerin savaş güçleri yaşam belirtisi göstermiyorlardı. Hâlâ yaşıyorlar mıydı? Gerçek ile hayalet arasındaki sınır genel olarak neredeydi? Karargâhta toplanan subaylar giderek genelkurmaya ve hükûmet başkanına karşı kışkırtıcı bir tutum alıyorlardı. Hattâ Kerenskiy subaylar arasında kendisini tutuklamak gerektiğinden bile bahsedildiğini ileri sürmüştür. Karargâh binası eskiden olduğu gibi kimse tarafından korunmuyordu. Resmî görüşmeler üçüncü kişilerin yanında yürütülüyor ve heyecanlı konuşmlarlabirbirine karışıyordu. Karargâhtan yola çıkan bitkinlik ve çözülme duygusu Kışlık Saraya sızıyordu. Yunkerler gerginleşiyor, zırhlı araç birliği huzursuzlanıyordu. Tabandan hiç bir destek yoktu, tepedeki tüm beyinler kafayı yemişti. Bu koşullarda yenilgiden kurtulmak mümkün müydü?

Sabah beşte, Kerenskiy Savaş bakanlığı genel müdürünü karargâha çağırdı. Troystkiy köprüsü civarında general Manikovskiy devriyeler tarafından tutuklandı, Pavlovskiy alayının kışlasına gönderildi, ama orada kısa süren görüşmelerden sonra salıverildi: sanırız ge-

neral tutuklanmasının tüm idarî mekanizmayı yerle bir edeceği ve cephedeki askerlerin çözülmesine yol açacağı konusunda ikna edici olmuştu. Az çok aynı saatlerde Kışlık Sarayın önünde Stankeviç'in arabası da durduruldu ve alay komitesi onu da salıverdi. Bir anlık tutuklu şöyle anlatır: "Bunlar çok az kendine güvenli davranan isyancılardı. Evden Kışlık Saraya olay hakkında telefon ettim, ama bir yanlış anlama olduğu şeklinde yatıştırıcı teminatlar aldım." Aslında Stankeviç'in salıverilmesi bir yanlış anlamaydı: birkaç saat sonra, okurun da artık bildiği gibi, Bolşeviklerin elinden telefon santralini geri almaya kalkışmıştı.

Kerenskiy Mogilev'deki Genel Kurmay Karargâhından ve Pskov'daki Kuzey cephesi karargâhından derhal sadık birlikler gönderilmesini talep ediyordu. Genel Kurmay Karargâhından Duhonin direkt hatta Petrograd'a askerî birlik gönderilmesi için tüm önlemlerin alındığını ve bazı birliklerin varmak üzere olmaları gerektiğini temin ediyordu. Ama birlikler bir türlü gelmiyordu. Kazaklar hâlâ "atlarını eyerleyememişlerdi." Kentteki durum her saat daha da kötüye gidiyordu. Kerenskiy ile Konovalov biraz nefes almak için Saraya döndüklerinde bir ulak acil bir haber getirdi: Sarayın telefon bağlantıları kesilmişti. Kerenskiy'in penceresinin dibindeki Dvortsoviy köprüsü bahriyelilerce işgal edilmişti. Kışlık Sarayın önündeki meydan hâlâ ıssızdı; "Kazaklardan eser yoktu". Kerenskiy aceleyle karargâha geri döndü. Ama orada da haberler iç açıcı değildi. Yunkerler Bolşeviklerden Sarayı terketme ultimatomunu almışlardı ve huzursuzluk içindeydiler. Zırhlı araçlar çalışabilir durumda değildi, hiç beklenmedik bir şekilde önemli parçaların "kayıp" olduğu ortaya çıkmıştı. Ve cepheden gelmesi gereken birliklerden hâlâ bir ses yoktu. Sarayın ve karargâhın çevresi korunmuyordu; eğer Bolşevikler şimdiye dek çıkagelmedilerse, bunun sebebi kötü haber almalarıydı. Akşam subay kaynayan bina hızla boşalmıştı: tam bir kaçan kurtulur durumu vardı. Bir *yunker* heyeti geldi: "eğer destek gelme ümidi varsa" sonuna dek görevlerini yapmaya hazırlardı. Ama olmayan da zaten o destek değil miydi?

Kerenskiy acilen bakanları karargâha topladı. Aralarından çoğunun otomobili yoktu. Modern bir ayaklanmaya yeni bir ritim kazandıran bu önemli taşıma araçları ya Bolşevikler tarafından müsadere edilmişti ya da isyancılar tarafından bakanlardan gizlenmişti. Yalnızca Kişkin geldi, biraz sonra da Malyanoviç. Hükûmet başkanı ne yapacaktı? Derhal cepheden gelen birlikleri karşılamaya gidip engelleri aşmalarını sağlamak gerekiyordu. Kimse başka bir şey öneremedi.

Kerenskiy "muhteşem açık yol arabasının" getirilmesini emretti. Ama burada, olaylar zincirinde, başarıda ve başarısızlıkta İtilâf Devletleri hükûmetlerini birbirine bağlayan sarsılmaz dayanışma görünümü altında yeni bir etmen devreye girdi. "Benim gidişim müttefik elçilikleri tarafından nasıl karşılandı bilmiyorum." Büyük Britanya ve Birleşik Devletlerin temsilcileri derhal, başkentten kaçan hükûmet başkanının "otomobilinin üzerinde Amerikan bayrağı olması" dileğini ifade ettiler. Kerenskiy bu teklifi gereksiz ve rahatsız edici buluyordu, ama Müttefiklerle dayanışmanın ifadesi olarak bunu kabul etti.

Birleşik devletlerin büyükelçisi David Francis bu olayın biraz daha az bir Noel hikâyesine benzeyen başka bir versiyonunu anlatır. Buna göre, bir Rus subayını taşıyan otomobil bir Amerikan otomobilini elçiliğe dek izlemiş ve subay elçilik otomobilinin bir cephe gezisi için Kerenskiy'e tahsis edilmesini talep etmişti. Yaptıkları toplantıdan sonra elçilik memurları madem otomobile fiilen "el kondu" —ortada böyle bir şey yoktu—, boyun eğmekten başka bir çare yok sonucuna varmışlardı. Rus subayı diplomat beylerin sözde protestolarına rağmen Amerikan flamasını çıkartmayı reddetmişti. Bu şaşırtıcı değil: ne de olsa arabaya dokunulmazlık sağlıyordu. Francis elçilik görevlilerinin tutumunu onayladı, ama "bu konudan kimseye söz etmeyin" diye uyarmayı da ihmal etmedi.

Farklı yollardan gitseler de aynı sonuca varan bu iki tanıklığı karşılaştırırsak tablo iyice açığa çıkar: Kerenskiy'e otomobil teklif eden Müttefikler değildi, bizzat kendisi bu talepte bulunmuştu; ama, diplomatların iç işlerine karışmama ikiyüzlülüğünü gösterebilmeleri için de otomobile "el konulduğunu" ve elçiliğin de flamanın kötüye

kullanımına karşı "protestoda" bulunduğunu belirtme konusunda anlaşmaya vardı. Bu oyun tezgâhlandıktan sonra, Kerenskiy kendi otomobiline bindi; Amerikan arabası yedek olarak onu izledi. Daha ileride Kerenskiy şöyle anlatır: "Yol boyunca tüm gelen geçenin ve askerlerin beni tanıdıklarını" söylemek bile gereksiz. "Her zaman olduğu gibi, belli bir umusamazlıkla ve hafif bir gülümsemeyle halkı selâmlıyordum." Kıyas kabul etmez bir görüntü: umursamazlıkla ve gülümseyerek Şubat rejimi ölüler krallığına doğru yol alıyordu. Şehrin kapılarında, her yerde muhafız kıtaları ve silahlı işçi devriyeleri vardı. Tam gaz giden otomobilleri gören kızıl muhafızlar yola doğru bir hamle yaptılar ama ateş açıp açmamaya karar veremediler. Genelde, hâlâ ateş etmekten kaçınılıyordu. Belki de Amerikan flaması rolünü oynamıştı. Otomobiller hiçbir güçlükle karşılaşmadan geçtiler.

O zamana kadar ebedî hukukî gerçekler imparatorluğunda yaşayan Malyanovskiy şaşkınlıkla "yani Petrograd'da geçici hükûmeti savunmaya hazır birlik yok mu?" diye sormuştu. Konovalov ellerini göğe doğru kaldırıp "hiç bilmiyorum", diye cevap verdi. "Bu çok kötü", diye de ekledi. Bunun üzerine Malyanoviç, hınzır biçimde, "Ya hangi birlikler geliyor?" diye sordu. Cevap: "Sanırım bir motosiklet taburu." Bakanlar iç geçiriyorlardı. Petrograd ve banliyösünde yaklaşık iki yüz bin asker vardı. Hükûmet başkanı arkasında bir Amerikan flamasıyla bir motosiklet taburunu karşılamaya bizzat gidiyorsa rejimin durumu sakattı!

Eğer bakanlar cepheden gönderilen 3. motosiklet taburunun kendiliklerinden Peredolskaya istasyonunda durup telgrafla Petrograd Sovyetinden kendilerini acaba hangi amaçla çağırdıklarını sorduklarını bilselerdi kalpten gidebilirlerdi. Askerî Devrim Konseyi tabura kardeşçe selâmlarını gönderdi ve onu derhal temsilcilerini göndermeye davet etti. Otoriteler motosikletçileri arıyorlar ama bulamıyorlardı. Oysa bunların delegeleri aynı gün Smolnıy'a gelmişlerdi bile.

Önceden yapılan plana göre, Kışlık Sarayın başkentin diğer komuta merkezleriyle aynı zamanda, 24'ü 25'ine bağlayan gece işgal edileceği düşünülüyordu. Sarayın alınması operasyonunu yürütmek üzere daha 23'ünde, başlıca önderleri Podvosyskiy ile Antonov olan bir üçlü oluşturulmuştu. Üçüncü kişi bir istihkâm subayı olan Sadovskiy'di ama garnizondaki görevleri nedeniyle kısa bir süre sonra bu görevinden çekildi. Onun yerine mayıs ayında Troçki'yle beraber Kanada'daki bir toplama kampından gelen ve asker olarak üç ayını cephede geçiren Çudnovskiy geçti. Operasyonlara en doğrudan katılımı astsubay rütbesine yükselmiş olan eski Bolşevik Laşeviç üstlendi. Üç yıl sonra, Sadovskiy Smolnıy'daki küçük odasında Podvoyskiy ile Çudnovskiy'in Petrograd haritası üzerinde Saraya karşı en iyi eylem planının ne olacağı konusunda nasıl dehşetli bir şekilde tartıştıklarını hatırlıyordu. Sonunda, Kışlık Sarayın etrafını başlıca ekseni Neva kıyısı olan elips şeklinde sağlam bir hatla çevirme kararına varıldı. Nehir tarafında, kuşatmanın bir ucunda Pyotr ve Pavel kalesi, *Avrora* gemisi ve Kronstadt'tan çağrılan diğer hareket halindeki savaş filosu gemileri olacaktı. Kazakların veya *yunkerler*in arkadan vurma girişimlerini engellemek veya yok etmek için devrimci müfrezelerden oluşan önemli bir savunma kuvveti yerleştirilmeye karar verildi.

Plan, bütününde, çok yüklüydü ve cevap vereceği amaca göre çok karmaşıktı. Hazırlıklar için ayrılan süre yetmedi. Her zaman olduğu gibi her adımda ufak tefek yanlışlar ve hesap hatalarıyla karşılaşılıyordu. Şurada belirtilen doğrultu yanlıştı, burada talimatları yanlış anlayan önder gecikmişti; başka yerde kurtuluş bir zırhlı otomobile bağlanmıştı. Birlikleri dışarı çıkartmak, onları kızıl muhafızlarla birleştirmek, savaş mevzilerini işgal etmek, aralarındaki ve karargâhla olan bağlantıyı sağlamak; tüm bunlar için, Petrograd haritası üzerinde tartışma yapan militanların zannettiğinden daha fazla zaman gerekiyordu.

Askerî Devrim Komitesi, sabah 10'a doğru, hükûmetin devrildiğini ilân ettiğinde, gecikmenin boyutu operasyonun doğrudan önderleri için bile henüz açık değildi. Podvoyskiy Kışlık Sarayın düşüşü için

"en geç öğleni" vaat etmişti. O ana dek, askerî operasyonlar hattında her şey öyle gitmişti ki, kimsenin bu mühletten kuşku duyması için bir gerekçesi yoktu. Ama öğlenleyin, işgalcilerin mevzilerinin henüz tamamen ele geçirilmediği, Kronstadt'lıların henüz gelmediği ve bu arada Kışlık Sarayın savunmasının güçlendirildiği ortaya çıktı. Zaman kaybı, her zaman olduğu gibi, yeni ertelemeleri gerekli kılıyordu. Komitenin güçlü baskısı altında, Kışlık Sarayın alınması saat 3 olarak saptanmıştı, ama bu kez "kesin olarak". Yeni saptanan saate dayalı olarak Askerî Devrim Komitesinin raportörü Sovyetin sabah oturumunda Kışlık Sarayın düşüşünün pek yakında gerçekleşeceği umudunu ifade etti. Ama geçen bir saat de hiç bir sonuç getirmedi. Korlar içinde yanan Podvoyskiy telefonla her ne pahasına olursa olsun Kışlık Sarayın saat 6'da alınacağını temin etti. Bununla beraber, ilk zamanlardaki inancından eser kalmamıştı. Gerçekten, saat 6 olduğunda, ortada hâlâ sonuç yoktu. Smolnıy'ın azarlamalarından çekinen Podvoyskiy ve Antonov artık her hangi bir mühlet saptamayı reddediyorlardı. Bu ciddî bir endişe yarattı. Siyasî açıdan, Sovyetler Kongresinin başladığı sırada tüm başkentin Askerî Devrim Komitesinin eline geçmiş olmasının elzem olduğu düşünülüyordu. Bu, Kongredeki muhalefeti bir oldu bitti karşısında bırakarak bertaraf etme işini hayli kolaylaştıracaktı. Yine de Kongrenin açılma saati gelmiş, ertelenmiş, yine gelmişti: Kışlık Saray hâlâ direniyordu. Uzayıp giden Kışlık Sarayın kuşatması, en azından on iki saat daha sürerek, ayaklanmanın baş sorunu olarak kaldı.

Operasyonların baş karargâhı iplerin Laşeviç'in elinde olduğu Smolnıy'dı. Sefer karargâhı Blagonravov'un sorumlu olduğu Pyotr ve Pavel kalesinde bulunuyordu. Üç bağımlı karargâh daha vardı: birincisi *Avrora* gemisinde, ikincisi Pavlovskiy alayının kışlalarında, üçüncüsü de donanma personelinin kışlalarındaydı. Eylem alanında önderler karşılıklı bağımlılık mefhumundan bîhaber olan Podvoyskiy ve Antonov'du.

Genelkurmay baş karargâhının lokallerinde, harita üzerine eğilmiş üç adam vardı: askerî bölge komutanı albay Polkovnikov, karar-

gâh komutanı general Bagratuni ve en yüksek otorite olarak Konferansa davet edilen general Alekseyev. Çok nitelikli bir önderliğe rağmen, savunma planları saldıranlarınkinden çok daha az netti. Doğru, ayaklanmanın deneyimsiz mareşalleri birliklerini hızla bir yerde toplamayı ve gerektiği anda darbeyi vurmayı bilmiyorlardı. Ama hiç olmazsa birlikler oradaydı. Savunma mareşallerinin ise birlikler yerine belirsiz umutları vardı: belki Kazaklar akıllarını başlarına toplarlardı; belki komşu garnizonlarda sadık birlikler bulunabilirdi; belki Kerenskiy cepheden birlik getirirdi. Polkovnikov'un gece Genel Kurmay Karargâhına çektiği telgrafta haleti ruhiyesi kendini ele verir: oyunun kaybedildiğini düşünüyordu. İyimserliğe daha az yatkın olan Alekseyev batmakta olan gemiyi hemen terketmişti.

Yunker okullarının delegeleri karargâhla bağlantı kurmaya çağırıldılar. Burada, kendilerine çok yakında Gatçina'dan, Tsarkoye Selo'dan ve cepheden birlikler geleceği teminatı verilerek moralleri yükseltilmeye çalışıldı. Yine de bu bulanık vaatlere kimse inanmıyordu. Askerî okullarda cesaret kırıcı söylentiler yayılıp duruyordu: "Karargâhta panik hüküm sürüyor, kimse hiç ama hiç bir şey yapmıyor." İşler tam da böyleydi. Karargâha gelip Mihaylovskiy Süvari Akademisi bahçesine parketmiş olan zırhlı birlikleri ele geçirmeyi öneren Kazak subaylar Polkovnikov'u pencere pervazına dayanmış tam bir bitkinlik içerisinde buldular. Akademiyi işgal etmek mi? "Kendi başınıza işgal edin, benim hiç adamım yok, tek başıma bir şey yapamam."

Kışlık sarayın savunulması için askerî okulların derme çatma seferberliği sağlanırken, bakanlar oturuma katılmak üzere arabayla geliyorlardı. Sarayın önündeki meydan ve yan sokaklar henüz isyancılar tarafından işgal edilmemişti. Morskaya ve Nevskiy'in köşesinde, silahlı işçiler geçen arabaları durduruyorlar ve içindekileri aşağıya indiriyorlardı. İnsanlar askerlerin hükûmete mi yoksa Askerî Devrim Komitesine mi bağlı olduklarını bilmiyorlardı. Bakanlar bu seferinde popüler olmamalarının tüm avantajlarından yararlanıyorlardı: kimse onlarla ilgilenmiyordu, kimse onları sokakta tanıyamazdı. Arabasıy-

la kazara tutuklanan, ama gün içinde serbest bırakılan Prokopoviç haricinde hepsi gelmişlerdi.

Sarayda, çok şey görüp geçirmiş, artık hiç bir şeye şaşırmayan, ama yine de korkuyu üzerlerinden atamayan yaşlı uşaklar kalmıştı. Kırmızı yakalı, yaldızlı şeritli mavi üniformalarıyla gayet şık giyinmiş bu eski zaman artıkları debdebeli binaya bir düzen ve sağlamlık atmosferi veriyorlardı. Bu korku ve telaş gününde belki de bakanlarda iktidar yanılsaması yaratan tek onlardı.

Ancak saat on bire doğru hükûmet üyelerinden birini savunma örgütlenmesinin başına geçirmeye karar verdi. General Manikovskiy Kerenskiy'in şafakta kendisine önerdiği bu şerefli görevi geri çevirmişti. Hükûmet üyesi olan bir başka asker, amiral Verderevskiy ondan daha az savaşa yatkın bir vaziyetteydi. Savunmanın başına bir sivil getirilmek zorunda kalındı: Sosyal Yardım bakanı Kişkin. Senatonun atama kararı derhal herkes tarafından imzalandı. Bu adamlar hâlâ bürokratik formaliteleri yerine getirecek zamanı buluyorlardı. Buna karşılık, kimse Kişkin'in Kadet partisi üyesi olarak, hem cephe gerisinde hem de cephede askerlerce iki kat iğrenç bulunduğu konusunda düşünmedi. Diğer yandan, Kişkin kendine yardımcı olarak Palçinskiy ve Rutenberg'i seçti. Sanayicilerin temsilcisi ve patron örgütlerinin koruyucusu Palçinskiy işçilerin nefretini çeken biriydi. Mühendis Rutenberg ise Sosyal-Devrimci parti gibi bir şemsiye partinin bile Kornilovçu diye dışladığı Savinkov'un yardımcısıydı. İhanetinden şüphelenilen Polkovnikov görevden alındı. Yerine ondan hiç bir farkı olmayan general Bagratuni getirildi. Kışlık Saray ile karargâhın kent içi telefon hatları kesik olsa da, Saray özel hattıyla önemli kurumlarla, en başta da direkt olarak Genel Kurmay Karargâhıyla bağlantılı olan Savaş bakanlığıyla bağlantıdaydı. Herhalde aceleden olacak, kentteki kimi telefonlar da kesilmemişti. Askerî açıdan, telefon bağlantısının olmayışı hükûmete bir zarar vermiyordu, ama moral açıdan, yanılsamaları yıktığından durumu daha da ağırlaştırıyordu.

Savunmayı örgütleyen önderler sabahtan itibaren cepheden gelecek yardımı bekleyerek bölgenin güçlendirilmesini talep ediyorlardı.

Uzunca bir zamandır bir işin içindeki Sosyal-Devrimci partinin merkez komite üyesi doktor Feyt bir kaç yıl sonra bir mahkeme sırasında "askerî birliklerdeki haleti ruhiyenin şaşırtıcı, baş döndürücü değişmeyi" ifade etmişti. Daha güvenilir kaynaklar, şu-şu alayın hükûmeti savunmaya hazır olduğunu bildiriyorlardı, ama her bir birliğin yola düşmeyi reddettiğini görmek için telefonla kışlalara doğrudan telefon etmek yetiyordu. Yaşlı Narodnik şöyle diyordu: "Sonucu biliyorsunuz, kimse yola çıkmadı ve Kışlık Saray alındı." Gerçekte, garnizonun haleti ruhiyesinde hiç bir baş döndürücü değişme olmamıştı. Yalnızca hükûmet partilerinde süreduran yanılsamalar şimşek hızıyla tuzla buz olmıştu.

Kışlık Sarayda ve karargâhta özellikle kendilerine güvenilen zırhlı araçlar iki gruba ayrılmışlardı: Bolşevikler ve barışçılar. Hükûmetten yana olan kimse yoktu. Umut ve korkuyla Kışlık Saraya doğru yola çıkan istihkâmcı *Yunker* yarı bölüğü iki zırhlı araçla karşılaşmıştı: dost muydular yoksa düşman mı? Bunların tarafsız oldukları ortaya çıktı; yalnızca hasımlar arasındaki çatışmaların önüne geçmek için dışarıya çıkmışlardı. Kışlık Sarayda bulunan altı savaş aracından bir teki Sarayın değerli eşyasını korumak için kaldı; diğerleri gittiler. Ayaklanmanın başarıya ulaştığı haberleri yayıldıkça, Bolşevik zırhlı araçların sayısı artıyor, tarafsızların ordusu eriyordu: her ciddî mücadeledeki barış yanlılığının akıbeti genel olarak budur.

Öğlen yaklaşıyordu. Kışlık Sarayın önündeki meydan henüz ıssızdı. Hükûmetin onu dolduracak adamı yoktu. Çok karmaşık bir planı yürütmekle meşgul olan Komitenin birlikleri de onu işgal etmiyordu. Birlikler, işçi müfrezeleri, zırhlı araçlar genel plan dahilinde toplanmaya devam ediyorlardı. Saray çevresi salgın merkezinden çok uzaktaki kapalı bir veba bölgesine benziyordu.

Meydana bakan Kışlık Sarayın avlusu, tıpkı Smolnıy'ın avlusu gibi, yakacak odunlarla kapatılmıştı. Sağda, solda 75 mm.lik havan toplarının kara çehreleri seziliyordu. Kimi yerlerde tüfekler çatılmışlardı. Sarayın az sayıdaki muhafızları binanın karşısında toplanmışlardı. Avluda ve zemin katta altı parça toplarıyla Konstantinovskiy

topçu okulundan bir bataryanın yanı sıra Oranienbaum ve Peterhof asteğmen okulları eksikli vaziyette dizilmişlerdi.

Öğleden sonra, yol boyu bölüğünün yarısını kaybetmiş olan bir istihkâmcı *yunker* taburu geldi. Varolan tablo, Stankeviç'in tanıklığına bakılırsa, zaten önceden beri yetersiz olan yunkerlerin savaşçılıklarını hiç de yükseltecek cinsten değildi. Sarayda erzak kıtlığı vardı: zamanında bu sorunla hiç ilgilenilmemişti. İçi ekmek dolu bir kamyon Komite devriyeleri tarafından ele geçirilmişti. *Yunkerler*in bir kısmı nöbet tutuyor, diğerleri tembel tembel oturuyorlardı. Belirsizlik, açlık ... hiç bir yönde ışık yoktu. Saray önünde ve iskele tarafında küçük, barışçı görünümlü gruplar belirdi. Bunlar gelip geçerken tabanca tehditiyle *yunker* nöbetçilerinin tüfeklerini alıyorlardı.

Yunkerler arasında "ajitatörler" de bulunduğu ortaya çıktı. Dışarıdan mı sızmışlardı? Hayır, bunlar kuşkusuz içerideki düzen bozucuları. Oranienbaum ve Peterhof subay okulu öğrencileri arasında bir mayalanma yaratmayı başardılar. Okul komiteleri Beyaz Salonda bir toplantı tertip ettiler ve açıklama yapması için bir hükûmet temsilcisinin gelmesini talep ettiler. Tüm bakanlar geldiler. Başta Konovalov vardı. Palavralar tam bir saat sürdü. Konovalov'un sözü kesildi, susmak zorunda kaldı. Tarım bakanı Maslov eski bir devrimci sıfatıyla konuşuyordu. Kişkin *yunkerler*e hükûmetin elinden geldiğince sonuna dek direnmeye karar verdiğini açıklıyordu. Stankeviç'in tanıklığına bakılırsa, *yunkerler*den biri hükûmet için ölmeye kararlı olduklarını açıklamaya çalıştı, ama "yoldaşlarının belirgin soğukluğu ateşini düşürdü." O andan itibaren diğer bakanların konuşmaları tam bir öfke doğurdu; *yunkerler* sözlerini kestiler, çığlıklar attılar ve hattâ ıslıkladılar. Mavi kanlılar *yunkerler*in davranışını düşük sosyal kökenleriyle açıklıyorlardı: "Tüm bunlar karasaban ehli, okuması yazması olmayan cahil hayvanlar, hödükler..."

Çevresi sarılı saraydaki toplantı yine de uzlaşmacı bir üslûpla bitti: *yunkerler* kendilerine aktif bir önderlik ve olaylar hakkında doğru bilgiler aktarılma sözü verilince orada kalmaya razı oldular. Savunma komutanı olarak atanan İstihkâm Okulunun müdürü elinde kur-

şun kalem bir saray planı üzerine eldeki birliklerin adlarını çiziktiriyordu. Eldeki kuvvetler mevzilere ayrılıyordu. En büyük *yunker* kesimi pencerelerden meydana ateş açmak üzere zemine yerleştirildiler. İlk ateşi onların açmamaları gerektiği tembih edildi. İstihkâm Okulu taburu topçuları korumak üzere avluya çıkarıldı. Barikat kurma işleri için mangalar oluşturuldu. Her birlikten dört üye alınarak bir bağlantı ekibi kuruldu. İçeri girilmesi durumunda, topçu bataryası ana kapıyı savunmakla görevlendirildi. Avluda ve kapının önünde savunma için odunlardan barikatlar kuruldu. Bir sözde düzen sağlandı. Nöbetçiler biraz rahatladılar.

İç savaş, ilk evrelerinde, düzenli ordular kuruluncaya ve tam teşkilatlı savaşa girilinceye dek, göğüs göğüse bir sinir savaşıdır. Barikatların gerisinden ateş açarak meydanı tarayan *yunkerler*in tarafında hafif bir faaliyet görülünce, saldırı tarafı savunma tarafının kuvvetlerini ve araçlarını gözünde abarttı. Kızıl muhafızların ve askerlerin bundan hoşlanmamalarına rağmen, önderler saldırıyı ihtiyat birliklerinin gelişine dek ertelemeye karar verdiler; özellikle Kronstadt bahriyelilerinin gelişleri bekleniyordu.

Böylece ortaya çıkan bir kaç saatlik gecikme muhasara altındakilere bir kaç küçük tahkimat yapma imkânı sağladı. Kerenskiy bir Kazak heyetine piyade kuvveti gönderme sözü verdiğinde, Kazak birlikleri Sovyeti, alay komiteleri, alay genel kurulları toplantıya girdiler. Şu karar alındı: iki Kazak *sotnya*sı ve temmuzda Bolşevikleri ezmek üzere cepheden gelmiş olan Uralskiy alayından bir makinalı tüfek birliği derhal Kışlık saraya gidecekler; diğerleri verilen sözler yerine getirilmeden, yani piyade desteği gelmeden yola çıkmayacaklar. Ama iki *sotnya* verilmesi bile kolay olmadı. Kazakların gençleri direniş gösterdiler; "yaşlılar" sefer kıyafetlerini kuşanmak için gençleri ahırlara kilitlemek zorunda kaldılar. Ancak şafakta, artık onlar beklenmiyorken, sakallı Uralets'ler Saraya vardılar. Burada kurtarıcı gibi karşılandılar. Ama çok donuk bir hâlleri vardı. Sarayda savaş yapmaya alışık değillerdi. Hem gerçeğin ne yönde yattığını artık açık seçik göremiyorlardı.

Biraz sonra, hiç beklenmedik bir şekilde, bir ayağı takma bir manga başının idaresinde kırk adet Aziz Georgiy süvarisi çıkageldi. Demokrasinin son ihtiyat birliği olarak bu yurtsever gaziler kalmıştı geriye... Ama yine de keyifleri yerindeydi. Ardından onlara Kadınlar Taburundan bir şok bölüğü katıldı. En cesaret verici olanı bu destek birliklerinin çatışmaya girmeden gelmeleriydi. Kuşatmacıların hatları Kışlık saraya girmelerine engel olamıyor ya da buna cesaret edemiyorlardı. Olay açıktı: hasım zayıftı. Kendilerini ve *yunkerleri* rahatlatmak için subaylar şöyle diyorlardı: "Allaha şükür, işler tıkırında gidiyor". Yeni gelenler yorgun birliklerin yerine savaş mevizlerine yerleştirildi. Bununla beraber, yaşlı Uralskiy alayı askerleri silah kuşanmış *baba*'lara yan yan bakıyorlardı. Gerçek piyadeler neredeydi?

Kuşatmacılar kuşkusuz zaman kaybediyorlardı. Kronstadt'lılar gecikmişlerdi. Bu onların hatası değildi: zamanında çağrılmamışlardı. Çok canlı gece toplantılarından sonra, şafakta gemilerine binmişlerdi. *Amur* mayın tarama gemisi ve *Yastreb* nakliye gemisi doğrudan Petrograd'a yola çıktılar. *Yunkerleri* silahsızlandırmak amacıyla Oranienbaum'a uğrayan eski zırhlı gemi *Zarya Svabodı* gerekirse Baltık demiryolunu hava uçurmak maksadıyla Morskoy kanalının girişinde palamarlamıştı. Beş bin asker ve denizci sabah erkenden Kotlin adasından yola çıkıp toplumsal devrime yetişmeye çalışıyorlardı. Subay kabininde sessizlik hâkimdi. Bu adamlar nefret ettikleri bir savaşa zorla sürükleniyorlardı. Müfreze komiseri Bolşevik Flerovskiy onlara şöyle dedi: "Biz sizin sempatinize güvenmiyoruz, sadece yerinizde kalmanızı istiyoruz... Sizi gereksiz çatışmalara sokmayacağız." Kısa denizci sözü onu yanıtladı: "Anlaşıldı!" Herkes yerine geçti, kaptan köprüye çıktı.

Neva halicinde neşe çığlıkları atıldı: bahriyeliler yoldaşlarını buyur ettiler. Nehir ortasında salınan *Avrora*'da orkestranın sesi duyuldu. Antonov gelenlere kısa bir hoşgeldiniz nutku attı: "İşte Kışlık saray orada... Onu almamız lâzım." Kronstadt birliğinden en kararlı, en cesurları kendiliklerinden öne çıktılar. Bu kara gömlekli denizciler tüfekleri ve fişekleriyle cesaretlerini yitirmeden yürüyeceklerdi. Kon-

nogvardeyskiy bulvarına hızla çıktılar. Gemide yalnızca bir ihtiyat birliği kaldı.

Şimdi yeterin üstünde kuvvet vardı. Nevskiy'deki mevziler sağlamdı; Yekaterinskiy kanalının ve Moykanınkinin üzerindeki köprüde namluları Kışlık Saraya dönük zırhlı birlikler ve uçaksavar topları yerleştirilmişti. Moyka'nın öbür tarafında işçiler siper gerisine makinalı tüfekler koymuşlardı. Bir zırhlı araç Morskaya üzerinde nöbet tutuyordu. Neva ve nehir üstündeki tüm geçitler saldıran tarafın elindeydi. Çudnovskiy ve asteğmen Daşkeviç Mart Alanına Muhafız alaylarına bağlı birlikler gönderme emri almışlardı. Pyotr ve Pavel kalesinden Blagonravov köprüyü geçerek gelecek ve Pavlovksiy alayına bağlı birlikle temas kuracaktı. Kronstadt'lılar kaleyle ve ilk filo personeliyle temasa geçeceklerdi. Topçu ateşinden sonra saldırı emri verilecekti.

Bu arada Baltık filosundan beş savaş gemisi geldi: bir kruvazör, iki büyük, iki küçük torpido. Flerovskiy şöyle yazar: "Kendi gücümüzle zafer kazanacağımızdan o denli emin olsak da, savaş filosunun armağanı hepimize büyük bir güç verdi." Amiral Verderevskiy Malakit salondaki penceresinden muhtemelen yalnızca saraya ve çevresine değil, Petrograd'ın en önemli mahallerine de hâkim olan o etkileyici asi filoyu görebiliyordu.

Öğleden sonra dörde doğru, Konovalov telefonla hükûmete yakın politikacıları Sarayda topladı. Kuşatılmış bakanların en azından morale ihtiyaçları vardı: Tüm çağrılı konuklardan yalnızca Nabokov geldi; diğerleri sempatilerini telefonla ifade etmeyi tercih ettiler. Bakan Tretyakov Kerenskiy'den ve kaderden yakındı: hükûmet başkanı iş arkadaşlarını savunmasız bırakıp kaçmıştı. Acaba destek gelecek miydi? Belki. Öyleyse, niçin hâlâ gelmiyordu. Nabokov taziyelerini bildiriyor, saatine bakıyor ve hoşçakalın demekte acele ediyordu. Tam zamanında çıktı. Birazdan, saat altıdan sonra, Saray Askerî Devrim Komitesine bağlı birliklerce tamamen kuşatılmıştı: artık ne destek birlikleri için ne de bireysel geçişlere yer yoktu.

Konnogvardeyskiy bulvarından, Amirallik iskelesinden, Morska-

ya caddesinden, Nevskiy Prospektten, Mart Meydanından, Milyonnaya caddesinden, Dvortsoviy iskelesinden tarafta kuşatma çemberi tamamlanmıştı. Daha şimdiden kuşatmacıların elindeki Kışlık Sarayın bahçe parmaklıklarından, saray meydanıyla Morskaya caddesi arasındaki Zafer Takından, Ermitaj yakınındaki küçük kanallardan, Sarayın yanındaki Amirallik ve Nevskiy'in kesişme noktasından itibaren etkileyici hatlar uzanıyordu. Nehrin öbür yakasında, tehditkâr Pyotr ve Pavel kalesi kaşlarını çatıyordu. Neva üzerinde Avrora altı parmaklık toplarını ateşe hazırlıyordu. Torpidolar nehir boyunca bir aşağı bir yukarı devriye geziyorlardı. O saatlerde ayaklanma büyük çaplı bir askerî manevraya benziyordu.

Üç saat önce *yunkerler*in boşalttırdıkları Saray meydanında giriş ve çıkışları işgal eden zırhlı otomobiller belirdi. Acaleyle kırmızıya boyanmış yeni adlarının altında arabaların yurtsever adları hâlâ okunabiliyordu. Metal canavarların ardına saklanan saldırganlar meydanda kendilerini giderek daha güvende hissediyorlardı. Zırhlı tanklardan biri Sarayın ana kapısına yaklaştı ve muhafızlık görevi yapan *yunkerler*i silahsızlandırdıktan sonra rahatça uzaklaştı.

Sonunda tam tekmil ablukanın kurulmasına rağmen, kuşatılanlar hâlâ telefon hatlarıyla dış dünyayla irtibat hâlindeydiler. Beşten beri, Keksgolmskiy alayından bir birliğin Kışlık Sarayın Genel Kurmay Karargâhıyla bağlantısını kuran Savaş bakanlığının lokallerini işgal ettiği doğruydu. Ama bundan sonra bile, bir subay, galiplerin bir göz atmayı akıl edemedikleri bakanlığın çatı katlarından birinde, Hughes aygıtının başında, daha bir kaç saat kalmıştı. Bununla birlikte, bağlantı, daha önceden olduğu gibi, hiçbir sonuç vermiyordu. Kuzey cephesinin cevapları giderek kaçamak bir hâle geliyordu. Destek kuvvetleri gelmiyordu. Esrarengiz motosikletçi taburunun varlığından eser yoktu. Kerenskiy de sanki denizin dibine dalmış gibi ortalarda yoktu. Kentteki dostları giderek daha kısa sempati mesajlarıyla sınırlıyorlardı kendilerini.

Bakanlar büzülmüş kalmışlardı. Söyleyecek bir şeyleri yoktu, umut edecek bir şeyleri kalmamıştı. Aralarında kavga ediyorlar, bir-

birlerine küsüyorlardı. Kimileri uyuşuk uyuşuk oturuyor, diğerleri otomat gibi volta atıyorlardı. Düşünmeye meraklı olanlar eskiye, geçmişe bakıp suçlu arıyorlardı. Onu bulmak zor değildi: demokrasi! Onları hükûmete sokan, omuzlarına ağır yük yükleyen ve tehlike anında desteksiz bırakan oydu. Bu kez Kadetler sosyalistlerle tam bir dayanışma içindeydiler. Evet suçlu olan demokrasiydi. Doğru, koalisyon kurarken her iki grup da kendilerine çok yakın olan Demokratik Konferansa sırtlarını dönmüşlerdi. Ne de olsa, demokrasi karşısında bağımsızlık koalisyonun ana fikrini oluşturuyordu. Ama ne önemi var: muhtaç durumdaki bir burjuva hükûmeti kurtarmak için değilse, demokrasinin varlığı ne işe yarardı? Tarım bakanı, sağ Sosyal-Devrimci Maslov bizzat kendinin son sözü diye nitelediği bir not kaleme almıştı. Demokrasiye lanetler okumadan ölüp gitmek istemiyordu. Bu arzusu telefon sayesinde hemen Duma'daki meslektaşlarına iletildi. Ölümü tasarı aşamasında kaldı, ama lanetleri gerçekleşti.

Üst katta, subaylar odasının yanında, saray hizmetkârlarının bu baylara "mükellef bir akşam yemeği ve şarap" sundukları bir yemek odası vardı. Böylece talihsizlikler bir an olsun unutulabiliyordu. Subaylar kıdem hesapları yapıyorlar, kıskançça karşılaştırmalarla oyalanıyorlar, yeni iktidarı terfilerdeki hantallıkla suçluyorlardı. Özellikle Kerenskiy'e kızıyorlardı: dün, ön-parlamentoda, makamında ölmeye yemin etmişti, ama bugün hemşire kılığında kaçmıştı. Bazı subaylar hükûmet üyelerine daha fazla direnişin saçmalığını göstermeye çabalıyorlardı. Enerjik Palçinskiy onların Bolşevik olduğunu söylüyor ve hattâ tutuklatmaya çalışıyordu.

Yunkerler bundan sonra ne olacağını merak ediyorlar ve hükûmetten onun veremeyeceği cevaplar istiyorlardı. *Yunkerler*in bakanlarla yaptıkları bir toplantı sırasında genelkurmaydan Kişkin elinde Pyotr ve Pavel Kalesinden otomobille aldığı, Antonov tarafından imzalanmış alay komutanı Poradelov'a hitaben yazılmış bir ültimatomla geldi; belgede şöyle deniyordu: "teslim olun ve Kışlık saraydaki garnizonu silahtan arındırın; aksi hâlde, kale ve savaş gemileri ateş açacaklar; düşünmek için yirmi dakikanız var." Bu mühlet çok kısa

bulundu. Poradelov daha bir on dakika istedi. Hükûmetin asker bakanları Manikovskiy ve Verderevskiy olayı çok basit görüyorlardı: savaşma imkânı yoksa, teslim olmayı düşünmek, yani ultimatomu kabul etmek gerek. Ama sivil bakanlar hiç etkilenmemiş gibiydiler. Sonunda, ultimatoma cevap vermeyip, başkentteki tek yasal organ olan Belediye Dumasına başvurmaya karar verildi. Dumaya çağrı demokrasinin uykudaki vicdanını uyandırmak için son çabaydı.

Direnişe son vermeyi gerekli bulan Poradelov görevden alınmasını talep ettiği bir rapor sundu: "Geçici hükûmetin seçtiği yolun en iyisi olduğu kesin değil." Generalin kararsızlıklarının daha istifası kabul edilmeden önce bir sonucu oldu. Yarım saat sonra, Pavlovskiy alayından bir asteğmenin komutasındaki bir kızıl muhafızlar, bahriyeliler ve askerler müfrezesi direnişle karşılaşmadan baş karargâhı işgal ediyor ve tümüyle demoralize olmuş alay komutanını tutukluyordu. Karargâhın alınması, doğrusunu söylemek gerekirse, daha önce de sağlanabilirdi. Bina içeriden savunulmuyordu. Ama zırhlı araçlar gelene kadar, kuşatmacılar Saraydan çıkacak *yunkerler*in gelip bağlantılarını kesmelerinden çekiniyorlardı.

Karargâhını kaybeden Kışlık Saray kendini daha da yalnız hissetti. Pencereleri Neva'ya bakan ve *Avrora*'nın toplarını üzerine çeken Malakit salondan çıkan bakanlar pencereleri avluya bakan bir başka Saray odasına geçtiler. Işıklar söndürüldü. Masanın üzerinde yanan sadece bir lamba vardı. Pencereyle arasına gazete konulmuştu.

Eğer *Avrora* ateş açarsa Saraya ne olur? diye soruyorlardı bakanlar denizci dostlarına. Harabeye dönüşür, diye cevap veriyordu amiral gayet diri ve gemi toplarıyla övünür bir edayla. Verderevskiy teslim olmayı tercih ediyordu ve zamansız kahramanlık taslayan sivilleri korkutmaya çalışıyordu. Ama *Avrora* ateş açmıyordu. Kale de susuyordu. Yoksa Bolşevikler tehditlerini uygulamaya koymaya karar veremiyorlar mıydı?

Yeterince enerjik olmayan Polkovnikov'un yerine atanan general Bagratuni askerî bölge komutanlığı görevlerini uzun süre yüklenmeyi reddettiğini açıklamanın tam zamanı olduğunu düşündü. Kişkin'in

emriyle general "göreve yakışmıyor" diye azledildi ve kendisinden derhal sarayı terketmesi istendi. Daha çıkar çıkmaz, eski komutan bahriyelilerin eline düştü ve Baltık denizcilerinin kışlalarına götürüldü. Eğer son saldırıdan önce cephe hatlarını denetleyen Podvoyskiy zavallı generali koruması altına almasaydı işler onun için sarpa sarabilirdi.

Bitişik caddeler ve iskelelerden, daha yeni yüzlerce elektrikli lambayla aydınlanmış olan Sarayın aniden karanlıklara gömülmesini çok kişi farketti. Gözlemciler arasında hükûmetin dostları da vardı. Kerenskiy'in mücadele dostlarından biri, Redemeister şunu kaydeder: "Kışlık Sarayın içine gömüldüğü karanlık bilmecemsi bir tehdite delildi." Dostlar bilmecenin sırrını çözmek için bir şey yapmadılar. Ellerinde fazla imkân olmadığını da kabul etmek gerekir.

Odun yığınlarının ardına gizlenmiş olan *yunkerler* düşmanın her hareketini tüfek ve makinalı ateşiyle karşılayarak oluşturulan hatları dikkatle izliyorlardı. Aynen de karşılık alıyorlardı. Yaylım ateş geceye doğru daha da canlanmıştı. İlk ölümler ve yaralanmalar bu sırada meydana geldi. Yaralı sayısı yine de bir avuçtu. Meydanda, iskelede, Milyonnaya'da, kuşatmacılar kendilerini ortama uyarlıyorlar, binaların çıkıntılarına gizleniyorlar, çöküntü yerlerde mevzileniyorlar, duvarlara yapışıyorlardı. İhtiyat birliklerinde, askerler ve kızıl muhafızlar dumanı gece olurken yükselen odun ateşinin etrafında ısınıyorlar ve önderlerin yavaşlıklarından yakınıyorlardı.

Sarayda *yunkerler* koridorlarda, merdivende, giriş kapılarında, avluda mevzileniyorlardı; dışarıdaki mevziler surlara ve duvarlara yapışıktı. Bina binlerce insanı barındırabilirdi, ama sadece bir kaç yüz kişi vardı. Savunma hattının gerisindeki koca bölge bomboş gibiydi. Saray hizmetkârlarının çoğu ya kaçmış ya saklanmıştı. Bir çok subay büfeye sığınmış ve henüz kaçacak vakit bulamamış olan hizmetkârları kendilerine yeni şarap şişeleri getirmeye zorluyordu. Can çekişen sarayda subayların sarhoşluğu *yunkerler*, Kazaklar, gaziler, şok kadın taburu tarafından öğrenilmeden kalamazdı. Düğüm yalnız dışarıdan değil, içeriden de hazırlanıyordu.

Birden bir batarya subayı gelip savunma komutanına Konstantnovskiy okul komutanının emri üzerine *yunkerler*in silahlarını bırakıp gittiklerini haber verdi. Bu tam bir ihanetti! Komutan itiraz etmeye çalıştı: "burada benden başka kimse emir veremez." *Yunkerler* bunu iyi biliyorlardı, ama yine de Askerî Devrim Komitesinin baskısı altında hareket eden okul komutanının emrine uymayı tercih etmişlerdi. Topçuların çoğu, altıdan dördü Sarayı terketmişlerdi. Nevskiy'de asker devriyeleri tarafından durdurulan topçular direniş göstermeye çalıştılar ama, bir zırhlı araçla olay yerine gelen Pavlovskiy alayından bir birlik onları silahsızlandırdı ve iki topla birlikte kışlalarına gönderdi; diğer iki sahra topu, namluları Kışlık Saraya doğru çevrili vaziyette, Nevskiy Prospekt ve Moyka köprüsü üzerine kuruldu.

İki Uralskiy *sotnya*sı boş yere geride kalanları bekliyorlardı. Kazak birlikleri sovyetine sıkı sıkıya bağlı ve hattâ onlar tarafından önparlamentoya gönderilen Savinkov, general Alekseyev'in de yardımıyla Kazakları yürütmeye çalışıyordu. Ama Kazak Sovyetinin üst yöneticileri, Milyukov'un doğru gözlemiyle, "Kazak alaylarına genelkurmayın garnizon birliklerine hâkim olduğundan daha fazla hâkim değildi." Her açıdan olayı tartışan Kazak alayları sonunda piyadeler olmadan yürüyüşe geçmeyeceklerini ilân ettiler ve kamu mallarının korunması için Askerî Devrim Komitesine hizmetlerini sundular. Aynı sırada, Uralskiy alayı Kışlık Saraya delegelerini gönderip orada kalan iki *sotnya*sını kışlaya geri çağırmaya karar verdi. Bu teklif Ural alayındaki "yaşlıların" haleti ruhiyelerine tam uyuyordu. Çevrede hep yabancı unsurlar vardı: aralarında bir çok Yahudinin bulunduğu *yunkerler*, subay gazileri ve şok taburunun kadınları. Çirkin yüzlü, çatık kaşlı Kazaklar eyer çantalarını topluyorlardı. Artık paylamanın da hiç bir etkisi yoktu. Kerenskiy'i savunmak için geriye ne kalmıştı? "Yahudiler ve *baba*'lar... ama o Rus halkı, Lenin'le beraber kalmıştı." Kazakların kuşatmacılarla bağlantılarının olduğu ortaya çıktı, kendilerine savunmacıların o zaman dek farkına varmadıkları bir serbest geçiş yolu açıldı. Akşam dokuza doğru, Uralets'ler Kışlık Sa-

rayı terkettiler. Yalnızca makinalı tüfeklerini kaybedilmiş bir davanın savunucularına bırakmaya razı oldular.

Aynı yoldan, Milyonnaya tarafından Bolşevikler daha önce düşmanı demoralize etmek üzere Saraya bir geçiş imkânı bulmuşlardı. Giderek daha çok, koridorlarda, *yunkerler*le sarmaş dolaş garip adamlar belirmeye başlamıştı. Direnmenin âlemi yoktu, isyancılar kenti ve istasyonları ele geçirmişlerdi, Saraya hiç bir destek gelmeyecekti, "bu yapmacıklar ancak ataletten dolayı devam ettiriliyordu." Daha ne yapalım? diye soruyordu *yunkerler*. Hükûmet emir vermek istemiyordu. Bakanlar eski kararlarını değiştirmiyorlardı. Herkes başının çaresine baksındı. Bunun anlamı isteyen herkesin Saraydan elini kolunu sallayarak çıkabileceğiydi. Hükümetin davranışında ne mantık ne irade vardı. Bakanlar pasifçe kaderlerine razıydılar. Malyanoviç daha sonra şunları anlatmıştır: "Koca fare kapanında, kısa süreli görüşmeler için kâh toplu hâlde kâh gruplar hâlinde biraraya gelen mahkûm, tecrit edilmiş, yalnız insanlar dolaşıp duruyorlardı. Çevremizde boşluk vardı ve boşluk içimizdeydi. Ve bu boşluğun içinden tam bir kayıtsızlığa direnmek için düşüncesizce oluşturulmuş bir kararlılık doğuyordu."

Antonov-Ovseyenko Blagonravov'la şu konuda anlaşmıştı: Kışlık Sarayın kuşatılması tamamlanır tamamlanmaz kale direğine hemen bir kırmızı fener asılacaktı. Bu işaret üzerine, *Avrora* korkutmak amacıyla boşluğa bir top atışı yapacaktı. Kuşatılanların inat etmesi durumunda, kale hafif toplarla Saraya ateşe başlayacaktı. Eğer Kışlık Saray gene teslim olmazsa, *Avrora* altı inçlik toplarla gerçek ateş açacaktı. Bu kademeli saldırı planı, kurban sayısını ve zararı sıfırlamak mümkün değilse de asgarîye indirmek için oluşturulmuştu. Ama basit bir soruna getirilen çok karmaşık çözüm tam aksi sonuçlar vermekle tehdit ediyordu. Uygulama zorlukları kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktı. İlk zorluk kırmızı fenerle birlikte ortaya çıktı: elde bir tane bile yoktu. Aranıldı, zaman yitiridi ve sonunda bir tane bulundu. Bununla birlikte, bu kez onu her yerden görülebilecek şekilde direğe asmak sorun oldu. Bir çok başarısız deneme yapıldı ve bu da çok de-

ğerli zamanların yitirilmesine sebep oldu.

Asıl güçlükler topçular devreye girdiğinde belirdi. Blagonravov'un raporuna göre, Saray üzerine ateş ilk işaretten hemen sonra, öğleden itibaren başlayabilirdi. Ama öyle olmadı. Öğleni bildiren ve ağzından hartuçla doldurulan top haricinde, kalede sürekli top bulunmadığından, surlara sahra topları çıkarmak gerekmişti. Programın bu kısmı ancak öğeye doğru tamamlandı. Ama bataryacıların işleri henüz bitmemişti. Temmuzda Bolşeviklerden yana geçmemiş olan topçu bölüğünün pek güvenilir olmadığı baştan biliniyordu. Daha dün, genelkurmayın emri üzerine bir köprüyü uysalca korumuştu. Arkadan hançerlemesi beklenmiyordu, ama sovyetler için kendini ateşe atacak hâli de yoktu. Harekete geçme anı geldiğinde, bir asteğmen şu raporu verdi: toplar pas tutmuş, kompresörlerde yağ yok, ateşlemek imkânsız. Topların pek iyi durumda olmadıklarına şüphe yoktu, ama olayın özü burada değildi: Topçular basitçe sorumluluktan kaçıyorlardı ve deneyimsiz komiseri kolayca aldatıyorlardı. Antonov bir filikayla alelacel geldi, burnundan soluyordu. Planı bozan kimdi? Blagonravov ona fener hikâyesini, yağ bulunmamasını ve asteğmeni anlattı. İkisi beraber topları teftişe çıktılar. Gece, her taraf zifiri karanlık, yeni yağan yağmurun su birikintileri. Nehrin öbür yakasında yaylım ateş sürüyor ve makinalı tüfeklerin takırtıları işitiliyordu. Karanlıkta Blagonravov yolunu şaşırdı. Su birikintilerine bata çıka, sabırsızlıktan yanıp tutuşmuş vaziyette, sendeleyerek ve çamura bulanarak Antonov karanlık avluda komiseri arıyordu. Blagonravov şöyle anlatır: "Zayıf bir ışıkla yanan fenerlerden birinin önünde, Antonov aniden durdu ve gözlüklerinin üstünden, neredeyse namlu hedefe değecek biçimde, bana suçlayıcı bir bakış fırlattı. Gözlerinde pek gizlenmemiş bir tedirginlik vardı." Antonov, bir an, yolu şaşırmayı ihanet olarak algılamıştı.

Topların yeri sonunda bulundu. Topçular diklendiler: pas... kompresörler... yağ... Antonov deniz poligonu topçularının buraya getirilmesini ve ayrıca eski topla öğlen işaretinin verilmesini buyurdu. Ama topçular uzun süre işaret topunun etrafında dönüp durdu-

lar. Uzakta telefonda değil, yanı başlarında olan komutanın ağır topu kullanma konusunda pek de kararlı olmadığını hissetmişlerdi. Aşırı bir bombalama programı tek birşeyi akla getiriyordu: acaba bundan vazgeçilebilir miydi?

O sırada avlunun karanlığından çıkan biri sendeleyerek, çamura batarak, kızgınlıkla değil, ama neşeyle küfürler savurarak yaklaştı ve boğuk bir sesle şöyle bağırdı: "Saray teslim oldu, bizimkiler içeri girdiler." Coşkulu kucaklaşmalar oldu. Bu gecikme iyi olmuştu! "İşte düşündüğümüz gibi oldu..." Kompresörler hemen unutuldu. Ama öyleyse neden nehrin öbür yanındaki yaylım ateş durmuyordu? Belki de teslimden sonra bir grup *yunker* inat ediyordu? Belki de bir yanlış anlama vardı? Bu yanlış anlama sadece bir müjdeydi: teslim olan baş karargâhtı. Saraydaki kuşatma sürüyordu.

Oranienbaum okulundan bir grup *yunker*le yapılan gizli bir anlaşmanın ardından, zaptedilmez Çudnovskiy görüşmeler yapmak için Saraya girdi: bu ayaklanmanın hasmı kendini ateşe atma fırsatını hiç kaçırmazdı. Palçinskiy kahramanı tutuklattı, ama Oranienbaum okulunun baskısıyla hem Çudnovskiy'i hem de bir kısım *yunker*i serbest bırakmak zorunda kaldı. Kendileriyle birlikte belli sayıda Aziz Georgiy süvarisini de sürüklediler. Meydanda aniden *yunkerler*in belirmesi kuşatmacıların hatlarında karışıklığa sebep oldu. Buna karşılık, karşılarındakilerin teslim olmuş *yunkerler* olduklarını öğrendiklerinde de neşe çığlıkları hiç dinmedi. Bununla birlikte teslim olanlar küçük bir azınlıktı. Diğerleri sığındıkları yerden direnmeyi sürdürüyorlardı. Saldırganların yaylım ateşi daha da sertleşti. Avludaki güçlü elektirk lambası *yunkerler*e nişan almayı kolaylaştırıyordu. Lambaları zar zor söndürdüler. Bilinmeyen bir el bunları yeniden yaktı. *Yunkerler* lambalara ateş ettiler, ardından elektrikçiyi bulup cereyanı kestirdiler.

Kadınların şok taburu aniden bir sorti yapma niyetinde olduklarını bildirdiler. Baş karargâhta, aldıkları malûmata göre, yazıcılar Lenin'den tarafa geçmişlerdi ve subayların bir kısmını silahsızlandırdıktan sonra, Rusya'yı kurtaracak olan tek adamı, general Alekseyev'i tutuklamışlardı: onu her ne pahasına geri almak gerekiyor-

du. Komutan onların bu histerik coşkusunu zaptetmeyi göze alamadı. Tam çıkacakları sırada, aniden, kapının iki yanındaki elektrik lambaları yanıverdi. Elektrikçi bulmak için, subay öfkeyle hizmetkâtların üzerine atıldı: çarın eski hizmetkârlarını devrimin ajanları gibi görüyordu. Sarayın elektrikçisine daha da az güveni vardı: "Sana ihtiyacımız olmasaydı, çoktan öbür dünyaya gönderirdim". Tabanca tehditi altında da olsa, elektrikçi soruna bir çare bulamadı. Sigorta kutusu kesikti, santral ve elektirik düğmeleri bahriyelilerin elindeydi. Kadın savaşçılar ateşe dayanamadılar ve çoğunlukla teslim oldular. Savunma komutanı hükûmete bir teğmen göndererek kadınların şok taburunun sortisinin "felâketle sonuçlandığını" ve sarayın ajitatör kaynadığını bildirdi. Bu yarma harekâtının başarısızlığa uğraması ondan on bire kadar kısa bir dinlenme zamanı yarattı. Kuşatmacılar topçu ateşi için hazırlık yaptılar.

Bu beklenmedik soluklanma anı kuşatılanlarda bir umut uyandırdı. Bakanlar kentte ve yurttaki taraftarlarının içini rahatlatmaya çalıştılar: "Hükûmet, Prokopoviç hariç, tam tekmil görevinde. Durum fena değil. Saraya ateş ediliyor, ama yalnız tüfekle. Sonuç yok. Düşmanın zayıf olduğu açık." Gerçekte, düşman çok güçlüydü, ama henüz gücünü göstermeye karar vermiş değildi. Hükûmet ülkeye ultimatom, *Avrora*, vs. konusunda bir bildiri yayınladı ve hükûmetin iktidarı yalnızca Kurucu Meclise devredeceğini ve Kışlık saraya ilk saldırının püskürtüldüğünü bildirdi. "İş orduya ve halka düşüyor!" Bakanlar işin nasıl kotarılacağını söylemiyorlardı.

Bu arada Laşeviç kaleye iki topçu bahriyelisi göndermişti. Doğrusunu söylemek gerekirse, bunlar deneyimli askerler olmaktan çok, kompresörü yağsız, paslı toplarla ateş edebilecek Bolşeviklerdi. Zaten onlardan istenilen de buydu: topun gürlemesi doğru atıştan daha önemliydi. Antonov ateş emri verdi. Önceden öngörülen kademeli hareket aynen yaşandı. Flerovskiy şöyle anlatır: "Kalenin işaret atışından sonra, *Avrora* gürledi. Gösteri ateşinin gümbürtüsü ve alev demeti savaş ateşininkilerden daha etkileyicidir. Meraklılar iskelenin granit korkuluğundan geriye atıldılar, düştüler, süründüler..." Çud-

novskiy hâlâ şu soruyu soruyordu: kuşatma altındakilere teslim olmaları önerilecek miydi? Antonov onunla hemfikirdi. Yeni bir duraklama daha. Kadınların şok taburundan ve *yunkerler*den bir grup daha teslim oldu. Çudnovskiy silahlarını korumalarını istiyordu, ama Antonov haklı olarak bu büyüklük gösterisine karşı çıktı. Silahlarını trotuvara bıraktıktan sonra, teslim olanlar eskort dahilinde Milyonnaya caddesi boyunca ilerlediler.

Kışlık Saray hâlâ direniyordu. Artık buna bir son vermek gerekiyordu. Emir verildi. Sürekli ve etkili olmasa da, ateş açıldı. Bir buçuk veya iki saat içindeki otuz beş atıştan yalnızca ikisi hedefe isabet etmişti; bunlarda da ancak sıvalar zarar görmüştü. Diğer mermiler çok yüksekten geçmiş, ne mutlu ki şehre bir zarar vermemişti. Bunun sebebi gerçekten nişancılık eksikliği miydi? Ne de olsa, Neva'nın karşısından doğrudan Saray kütlesi üzerine ateş ediliyordu. Bu fazla bir zanaatkârlık gerektirmiyordu. Laşeviç'in topçularının da olayın kurbansız ve zararsız sona ermesi umuduyla kasten yanlış nişan aldıklarını varsayamaz mıydık? Bu iki isimsiz bahriyelinin niyetlerini belirlemek şimdi çok güç. Bir hayat belirtileri de yok: o koca Rus toprağı içide kaybolup gittiler mi, yoksa bir çok Ekim savaşçısı gibi izleyen aylar, yıllar içinde iç savaşta şehit mi düştüler?

İlk top atışlarının hemen ardından, Palçinskiy bakanlara bir mermi parçası getirdi. Amiral Verderevskiy merminin kendi gemisinden, *Avrora*'dan olduğunu tanıdı. Ama kruvazör gösteri atışı yapmıştı. Böyle kararlaştırılmıştı. Flerovskiy'in tanıklığı ve sonra Sovyetler Kongresinde bir bahriyelinin ifadesi böyleydi. Amiral yanılmış mıydı? Mülk sahiplerinin son hükûmetinin ışığının söndüğü çarın sarayına isyan etmiş bir gemiden gece vakti atılan bir top olayını kim aydınlığa kavuşturacaktı.

Saray garnizonu sayıca son derece azalmıştı. Uralets'lerin, gazilerin, kadınların şok taburunun gelişi sırasında sayıları bin beş yüz, belki de iki bin savaşçıya ulaşsa da, şimdi bine, belki de daha aza düşmüştü. Selâmeti ancak bir mucize sağlayabilirdi. Ve birden, Sarayın umutsuz ortamı içinde mucizenin kendisi olmasa da, muştusu

beliriverdi. Palçinskiy bildiriyordu: Belediye Dumasından bir telefon geldi, yurttaşlar hükûmeti kurtarmak için burada silahlanıyorlardı. Hemen Sinegub'a şu emri verdi: "Halkın buraya geldiğini herkese bildirin." Subay merdivenlerde ve koridorlarda müjdeli haberi duyurdu. Yolda kılıçla düello yapan sarhoş subaylara rastladı. Ama ortada kan man yoktu. *Yunkerler* kafalarını kaldırıp baktılar. Ağızdan ağıza haber daha da renklendi ve önem kazandı. Siyasetçiler, tüccarlar, halk, en başta da ruhban Saray kuşatmasını kaldırmak üzere yürüyüşe geçmişlerdi. Ruhbanla halk elele: "Bu ne güzel manzara!" Son enerji kırıntıları da fışkırdı. "Hurra, yaşasın Rusya!" Sıvışmaya hazırlanan Oranienbaum okulundan yunkerler fikir değiştirip kaldılar.

Ama halk ile ruhban oldukça yavaş ilerliyordu. Saraydaki ajitatörlerin sayısı artıyordu. Avrora yakında ateş açacak, diye fısıldıyorlardı koridorlarda ve bu fısıltılar kulaktan kulağa yayılıyordu. Birden iki patlama oldu. Bahriyeliler Saraya daldılar ve bir dehlizden iki el bombası attılar veya bıraktılar: iki *yunker* hafifçe yaralandı. Bahriyeliler tutuklandı. Hekimliğini gösteren Kişkin yaralıları tedavi etti.

İşçilerin ve bahriyelilerin iç kararlılıkları büyüktü, ama henüz gözüpeklik hâlini almamıştı. Zayıf taraf olan kuşatılanlar onların öfkelerini kışkırtmamak için Saraya giren düşman ajanlarına karşı zorlu tedbirler almaya cüret edemiyorlardı. Kimse kurşuna dizilmedi. İçeri dalanlar artık birer birer değil, gruplar hâlindeydiler. Yunkerler bunların üzerine atıldıklarında, bunlar hemen silahlarını bırakıyorlardı. Aşağılayıcı bir edayla Palçinskiy "sizi leş kargaları!", "sizi gibi tabansızlar!" diyordu. Hayır, bu adamlar tabansız falan değillerdi. Subaylar ve *yunkerler*le dolu Saraya sızmak için büyük bir cesaret gerekliydi. Bilmedikleri bir binanın labirentlerinde, geçilen karanlık koridorlarda, nereye götürdüğü ve neyle tehdit ettiği belirsiz sayısız kapı karşısında, kahramanların teslim olmaktan başka çareleri yoktu. Esir sayısı artıyordu. Yeni yeni gruplar ortaya çıktı. Kimler teslim oluyor, kimler silahsızlandırılıyor belli değildi. Top durmaksızın gürlüyordu.

Kışlık Sarayın hemen bitişiğindeki semtin haricinde, sokaklardaki hayat akşam geç saatlere dek kesintiye uğramadı. Tiyatro ve sinema-

lar açıktı. Başkentin kalburüstü ve eğitimli kesimleri, görüldüğü kadarıyla, hükûmetin topa tutulmasıyla pek ilgili değillerdi. Redemeister, Troytskiy köprüsü tarafında, bahriyelilerin geçit vermediği yayaların sakince bekleştiklerini gözlemledi. "Görünürde anormal bir şey yoktu." Redemeister Halk Evi tarafında top sesi altında Şalyapin'in *Don Carlos*'ta harika bir performans gösterdiğini söyleyen tanışlarına rastladı. Bakanlar fare kapanında volta atmaya devam ediyorlardı.

"Saldırganların zayıf oldukları artık çok açık." Belki bir saat daha dayanırsak, destek gelip yetişir mi? Kişkin gece yarısı telefonla kendisi de bir Kadet olan Maliye bakanlığı müsteşarı Hruşçev'i aradı ve ona parti önderlerine hükûmetin, Kerenskiy'in askerî birliklerle geri döneceği saate kadar dayanmak, yani sabaha çıkmak için en azından küçük bir yardıma ihtiyacı olduğunu bildirmesini rica etti. Kişkin kızgın bir şekilde "en azından üç yüz silahlı adam yollayamayan bir parti ne işe yarar?" diyordu. Gerçekten de bu parti ne işe yarardı? Petrograd'da seçimler sırasında on binlerce oy toplayan Kadetler burjuva rejimini tehdit eden ölüm tehlikesi anında üç yüz savaşçı toplayamıyordu. Bakanlar Sarayın kütüphanesinde materyalist Hobbes'u aramayı akıl etselerdi, onun iç savaş üzerine diyaloglarında "gözleri kârlarından başka bir şeyi görmeyen... ve soyulacakları korkusuyla kafayı yitiren" zengin esnaftan ne cesaret beklenebileceğini ne de istenebileceğini okuyup öğrenebilirlerdi. Ama çarın kütüphanesinde Hobbes'un bulunabileceği de şüpheliydi. Hem bakanların da tarih felsefesiyle bir işleri yoktu. Kişkin'in telefonu Kışlık Saraydan edilen son telefondu.

Smolnıy kesin bir şekilde bir sonuç talep ediyordu. Kuşatma sabaha kadar devam edemez, kent bu gerginlik içinde tutulamaz, Kongrenin sinirleriyle oynanamaz, tüm yumurtalar bir sepete konamazdı. Lenin öfkeli notalar gönderdi. Askerî Devrim Komitesinden bir biri ardısıra telefonlar ediliyordu. Podvosykiy hop oturup hop kalkıyordu. Kitleleri taarruza yollamak mümkündü, bunun için yeterince gönüllü vardı. Ama ne kadar kurban verilirdi? Bakanlardan ve *yunkerler*den geriye ne kalırdı? Ama işi uzatmak da çok tehlikeliydi.

Artık sözü bahriyelilerin toplarına bırakmak gerekiyordu. Pyotr ve Pavel kalesinden bir bahriyeli *Avrora*'ya bir kağıt parçası getirdi: derhal Saraya ateş açılacak. Şimdi her şey çok açık görünüyordu! Olayı durduracak olan *Avrora*'daki topçular değildi. Ama önderlerin yeterince kararlılıkları yoktu. Yan çizmek için yeni bir teşebbüste bulunuldu. Flerovskiy şöyle yazar: "Durumun değişeceğini hissederek on beş dakika daha beklemeye karar verdik." Bu histen inatla olayın gösterişli manevralarla çözülmesini umduklarını anlamak lâzımdır. Ama bu kez "hisler" yanıltmadı: on beş dakika sonra, doğrudan Kışlık Sarayın içinden yeni bir elçi geldi: Saray alınmıştı!

Saray teslim olmamış, saldırı sonucu alınmıştı, ama kuşatılanların direnme güçlerinin artık tamamen tükendiği bir sırada. Bir gizli geçitten değil, kapatılmış bir kapıdan geçerek yüzlerce düşman koridorlara doluşmuştu: demoralize vaziyetteki muhafızlar onları Duma heyeti zannetmişlerdi. Yine de silahlarını almaya muvaffak oldular. Büyük bir düzensizlik içinde *yunkerler*in bir kısmı görev yerlerini terkettiler. Diğerleri kısmen nöbete devam ediyorlardı. Ama kuşatanlarla kuşatılanlar arasındaki süngü ve ateş duvarı kesin olarak yıkılmıştı.

Sarayın Ermitaj'a bitişik kısmı daha şimdiden düşman kaynıyordu. *Yunkerler* arkadan dolaşıp onları esir almaya çalıştılar. Koridorlarda karşılaşmalar ve ilginç çarpışmalar meydana geldi. Herkes silahlıydı: ellerde tabancalar, kemerlerde el bombaları. Ama kimse ateş etmiyordu, kimse el bombalarının fitilini ateşlemiyordu, zira buradaki herkes öyle bir yumak oluşturmuştu ki kim kimdi, belli değildi. Ama ne önemi var! Kışlık Sarayın kaderi artık çizilmişti.

İşçiler, bahriyeliler, askerler sıralar, gruplar hâlinde arkadan bastırıyorlar, *yunkerler*i barikatlarından atıyorlar, avluya giriyorlar, merdivenlerde *yunkerler*le karşılaşıyorlar, onları itekleyip deviriyorlar ve sürükleyip götürüyorlardı. Arkadan yeni yeni dalgalar geliyordu. Meydan avluya doluşmuştu, avlu saraya, merdivenlere ve koridorlara doluşmuştu. Döşeklerle ve ekmek kırıntılarıyla kaplı kirli döşemeler üzerinde tüfeklerine ve el bombalarına yapışmış insanlar uzanmışlardı. Galipler Kerenskiy'in orada olmadığını öğrendiler ve tanta-

nalı neşelerine acı ve hayal kırıklığı karıştı. Antonov ve Çudnovskiy saraydaydılar. Hükûmet neredeydi? İşte son bir direniş gösterisiyle *yunkerler*in sığındıkları kapı oradaydı. Nöbetçi komutan bakanlara sonuna dek savunma emri verip vermediklerini sordu. Hayır, hayır, bakanlar bu emri vermiyorlardı. Her halükârda saray işgal edilmişti. Kan akıtmaya lüzum yoktu. Zora boyun eğmek gerekiyordu. Bakanlar yakışık alır şekilde teslim olmak istiyorlardı ve bir toplantı havası vermek için masanın etrafına oturdular. Savunma başkomutanı zaten kimsenin dokunmak istemediği *yunkerler*in hayatının bağışlanması şartıyla Sarayı teslim etmişti bile. Hükûmetin kaderi konusunda Antonov her türlü pazarlığı reddediyordu.

Yunkerler mevzilerinde silahsızlandırıldı. Galipler bakanların bulunduğu salona doldular. "Kalabalığın önünde, safların itiş kakışını önlemeye çalışan, zavallı görünümlü ufak tefek bir adam yürüyordu; elbiseleri dağınıktı; geniş şapkası yana yatmıştı. Burnunun üstünde zor duran bir gözlük vardı. Ama küçük gözleri zaferin gururundan ve düşmana duyulan kinden pırıl pırıl parlıyordu." Mağluplar Antonov'u işte bu sevimsiz terimlerle tasvir ediyorlardı. Elbiseleri ve şapkasının doğru düzgün görünmemesine şaşmamak gerekir: gece Pyotr ve Pavel kalesinin su birikintilerinde ve çamurunda nasıl dolandığını hatırlamak yeter. Kuşkusuz, bakışlarında zaferin gururu okunuyordu; ama mağluplara kinle baktığı kuşku götürür. Antonov, Askerî Devrim Komitesi adına, "Siz geçici hükûmet üyelerine tutuklu olduğunuzu ilân ediyorum" dedi. Saatler 25 ekimi 26'ya bağlayan gecenin 2.10'unu gösteriyordu. Konovalov şöyle cevap verdi: "Geçici hükûmet üyeleri şiddet eylemine boyun eğerler ve kan dökülmesinden kaçınmak için teslim olurlar." Kaçınılmaz bir tören havasındaydı her şey.

Antonov sarayı alan ilk müfrezelerden seçilmiş yirmi beş silahlı adam çağırdı ve bunları bakanların başında nöbet tutmakla görevlendirdi. Zabıtlar tutulduktan sonra tutuklular dışarı, meydana çıkartıldı. Aralarında yaralı ya da ölü, kurbanlar bulunan kalabalıkta mağluplara karşı gerçek bir öfke patlaması oldu. "Kurşuna dizin bunları!", "Öldürün!" Bazı askerler bakanları dövmeye kalktılar. Kızıl Mu-

hafızlar bu kendini koyvermiş kişileri caydırdılar: Proleter zaferine gölge düşürmeyin! Silahlı işçiler esirlerin ve nöbetçilerin çevresini sıkıca sardılar. "İleri, marş!" Gidecek bir yer de yoktu: Milyonnaya caddesi ve Troytskiy köprüsü, o kadar. Ama kalabalığın heyecanı bu yolu hayli uzun ve tehlikeli kılıyordu. Bakan Nikitin daha sonraları, haklı olarak, eğer Antonov'un tam zamanında müdahalesi olmasaydı, sonuçların "çok acı" olacağını yazmıştır. Aksilik bu ya, konvoya köprü üzerinde kazara ateş açıldı. Tutuklular ve nöbetçileri yüzüstü yere kapaklanmak zorunda kaldılar. Ama burada da kurban verilmedi. Her halde korkutmak amacıyla havaya ateş ediliyordu.

Kalede, gaz lambasının zar zor aydınlattığı —o günlerde elektrik hizmet vermeyi reddediyordu— garnizonun dar klüp lokalinde, kırk elli kişi toplanmıştı. Antonov kale komiserinin huzurunda bakanlara yoklama yaptı. Müsteşarlar dahil, toplam on sekiz kişiydiler. Son formaliteler de yerine getirildi, tutuklular tarihî Trubetskoy üssünün hücrelerine kondular. Savunma kanadından kimse tutuklanmadı: subaylar ve *yunkerler* sovyet iktidarına karşı gelmeyecekleri vaadi karşılığı serbest bırakıldılar. Tabiî sözlerini çok az kişi tuttu.

Kışlık sarayın alınmasından hemen sonra, burjuva muhitlerde *yunkerler*in idam edildiği, şok taburundan kadınların ırzına geçildiği, sarayın varlıklarının yağmalandığı yolunda söylentiler yayıldı. Tüm bu söylentiler, Milyukov *Tarih* kitabında şunları yazdığından çok önceleri yalanlanmış bulunuyordu: "Mermiler altında can vermeyen ve Bolşeviklerin eline düşen şok taburundan kadınlar akşam ve gece askerlerin korkunç işkencelerine, tecavüze ve idama tabi tutuldular." Gerçekte, hiç bir idam olmamıştı, hem zaten her iki tarafın haleti ruhiyesi açısından bu mümkün de değildi. Şiddet eylemleri de mümkün değildi, zira Saraya sokaktan rastgele sızan kimi unsurların yanı sıra ellerinde tüfekleriyle yüzlerce devrimci işçi de girmişti.

Talan girişimleri olmadı değil, ama galiplerin disiplini duruma hâkimdi. Devrimin hiç bir dramatik hadisesini gözden kaçırmamış ve hemen ilk hatların ardından Kışlık saraya girmiş olan John Reed nasıl bir mahzende bir grup askerin kazma darbeleriyle kasa kapakla-

rını kırdıklarını ve içinden halıları, çamaşırları, porselenleri ve bardakları aldıklarını anlatır. Burada asker görünümü altında gerçek çapulcuların iş görmeleri de muhtemel, ne de olsa bunlar savaşın son yılında gri asker kaputları ve kalpaklarıyla [papahi] kendilerini gizliyorlardı. Tam yağma başlamıştı ki biri bağırdı: "Yoldaşlar, hiç bir şeye dokunmayın, bu halkın malı." Çıkışta, bir masanın önünde elinde bir kağıt ve kalemle bir asker oturuyordu. Yanında ellerinde tabancalarıyla iki kızıl muhafız duruyordu. Çıkan her kişinin üzeri aranıyordu ve çalınan her nesne geri alınıp not ediliyordu. Böylece bir çok heykelcik, mürekkep hokkaları, şamdanlar, hançerler, sabunlar ve devekuşu tüyleri kurtarıldı. Aynı şekilde cepleri sürü sepet küçük çalıntı malla dolu olan *yunkerler*in de üzerleri sık sıkı arandı. Askerler *yunkerler*e küfürler ve tehditler savuruyorlardı, ama bu pek ileriye gitmedi. Bu arada başlarında bahriyeli Prihodko'nun bulunduğu bir Saray muhafızları birliği oluşturuldu. Her tarafa nöbetçi kuleleri yerleştirildi. İçeri dalanlar dışarı çıkartıldı. Bir kaç saat sonra, Çudnovskiy Saray komutanı tayin edilmişti.

Peki başlarında rahiplerin bulunduğu, Sarayı kurtarmak üzere yol dökülen halka ne olmuştu? Haberi bir an *yunkerler*in yüreklerini hoplatan bu kahramanlık girişiminden biraz söz etmek kaçınılmaz. Anti Bolşevik kuvvetlerin merkezi Belediye Dumasıydı. Nevskiy üzerindeki belediye binası tam bir kaynama içindeydi. Partiler, fraksiyonlar, alt-fraksiyonlar, gruplar, ayrık unsurlar ve basitçe nüfuzlu şahsiyetler burada Bolşeviklerin caniyane macerasından bahsediyorlardı. Kışlık sarayda can çekişen bakanlara ara sıra telefonla, herkesin kınaması sonucu ayaklanmanın kaçınılmaz olarak başarısızlığa uğrayacağını bildiriyorlardı. Bolşevikleri moralman tecrit etmeye saatler harcandı. Bu arada sözü toplar aldılar. Sabah tutuklanan ve hemen ardından salıverilen bakan Prokopoviç ağlamaklı bir sesle Duma'da yoldaşlarının kaderini paylaşma imkânını kaybettiğinden yakınıyordu. Ona sıcak sevgi gösterilerinde bulunuldu. Eh bu işler zaman alıyordu.

Öne sürülen bir sürü fikir ve atılan nutuklardan sonra, sonunda, tüm salonun alkışları arasında, pratik bir plan çıktı ortaya: Duma ge-

rekirse geçici hükûmetle beraber ölmek üzere tam mevcutlu olarak Kışlık saraya gidecekti. Sosyal-Devrimciler, Menşevikler, ve kooperatifçiler de ya bakanları kurtarmak ya da onlarla beraber düşüp ölmek kararındaydılar. Riskli girişimlere pek yatkın olmayan Kadetler bu kez diğerleriyle beraber kendilerini kurban etme niyetindeydiler. Raslantısal olarak salonda bulunan taşralılar, Duma gazetecileri, halktan bazı kişiler de az çok tantanalı sözlerle Duma'nın akıbetini paylaşmak için izin istediler. İzin verildi.

Bolşevik fraksiyon basit bir tavsiyede bulunmaya çalıştı: karanlık sokaklarda ölümü aramaktansa, telefonla bakanları kan dökülmesine mahal bırakmadan teslime ikna etmek daha iyiydi. Ama bu demokratların gururuna dokundu: ayaklanmanın ajanları yalnız ellerinden iktidarı almak istemiyorlar, kahramanca ölme hakkını da alıyorlardı. Aynı sırada, belediye meclis üyeleri Tarih adına yoklamaya geçtiler. Öyle ki, şerefli bir ölüm de olsa, ölmek için asla çok geç değildi. Altmış iki Belediye Duması üyesi bunu teyit ettiler: evet, Kışlık Sarayın yıkıntıları arasında can vereceklerdi. Buna on dört Bolşevik Kışlık sarayla birlikte yıkılıp gitmektense, Smolnıy'la beraber zafer kazanmak daha iyidir diye cevap verdiler ve kalkıp Sovyetler Kongresinin oturumuna doğru yola çıktılar. Yalnızca üç enternasyonalist Menşevik Duma duvarları arasında kalmaya karar verdiler. Nereye gideceklerini ve ne için can vereceklerini bilemiyorlardı.

Bir telefon gelip, Köylü Vekilleri Yürütme Komitesi bir bütün olarak onlara katılacağını bildirdiğinde, Duma üyeleri son sınava doğru yürüyüşe koyulmuşlardı bile. Haber bitip tükenmeyen bir alkış aldı. Şimdi tablo tam ve açıktı: tüm kentli halk sınıflarının temsilcileriyle birlikte yüz milyon candan meydana gelen köylülerin temsilcileri bir avuç şiddet meraklısı karşısında ölüme gidiyorlardı. Nutuklar alkışları aratmıyordu.

Köylü vekilleri geldiklerinde, yürüyüş kolu sonunda Nevskiy Prospekt üzerinden yürüyüşe geçti. En başta kent belediye başkanı Schreider ve bakan Prokopoviç yürüyorlardı. Kortejde John Reed Köylü Yürütme Komitesi başkanı Avksentiyev'i ve biri sağcı, diğeri solcu

diye bilinen Menşevik liderler Hinçuk ve Abramoviç'i farketti. Prokopoviç ve Schreider'in ellerinde birer fener vardı: *yunkerler*in dostları düşman zannetmemeleri için bakanlar arasında böyle kararlaştırılmıştı. Prokopoviç ayrıca diğer bir çokları gibi şemsiye taşıyordu. Din adamları yoktu. Din adamları *yunkerler*in zavallı *millî tarih* fantezileri tarafından uydurulmuştu. Ama halk da yoktu. Halkın yokluğu tüm girişimin niteliğini belirliyordu: üç ilâ dört yüz "delege" vardı, ama temsil edilenlerden bir kişi bile yoktu. Sosyal-Devrimci Zenzinov Anılar'ında şöyle anlatır: "Zifiri karanlık bir geceydi ve Nevskiy üzerindeki lambalar sönüktü. Düzenli bir kortej hâlinde yürüyorduk, sadece okuduğumuz *Marseyyez* duyuluyordu. Uzaktan, top sesleri işitiliyordu. Bunlar Kışlık Saraya ateşi sürdüren Bolşeviklerdi."

Nevskiy'in yanı başında, Yekaterinskiy kanalının önünde silahlı bir bahriyeli hattı demokrasinin yürüyüş kolunun önünü kesti. Kendi kendilerini ele verenler "Biz ilerleyeceğiz, bize ne yapabilirsiniz ki?" dediler. Bahriyeliler gayet ciddî, zor kullanacakları cevabını verdiler: "Evlerinize dönün, başımıza belâ olmayın!" Kortej mensuplarından biri hemen oracıkta şehit düşmek istediğini söyledi. Ama Duma üyeleri arasında yapılan açık oylamada bu öngörülmemişti. Bakan Prokopoviç bir kaidenin üstüne çıkıp "şemsiyesini sallayarak" — Petrograd'da sonbaharda sık sık yağmur yağar— göstericilere seslendi ve onları silah kullanmaya meyilli bu cahil ve kandırılmış kişilerle muhatap olmamaya çağırdı. "Dumaya geri dönelim ve ülkeyi ve devrimi nasıl kurtaracağımızı müzakere edelim."

Davet gerçekten akıllıcaydı. Doğrusunu söylemek gerekirse, başlangıç projesi bu durumda uygulanmadan kalacaktı. Ama demokrasinin liderlerine kahramanca ölme izni bile vermeyen yaban sürüleriyle nasıl başa çıkılırdı ki? Kortejde bulunan Stankeviç melankolik biçimde şöyle yazmıştır: "Orada öyle kalındı, soğuktan donuldu, sonra geri dönmeye karar verildi." Ama bu kez *Marseyyez* yoktu, ölüm sessizliği içinde kortej Nevskiy üzerinden Belediye Dumasına geri döndü. "Ülkeyi ve devrimi kurtarmanın çareleri" orada aranacaktı.

Kışlık sarayı ele geçiren Askerî Devrim Komitesi başkentin tam hâkimiydi. Ama nasıl ölünün saç ve tırnakları uzamaya devam ederse, devrik hükûmetin hayat belirtileri de resmî basın kanalıyla kendilerini gösterdi. Daha 24'ünde gizli danışmanların üniforma taşıma ve emekli aylığı hakkı olacak şekilde emekli edildiklerini haber veren *Vestnik Vremennogo Pravitelstva* [Geçici Hükûmet Postası] 25'inde aniden susmuş ve kimse bir şey farketmemişti. Buna karşılık 26'sında, sanki bir şey olmamış gibi, yeniden yayına başladı. Birinci sayfada şunlar yazıyordu: "Elektrikler kesik olduğundan 25 ekim sayısı çıkmamıştır." Elektrik kesintisinden başka gazetenin değindiği konular devlet hayatının sıradan seyrini izlediği ve Trubetskoy zindanlarındaki hükûmetin on adet yeni senatör atadığıydı. İdareden haberler başlığı altında, İçişleri bakanı Nikitin'in bir sirküleri taşra komiserlerine "asayişin berkemâl olduğu Petrograd'daki hadiselere dair yalan yanlış haberlere kulak asmamalarını" öğütlüyordu. Bakan tümden haksız sayılmazdı: ayaklanma sessiz sakin cereyan etmişti, akustik ayarı yapan top sesleri sayılmazsa. Ama tarih 25 ekim günü hükûmet matbaasında yalnızca elektriklerin kesik olmadığını, insanlık tarihinde önemli bir sayfanın da açıldığını söylerse yanılmış olmayacaktı.

9. Ekim Ayaklanması

Doğa tarihinden alınıp devrime uygulanan benzetmeler öyle çok kullanılmıştır ki, aralarından bazıları artık bayat mecazlar hâline gelmiştir: "volkan patlaması"; "yeni bir toplumun doğuşu"; "kaynama noktası"... Basit bir edebî imge görüntüsü altında burada diyalektiğin, yani gelişmenin mantığının sezgiyle yakalanan yasaları gizlidir.

Devrim bütününde evrim karşısında ne ise, silahlı ayaklanma da bizatihi devrim karşısında odur: birikmiş niceliğin infilâk ederek nitelik hâline geldiği kritik nokta. Ama ayaklanmanın kendisi türdeş ve bölünmez bir eylem değildir: içinde kritik noktalar, krizler ve ivmeler barındırır.

Siyasî ve teorik açılardan, "kaynama noktasından" hemen önce gelen kısa dönem, yani ayaklanmanın arifesi son derece önem taşır. Fizikte, düzenli bir ısıtma aniden durdurulursa, sıvının belli bir süre daha değişmeyen ısısını koruduğu ve ancak tamamlayıcı bir ısı miktarı daha soğurduktan sonra kaynama hâline girdiği öğretilir. Konuşma dili de patlama öncesi yalancı sükûnet ve ağırbaşlılığı "fırtına öncesi sessizlik" olarak tanımlayarak bize yardımcı olur.

Petrogradlı işçi ve askerlerin çoğunluğu tartışmasız Bolşeviklerden tarafa geçtiğinde, kaynama ısısına varılmıştı. İşte tam o anda Lenin hemen bir ayaklanmanın gerekliliğini ilân etmişti. Ama asıl çarpıcı olan, ayaklanma için hâlâ bir şeylerin eksik oluşuydu. İşçilerin ve özellikle de askerlerin daha bir miktar devrimci enerji soğurmaları gerekiyordu.

Kitlelerde söz ile eylem arasında bir çelişki bulunmaz. Ama basit bir grev sırasında bile ve haydi haydi bir ayaklanma sırasında, sözden eyleme geçmek için kaçınılmaz olarak iç bölünmelerden ve moleküler yeniden birleşmelerden geçmek gerekir: kimileri önden gider,

kimileri arkalarda siner kalır. İlk adımlarında iç savaş genel olarak kendini aşırı bir kararlılık eksikliğiyle belli eder. İki kamp da bir şekilde aynı ulusal toprağa bulaşmışlardır, ara katmanları ve uzlaşmacı tavırlarıyla kendi çevrelerinin dışına çıkamazlar.

Kitlelerdeki fırtına öncesi sessizlik yönetici tabakalarda büyük bir sıkıntıya sebep olur. Hazırlık döneminin görece dingin evresinde — devrimin de, tıpkı savaşların sakin günleri olduğu gibi, dinlenme dönemleri vardır— oluşmuş olan organlar ve kurumların, en deneyimli partide bile, ayaklanmanın sorunlarına hiç ya da tam uygun olmadığı ortaya çıkar: en kritik anda belli bir yer değiştirme, belli bir yön değiştirme kaçınılmaz olur. Sovyetler iktidarı için oy veren Petrograd Sovyetinin delegeleri silahlı ayaklanma fikrinin o günün görevi olduğuna tümüyle ve yeter derecede kani olmuş değillerdi. Sovyeti bir ayaklanma aygıtına çevirebilmek için onları mümkün olan en az sarsıntıyla yeni bir yola sokmak gerekiyordu. Krizin olgunlaştığı sırada bu iş aylar ya da hattâ haftalar sürmezdi. Ama özellikle son günlerde en tehlikeli şey ayakların birbirine dolanması, daha Sovyet hazır olmadan bir kaç gün önce sıçrama emri verilmesi, saflarda karışıklığa sebep olunması, yirmi dört saatliğine de olsa, partinin Sovyetten koparılmasıydı.

Lenin bir çok defalar kitlelerin partiden, partinin de merkez komiteden çok daha solda olduğunu tekrarlamıştır. Bütününde devrim karşısında bu mutlak biçimde doğruydu. Ama bu karşılıklı ilişkilerde, derin iç titreşimler mevcuttur. Nisanda, haziranda, özellikle de temmuz başında, işçiler ve askerler partiyi sabırsızca belirleyici eylemlere doğru sürüklüyorlardı. Temmuzdaki ezilmeden sonra ise, kitleler daha temkinli olmuşlardı. Eskiden olduğu gibi, belki de daha bir azimle ayaklanmayı arzuluyorlardı. Ama bir kez ellerini fena hâlde yaktıktan sonra, şimdi yeni bir başarısızlığa uğramaktan korkuyorlardı. Temmuz, ağustos ve eylül aylarında parti, Kornilovçuların her yolla sokağa üşüşmeye kışkırttıkları işçi ve askerleri her gün zaptetmeye çalışıyorlardı. Son aylardaki siyasî tecrübe yalnızca yöneticiler değil, yönetilenler nezdinde de ılımlı merkezleri son derece geliştir-

mişti. Öte taraftan, ajitasyonun sürekli başarısı beklegörcü insanların ataletini besliyordu. Kitleler için yeni bir siyasî yöneliş yeterli değildi: psikolojik olarak da yeniden uyarlanmaları lâzımdı. Devrimci partinin önderleri ne denli olaylara hâkimlerse, ayaklanma da kitleleri o denli kendine katar.

Çok güç olan hazırlık politikasından ayaklanma tekniğine geçiş sorunu çeşitli biçimler de alsa tüm ülkede aynı şekilde hissediliyordu. Muralov Bolşeviklerin Moskova askerî örgütünde iktidarı ele geçirme zorunluluğu konusunda tam bir fikir birliğinin bulunduğunu anlatır; bununla birlikte, "iktidarın nasıl ele geçirileceği sorununa somut çözüm getirmeye çalışıldığında, ortada çözüm yoktu". Son halka hâlâ eksikti.

Petrograd'ın garnizonun tahliye edilmesi tehditi altında bulunduğu günlerde, Moskova durulmak bilmez grev ihtilâfları atmosferinde yaşıyordu. Fabrika komitelerinin inisyatifiyle, Sovyetin Bolşevik fraksiyonu bir plan sundu: iktisadî anlaşmazlıkların kararnameler yoluyla çözülmesi. Ön hazırlıklar bayağı bir zaman tuttu. Ancak 23 ekimde Moskova Sovyetinin organları "1. nolu devrim kararnamesini" kabul ettiler: işyeri ve fabrikalardaki işçi ve memurlar bundan sonra ancak fabrika komitelerinin onayıyla işe alınıp işten çıkartılabileceklerdi. Bu bir devlet iktidarı gibi hareket edilmeye başlandığı anlamına geliyordu. Hükûmetin kaçınılmaz direnişi, bu işe kalkışanların kafasında, kitleleri Sovyetin etrafında daha sıkı kenetlenmek zorunda bırakacak ve açık bir çatışmaya yol açacaktı. Petrograd'daki ayaklanma tüm ülkeye olduğu gibi, Moskova'ya da ayaklanmak için daha buyurgan bir gerekçe sunduğunda bu girişim uygulamaya sokulmadı: derhal kurulmakta olan sovyet hükûmetini desteklemek yetmişti.

Saldırıya geçen taraf hemen her zaman kendini savunmadaymış gibi göstermeye çalışır. Devrimci bir parti yasal bir kamuflaj peşindedir. Fiilen bir ayaklanma kongresi olan yaklaşan Sovyet Kongresi aynı zamanda halk kitlelerinin gözünde tüm egemenliğin olmasa da, bunun yarısının kaynağıydı. Söz konusu olan ikili iktidarın öğelerinden birisinin diğerine karşı ayaklanmasıydı. İktidar kaynağı olarak

Kongreye başvurarak, Askerî Devrim Komitesi peşinen hükûmeti Sovyetlere karşı bir suikast hazırlamakla suçluyordu. Bu suçlama bizzat durumun kendisinden ilcri geliyordu. Hükûmetin savaşmadan teslim olma niyeti bulunmadığı ölçüde, kendi savunması için hazırlık yapmaktan geri duramazdı. Ama böylelikle de, işçilerin, askerlerin ve köylülerin en yüksek organına karşı komplo düzenlemekle suçlanmaya açık hâle geliyorlardı. Kerenskiy'i devirecek olan Sovyetler Kongresine karşı mücadelede hükûmet bizzat Kerenskiy'in içinden çıktığı iktidarın kaynağına el uzatıyordu.

Burada halkın kayıtsız kaldığı hukukî inceliklerin söz konusu olduğunu sanmak büyük bir hata olur. Tersine devrimin aslî olguları kitlelerin bilincinde bu veçheden görülüyordu. Bu istisnaî derecede avantajlı silsileyi sonuna dek kullanmak gerekiyordu. Askerlerin kışlaları terkedip siperlere gitmeme yönündeki çok doğal arzularına büyük bir siyasî anlam yükleyen ve garnizonu Soyetler Kongresinin savunulması için harekete geçiren devrimci önderlik ayaklanma tarihiyle ilgili olarak hiç de ellerini kollarını bağlamış olmuyorlardı. Gün ve saat seçimi çatışmanın gelecekte nasıl bir hâl alacağına bağlıydı. Manevra serbestliği güçlünün yanındaydı.

Ayaklanmaya bir anayasal oyunun ikame edilmesinden çekinen Lenin "önce Kerenskiy'i berataraf etmek, sonra Sovyetler Kongresini toplamak lâzım" diyordu. Lenin kuşkusuz ayaklanma hazırlığına dahil olan ve onun tüm karakterini değiştiren yeni bir faktörü, yani Petrograd garnizonu ile hükûmet arasındaki büyük ihtilâfı henüz değerlendirecek zamanı bulamamıştı. Eğer Sovyetler Kongresi iktidar sorununu çözmek zorundaysa; hükûmet Kongrenin iktidar olmasını önlemek için garnizonu bölmek istiyorsa; garnizon daha Sovyetler Kongresini beklemeden hükûmete itaat etmeyi reddediyorsa, bunun anlamı ayaklanmanın, her ne kadar otoritesi altında olsa da, Sovyetler Kongresini beklemeden başlamış olmasıydı. Dolayısıyla, ayaklanma hazırlıklarıyla Sovyetler Kongresi hazırlıkları arasında bir ayrım yapmak yanlıştır.

Ekim ayaklanmasının özgünlüklerini Şubatınkilerle kıyaslayarak

anlamak daha doğru olacaktır. Bu kıyaslamaya başvurulmasıyla, başka durumlarda olduğu gibi, zorunlu olarak tüm koşulların özdeşliği kabul edilmiş olmaz. Gerçekte bir özdeşlik vardır, zira her ikisi de Petrograd'da cereyan etmiştir: aynı mücadele alanı, aynı sosyal gruplar, aynı proletarya ve aynı garnizon. Zafer her iki durumda da ihtiyat alaylarının çoğunluğunun işçilere geçmesiyle elde edilmiştir. Ama bu aslî genel çizgiler çerçevesinde dahi ne kadar büyük farklar vardır! Sekiz ay içerisinde birbirlerini tarihî bakımdan tamamlayan bu iki Petrograd ayaklanması, karşıtlıklarıyla, genel olarak bir ayaklanmanın niteliğini daha iyi anlamamıza yardım etmek için yapılmışlardır sanki.

Şubat ayaklanması için kendiliğinden güçlerin bir başkaldırısı denir. Bu tanımla ilgili olarak daha önce gerekli rezervlerimizi koymuştuk. Ama her halükârda Şubatta kimsenin baştan ayaklanma yolunu göstermediği doğrudur. Kimse fabrikalarda ve kışlalarda devrim meselesi konusunda tartışma içinde değildi. Yukarıda kimse devrim için çağrıda bulunmuyordu. Yıllardır biriken öfke bizzat kitlenin kendisi için de büyük ölçüde beklenmedik bir şekilde patlak verdi.

Ekimdeyse her şey çok farklıydı. Sekiz ay boyunca, kitleler yoğun bir siyasî yaşam geçirdiler. Yalnızca olayları doğurmuyorlar, bağlantıları da kavramayı öğreniyorlardı; her eylemden sonra, elde edilen sonuçların değerlendirmesini yapıyorlardı. Sovyet parlamentarizmi halkın siyasî yaşamının gündelik mekanizması hâline gelmişti. Grev, sokak gösterileri, cepheye alay gönderilmesi gibi meseleler oylamayla çözüme kavuşturulurken, kitleler ayaklanma sorununu kendi başlarına çözmeyi reddedebilirler miydi?

Şubat Devriminin bu değeri ölçülemeyecek ve biricik kazanımından yeni zorluklar doğuyordu. Sovyet önünde ve üstelik düşman kampın temsilcilerinin katılımıyla ayaklanma sorunu kategorik biçimde açık tartışmaya sokulmadan kitleler mücadeleye çağrılamazdı. Ayaklanmayı idare etmek için mümkün olduğunca üzeri örtülü bir özel sovyet organı yaratmanın gerekliliği aşikârdı. Ama bu da tüm avantajları ve dezavantajlarıyla demokratik yolları zorunlu kılıyordu.

Askerî Devrim Komitesinin 9 ekim tarihinde aldığı karar ancak kesin olarak 20'sinde uygulamaya sokuldu. Ama asıl zorluk burada değildi. Sovyetteki çoğunluğu kullanmak ve yalnızca Bolşeviklerden kurulu bir komite yaratmak bırakın sol Sosyalist-Devrimcileri ve kimi anarşist grupları, partisizlerin bile hoşnutsuzluğuna yol açardı. Askerî Devrim Komitesindeki Bolşevikler partilerinin kararına uyuyorlardı, ama bu itaat hiç direnişsiz gerçekleşmiyordu. Ama partisizlerden ve sol Sosyal-Devrimcilerden disiplin beklemek boşunaydı. Bunlardan belli bir gündeki ayaklanma için *a priori* bir karar elde etmek tasarlanabilir bir şey değildi; hattâ bunların önünde meseleyi açmak bile son derece tedbirsizce bir eylem olurdu. Askerî Devrim Komitesi aracılığıyla yalnızca kitleleri ayaklanmaya hazırlamak mümkündü, o da durumu günden güne çetrefil hâle getirerek ve çatışmayı kaçınılmaz kılarak.

Böyle bir durumda, doğrudan parti adına ayaklanma çağrısı yapmak daha basit olmaz mıydı? Böyle bir tutumun ciddî avantajları tartışma götürmez. Ama belki de dezavantajları da çok bariz bir şekilde ortadaydı. Partinin çok haklı olarak güvendiği milyonlarca insan içinde üç kesim ayırdetmek gereklidir: her koşulda zaten Bolşeviklerle birlikte hareket edenler; Bolşevikleri Sovyetlerle birlikte hareket ettikleri ölçüde destekleyen en geniş kesim; ve Bolşevikler çoğunlukta dahi olsalar Sovyetleri izleyenler.

Bu üç kesim yalnızca siyasî düzeyleriyle değil, büyük ölçüde toplumsal bileşimleriyle de birbirlerinden ayrılıyorladı. Parti olarak Bolşeviklerin ardında en başta sanayi işçileri —Petrograd'ın kalıtsal proleterleri— yürüyorlardı. Bolşeviklerin ardında, yasal sovyet garantisine sahip oldukları ölçüde, askerlerin çoğunluğu yürüyordu. Sovyetlerin ardında, Bolşeviklerin kurmuş oldukları yoğun baskıdan bağımsız olarak veya ona rağmen, işçi sınıfının en tutucu kesimleri, kitleden kopmaktan çekinen eski Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler; Kazaklar dahil, ordunun en tutucu unsurları; Sosyal-Devrimci partinin önderliğinden kurtulmuş ve sol kanadına doğru yaslanan köylüler yürüyorlardı.

Bolşevik partinin gücünü önderlik ettiği sovyetlerin gücüyle özdeşleştirmek bariz bir hata olur. Sovyetlerin gücü Bolşevik partininkinden son derece daha büyüktü; bununla birlikte, Bolşevik partinin gücü olmadan onun gücü bir işe yaramıyordu. Bunda esrarengiz hiç bir yan yoktu. Parti ile sovyet arasındaki ilişki bir devrim döneminde Bolşevizmin muazzam siyasî nüfuzu ile onun örgütsel etkisinin darlığı arasındaki kaçınılmaz uyumsuzluktan besleniyordu. Tam uygun bir levye kola kendi gücünden çok daha büyük bir ağırlığı kaldırma imkânı verir. Ama onu kullanan bir el olmadan, levye cansız bir koldan başka bir şey değildir.

Eylül sonundaki Bolşeviklerin Moskova bölge konferansında delegelerden biri şunu gösteriyordu: "Yegorevsk'te Bolşeviklerin altedilmez bir etkisi var. Ama parti örgütü zayıf. Sanki terkedilmiş gibi; ne düzenli kayıt var ne de üye aidatı." Her yerde bu kadar bariz olmayan etki ile örgüt arasındaki oransızlık genel bir olguydu. Geniş kitleler Bolşevik sloganları ve sovyet örgütünü tanıyorlardı. Bu sloganlarla örgüt kesin olarak eylül sonu ve ekimde birbirine kenetlendiler. Halk sovyetlerin neye işaret ettiklerini, Bolşeviklerin programının ne zaman ve nasıl gerçekleştirileceğini öğrenmek için bekliyordu.

Partinin kendisi de kitleleri metodik biçimde bu kafada eğitiyordu. Kiev'de ayaklanma hazırlıklarının yapıldığı söylentisi yayıldığında. Bolşevik Yürütme Komitesi hemen bir yalanlama getirdi: "Sovyetlerin çağrısı olmadan hiç bir gösteri yapılmayacak... Sovyet olmadan yürünmeyecek!" 18 ekimde 22'si için ayarlanmış bir ayaklanma söylentisini yalanlarken Troçki şöyle diyordu: "Sovyet seçilmiş bir kurum ve işçilerle askerlerin gıyabında kararlar alamaz..." Her gün tekrarlanan ve pratikte de teyit edilen bu tür formüller kitleler içinde yer ediyordu.

Asteğmen Berzin'in ekim ayında Moskova'da yapılan Bolşevikler askerî konferansında anlattığına göre, delegeler şöyle diyorlardı: "Birliklerin Bolşeviklerin Moskova Komitesinin çağrısı üzerine yürüyüşe geçip geçmeyeceklerini kestirmek güç. Ama Sovyetin çağrısı üzerine herkesin yürüyüşe geçeceği kesin." Oysa, Moskova garnizonu, eylülden itibaren, yüzde doksan itibariyle Bolşeviklerden yana oy

kullanmışladı. 16 ekim konferansında Petrograd'da Bokiy parti komitesi adına şu raporu okumuştu: Moskova bölgesinde, "partinin değil, Sovyetin çağrısıyla yürünecek; Nevskiy semtinde, "herkes Sovyetin ardından yürüyecek." Volodarskiy Petrograd'daki haleti ruhiyeyi şu terimlerle özetliyordu: "Genel izlenim o ki, kimse sokağa üşüşmek için yanıp tutuşmuyor, ama Sovyetin çağrısı üzerine, herkes hazır olacak." Olga Raviç burada bir düzeltme yapmıştı: "Bazıları partinin çağrısıyla da yürüneceğini belirtmişlerdi." 18'inde, Petrograd garnizonunun konferansında, delegeler alayların yürümek için Sovyetin çağrısını beklediklerini belirtmişlerdi; çoğu birliğin başında Bolşevikler de olsa, kimse partiden bahsetmiyordu: kışlalarda birlik ancak Sovyetin oluşturacağı disiplin sayesinde sempatizanların, tereddütkârların ve yarı yarıya hasım olan unsurların arasında bir temas kurulmasıyla sağlanabilirdi. Hattâ kumbaracılar alayı yalnızca Sovyetler Kongresinin emriyle yürüyeceğini ilân etmişti. Kitlelerin ruh hâline yönelik değerlendirmelerinde ajitatörler ve örgütleyicilerin her seferinde Sovyet ile parti arasında bir ayrım yapmaları olgusu bile bu meselenin ayaklanma çağrısı açısından ne denli önem taşıdığını gösteriyordu.

Şoför Mitreviç, ayaklanma lehinde bir karar çıkartılamayan kamyoncular birliğinde, Bolşeviklerin nasıl bir uzlaşma önerisi kabul ettiklerini anlatır: "Ne Bolşevikler ne de Menşevikler için yürüyeceğiz, ama... hiç gecikmeden, II. Sovyetler Kongresinin tüm emirlerini uygulayacağız." Kamyoncular birliğindeki Bolşevikler Askerî Devrim Komitesinin genel olarak başvurduğu çevirme taktiğinin aynısını küçük bir ölçekte uyguluyorladı. Mitreviç deliller göstermiyor, hikâye anlatıyor, ama tanıklığı daha inandırıcı.

Ayaklanmayı doğrudan parti aracılığıyla yapma girişimleri hiç bir yerde sonuç vermiyordu. Tekstil sanayiinin önemli bir noktası olan Kineşma'daki ayaklanma hazırlığı konusunda elimizde son derece önemli bir tanıklık var. Moskova bölgesinde ayaklanma gündeme alındığında, Kineşma'daki parti komitesi askerî kuvvetlerin, eldeki araçların envanterini çıkartması ve silahlı ayaklanmayı hazırlaması için neden bilinmez Direktuvar olarak adlandırılan bir özel üçlü yö-

netim seçti. Direktuvar üyelerinden biri şöyle yazmıştır: "Yine de söylemek gerekir ki üçlü yönetim fazla bir şeye malik olamamıştır. Olaylar biraz farklı bir yol izlediler... Bölgedeki grev tüm vaktimizi aldı ve kader belirleyici olaylar gelip çattığında, örgüt merkezi grev komitesine ve sovyete devredildi..." Bir taşra hareketinin mütevazı boyutları içinde, Petrograd'daki aynı şey tekrarlanıyordu.

Parti Sovyeti harekete geçiriyordu. Sovyet işçileri; askerleri ve kısmen de köylüleri harekete geçiriyordu. Kitlesel olarak kazanılan şey hız olarak kaybediliyordu. Bu aktarma aygıtını bir dişli çark sistemi gibi düşünecek olursak eğer —bir başka yer ve zamanda Lenin'in de başvurduğu bir karşılaştırma— parti çarkını kitlelerin dev çarkına uyarlama yolundaki sabırsız girişimin parti çarkının dişlilerini kırma ve yeterli miktarda kitleyi harekete geçirememe tehlikesini içerdiğini söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, aksi yöndeki tehlike, sovyet sisteminin içindeki bölünmeler neticesinde uygun bir durumun elden kaçırılması da daha az gerçek değildi. Teorik olarak konuşacak olursak, ayaklanma için en elverişli an zaman içinde belli bir nokta olarak belirlenir. Tabiatıyla, pratikte bu ideal noktanın yakalanması söz konusu değildir. Ayaklanma, başarılı bir şekilde ideal bir zirve noktasına yaklaşarak yükselen bir eğri şeklinde de gelişebilir; güçler dengesi henüz radikal biçimde değişmemişse, aşağıya doğru bir eğri de izleyebilir. "Bir an" yerine, haftalarla, bazen de aylarla ölçülen bir zaman aralığı çıkar ortaya. Bolşevikler Petrograd'da iktidarı temmuz başından itibaren alabilirlerdi. Ama bu durumda, onu koruyamazlardı. Eylül ortasından itibaren, artık yalnız iktidarı ele geçirmeyi değil, onu elde de tutmayı umut edebilir durumdaydılar. Bolşevikler ekim sonunda ayaklanmayı geciktirselerdi, kuşkusuz değil, ama muhtemelen bir süre daha kaybettikleri zemini yeniden kazanabilme imkânları olacaktı. Belli bir ihtiyatla şunu kabul edebiliriz: üç veya dört ay boyunca, örneğin eylülden aralığa kadar, bir ayaklanmanın siyasî ön koşulları mevcuttu. Bunlar bayağı olgunlaşmışlardı ve henüz yere düşmemişlerdi. Eylem sırasında değil belki, ama olaydan sonra kolayca oluşturulabilecek bu

çerçevede, partinin kaçınılmaz olarak, ama kimi zaman vehamet düzeyinde, pratik nitelikli görüş ayrılıkları doğuran belli bir seçme özgürlüğü vardı.

Lenin ayaklanmayı Demokratik Konferans günlerinden itibaren başlatmayı öneriyordu. Eylül sonunda, her türlü ayak sürümeyi yalnızca riskli değil, tehlikeli de buluyordu. Ekim başında şöyle yazıyordu: "Sovyetler Kongresini beklemek, çocukça, utanılacak formalitelerle oyalanmak, devrime ihanet etmek demektir." Bununla beraber, Bolşevik önderler arasında bu meselede kendilerine biçimsel değerlendirmeleri rehber edinen kimselerin bulunduğu şüphelidir. Örneğin, Zinovyev Sovyetler Kongresindeki Bolşevik fraksiyonla birlikte bir hazırlık konferansı talep ettiği zaman, biçimsel bir karar peşinde olmayıp basitçe merkez komiteye karşı taşra delegelerinin siyasî desteğini almayı umuyordu. Partinin, kendisi de Sovyetler Kongresine çağrıda bulunan Sovyete bağımlı olması olgusu, ayaklanma tarihi meselesine, Lenin'i haklı olarak son derece rahatsız eden bir belirsizlik öğesi katıyordu.

Çağrının ne zaman yapılacağını bilme sorunu, çağrıyı kimin yapacağıyla sıkı sıkıya bağlıydı. Lenin'e göre, Sovyet adına bir çağrının avantajları çok açıktı; ama bu yol tutturulduğunda ortaya çıkacak güçlükleri de herkesten önce farketmişti. Özellikle uzaktayken, Sovyet önderleri arasında engelleyici unsurların, izledikleri siyaseti çok kararsız bulduğu merkez komiteden çok daha güçlü olmasından çekiniyordu. Sovyetin mi yoksa partinin mi başlayacağı sorununda Lenin'in alternatif çözümleri vardı, ama ilk haftalarda, kararlı biçimde partinin bağımsız bir inisyatif göstermesi lehinde düşünüyordu. Burada bir ilke karşıtlığının zerresi yoktu: söz konusu olan ayaklanma sorununu tek ve aynı hedef içinde, benzer koşullarda, tek ve aynı temelde ele almaktı.

Lenin tarafından yapılan Aleksandrinka tiyatrosunun kuşatılması ve Demokratik Konferans mensuplarının tutuklanması önerisi ayaklanmanın başında Sovyetin değil, doğrudan doğruya fabrika ve kışlalara çağrı yapan partinin bulunacağı olgusundan kaynaklanıyor-

du. Başka türlü de olamazdı: böyle bir planı Sovyete kabul ettirmek mutlak surette düşünülemez bir şeydi. Lenin partinin zirvesinde bile kendi anlayışının engellerle karşılaşacağının çok iyi farkındaydı; Konferansın Bolşevik fraksiyonuna baştan "sayı peşinde koşmayın" uyarısında bulunmuştu; eğer tepede kararlı bir şekilde davranılırsa, sayı tabanda sağlanabilirdi. Lenin'in cüretkâr planı çabukluğun ve beklenmedikliğin tartışmasız avantajlarını sunuyordu. Ama bazı sınırlar içinde partiyi kitlelerle karşı karşıya getirme tehlikesiyle birlikte, partiyi de çırılçıplak ortada bırakıyordu. Apansız yakalanan Petrograd Sovyeti bile ilk başarısızlıkta henüz pek istikrar kazanmamış olan Bolşevik çoğunluğunu kaybedebilirdi.

10 ekim kararı partinin yerel örgütlerine tüm sorunları pratikte ayaklanma açısından çözmelerini öneriyordu. Sovyetlere gelince, ayaklanma organları olarak merkez komite kararında onların adı geçmiyordu. 16'sındaki konferansta Lenin şöyle diyordu: "Olgular düşman karşısında hâkimiyet sağladığımızı gösteriyor. Niçin merkez komite başlayamasın ki?" Lenin'in dudaklarında, bu soru retorik bir karakter taşımıyordu; şöyle demek istiyordu: eğer merkez komite hemen işareti verebilecek durumdayken niçin karmaşık Sovyet kanalından geçerek zaman kaybedilsin ki? Bununla birlikte, Lenin'in önerdiği karar tasarısı bu kez "merkez komite ile Sovyetin gerektiği zamanda uygun eylem anını ve araçlarını belirteceğine güvendiği" ifadesiyle bitiyordu. Partinin yanında Sovyetin adının anılması ve ayaklanma tarihi konusunda daha yumuşak bir formül Lenin'in parti önderleri aracılığıyla temasını hissettiği kitlelerin direnişinin neticesiydi.

Ertesi gün, Zinovyev ve Kamenev'le olan bir polemikte, Lenin evvelki günün tartışmalarını şöyle özetliyordu: "Sovyetlerin çağrısıyla ve onların savunulması için, işçilerin tek bir adam gibi yürüyecekleri konusunda herkes hemfikir." Bu şu anlama geliyordu: herkes onunla, Lenin'le birlikte çağrının parti adına yapılabileceği konusunda hemfikir olmasa da, herkes çağrının sovyetler adına yapılabileceği konusunda uzlaşıyordu.

24'ü akşamı Lenin şöyle yazıyordu: "İktidarı kim alacak? Bunun

şimdilik bir önemi yok. İster Askerî Devrim Komitesi alsın isterse iktidarı yalnızca halkın çıkarlarının gerçek temsilcilerine devredeceğini ilân eden 'bir başka kuruluş' "... Bilmecemsi tırnaklar içine alınan bir "başka kuruluş" sözcükleri fesatçının dilinde Bolşevik merkez komitesi anlamına geliyordu. Lenin burada eylüldeki önerisini tekrarlıyordu: sovyet yasallığının Askerî Devrim Komitesinin Kongreyi ayaklanma oldu bittisi karşısında bırakmasına engel olması hâlinde, doğrudan merkez komite adına hareket etmek.

Tüm bu süreler ve ayaklanma yöntemleri konusundaki mücadeleler haftalar boyu sürse de, buna katılanların hepsi anlamını ve önemini kavramış değillerdi. Stalin 1924'te şöyle yazıyordu: "Lenin iktidarın Leningrad veya Moskova sovyetleri tarafından alınmasını öneriyordu, yoksa sovyetlerin gıyabında değil. Niçin Troçki Lenin'e dair bu garip efsaneyi uydurmaya ihtiyaç duydu?" Ve biraz ileride şöyle yazıyordu: "Parti Lenin'i zamanımızın en büyük marksisti olarak tanıyordu... her türlü Blanqui'cilikten uzak." Halbuki Troçki "Lenin'i dev olarak değil, bir tür Blanqui'ci cüce" olarak sunuyordu. Yalnız Blanqui'ci de değil, cüce olarak da! Gerçekte, ayaklanmanın kimin adına yapılacağını ve iktidarın kimin eline verileceğini bilme sorunu hiç bir şekilde her hangi bir doktrin tarafından önceden kararlaştırılmış bir şey değildir. Bir ayaklanmanın genel koşulları karşısında, isyan çeşitli yollarla çözülecek pratik bir sanat sorunudur. Bu oyunda, merkez komitedeki görüş ayrılıkları en acil bir sorunun çözümü için kısmî de olsa, son derece önemli farklı teklifler öne süren, aynı askerî doktrin eğitimini almış ve genel stratejik duruma dair aynı görüşleri paylaşan genelkurmay subaylarının tartışmalarına benzer. Bu işe marksizmi ve Blanqui'ciliği karıştırmak ne birini ne öbürünü hiç anlamamış olduğunu göstermektir.

Profesör Pokrovskiy "sovyet mi, parti mi?" ikileminin önemini dahi reddetmektedir. Alaycı bir ifadeyle askerler hiç de formalist değillerdir der: Kerenskiy'i devirmek için Sovyetler Kongresine ihtiyaçları yoktu. Sorunu bu şekilde ortaya koymak ne denli akıllıca da olsa, geride aydınlatılmamış bir nokta bırakır: eğer parti yeterliyse,

sovyetler niçin kuruluyor? Profesör şöyle devam eder: "Her şeyi az çok yasal bir biçimde yapma çabasından sovyet açısından yasal olarak hiç bir sonucun çıkmaması ilginçtir; ve iktidar son anda Sovyet tarafından değil, *ad hoc* kurulmuş, açıkça 'yasadışı' bir örgüt tarafından alınmıştır." Pokrovskîy, Kerenskiy'in hükûmetinin artık varolmadığını açıklamaya Troçki'nin Sovyet adına değil, "Askerî Devrim Komitesi adına" zorlandığını ileri sürer. Bu hiç beklenmedik bir savdır! Askerî Devrim Komitesi Sovyet tarafından seçilen bir organdı. Komitenin ayaklanmadaki önder rolü profesör tarafından alay edilen, ama kitlelerce kıskançlıkla korunmaya çalışılan sovyet yasallığını hiç bir şekilde engellemiyordu. Halk Komiserleri Konseyi de *ad hoc* kuruldu, ama bu Pokrovskiy'in de Eğitim komiseri yardımcısı olarak içinde bulunduğu sovyet iktidarının bir organı olmasını ve öyle de kalmasını engellemedi.

Petrograd garnizonunun daha ayaklanmadan evvel tümüyle Sovyete tabi olması sayesinde, ayaklanma sovyet yasallık zemininde ve hattâ büyük ölçüde ikili iktidar geleneği çerçevesinde kalabildi. Bir çok anı kitabında, yıldönümü vesilesiyle yazılan makalelerde, ilk tarih denemelerinde sayısız belgeyle teyit edilen bu olgu tartışmasız bir şekilde görülür. Elinizdeki eserin yazarı tarafından Brest-Litovsk görüşmelerinin oturum aralarındaki boş zamanlarında çok yeni hatıralara dayalı olarak yazılmış olan ve uzun yıllar partide bir tarih el kitabı olarak sunulan Ekim üzerine bir ilk broşürde şöyle deniyordu: "Petrograd'daki çatışma garnizonun geleceği meselesi üzerinde gelişti." Ayaklanmanın doğrudan örgütleyicilerinden biri olan Sadovskiy çok daha net biçimde şöyle belirtir: "Tüm hareketin ekimde etrafında kurulduğu ve örgütlendiği aslî mesele Petrograd garnizonundaki alayların Kuzey cephesine gönderilmesiydi..." Doğrudan amacı olayların akışını yeniden kurmak olan kolektif çabaya katılan hiç bir ayaklanma önderi Sadovskiy'e bir itirazda veya bir düzeltmede bulunmayı düşünmemişlerdir. Ancak 1924'ten sonra aniden Troçki'nin Petrogradlı işçilerin hilafına köylü garnizonun önemini abarttığı keşfedilmiştir: köylü sınıfını küçümseme suçlamasını bir şekilde tamam-

layan bilimsel bir keşif olsa gerek bu.

Başlarında profesör Pokrovskiy olmak üzere, onlarca genç tarihçi bize şu son yıllarda bir proleter devrim için proletaryanın önemini açıklamıştır. Bunlar bizim askerlerden bahsettiğimiz satırlarda işçilerden bahsetmediğimizi görerek gücenmişler ve okul bilgilerini tekrarlamak yerine olayların gerçek akışını analiz ettiğimizden dolayı bizi suçlamışlardır. Bu eleştirinin sonuçları Pokrovskiy tarafından kısaca şu aşağıdaki sonuçta özetlenmektedir: "Troçki silahlı eylemin parti tarafından kararlaştırıldığını mükemmelen bilmesine rağmen, eylem için bulunacak bahanenin ikincil bir mesele olduğu besbelli olmasına rağmen, yine de tüm resmin merkezinde ona göre Petrograd garnizonu vardır... sanki o olmasa ayaklanma hiç hayal bile edilemeyecekmiş gibi." Tarihçimize göre, tek önemli olan ayaklanma konusundaki "parti kararı"dır; ama ayaklanma gerçekte nasıl cereyan etti, bu "ikincil bir sorundur": her zaman bir bahane bulunur. Pokrovskiy askerî birliklerin fethedilme, yani tüm ayaklanmanın geleceğinin kendisinde özetlendiği meseleyi çözüme kavuşturma yolunu "bahane" olarak adlandırıyor. Proleter devrim hiç kuşkusuz garnizonun tahliyesi konusundaki çatışma olmasaydı da meydana gelecekti. Bu konuda profesör haklı. Ama bu bir başka devrim olacaktı ve farklı bir tarihî anlatım gerektirecekti. Oysa, burada bizim elimizin altında gerçekte cereyan eden olaylar var.

Daha sonra Kızıl Muhafızların tarihçisi olan örgütçülerden biri, Malahovskiy de kendi açısından, ayaklanmada inisyatif, kararlılık ve direniş gösterenlerin yarı pasif garnizondan kendilerini ayırmasını bilen silahlı işçiler oldukları üzerinde ısrarla durmuştur. Şöyle yazar: "Kızıl Muhafız müfrezeleri Ekim ayaklanması sırasında hükûmet kurumlarını, posta ve telgrafhaneleri işgal etmişlerdir, kavga sırasında da en önde olanlar onlardır." Tüm bunlar hiç tartışma götürmez. Ama yine de, eğer kızıl muhafızlar basitçe hükûmet binalarını "işgal edebilmişlerse" bunun garnizonun onlarla aynı görüşte olması, onları desteklemesi ya da en azından onlara karşı çıkmaması sayesinde olduğunu kavramak zor değil. Ayaklanmanın kaderini işte bu belirlemiştir.

Yalnızca, ayaklanma için hangisi daha önemli olmuştur, askerler mi, işçiler mi sorusunu sorduğumuzda öyle acınası bir teorik düzey tutturuyuruz ki, tartışma için geriye hemen hiç yer kalmaz. Ekim Devrimi proletaryanın iktidar için burjuvaziye karşı mücadelesiydi. Ama sonunda mücadelenin neticesini belirleyen mujik oldu. Tüm ülkeye yayılan bu genel şema Petrograd'da en tam ifadesini buldu. Başkentte ayaklanmaya asgarî bir kurban sayısıyla hızlı bir darbe niteliği veren şey devrimci komplonun, proleter ayaklanmanın ve köylü garnizonunun kendini koruma mücadelesinin bileşimiydi. Parti ayaklanmaya önderlik ediyordu; başlıca sürükleyici güç proletaryaydı; silahlı işçi müfrezeleri şok yumruğu oluşturuyorlardı; ama mücadelenin sonucunu belirleyen hantal köylü garnizonu oldu.

Şubat ve Ekim ayaklanmaları arasındaki paralellik özellikle bu sorunda çarpıcıdır. Monarşinin devrilmesinin arifesinde, garnizon her iki taraf için de büyük bir bilinmeyendi. Askerlerin kendileri de henüz işçilerin ayaklanması karşısında nasıl hareket edeceklerini bilmiyorlardı. İşçiler ve askerler arasında kitlesel buluşmalar için, askerlerin eylem içinde kendilerini sınamaları için, askerlerin işçi saflarına geçmeleri için gerekli zemini oluşturabilecek olan yalnızca genel grevdi. Beş Şubat Gününün dramatik içeriği buydu.

Geçici hükûmetin devrilmesinin arifesinde garnizonun ezici çoğunluğu açıkça işçilerden tarafa geçmişti. Tüm ülkede hiç bir yerde hükûmet kendi ikametgâhındaki kadar tecrit edilmiş durumda değildi: oradan boşuna kaçmak istemiyordu. Ama boşuna: kendine hasım olan başkent ona bunu yapma fırsatı vermiyordu. Başarısız biçimde devrimci alayları dışarıya çıkarmaya çalışan hükûmet sonunda kendi kendini tüketti.

Kerenskiy'in ayaklanma karşısındaki pasif politikasını yalnızca onun kişisel nitelikleriyle açıklamak yüzeyde kaydırak yapmaktan başka bir şey değildir. Kerenskiy yalnız değildi. Hükûmetin içinde enerjiden mahrum olmayan Palçinskiy gibi adamlar da vardı. Yürütme Komitesinin liderleri Bolşeviklerin zaferinin onların siyasî ölüm fermanı olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bununla birlikte, herkes, ayrı

ayrı veya hep birlikte, felçleşip kaldılar, tıpkı Kerenskiy gibi, yaklaşan tehlikeye rağmen elini kaldırmaktan aciz birinin acınası bitkinliği içine saplandılar.

İşçilerin ve askerlerin sarmaş dolaş olması Ekimde, Şubatta olduğu gibi sokaktaki açık çatışmalardan doğmadı, ayaklanmanın öncesinde de vardı. Bolşevikler bu sefer genel grev çağrısı yapmadılarsa, her hangi bir engelle karşılaştıklarından değil, buna ihtiyaç hissetmemelerindendir. Askerî Devrim Komitesi ayaklanma öncesinden beri kendini durumun efendisi görüyordu. Her garnizon birliğini, onun ruh hâlini, içindeki gruplaşmaları tanıyor, biliyordu; tahrif edilmiş değil, olan biteni anlatan günübirlik raporlar alıyordu; istediği anda her hangi bir alaya tam yetkili bir komiser, bir emir taşıyan bir motosikletçi gönderebilir, telefonla bir birliğin komitesini arayabilir veya bir bölüğe bir hizmet emri gönderebilirdi. Askerî Devrim Komitesi birlikler açısından hükûmet genelkurmayının işlevini görüyordu, yoksa bir fesatçılar genelkurmayı işlevi değil.

Doğrudur, devletin komuta kademeleri hükûmetin elinde kalmaya devam ediyordu. Ama altlarından maddî temelleri çekilip alınmıştı. Bakanlar ve askerî büyükbaşlar boşluk üzerinde duruyorlardı. Telefon ve telgraf, tıpkı merkez bankası gibi hükûmete hizmet etmeye devam ediyordu. Ama hükûmetin artık bu kurumları elinde tutabilmek için gerekli askerî gücü yoktu. Kışlık Saray ve Smolnıy Enstitüsü yer değiştirmiş gibiydiler. Askerî Devrim Komitesi hayalet hükûmeti önceden garnizonu beraberaf etmeden hiç bir adım atamayacak duruma getirmişti. Oysa, Kerenskiy'in birlikleri vurmaya yönelik her teşebbüsü kendi sonunu hızlandırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Bununla birlikte, ayaklanma sorunu hâlâ çözümsüz kalmaya devam ediyordu. Yay ve duvar saatinin tüm mekanizması Askerî Devrim Komitesinin elindeydi. Ama kadranı ve ibreleri yoktu. Ve bu ayrıntıların yokluğunda, saatin hiç bir faydası yoktu. Ne telefona, ne telgrafa, ne bankaya, ne genelkurmaya sahip olan Askerî Devrim Komitesi yönetemezdi. İktidarın hemen hemen tüm gerçek öncüllerine ve öğelerine sahip olmasına rağmen iktidarın kendisine sahip değildi.

Şubatta, işçiler merkez bankasını ve Kışlık Sarayı ele geçirmeyi değil, ordunun direnişini kırmayı düşlüyorlardı. Bazı komuta merkezlerini fethetmek için değil, askerin ruhuna sahip olmak için mücadele ediyorlardı. Bu alanda zafer kazanıldıktan sonra tüm diğer sorunlar da kendiliklerinden çözüldüler; Muhafız Ordusundaki taburlarını yüzüstü bırakan monarşi ne saraylarını ne de karargâhlarını koruyabilmişti.

Ekimde, askerin ruhunu elinden kaçıran Kerenskiy hükûmeti komuta kademelerine daha fazla sarılmaya başladı. Elindeki subaylar, bankalar, telefonlar yalnızca iktidarın ön yüzünü oluşturuyordu. Sovyetlerin eline geçince bu kurumlar tam bir iktidar sahipliği anlamına gelecekti. Ayaklanmanın arifesinde durum buydu: son yirmi dört saatteki eylem biçimlerini de o belirledi.

Hemen hiç bir gösteri, sokak çarpışması, barikatlar, geleneksel olarak bir "ayaklanma"dan beklenebilecek hiç bir şey olmadı; devrimin zaten çözüme bağlanmış bir sorunu çözmeye ihtiyacı yoktu. Hükûmet aygıtının ele geçirilmesi bir plana göre, bir merkezden yönetilen görece az kalabalık silahlı müfrezeler yardımıyla gerçekleştirilebilirdi. Kışlalar, kale, depolar, işçiler ve askerlerin faaliyet gösterdikleri tüm kuruluşlar kendi iç kuvvetleri tarafından ele geçirilebilirdi. Ama ne Kışlık Saray, ne ön-parlamento, ne bölge askerî komutanlığı, ne bakanlıklar, ne de *yunker* subay okulları içeriden fethedilemezdi. Telefon santrali, telgrafhane, postane ve merkez bankası için de durum aynıydı: genel güç bileşimi içinde çok az ağırlıkları olan bu kuruluşların memurları yine de sıkı biçimde korunan kendi dört duvarları arasında efendilerdi. Bürokrasinin zirvelerine ancak dışarıdan sızılabilirdi. Politik araçlarla ele geçirmenin yerini burada şiddet yolu almıştı. Ama hükûmetin yakın zamanlarda askerî üslerinden koparılması nasıl direnişi imkânsız hâle getirmişse, son komuta merkezlerinin ele geçirilmesi de genel olarak çatışmasız gerçekleşmişti.

Doğrusunu söylemek gerekirse olay hiç bir çarpışma olmadan da cereyan etmedi. Kışlık sarayı hücum ederek almak gerekti. Ama hükûmetin direnişinin Kışlık Sarayın savunulmasıyla sınırlı kalması

mücadelenin gelişiminde 25 ekimin oynadığı rolü net biçimde gösteriyordu. Kışlık Saray sekiz aylık ömründe siyasî olarak paramparça olan ve son on beş gün içinde tümüyle elinden silahı alınan bir rejimin son tabyasıydı.

Bir plan ve merkezî bir yönetim olarak anlaşılmak üzere, komplo unsurları Şubat devriminde önemsiz bir yer işgal ediyordu. Çarlığın ve savaşın ağır yükü altındaki devrimci grupların zayıflığından ve parçalanmışlığından ileri geliyordu bu. Kitlelerin üzerine düşen görev daha büyüktü. Asiler çekirge sürüsü değildi. Kendi siyasî tecrübeleri, gelenekleri, sloganları, anonim liderleri vardı. Ama monarşiyi devirmek için önderlik unsurlarının ayaklanma içinde karışık biçimde dağılmış olması yeterli olsa da, galiplere kendi zaferlerinin meyvalarını vermek için yeterince çok değillerdi.

Ekimde, sokakların sükûneti, kalabalıkların yokluğu, çarpışmaların varolmaması hasımlara önemsiz bir azınlığın fesatından, bir avuç Bolşeviğin macerasından bahsetme gerekçesi veriyordu. Bu formüle ayaklanmayı izleyen günlerde, aylarda ve hattâ yıllarda sayısız kez yeniden başvuruldu. Kuşkusuz, proleter devrimin iyi ününü geri getirmek için Yaroslavskiy 25 ekim hakkında şöyle yazar: "Petrograd'ın büyük kitleleri Askerî Devrim Komitesinin çağrısı üzerine, bayrak altında dizildiler ve Petrograd sokaklarını doldurdular." Resmî tarihçi Askerî Devrim Komitesinin hangi amaçla kitleleri sokağa çağırdığını ve onların orada özellikle ne yaptıklarını açıklamayı unutuyor.

Bir komplo olarak görülen Ekim ayaklanmasıyla karşıtlık kurularak tüm ulusun eseri olarak sunulan Şubat Devriminin resmî idealleştirilmesi onun güç ve güçsüzlüğün bir bileşiminin sonucudur. Gerçekte, Bolşevikler son anda iktidar için mücadeleyi küçük bir azınlık oldukları için değil, ama tersine arkalarında işçi muhitleri ve kışlalarda son derece birleşmiş, örgütlü, disiplinli bir ezici çoğunluk olduğu için "bir komplo"ya dönüştürebildiler.

Ekim ayaklanması hakkıyla ancak perspektifi son noktayla sınırlı tutulmamak koşuluyla kavranabilir. Şubat sonunda, ayaklanmanın satranç oyunu birinci hamleden sonuncu hamleye, yani hasmın tes-

lim oluşuna dek oynanmıştı; ekim sonunda, asıl oyun artık geçmişte kalmıştı ve ayaklanma günü, söz konusu olan artk oldukça sınırlı bir sorunu çözmekti: iki hamlede mat. Dolayısıyla, ayaklanma dönemini garnizonla ilgili ihtilâfın başladığı 9 ekimden veya Askerî Devrim Komitesinin kurulmasına karar verildiği 12 ekimden başlatmak elzemdir. Kuşatma manevrası on beş günden fazla sürdü. Bunun en belirleyici kısmı Askerî Devrim Komitesinin kurulduğu andan itibaren beş ilâ altı gün sürdü. Tüm bu dönem boyunca, doğrudan doğruya yüz binlerce asker ve işçinin hareketi biçimde savunmada, özde saldırıdaydı. İsyancıların kuşkulu yasallığı ve savunmacı lafzıyla ikili iktidarın alışıldık biçimlerinden kesin olarak sıyrıldıkları son aşama tamı tamına yirmi dört saat aldı: 25'i gecesinin gece saat ikisinden 26'sı gece ikiye. Bu zaman süresince, Askerî Devrim Komitesi şehri ele geçirmek ve hükûmeti esir almak için açıkça silah kullandı: operasyonlara bütününde sınırlı bir görevi yerine getirmek için gerekenden fazla kuvvet katıldı, yirmi beş ilâ otuz bin kişi kadar.

Yalnız *Hadımların Geceleri* gibi kitaplar yazmayıp en büyük devlet sorunları konusunda da yazılar yazan bir İtalyan yazar 1929'da Sovyet Moskova'sını ziyaret etmiş, sağda solda duyabildiği bir kaç şeyi birbirine katıp bu temel üzerinde *Darbe Tekniği* diye bir kitap yazmıştır. Bu yazarın adı, Malaparte, onun Bonaparte adlı bir başka darbe uzmanından kolayca ayırdedilmesini sağlar.

1917 Rusya'sının toplumsal ve siyasî koşullarına bağlı olan "Lenin'in stratejisi"nin aksine, Malaparte'ye göre, "Troçki'nin stratejisi ülkenin genel koşullarına hiç d ebağlı değildir." Lenin'in ayaklanmanın siyasî öncülleri konusundaki fikirlerine, yazar, Troçki'nin şu cevabı verdiğini söyler: "Sizin stratejiniz çok fazla elverişli koşul gerektirir: ayaklanmanın hiç bir şeye ihtiyacı yok. O kendi kendine yeter." Kendinden bu kadar emin bir başka saçmalık tasavvur etmek çok zor. Malaparte bir çok kez Ekimde zaferin Lenin'in stratejisinden değil, Troçki'nin taktiğinden ileri geldiğini tekrarlar. Bu taktik şimdi bile Avrupa devletlerinin sükûnetini tehdit edebilir. "Dolayısıyla, Lenin'in stratejisi Avrupa hükûmetleri için doğrudan bir tehlike arzet-

mez. Onlar için asıl —sürekli— tehlike Troçki'nin ntaktiğidir." Daha somut olarak: "Kerenskiy'in yerine Poincaré'yi koyun, ekim 1917 Bolşevik darbesi yine başarıya ulaşır." Troçki'nin taktiği aynı sorunu her koşulda çözdükten sonra, tarihî koşullara bağlı olan Lenin'in stratejisinin genel olarak ne işe yaradığını boşuna anlamaya çalışırız. Şunu da ekleyelim ki, bu kayda değer kitap şimdiden bir çok dile çevrildi. Devlet adamları her halde onu okuyarak darbeleri savuşturmayı öğreniyorlar. Onlara başarı dileyelim.

25 ekimdeki katıksız askerî operasyonların eleştirisi şimdiye dek yapılmadı. Sovyet literatüründe bu konuda varolan şeyler eleştirel nitelikli değil, savunmacı nitelikte. Epigonların yazılarının yanında, tüm çelişkilerine rağmen Suhanov'un eleştirisi bile olguların dikkatli bir gözlemi sonucu üstünlüğüyle ayırdedilir.

Ekim ayaklanmasının örgütlenmesi hakkındaki yargısında Suhanov iki yıl içinde birbirine taban tabana zıt iki görüş ileri sürmüştür. Şubat Devrimine ayrılan ciltte şöyle der: "Kişisel anılarıma dayalı olarak, zamanı geldiğinde, notalara bakılarak çalınan bir müzik parçası şeklinde gerçekleştirilen Ekim ayaklanmasını tasvir edeceğim." Yaroslavskiy Suhanov'un bu yargısını aynen iktibas eder. Şöyle yazar: "Petrograd'daki ayaklanma parti tarafından iyi hazırlanmıştı ve partisyona bağlı olarak çalınmıştı." Hasım da olsa, derinliksiz de olsa, dikkatli bir gözlemci olan Claude Anet görünürde daha kararlı bir ifade kullanır. Özetle şöyle der: "7 kasım darbesi ancak hayranlık uyandırabilir. Tek bir kırık çıkık olmaksızın, hükûmet "ah!" diye bağırmaya bile fırsat bulamadan devrildi." Buna karşılık, Ekim Devrimine ayrılan ciltte, Suhanov Smolnıy'ın nasıl "gizli gizli, el yordamıyla, temkinli ve düzensiz biçimde" geçici hükûmeti tasfiyeye giriştiğini anlatır.

Her iki yargıda da abartma vardır. Ama daha geniş bir açıdan bakacak olursak, ne denli birbirine karşıt olsalar da, her iki yargının da olgulara dayandığını kabul etmek mümkün. Ekim ayaklanmasının akılcı karakteri özellikle nesnel ilişkilerden, bütününde devrimin olgunlaşmışlığından, Petrograd'ın ülke içinde işgal ettiği yerden, hükû-

metin Petrograd'da işgal ettiği yerden, partinin ön çalışmalarından, son olarak doğru ayaklanma politikasından ileri geliyordu. Ama geride yine bir askerî teknik sorunu vardı. Bu noktada, çok sayıda kısmî beceriksizlik vardı ve bütün bunlar biraraya getirildiğinde körü körüne sürdürülen bir faaliyet izlenimi edinilebilirdi.

Suhanov bir çok kez, askerî açıdan Smolnıy'ın, ayaklanmayı önceleyen son günlerde dahi, güzsüzlüğünden dem vurmuştur. Gerçekten, daha 23'ünde dahi, devrimin karargâhı Kışlık saraydan daha iyi korunuyor değildi. Askerî Devrim Komitesi onun bağışıklığını her şeyden önce garnizonla ilişkilerini güçlendirerek sağlıyordu ve onun aracılığıyla hasmın tüm stratejik hareketlerini izleme imkânını elde ediyordu. Savaş tekniği bakımından, daha ciddî önlemler Komite tarafından hükûmete göre topu topu yirmi dört saat önce alınmıştı. Suhanov haklı olarak 23 ekimle 23'ü 24'üne bağlayan gece boyunca hükûmetin eğer inisyatif gösterseydi Komiteyi ele geçirebileceğini söyler: "Beş yüz kişilik doğru dürüst bir birlik Smolnıy'ı tüm içindekilerle birlikte tasfiye etmeye yeterdi." Bu mümkün. Ama öncelikle, hükûmetin bunu sağlamak için kararlılığa, yüreğe, yani doğasına tümden aykırı bir meziyete ihtiyacı vardı. İkinci olarak, "beş yüz kişilik doğru dürüst bir birliğe". Bunu nereden bulacaktı? Subaylardan mı oluşturacaktı? Ağustos sonunda bunları fesatçı rolünde görmüştük: gece klüplerinden toplanmak zorunda kalınmıştı. Fesatçıların savaş bölükleri [*drujini*] paramparça olmuşlardı. *Yunker* subay okullarında, tüm önemli meseleler yeni gruplaşmalara yol açıyordu. Durum Kazaklarda daha da kötüydü. Değişik birliklerden seçim yaparak bir müfreze oluşturmak girişim tamama erdirilmeden kendine on kez ihanet etmek demektir.

Bununla beraber, belirleyici olan bir müfrezenin varlığı değildi. Smolnıy'a sıkılan ilk kurşunun işçi muhitleri ile kışlalarda galeyana getirici bir yankısı olurdu. Devrimin tehdit edilen merkezine, gece ve gündüzün her saatinde, on binlerce silahlı ya da yarı silahlı insan imdada koşardı. Son olarak, Askerî Devrim Komitesinin ele geçirilmesi de hükûmeti kurtaramazdı. Lenin Smolnıy'ın duvarları dışındaydı ve

merkez komite ile Petrograd komitesi onunla bağlantı hâlindeydi. Pyotr ve Pavel kalesinde bir ikinci karargâh mevcuttu, *Avrora* üstünde bir üçüncü ve mahallelerde ise başkaları. Kitleler önderliksiz kalmazlardı. Oysa, işçiler ve askerler, tüm hantallıklara rağmen, her ne pahasına kazanmak istiyorlardı.

Bununla birlikte, tamamlayıcı stratejik emniyet önlemlerinin bir kaç gün önceden alınabileceğine ve alınması gerektiğine kuşku yoktur. Suhanov'un eleştirisi bu bakımdan doğrudur. Devrimin askerî aygıtı hantallıkları ve eksiklikleriyle beceriksizce hareket ediyordu ve genel önderlik tekniğin yerine siyaseti geçirme eğilimindeydi. Smolnıy'da Lenin'in gözleri çok aranıyordu. Diğerlerinin daha öğrenecek çok şeyleri vardı. Suhanov Kışlık Sarayın 24'ü 25'ine bağlayan gece veya 25'i gündüz ele geçirilmesinin o gün ve gecesine göre kıyas kabul etmez derecede daha kolay olduğunu söylemekte haklıdır. Saray ve yanındaki karargâh binası her zamanki *yunker* birliklerince korunuyordu: ani bir saldırı hemen hemen kesinlikle başarıya ulaşırdı. Sabahleyin, Kerenskiy her hangi bir engelle karşılaşmadan otomobille ayrılmıştı: bu olay bile Kışlık Saray açısından her hangi bir ciddî gözetimin yapılmadığını kanıtlamaya yeter. Bu bariz bir zaaftı!

Geçici hükûmetin gözetlenmesi görevi çok geç bir tarihte, 24'ünde Sverdlov'a emanet edilmişti. Sverdlov'un yardımcıları Laşeviç ve Blagonravov'du. Başını kaşıyacak vakti olmayan Sverdlov'un bu yeni göreviyle ilgilenebilmesi şüpheliydi. Tutanaklarda gözükse bile, kararın bu saatlerdeki humma içinde unutulması bile mümkündür.

Her şeye rağmen, Askerî Devrim Komitesinde hükûmetin sahip olduğu askerî kaynaklar, özellikle de Kışlık Sarayın muhafazası gözde büyütülüyordu. Kuşatmanın doğrudan önderleri Sarayın iç güçlerini bilseler bile, ilk alarm işaretinde destek birliklerinin gelmesinden çekiniyorlardı: *yunkerler*, Kazaklar, şok birlikleri. Kışlık Sarayın alınması planı büyük bir operasyon üslûbunda hazırlanmıştı: siviller ve yarı siviller tümüyle askerî bir sorunu çözmeye çalıştıklarında, her zaman stratejik kurnazlıklara meylederler. Aşırı bir bilgiçliğin yanı sıra, büyük bir beceriksizlik örneği gösterirler.

Sarayın alınması sırasındaki tutarsızlık belli bir ölçüde başlıca önderlerin kişisel nitelikleriyle açıklanır. Podvoyskiy, Antonov-Ovseyenko, Çudnovskiy kahraman yapıda insanlardı. Ama denebilir ki hiç de metot ve disiplinli düşünce adamı değillerdi. Temmuz Günlerinde yanıp tutuşmuş bir adam olan Podvoyskiy yakın geleceğin perspektifleri konusunda çok daha tereddütkâr ve şüpheci bir hâle gelmişti. Ama özde kendine sadık kalmıştı: her hangi bir pratik görevle karşı karşıya kaldığında, organik biçimde, kurulu çerçevenin dışına çıkmaya, planı genişletmeye, herkesi işin içine sokmaya, asgarînin yettiği yerde azamîyi vermeye çalışıyordu. Planın abartılı karakterinde onun zihninin izini bulmak kolaylıkla mümkündü. Antonov-Ovseyenko karakter olarak hazırlıklılıktan çok emprovizasyona yetenekli, atılgan bir iyimserdi. Düşük rütbeli eski bir subay olarak askerlik sanatından biraz anlıyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, göçmenken, Paris'te çıkan *Naşe Slovo* gazetesinin askerî köşesini o hazırlıyordu ve bir çok kez strateji konusundaki zekâsını göstermişti. Onun etkileyici amatörlüğü Podvoyskiy'in aşırı uçarılığıyla boy ölçüşemezdi. Askerî şeflerin üçüncüsü, Çudnovskiy ajitatör sıfatıyla aylar boyunca pasif bir cephede yaşamıştı. Savaşçılık stajı bununla sınırlıydı. Sağ kanada meyilli olsa da, Çudnovskiy kavgaya en önde girenlerdendi ve her zaman en sıcak yerleri arıyordu. Kişisel cesaret ile siyasî gözüpeklik bilindiği gibi her zaman dengeli bir şekilde bulunmaz. Ayaklanmadan bir kaç gün sonra, Çudnovskiy Petrograd'da Kerenskiy'in Kazaklarıyla yapılan bir müsademede yaralandı ve bir kaç ay sonra da Ukrayna'da öldürüldü. Girişken ve atılgan Çudnovskiy'in diğer ikisinin eksikliklerini doldıramayacağı açıktır. Hiç birisi meslek sırlarına vakıf olmadıklarından ayrıntıları düşünmeye yatkın değillerdi. İstihbarat, bağlantı, manevra, vb. alanlardaki zayıflıklarının farkında olan kızıl mareşaller Kışlık Sarayı pratik bir yönetim sorununun ortaya çıkmasına mahal vermeyecek kadar çok kuvvetle elegeçirme ihtiyacı gösteriyorlardı: planın ölçüsüz, dev boyutları pratik önderliğin yokluğuna işaret ediyordu. Bu söylenenler Askerî Devrim Komitesinde ya da onun çevresinde onlardan daha deneyimli askerî

şefler bulunabileceği anlamına gelmiyor; her halükârda, onlardan daha fedakâr ve kendini adamış kişiler bulunamazdı.

Kışlık Sarayın alınması için mücadele geniş bir çevre içinde sarayın tüm dolaylarının işgaliyle başladı. Şefler deneyimsiz, bağlantılar kopuk, kızıl ordu birlikleri beceriksiz, düzenli birliklerde de kararlılık eksikliği olduğundan, karmaşık operasyon aşırı ağır bir şekilde ilerliyordu. Kızıl müfrezelerin çemberi yavaş yavaş daralttıkları ve arkalarında ihtiyat birliklerini bıraktıkları saatlerde bile, *yunker* bölükleri, Kazak *sotnya*ları, Aziz Georgiy süvarileri, kadınlar taburu Saraya doğru açık bir geçit bulabiliyorlardı. Saldırganların çemberinin oluştuğu sırada savunmacıların yumruğu da biçimleniyordu. Denebilir ki, sorunun kendisi bile çözüm için ortaya konan çetrefil yöntemin sonucuydu. Oysa cesur bir gece saldırısı veya korkusuz bir gündüz akını uzun bir operasyondan çok daha az kurbana mal olurdu. Her halükârda, Avrora topçusunun moral etkisi on iki, hattâ yirmi dört saat öncesinden teyit edilebilirdi. Kruvazör Neva üzerinde savaşa hazır vaziyette bekliyordu ve bahriyeliler yağ eksikliğinden yakınmıyorlardı. Ama operasyonun yöneticileri işin savaş edilmeden çözüleceğini umut ediyorlar, elçiler gönderiyorlar, ultimatomlar sunuyorlar ve verilen mühletlere uymuyorlardı. Zamanında Pyotr ve Pavel topçularını teftiş etmeyi bile düşünmemişlerdi, çünkü ondan vazgeçilebileceğini hesap ediyorlardı.

Askerî önderliğin hazırlıksızlığı, güçler dengesinin Lenin'in ısrarla Moskova'dan başlanması tavsiyesinde bulunacağı kâdar elverişli addedildiği Moskova'da çok daha bariz bir şekilde ortaya çıktı: "zafer garanti, savaşacak kimse yok." Gerçekte, ayaklanma özellikle Moskova'da aralıklarla sekiz gün süren çarpışmalara sahne olmuştu. Moskova ayaklanmasının başlıca liderlerinden Muralov şöyle yazmıştır: "Hummalı faaliyet içinde her zaman her noktada cesur ve kararlı değildik. Ezici sayısal üstünlüğümüze —hasımdan on kat daha kalabalıktık— rağmen, savaşan kitleleri yönetmekteki beceriksizliğimiz, onların disiplin eksikliği ve gerek şeflerin gerekse askerlerin sokak savaşı taktikleri konusundaki tam cehaleti nedeniyle çarpışma-

ları bir hafta uzattık." Muralov'un her şeyi ismiyle anma alışkanlığı vardır: şimdi Sibirya'ya sürgün edilmesi de bu yüzden. Ama sorumluluğu başkasının üzerine atmaktan kaçınan Muralov burada siyasî yönetimin en büyük suçunu Moskova'da tutarsızlığıyla kendini ayırdeden ve uzlaşmacı unsurların etkisine kolayca kendini kaptıran askerî komutanlığın üzerine atıyordu. Bununla birlikte şunu da unutmamak lâzım ki, eski Moskova'nın işçileri, tekstil ve deri işçileri Petrograd proletaryasına göre son derece daha geriydiler. Şubatta, Moskova ayaklanmak zorunda dahi kalmamıştı: monarşinin devrilmesi tümüyle Petrograd'ın işi olmuştu. Temmuzda, Moskova yeniden sükûnetini korumuştu. Bu Ekimde de hissedildi: işçiler ve askerlerin savaş tecrübeleri yoktu.

Ayaklanma tekniği siyasetin yapmadığı şeyleri tamamlar. Bolşevizmin devasa büyümesi işin askerî yanına olan dikkati kuşkusuz zayıflatıyordu. Lenin'in tutkulu sitemlerinin yeterince sebebi vardı. Askerî önderliğin siyasî önderlikten kıyas kabul etmez derecede daha zayıf olduğu ortaya çıktı. Ama başka türlü de olabilir miydi? Aylar boyunca yeni devrimci iktidar silaha sarılmanın gerektiği her seferinde son derece beceriksiz davranmıştı.

Ama yine de hükûmet tarafının askerî otoriteleri Petrograd'da ayaklanmanın askerî önderliğini son derece abartarak değerlendiriyorlardı. Sarayın düşüşünün hemen ardından Savaş Bakanlığı Genel Kurmay Karargâhına direkt hatta şu bilgiyi geçiyordu: "İsyancılar düzen ve disiplini muhafaza ediyorlar, ne talan ne de pogrom meydana geldi; aksine, isyancı devriyeler saçmalayan askerleri nezarete attılar... Ayaklanma planı kuşkuya yer bırakmayacak şekilde önceden hazırlanmış ve tam bir düzen içinde başarıyla uygulanmıştır..." Suhanov ve Yaroslavskiy'in yazdıkları gibi "partisyona" uygun biçimde bir uygulama yoktu, ama Suhanov'un daha sonra dediği kadar bir "düzensizlik" de yoktu. Dahası, en katı eleştirel yargı karşısında, girişimi taçlandıran başarıya ulaşmaktır.

10. Sovyet Diktatörlüğü Kongresi

25 ekim'de Smolnıy'da dünya tarihinin gördüğü en demokratik, kim bilir belki de en önemli parlamento açılacaktı.

Uzlaşmacı *intelligentsiya*nın etkisinden yakayı kurtaran taşra sovyetleri çoğunlukla işçi ve asker delegeleri gönderdiler. Bunlar çoğu örnekte büyük isimler değillerdi, ama buna karşılık sınanmış ve bölgelerinde tam bir güvene mazhar olmuş kişilerdi. Ordudan ve cepheden delege olarak gelenler sadece ordu komiteleri ve karargâhların ablukasından geçen sıradan erlerdi. Çoğunluk itibariyle siyasî yaşama devrimden sonra başlamışlardı. Sekiz aylık bir tecrübe içinde eğitilmişlerdi. Bildikleri çok az şey vardı, ama bilgileri sağlamdı. Kongrenin dış görünüşü bileşimini gösteriyordu. Birinci Kongredeki subay şeritleri, gözlükler ve aydın kravatları hemen tümüyle ortadan yok olmuştu. Elbiselerde ve yüzlerde hâkim renk silme griydi. Hepsi savaşta yıpranmıştı. Bir çok kentli işçi sırtlarına asker kaputu geçirmişti. Siper delegelerinin çok prezantabl bir görünümleri yoktu: uzun zamandır traşsızlardı, eski püskü, yırtık kaputlar giymişlerdi, yün *papaha*'larının dikişleri sökülmüştü, saçları darmadağınıktı. Hava değişimlerinin harap ettiği sert yüzler, soğuktan buz kesmiş eller, ayaklar, sigaranın sararttığı parmaklar, yarı yarıya sökük düğmeler, sarkan palaskalar, uzun zamandır boya yüzü görmemiş eğri büğrü, rengi kaçmış botlar... Pleb milleti ilk kez rötuşsuz, kendine benzer, kendi imajına uygun, dürüst bir temsil heyeti göndermişti.

Ayaklanma saatlerinde toplanan Kongrenin istatistikleri son derece eksikti. Açılış sırasında oy kullanma hakkı olan altı yüz elli katılımcı sayılmıştı. Bolşeviklerin payına üç yüz doksan delege düşüyordu; hepsi parti üyesi değildi, ama bizzat kitlelerin kendisiydi; kitlelere de izlemek için Bolşevizmden başka yol kalmamıştı. Kuşkularla gelip de Petrograd'ın aşırı ısınmış atmosferinde hızla olgunlaşan sayısız delege vardı.

Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler Şubat Devriminin siyasî başkentini nasıl da har vurup harman savurmuşlardı! Haziran ayındaki Sovyetler Kongresinde, uzlaşmacılar toplam 832 delegenin 600'ünün oyuna sahiplerdi. Şimdiyse, her renkten uzlaşmacı muhalefet Kongrenin dörtte birinden azını oluşturuyordu. Menşevikler ve ona bağlı ulusal gruplar yaklaşık yarısı "solcu" olan 80 kadar delegeye sahiplerdi. 159 —başka verilere göre 190— Sosyal-Devrimciden solcular yaklaşık beşte üçü oluşturuyorlardı ve sağcılara gelince, onlar da Kongre boyunca hızla erimeye devam ediyorlardı. Oturumların sonuna doğru, delege sayısı, bazı sayımlara göre, 900'e kadar çıkmıştı; ama çok sayıda danışma oyunu da içeren bu rakam, diğer yandan, tüm oy hakkına sahip olanları kapsamıyordu. Oyların kayda alınması işlemi kesintiye uğruyordu, kağıtlar kayboluyordu, şu veya bu partiye aidiyet bilgileri eksiklikler taşıyordu. Her halükârda, Bolşeviklerin Kongredeki egemen durumu tartışma götürmezdi.

Delegeler arasında yapılan bir anket 505 sovyetin tüm iktidarın sovyetlere geçişinden yana olduğunu gösteriyordu: 86'sı "demokrasi"nin iktidarından; 55'i koalisyonun, 21'i de Kadetsiz koalisyonun iktidarından yanaydı. Bu şekilde bile çok şey ifade eden bu rakamlar yine de uzlaşmacıların geride kalan nüfuzu hakkında abartılı bir fikir veriyordu. Demokrasiden ve koalisyondan yana olduklarını ilân edenler en geri bölgelerin ve en önemsiz yörelerin sovyetleriydi.

25'inde, sabah erkenden, Smolnıy'da fraksiyon toplantıları yapıldı. Bolşeviklerden yalnızca savaş görevi almayanlar mevcuttu. Kongrenin açılışı geciktirildi: Bolşevik önderlik öncelikle Sarayın işini bitirmek istiyordu. Fakat hasım fraksiyonların da pek aceleleri yoktu: daha ne yapacaklarına karar verememişlerdi ve bu da kolay değildi. Saatler geçiyordu. Fraksiyonlarda alt fraksiyonlar gürültü patırtı çıkarıyorlardı. Kongreyi terketme kararı 60'a karşı 92 oyla reddedildikten sonra Sosyal-Devrimcilerde bölünme gerçekleşti. Sağ ve sol Sosyal-Devrimciler ancak akşam geç vakit ayrı salonlarda toplandılar. Menşevikler saat 8'de yeni bir mühlet istediler: çok farklı fikirler vardı. Gece oldu. Sarayda girişilen operasyon uzadıkça uzamıştı. Ama

daha fazla beklemek imkânsızdı. Uyanan ülkenin önünde açık açık konuşmak gerekiyordu.

Devrim yer kazanma sanatını öğretmişti. Delegeler, ziyaretçiler, korumalar durmaksızın akan yeni gelenlere yer açmak için soylu genç kızların müsamere salonunda tıkış tıkış oturuyorlardı. Tabanın çökmesi konusundaki uyarılar daha az sigara içme uyarıları gibi etkisizdi. John Reed kapı önündeki yığılmadan kendine zar zor bir yer açmıştı. Salon ısıtılmamıştı, ama hava ağır ve yakıcıydı.

Kapı aralıklarına, yan geçitlere yığılmış ya da pencere pervazlarına oturmuş olan delegeler sabırla başkanın gongu vurmasını bekliyorlardı. Kürsüde ne Tsereteli, ne Çheidze, ne de Çernov vardı. Yalnızca ikinci sınıf liderler kendi cenazelerine katılmak üzere ortalığa çıkmışlardı. Kısa boylu, doktor binbaşı üniformalı bir adam Yürütme Komitesi adına saat 10.40'ta oturumu açtı. Kongre öylesine "istisnaî koşullarda" toplanmıştı ki, Merkez Yürütme Komitesinin görevlisi Dan siyasî bir nutuk atmaktan kaçınmıştı: ne de olsa, parti arkadaşları o sırada Kışlık Sarayda "fedakârca bakanlık görevlerini ifa ederek" yaylım ateş karşısında bulunuyorlardı. Delegeler Merkez Yürütme Komitesinin kutsamasını beklemiyorlardı. Kürsüye hışımla bakıyorlardı: bu adamlar hâlâ siyasî bir varlık gösteriyorlarsa, bunun bizimle ve davamızla ne ilgisi var?

Bolşevikler adına Moskova delegesi Avanessov oransal temelde bir divan oluşturulmasını önerdi: on dört Bolşevik, yedi Sosyal-Devrimci, üç Menşevik, bir enternasyonalist. Sağcılar hemen divanın parçası olmayı reddettiler. Martov'un grubu şimdilik çekimser kaldı: henüz kararını vermemişti. Yedi üyelik sol Sosyal-Devrimcilere gitti. Kongre asık suratla bu ilk itirazları izledi.

Avanessov Bolşevik divan üyesi adaylarının listesini okudu: Lenin, Troçki, Zinovyev, Kamenev, Rıkov, Nogin, Sklyanskiy, Krılenko, Antonov-Ovseyenko, Ryazanov, Muranov, Lunaçarskiy, Kollontay ve Stuçka. Suhanov şöyle yazar: "Divan belli başlı Bolşevik liderlerden ve altı kişilik sol Sosyal-Devrimci gruptan oluşuyordu." Ayaklanmaya karşı çıksalar da, partide otoriteye sahip isimler olarak Zi-

novyev ile Kamenev de divana dahil edilmişlerdi. Rıkov ile Nogin Moskova Sovyetinin temsilcileri olarak; Lunaçarskiy ile Kollontay o dönemin popüler ajitatörleri olarak; Ryazanov sendikaların temsilcisi olarak; İmparatorluk Duması vekillerinin davasında cesur bir tutum takınmış olan Muranov eski bir Bolşevik işçi olarak; Stuçka Leton örgütünün lideri olarak; Krılenko ve Sklyanskiy ordu temsilcileri olarak; Antonov-Ovseyenko da Petrograd çarpışmalarının lideri olarak orada bulunuyorlardı. Sverdlov'un adının eksikliği herhalde listeyi onun hazırlaması nedeniyleydi ve gürültü patırtı içinde hiç kimse düzeltme girişiminde bulunmamıştı. Partinin o zamanki örfü bakımından divanın tüm ayaklanma karşıtlarının büyükbaşlarını içermesi manidardır: Zinovyev, Kamenev, Nogin, Rıkov, Lunaçarskiy, Ryazanov. Sol Sosyal-Devrimciler içinde tüm Rusya çapında bir ünden yararlanan sadece Tambovlu köylülere eziyet eden birini öldürmekten dolayı uzun yıllarını kodeste geçirmiş olan ufak tefek, narin ve cesur Spiridonova'ydı. Sol Sosyal-Devrimciler içinde başka "isim" yoktu. Buna karşılık, sağcılarda, "isimler" bir yana bırakılırsa, başka kimse yoktu.

Kongre divanı coşkuyla karşıladı. Lenin kürsüde değildi. Fraksiyonlar toplanıp biraraya gelirlerken, hâlâ makyajlı, perukalı ve koca gözlüklü vaziyetteki Lenin yan salonlardan birinde iki veya üç Bolşevikin yanında bulunuyordu. Kendi fraksiyonlarının yanına giden Dan ve Skobelev fesatçıların masasının önünde durdular ve dikkatlice bakarak Lenin'i tanıdılar. Bu şu anlama geliyordu: maskeyi atmanın zamanıdır!

Bununla beraber, Lenin halkın içine girmekte acele etmiyordu. Olayları yakından izlemeyi ve kuliste kalarak tüm ipleri elinde tutmayı tercih ediyordu. 1924'te yayınlanan *Anılar*'ında Troçki şöyle yazıyordu: "Smolnıy'da ikinci Sovyetler Kongresinin ilk toplantısı yapılıyordu. Lenin ortalarda gözükmedi. Smolnıy'da, hatırladığım kadarıyla, içinde mobilya bile bulunmayan bir odada kalmıştı. Neden sonra biri gelip yere bir şilte serip iki yastık bıraktı. Vladimir İlyiç'le ben yan yana şöyle bir uzandık. Ama bir kaç dakika sonra, beni çağırdılar:

'Dan söz aldı, cevap vermek gerek.'[1] Cevap verip geldikten sonra, tekrardan uyumayı hiç düşünmeyen Vladimir İlyiç'in yanına uzandım. Gerçekten uyumak mümkün müydü? Her beş veya on dakikada biri toplantı salonundan koşarak geliyor ve olup biteni haber veriyordu."

Başkanlık gongu tabiat icabı başkanlık etmek için yaratılmış olan şu soğukkanlı kişilerden biri olan Kamenev'e geçmişti. Gündemde üç konu olduğunu bildirdi: iktidarın örgütlenmesi; savaş ve barış; Kurucu Meclisin toplantıya çağrılması. Toplantının gürültüsünü duyulmadık, boğuk ve kaygı verici bir gümbürtü böldü. Bu toplantının gündemini bir top atışıyla vurgulayan Pyotr ve Pavel kalesiydi. Kongrenin içinden bir yüksek gerilim akımı geçti ve kongreye gerçekte ne olduğunu hatırlattı: iç savaş Konvansiyonu.

Ayaklanma karşıtı olan Lozovskiy Petrograd Sovyetinden bir rapor talep etti. Ama Askerî Devrim Komitesi biraz geriden geliyordu: Top atışları raporun henüz hazır olmadığına delâlet ediyordu. Ayaklanma tam gaz ilerliyordu. Bolşevik liderler sık sık ortadan kayboluyorlar, bilgi almak veya emir vermek üzere Askerî Devrim Komitesinin bulunduğu lokale gidiyorlardı. Çarpışma sesleri toplantı salonuna ateş dilleri gibi düşüyordu. Oylama yapıldığı sırada, kollar dikili süngülerin arasından kalkıyordu. *Mahorka*'nın [adi tütün] mavimtrak, acı dumanı güzelim beyaz sütunları ve şamdanları gizliyordu.

İki kampın söz düellosu top atışları arasında işitilmedik bir anlam kazanmıştı. Martov söz aldı. Kürsü zemininin sallandığı an tam ona, sürekli tereddüt hâlindeki bu çok yaratıcı polikacıya yakışan andı. Tüberkülozlu boğuk sesiyle Martov derhal metalik top seslerine cevap verdi: "İki tarafın da çarpışmaları durdurması lâzım... İktidar sorunu fesat yöntemleriyle çözülmeye kalkışılıyor... Tüm devrimci partiler bir oldu bittiyle karşı karşıya bırakıldı... İç savaş karşı devrimi doğurmakla tehdit ediyor. Krize barışçı bir çözüm ancak tüm demokrasi tarafından tanınacak bir iktidar kurulmasıyla elde edilebilir." Kongrenin önemli bir kısmı alkışladı. Suhanov alaycı bir ifadeyle şöyle not etmiş: "Görünen o ki, Lenin ve Troçki'nin doktriner ruhu-

[1] Troçki'nin cevap verdiği kişi Dan değil, Martov olmalı [ingilizceye çevirenin notu].

na katılmayan bir çok Bolşevik bu yola girmekten mutlu olacaklardı."

Barış görüşmeleri başlatma önerisi sol Sosyal-Devrimciler ve bir grup birleşmiş enternasyonalist tarafından da desteklendi. Sağ kanat ve belki de Martov'un en yakın düşünce arkadaşları Bolşeviklerin öneriyi reddedeceklerinden eminlerdi. Ama yanıldılar. Bolşevikler kürsüye en barışçı, en yumuşak hatiplerini gönderdiler. "Bolşevik fraksiyon Martov'un önerisine itiraz etmiyor." Hasımlar şaşırıp kalmışlardı. Suhanov şöyle yorumlar: "Kendi kitlelerinin hissiyatını göz önünde bulunduran Lenin ve Troçki aynı zamanda sağ kanattaki insanların ayaklarının altındaki toprağı da çekip almışlardı." Martov'un önerisi oybirliğiyle kabul edildi. Martov'un grubunda şöyle akıl yürütülüyordu: "Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler hemen çekip giderlerse, kendilerini mahkûm etmiş olacaklar." Dolayısıyla, Kongrenin "demokratik bir birleşik cephe yaratma doğru yoluna gireceği" umut ediliyordu. Ne beyhude bir umut! Devrim asla zigzag çizmez.

Sağ kanat yeni kabul edilen barış görüşmeleri girişimlerini hemen ihlal etti. 12. ordunun delegesi, omzunda yüzbaşı yıldızları olan Menşevik Haraş bir beyanatta bulundu: "İkiyüzlü politikacılar iktidar meselesini çözmeyi öneriyorlar. Oysa mesele bizim gıyabımızda çözülüyor... Kışlık saraya vurulan darbeler böyle bir maceraya atılan partinin tabutuna çivi çakıyor..." Yüzbaşının çağrısına Kongre hoşnutsuz mırıldanmalarla cevap verdi.

Moskova Devlet Konferansında cephe adına konuşan teğmen Kuçin burada da ordu örgütlerinin otoritesiyle hareket etmeye çalıştı: "Bu kongre hem zamansız hem de yasalara uygun değil." Yetki yazıları siperlerin çamurunda çiziktirilmiş olan yırtık pırtık kaputlu askerler ona şöyle seslendiler: "Kimin adına konuşuyorsunuz?" Kuçin büyük bir özenle on bir ordu saydı. Ama burada bunlar kimseyi kandıramıyordu. Cephe gerisinde olduğu gibi, cephede de uzlaşmacı generallerin ardında asker yoktu. Menşevik teğmen şöyle devam etti: cephe grubu "bu maceranın sonuçlarının hiç bir sorumluluğunu kabul etmiyor"; bu şu anlama geliyordu: sovyetlere karşı karşı devrimle birlik. Ve sonuç olarak, "cephe grubu kongreyi terketti."

Birbiri ardından sağ kanat temsilcileri kürsüye geldiler. Kiliselerini ve cemaatlerini kaybetmişlerdi, ama çanları ellerindeydi; son bir kez çatlak çanlarını çalmaya çalışıyorlardı. Tüm dürüst ve dürüst olmayan yollarla emperyalist burjuvaziyle uzlaşma sağlayan sosyalistler ve demokratlar şimdi ayaklanan halkla uyuşmayı reddediyorlardı. Siyasî hesapları açıkça ortadaydı: Bolşevikler bir kaç gün içinde devrilecekler; mümkün olduğu kadar erkenden onlardan ayrılmak, hattâ devrilmelerine yardım etmek gerek; ancak böyle kendimizi ve geleceğimizi garantiye alabiliriz.

Sağ Menşevikler fraksiyonu adına eski Moskova Sovyeti başkanı ve gelecekteki Sovyetlerin Berlin büyükelçisi Hinçuk bir beyanatta bulundu: "Bolşeviklerin askerî komplosu... ülkeyi bir iç savaşın içine atıyor, Kurucu Meclisin altına dinamit koyuyor, cephede bir felâketle tehdit ediyor ve karşı devrimin zaferine sürüklüyor." Tek çıkar yol, "geçici hükûmetle demokrasinin tüm katmanlarına dayalı bir iktidarın oluşumu konusunda görüşmeler yapmaktan" geçiyor. Bu hiç dersini almamış kişiler Kongreye ayaklanmayı bırakıp Kerenskiy'e gitmelerini öneriyorlardı. Uğultunun, bağırış çağırışların ve ıslıkların arasında sağ Sosyal-Devrimcilerin temsilcisinin sözleri zar zor duyuluyordu. Partisinin beyanatında Bolşeviklerle "ortak bir çalışma yapmanın imkânsızlığından" bahsediliyordu ve uzlaşmacı Merkez Yürütme Komitesi tarafından toplantıya çağırılıp açılan Sovyetler Kongresinin yasalara uygun olmadığı iddia ediliyordu.

Sağcıların gösterisi sindirmekten çok endişe ve öfke yarattı. Delegelerin çoğunluğu kendilerine önce sözlü saldırılarda bulunan, sonra da baskı uygulayan ihtiraslı ve ufuksuz liderlerden usanmıştı. Dan'ların, Hinçuk'ların ve Kuçin'lerin hâlâ ders vermeleri ve emir yağdırmaları akıl alır bir şey miydi? Bir tübekülozlunun kırmızı yanaklarına sahip ve gözleri tutkuyla yanık bir Leton askeri olan Peterson, Haraş ile Kuçin'i dalaverecilikle suçladı. "Bu kadar karar tasarısı ve gevezelik yeter! Bize eylem lâzım! İktidar bizim elimizde olmalı. Dalavereciler kongreyi terketsin. Ordu onların yanında değil!" Ateşli bir tutkuyla konuşan ses o ana dek küfürden başka bir şeye şahit olmayan

kongredeki ruhlara su serpti. Cepheden gelen başka kişiler de Peterson'u desteklediler. "Kuçin'ler nisandan beri ordu komitelerinde kendilerine yer bulmuş küçük grupların görüşünü yansıtıyor. Ordu uzun zamandır bu komitelerdeki seçimlerin yenilenmesini talep ediyor." "Siperdekiler iktidarın sovyetlere geçmesini dört gözle bekliyorlar."

Ama sağcıların elinde hâlâ bir kaç çan vardı. Bund temsilcisi "Petrograd'da olan bitenin bir felâket olduğunu" ilân etti ve delegeleri hükûmetle birlikte can vermek üzere silahsız vaziyette Kışlık Saraya doğru yürüyüşe geçen Belediye Duması vekillerine katılmaya çağırdı. Suhanov şöyle yazar: "Gürültü patırtı içinde kimileri kaba, kimileri zehirli alaylar ayırdediliyordu." Dokunaklı konuşmalar yapan hatip dinleyicileri konusunda yanılmıştı. Çıkanların ardından delegeler, konuklar, kızıl muhafızlar, nöbet tutan askerler "Yeter artık! Kaçaklar!" diye bağırdılar. "Hadi dosdoğru Kornilov'a! Halk düşmanları!"

Sağcıların kongreyi terkedişleri bir boşluk yaratmadı. Er delegeler subaylar ve *yunkerler*in işçiler ve askerlere karşı mücadelesine katılmayı kesinlikle reddettiler. Sağ kanadın çeşitli fraksiyonlarından yaklaşık yetmiş delege, yani yarıdan biraz fazlası ayrıldı. Tereddütkârlar Kongreyi terketmeme kararındaki ara grupların yanında yerlerini aldılar. Oturumun başladığı sırada, her eğilimden Sosyal-Devrimciler yüz doksan kişiden fazla değillerken, izleyen ilk saatlerde yalnızca sol Sosyal-Devrimcilerin sayısı yüz seksene dek çıktı: Bolşevikleri desteklemeye hazır olsalar bile, henüz onlara katılmaya karar vermemiş olanlardı bunlar.

Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler her halükârda geçici hükûmette veya ön-parlamentoda kalma düşüncesindeydiler. Gerçekten aydın toplumla bozuşulabilir miydi? Sovyetlerse her şeyden önce halktı. Burjuvaziyle anlaşmak için onlara yaslanmak imkân dahilinde olduğu sürece sovyetler işe yarar kurumlardı. Ama ülkenin efendisi olma iddiasındaki sovyetlere hoşgörü göstermek tasavvur edilebilir bir şey miydi? Sosyal-Devrimci Zenzinov daha sonraları şöyle yazmıştı: "Bolşevikler yalnız başlarına kaldılar ve o andan itibaren, sadece vahşi fizik güce dayanmaya başladılar." Hiç kuşkusuz ahlâk ilkesi Dan

ve Gotz'la birlikte kapıyı çarpıp çıkmıştı. Ahlâk ilkesi iki fenerle birlikte üç yüz kişilik bir yürüyüş kolu olarak Kışlık Saraya doğru Bolşeviklerin vahşi fizik gücünün üzerine yürümüş ve geri çekilmişti.

Kongre tarafından kabul edilen barış görüşmeleri yapma önerisi havada kalmıştı. Sağcılar muzaffer proletaryayla bir anlaşma fikrini kabul etselerdi, Kongreyle bozuşmak için bu denli aceleci davranmazlardı. Martov bunu anlamamazlık edemezdi. Ama tüm politikasının üzerine dayandığı bir uzlaşma fikrine takılıp kalmıştı. Şöyle diyordu: "Kan dökülmesini mutlaka durdurmak lâzım..." Bunun üzerine ona şöyle bağırdılar: "Bunlar hep lâf!" Martov şöyle cevap verdi: "Burada sadece lâf yok, eğer pencereye biraz yaklaşırsanız top seslerini duyabilirsiniz!" Bunu reddetmek mümkün değildi: Kongre sustuğu zaman, silah sesleri duyuluyordu. Hem de yalnızca pencerelerden değil.

Martov tarafından okunan tümüyle Bolşeviklere karşıt ve vardığı sonuçlar itibariyle kısır deklarasyon ayaklanmayı "tamamen askerî komplo yöntemleriyle tek Bolşevik parti tarafından yapılan bir şey" olarak mahkûm ediyor ve "tüm sosyalist partilerle" bir uzlaşma sağlanana dek Kongre çalışmalarının askıya alınmasını talep ediyordu. Bir devrimde paralelogramın bileşkesinin peşinde koşmak kendi gölgesini yakalamaya çalışmaktan daha beterdir!

O sırada kongreye Kışlık Sarayın duvarları önünde şüpheli bir ölüme katılmayı reddeden Belediye Dumasındaki Bolşevik fraksiyonun başı, geleceğin Sovyetlerin Berlin büyükelçisi Yoffe geldi. Kongre biraz daha sıkışıp dostları coşkulu kutlamalarla karşıladı.

Ama Martov'a da bir cevap vermek gerekiyordu. Bu görev Troçki'ye düştü. Suhanov şöyle der: "Sağcıların kongreyi terketmesinin hemen ardından Martov'un konumu ne kadar zayıflamışsa, Troçki'ninki de o kadar güçlenmişti." Hasımlar kürsüde yan yana duruyorlardı, çevreleri hezeyan içindeki dar bir delege çemberiyle sarılmıştı. Troçki şöyle dedi: "Yapılan şey ayaklanma, komplo değil. Halk kitlelerinin ayaklanmasının haklı çıkarılmaya ihtiyacı yoktur. Biz Petrogradlı işçi ve askerlerin devrimci enerjisine sadece tecrübe kazandır-

dık. Kitlelerin iradesini açıkça ayaklanmadan yana koymalarını sağladık, komplodan değil... Ayaklanmamız zafere ulaştı ve şimdi bize bir öneri getiriliyor: zaferi unutun, anlaşma yapın. Kiminle? Soruyorum: kimle anlaşma yapmalıyız? Burayı terkedip giden zavallı küçük gruplarla mı?... Ama bunların hepsini gördük. Rusya'da bunların gerisinde kimse yok. Bir çok kez burjuvazinin insafına terketikleri, işbu kongrede temsil edilen milyonlarca işçi ve köylüyle bunların eşit bir şekilde anlaşma yapması mı gerek? Hayır, bu anlaşma bir işe yaramaz. Gerek buradan çıkıp gidenlere, gerek benzer önerilerle burada kalanlara şunu söylüyoruz: siz acınası yalnızlarsınız, siz müflissiniz, sizin rolünüz oynandı bitti, sınıfınızın gittiği yere, tarihin çöplüğüne gidin!..."

Kongrenin oyunu beklemeden Martov "öyleyse, biz gidiyoruz!" diye bağırdı. Suhanov yakınarak şöyle anlatır: "Öfkeli ve çok üzgün bir şekilde Martov kürsüden çıkışa doğru kendine bir yol açmaya koyuldu. Bana gelince, ben de acilen fraksiyonumu olağanüstü bir toplantıya çağırdım." Söz konusu olan sadece bir kriz değildi. Demokratik sosyalizmin Hamlet'i Martov Temmuzda olduğu gibi devrim geri çekilirken ileriye doğru bir adım atmıştı; devrimin yırtıcı bir hayvan gibi sıçradığı şimdiyse Martov geri çekiliyordu. Sağ kanadın kongreyi terkedişi onun parlamenter manevra imkânını elinden almıştı. Aniden rahatı bozulmuştu. Ayaklanmadan sıtkını sıyırmak için kongreyi terketmekte acele ediyordu. Suhanov elinden geldiği kadar direniş gösterdi. Fraksiyon neredeyse tam ortadan ikiye bölündü: on ikiye karşı on dört oyla Martov üstün geldi.

Troçki Kongreye bir karar tasarısı —uzlaşmacıları suçlayan bir karar— teklif etti. 18 hazirandaki felâketle sonuçlanan hücumu onlar hazırlamışlardı; halka ihanet eden hükûmeti onlar desteklemişlerdi; toprak meselesindeki aldatmacayı köylülerden onlar gizlemişlerdi; işçilerin silahsızlandırılmasını onlar sağlamışlardı; savaşın akıl almaz şekilde uzamasından onlar sorumluydu; burjuvazinin ekonomik karmaşayı ağırlaştırmasına onlar izin vermişti; kitlelerin güvenini kaybedince Sovyetler Kongresinin toplanmasına onlar karşı çıkmıştı; son

olarak, azınlığa düşünce sovyetlerden kopmuşlardı.

Bir deklarasyon için gündem yine askıya alındı: Bolşevik divanın sabrının sınırı yoktu. Köylü sovyetleri Yürütme Komitesinden bir temsilci geldi ve köylüleri bu "uygunsuz" kongreyi terketmeye ve "bizim isteklerimizi yerine getirmek üzere gönderilenlerle birlikte ölmek üzere" Kışlık Saraya gitmeye davet etti. Kışlık Sarayın yıkıntıları altında ölmeye davetler monotonluklarıyla artık sıkmaya başlamıştı. Kongrede bulunan *Avrora* kruvazöründen bir bahriyeli alaycı bir şekilde, kuru sıkı top atıldığından ortada yıkıntı mıkıntı olmadığını belirtti. "Sakince işinize bakın." Kongre, ayaklanmanın basit ve buyurgan iradesini cisimleştiren bu kara sakallı harika bahriyeli karşısında derin bir nefes aldı. Martov fikir ve duygu mozaiğiyle bir başka dünyaya aitti: Kongreyle bu yüzden bozuşmuştu.

Araya bir başka deklarasyon daha girdi, ama bu kez dostaneydi. Kamkov şöyle dedi: "Sağ Sosyal-Devrimciler gittiler, ama biz solcular kaldık." Kongre kalanları selâmladı. Bununla birlikte, bunlar da bir devrimci birleşik cephe kurulmasını elzem görüyorlardı ve Troçki'nin ılımlı demokrasiyle bir anlaşmaya kapıları kapayan sert karar tasarısına karşı görüş beyan ettiler.

Bolşevikler burada da geri adım attılar. Hiç bir zaman bu kadar tavize hazır görünmemişlerdi. Bu şaşırtıcı değildi: duruma hâkimdiler ve koşullar üzerinde ısrar etmeye hiç ihtiyaçları yoktu. Lunaçarskiy tekrar kürsüye geldi. "Üstümüze düşen görevin ağırlığı bizde hiç bir kuşku bırakmıyor." Demokrasinin tüm gerçekten devrimci unsurlarının birleşmesi mutlak gerekliydi. Ama biz Bolşevikler, diğer grupları dışarıda bırakacak bir adım atmış mıydık? Martov'un önerisini hep bir ağızdan kabul etmedik mi? Bize suçlamalar ve tehditlerle cevap verildi. Kongreyi terkedenlerin "uzlaşmacı faaliyetlerini askıya alıp açıkça Kornilovçuların kampına geçtikleri" aşikâr değil mi?

Bolşevikler derhal Troçki'nin karar tasarısını oylama zorunluluğu üzerinde ısrar etmiyorlardı. Sovyet temelinde bir anlaşmaya varabilmek için yapılan girişimleri engellemek istemiyorlardı. Top seslerinin eşliğinde bile yaşayarak öğrenme yöntemi başarıyla uygulanıyordu.

Tıpkı daha önce Martov'un önerisinin kabulü gibi, şimdi Kamkov'a verilen taviz de yalnız uzlaşma çabalarının güçsüzlüğünü ortaya koyuyordu. Bununla birlikte, sol Menşeviklerden farklı olarak, sol Sosyal-Devrimciler Kongreyi terketmemişlerdi: isyan etmiş köylerin baskısını doğrudan üzerlerinde hissediyorlardı.

Karşılıklı yoklama çekildi. Herkes başlangıç konumundaydı. Daha sonra Kongreye bir ara verildi. Temel kararlar alınıp bir sovyet hükûmeti kurulacak mıydı? Bu imkânsızdı: eski hükûmet hâlâ Kışlık Sarayda, tek lambanın bir gazeteyle örtüldüğü yarı karanlık bir odadaydı. Sabahın ikisinden sonra, prezidyum oturumlara yarım saatlik bir ara verdi.

Kızıl mareşaller kendilerine verilen mühleti başarıyla kullandılar. Oturum tekrardan başladığında Kongrenin atmosferinde yeni bir şey vardı. Kamenev kürsüden Antonov'dan gelen bir telefon zabtını okudu: Kışlık Saray Askerî Devrim Komitesine bağlı birliklerce alınmıştı. Kerenskiy haricinde, başta diktatör Kişkin olmak üzere, tüm hükûmet üyeleri tutuklanmıştı. Haber kulaktan kulağa daha önce yayılmış olsa da, resmî bildiri bir top salvosundan daha ağır düştü. Devrimci sınıfı iktidardan ayıran uçurumun üstünden atlanmıştı. Temmuzda Kşesinskaya malikanesinden kovulan Bolşevikler şimdi Kışlık Saraya efendi olarak girmişlerdi. Rusya'da bu kongrenin iktidarından başka iktidar mevcut değildi. Alkışlar ve bağırışlar içinde karmaşık bir duygu yumağı ortaya çıktı: zafer, umut, ama aynı zamanda telâş. Giderek ateşli bir hal alan yeni yeni alkış tufanları. Olay bitmişti! En elverişli güç dengesi bile beklenmedik şeylere gebedir. Ama düşmanın karargâhı teslim alındığında zafer kesinleşti.

Kamenev buyurgan bir edayla tutuklu kişilerin adlarını sıraladı. En tanınan adlar Kongrede kâh düşmanca kâh alaycı nidalarla karşılandı. Rusya'nın dış kaderine hükmeden Tereşçenko'nun adı ayrı bir coşkuyla karşılandı. Ama ya Kerenskiy? Kerenskiy neredeydi? Sabah onda Gatçina garnizonunda başarıyla hitabet sanatını gösterdiği biliniyordu. "Sonra nereye gitti? Tam olarak bilinmiyor: söylentilere göre, cepheye gitmiş olabilir."

Ayaklanmanın yol arkadaşları kendilerini rahat hissetmiyorlardı. Bundan böyle Bolşeviklerin tutumlarının daha sert olacağını sezinliyorlardı. Sol Sosyal-Devrimcilerden biri sosyalist bakanların tutuklanmasını protesto etti. Birleşik enternasyonalistlerin temsilcisi şu uyarıyı yaptı: Tarım bakanı Maslov'un monarşi zamanında kaldığı hücrede kalması yakışık almaz. Maslov'un bakanlığı sırasında tıpkı Nikolay zamanında olduğu gibi Krestıy hapisanesinde tutuklu kalan Troçki şöyle cevap verdi: "Bir siyasî tutuklamanın öçle hiç bir âlâkası yoktur. Onu akılcı düşünceler... yönlendirir. Hükûmet... öncelikle Kornilov'la olan tartışma götürmeyecek bağlantısı nedeniyle mahkemeye çıkarılmalıdır... Sosyalist bakanlar yalnızca ev hapsinde tutulacaklar." Eski hükûmetin tutuklanmasının henüz bitmeyen bir mücadelenin zorunlulukları yüzünden olduğunu söylemek daha basit ve daha doğru olurdu. Düşman kampın siyasî olarak kafasının koparılması söz konusuydu, yoksa geçmiş suçların cezalandırılması değil.

Fakat tutuklamalar konusundaki soru önergesi son derece daha önemli bir başka olay tarafından hemen saf dışı bırakıldı: Kerenskiy'in Petrograd üzerine sürdüğü 3. motosiklet taburu devrimci halkın yanına geçmişti! Bu çok münasip haber hiç gerçeğe benzemiyordu, ama öyleydi: cepheden çekilen seçme bir birlik daha başkente varmadan ayaklanmaya katılmıştı. Bakanların tutuklanmaları konusunda biraz neş'esi kaçsa da, Kongre şimdi lamsız cimsiz bir coşku içine girmişti.

Kürsüde, Tsarkoye Selo'nun Bolşevik komiserinin yanında motosiklet taburunun delegesi vardı: her ikisi de Kongreye raporlarını sunmak üzere yeni gelmişlerdi. "Tsarkoye Selo garnizonu Petrograd havalisini koruyor." Ulusal savunma yanlıları sovyetten çekilmişlerdi. "Tüm işler bizim üzerimize düştü." Motosikletçilerin yaklaştığını duyan Tsarkoye Selo sovyeti direnişe hazırlanıyordu. Ama ne mutlu ki verilen alarm boşuna çıktı: "Motosikletçiler arasında, Sovyetler Kongresinin düşmanları yoktu." Kısa bir süre sonra Tsarskoye Selo'ya bir başka tabur geldi: şimdi dostane bir şekilde onu karşılamaya hazırlanılıyordu. Kongre bu raporu süt gibi içti.

Motosikletçilerin temsilcisi müthiş bir alkış tufanıyla karşılandı. Güney-Batı cephesinden 3. tabur bir telgraf emriyle aniden Kuzeye gönderilmişti: "Petrograd'ı savunacaksınız!" Motosikletçiler "gözleri bağlı", ne olup bittiğini bilmeden gidiyorlardı. Peredolskaya'da kendisi de başkente karşı gönderilen 5. motosikletçiler taburuna rastladılar. Hemen orada garda yaptıkları ortak toplantıda, "tüm motosikletçiler içinde kardeşlerinin üzerine yürüyecek tek bir kişinin bile bulunmadığı" kararına varıldı. Ortak alınan karar şuydu: hükûmete itaât etmemek. Motosikletçi şöyle diyordu: "Size somut olarak ilân ediyorum, başında burjuvaların ve soylu mülk sahiplerinin bulunduğu bir hükûmete iktidarı vermeyeceğiz!" Devrim tarafından popüler dile sokulan "somut olarak" sözcüğü toplantının havasına tam uyuyordu.

Ne kadar zamandır Kongre bu kürsüden cephenin cezalandırmasıyla tehdit ediliyordu? Şimdi cephenin kendisi diyeceğini "somut olarak" söylemişti. Ordu komiteleri Kongreyi sabote edeceklermiş; er kitlesi ancak istisnaî olarak delege göndermeyi başarmışmış; çoğu alay ve tümende, Bolşevikle Sosyal-Devrimci arasında ayrım yapmak henüz mümkün değilmiş; ne önemi var! Peredolskaya'dan gelen ses ordunun gerçek, yanılmaz, inkâr edilemez sesiydi. Bu karara karşı gelen olmadı. Bolşevikler, yalnızca onlar, motosikletçiler taburunun aşçısının cepheyi artık aşınmış yetkileriyle Haraş'lar ve Kuçin'lerden daha iyi temsil ettiklerini zamanında anlamışlardı. Delegelerin haleti ruhiyesinde çok anlamlı, ani bir değişiklik meydana geldi. Suhanov şöyle yazar: "Olayın kendi başına ve uygun bir biçimde ilerlediği, sağcıların haber verdikleri tehlikelerin o kadar korkunç olmadıkları ve liderlerin geriye kalan konularda haklı olabilecekleri anlaşılmaya başlandı."

Zavallı sol Menşevikler dikkat çekmek için bu anı seçtiler. Henüz kongreyi terketmedikleri farkedildi. Fraksiyonlarında nasıl davranacakları meselesini tartışıyorlardı. Tereddüt eden grupları harekete geçirmeye çalışan ve Kongreye alınacak kararı bildirmekle görevli Kapelinskiy sonunda Bolşeviklerle kopmanın en açık gerekçesini sundu: "Birliklerin Petrograd üzerine yürüdüklerini hatırlayın. Bir felâ-

ketin eşiğindeyiz." O sırada salonun çeşitli yerlerinden sesler duyuldu: "Nasıl? Hâlâ burada mısınız? Hani çıkmıştınız!" Kötü sözler eşliğinde Menşevikler küçük gruplar hâlinde çıkışa doğru yöneldiler. Suhanov üzgün bir şekilde şöyle anlatır: "Bolşeviklerin ellerini tümüyle boş bırakarak, devrimin tüm meydanını onlara bırakarak çıktık." Suhanov'un bahsettiği kişiler gitmeselerdi de çok az şey değişecekti. Her halükârda unutulup gitmeye mahkûmlardı. Olaylar dalga dalga onları aşıp geçmişti.

Kongrenin halka bir çağrıda bulunmasının vakti gelmişti. Ama oturum önemsiz konulardaki önergeleri tartışmayı sürdürüyordu. Olaylar gündeme hapsolmayı reddediyorlardı. Sabah 5.17'de Krılenko yogunluktan bitmiş vaziyette elinde bir telgrafla kürsüye çıktı: 12. ordu Kongreyi selâmlıyor ve Kuzey cephesini gözlemekle görevli bir Askerî Devrim Komitesinin kurulduğunu bildiriyordu. Hükûmetin silahlı bir yardım alma yolundaki çabaları birliklerin direnişiyle boşa çıkarılmıştı. Kuzey cephesinin başkomutanı general Çeremissov Komiteye boyun eğmişti. Geçici hükûmetin komiseri Voytinskiy istifasını vermiş yerine geçecek kişiyi bekliyordu. Petrograd'ın üzerine gönderilen birliklerin heyetleri birbiri ardı sıra Askerî Devrim Komitesine Petrograd garnizonuna katıldıklarını açıklıyorlardı. John Reed şöyle yazar: "Hiç düşünülmeyen bir şey oldu: insanlar sarılışarak ağlıyorlardı."

Lunaçarskiy sonunda yüksek sesle işçilere, askerlere ve köylülere bir çağrı okuma fırsatını bulabildi. Ama bu yalnızca bir çağrı değildi: olup biteni ve olacakları ele alışıyla bile, alelacele kaleme alınan belge yeni bir devlet rejiminin başlangıcını öngörüyordu. "Uzlaşmacı Merkez Yürütme Komitesinin tüm yetkileri sona erdi. Geçici hükûmet azledildi. Kongre iktidarı ele aldı." Sovyet hükûmeti bir acil barış önerecek, toprağı köylülere verecek, orduya demokratik bir statü kazandıracak, üretim üzerinde denetim kuracak, zamanı gelince Kurucu Meclisi toplayacak, Rusya uluslarının kendi kaderlerini tayin hakkını garanti edecekti. "Kongre tüm iktidarın, her yerde, sovyetlere geçtiğine karar verdi." Okunan her cümle bir alkış salvosu doğurdu. "Askerler, nöbet yerlerinizde kalın! Demiryolcular, Kerenskiy'in Pet-

rograd üzerine gönderdiği tüm konvoyları durdurun!... Devrimin geleceği de, demokratik barışın geleceği de sizin ellerinizde bulunuyor!"

Topraktan bahsedildiğini duyan köylüler kulak kesildiler. Tüzüğe göre, Kongre yalnızca işçi ve asker sovyetlerini temsil ediyordu; ama çeşitli köylü sovyetlerinin delegelerinden de katılımcılar vardı. Şimdi onlar da belgede anılmak istiyorlardı. Kendilerine derhal oy hakkı verildi. Petrograd köylü sovyeti temsilcisi çağrıyı "eliyle ve ayağıyla" imzaladı. Avksentiyev'in Yürütme Komitesinin o zamana dek suskun kalan bir üyesi, Berzin telgrafla yapılan ankete katılan altmış sekiz köylü sovyetinden yarısının sovyetlerin iktidarından yana, diğer yarısının da iktidarın Kurucu Meclise devrinden yana görüş belirttiklerini bildirdi. Yarı yarıya memurlardan oluşan taşra sovyetlerindeki efkârı umumiye böyleyse, geleceğin Köylü Kongresinin sovyet iktidarını destekleyeceğinden kuşku duyulabilir miydi?

Er delegeleri sıkıca birleştiren çağrı kaçınılmaz karakteriyle bazı yol arkadaşlarını korkuttu, hattâ yıldırdı. Tekrardan kürsüde küçük fraksiyonlar ve döküntü gruplar boy göstermeye başladı. Kongreyle üçüncü kez bir kopma yaşandı: bu defa en soldaki küçük bir Menşevik gruptu söz konusu olan. Çıktılar, ama asıl niyetleri Bolşevikleri kurtarmaktı: "Yoksa siz kaybedeceksiniz, bizi kaybedeceksiniz, devrimi kaybedeceksiniz." Polonya Sosyalist Partisinin temsilcisi Lapinskiy "kendi görüşünü sonuna dek savunmak için" Kongrede kalsa da, özde Martov'un deklarasyonuna katılıyordu: "Bolşevikler üzerlerine aldıkları iktidarı kullanamayacaklar. Birleşik Yahudi İşçi Partisi oy vermekte çekimser kaldı. Birleşmiş entarnasyonalistler de öyle. Fakat tüm bu "birleşmiş" partiler topu topu kaç oyu temsil ediyorlardı. Çağrı on iki çekimser, ikiye karşı tüm oylarla kabul edildi! Delegelerin alkışlayacak güçleri kalmamıştı.

Oturum sonunda saat 6'ya doğru sona erdi. Kentte gri ve soğuk bir sonbahar günü başlıyordu. Yavaş yavaş aydınlanan sokaklarda sabahlayanların odun ateşlerinin alevleri parıldıyordu. Tüfeklerle silahlanmış asker ve işçilerin donuk yüzleri önlerine düşmüş ve benzersizdi. Eğer o sırada Petrograd'da astrologlar olsaydı, gökyüzü ha-

ritasından önemli kehanetler okuyabilirlerdi.

Başkent yeni bir iktidara gözlerini açtı. Olayların dışında yaşayan sıradan insanlar, memurlar, aydınlar gecenin selinin kendilerini hangi yana savurduğunu öğrenmek için sabah erkenden gazete bayilerine koştular. Ama olan biteni anlamak kolay değildi. Doğrusunu söylemek gerekirse, gazeteler Kışlık Sarayın komplocular tarafından ele geçirildiğini ve bakanların tutuklandığını yazıyorlardı, ama sanki geçici bir olaydan bahseder gibi. Kerenskiy Genel Kurmay Karargâhına gitmişti, iktidarın kaderi cephe tarafından belirlenecekti. Kongre tutanaklarından yalnızca sağcıların deklarasyonları iktibas edilmişti. Yalnızca kongreyi terkedenler sıralanıyor ve kalanların güçsüzlüklerinden dem vuruluyordu. Kışlık Sarayın alınmasından önce yazılan siyasî makaleler bulutsuz bir iyimserlik soluyorlardı.

Sokaklardaki söylentiler hiç de gazetlerde anlatılanlarla uyuşmuyordu. Ne derseniz deyin, bakanlar kaleye tıkılmışlardı. Kerenskiy cephesinde, görünürde destek birlikleri yoktu. Memurlar ve subaylar heyecanla fısıldaşıyorlardı. Gazeteciler ve avukatlar birbirlerine telefon ediyorlardı. Yazı kurulları kafalarını toplamaya çalışıyorlardı. Salon bilgeleri gaspçıları kamuoyunun horgörü ablukasıyla kuşatmanın lâzım geldiğini ileri sürüyorlardı. Tüccarlar ticarete devam edip etmeyeceklerini bilmiyorlardı. Yeni iktidar ticaret yapılabilir emrini verdi. Restoranlar tekrar açıldı. Tramvaylar yürüdü; kötü günlerin geldiğini düşünen bankalar içlerine kapandılar. Borsa sismografları dalgalı bir eğri çizdiler. Bolşevikler kuşkusuz uzun süre iktidarda kalamayacaklardı, ama düşmeden evvel felâkete yol açabilirlerdi.

Gerici Fransız gazeteci Claude Anet o gün şöyle yazıyordu: "galipler zafer türküleri söylüyorlar. Buna tümüyle hakları var. Tüm bu gevezeler içinde, bir tek onlar davrandılar... Bugün hasatı topluyorlar. Aşkolsun! İyi iş çıkardılar!" Durum Menşeviklerce bambaşka değerlendiriliyordu. Dan'ın gazetesi şöyle yazıyordu: "Bolşeviklerin 'zaferinden ' beri yirmi dört saat geçti ve tarihin kaderi şimdiden onlardan acımasız bir öç almaya başladı... Çevrelerinde kendi yarattıkları bir boşluk var... Herkesten tecrit oldular... Tüm memurlar ve tek-

nisyenler aygıtı onların hizmetine girmeyi reddediyor... Tam zafer anında bir uçuruma yuvarlanıyorlar..."

Memurların sabotajından ve kendi darkafalılıklarından cesaret alan liberal ve uzlaşmacı çevreler garip bir şekilde yaptıklarının yanlarına kâr kalacağına inanıyorlardı. Bolşevikler konusunda Temmuz Günlerinin diliyle atıp tutuyorlardı: "Wilhelm'in paralı askerleri", "Kızıl Muhafızların cepleri Alınan marklarıyla dolu", "ayaklanmaya komuta eden Alman subayları".... Yeni iktidar bu kişilere daha bunlar ne oluyor demeden kuvvetli bir yumruk indirmeliydi. En fazla gemi azıya alan gazeteler 25'i 26'ya bağlayan gece yasaklandılar. Diğerleri gün içinde müsadere edildiler. Sosyalist basın şimdilik esirgenmişti: sol Sosyalist-Devrimcilere ve Bolşevik partisinin bazı unsurlarına resmî demokrasiyle bir koalisyona umut bağlamanın gerçekçi olmadığını görme imkânı verilmeliydi.

Sabotajın ve kaosun ortasında Bolşevikler zaferlerini geliştiriyorlardı. Geceden örgütlenen geçici bir karargâh Kerenskiy'in muhtemel bir saldırısına karşı Petrograd'ın savunmasıyla meşgul oldu. Grevin başladığı telefon santraline askerî telefoncular sevkedildi. Ordular kendi Askerî Devrim Komitelerini kurmaya çağrıldılar. Cepheye ve taşraya gruplar hâlinde, zaferden sonra boş kalan ajitatör ve örgütçüler gönderildi. Partinin merkezî organı şöyle diyordu: "Petrograd Sovyeti söyleyeceğini söyledi; şimdi sıra diğer sovyetlerde."

Gün içinde askerler arasında özellikle kargaşaya sebep olan bir haber alındı: Kornilov kaçmıştı. Gerçekte, Bıhov'da kendine sadık Tek Kazaklarının koruması altında kalan ve Kerenskiy'in Genel Kurmay Karargâhı tarafından tüm olaylardan haberdar edilen bu saygıdeğer tutuklu 25'inde olayların ciddî bir dönemece girdiğine karar vermiş ve hiç bir zorluk çekmeden hayalî hapisanesini terketmişti. Kerenskiy ile Kornilov arasındaki bağlantı bir kez daha kitlelerin gözünde tüm gerçekliğiyle teyit edildi. Askerî Devrim Komitesi telgrafla askerleri ve devrimci subayları iki eski başkomutanı tutuklayıp Petrograd'a teslim etmeye çağırıyordu.

Tıpkı Şubatta Tavriçeskiy Sarayının olduğu gibi, şimdi de Smol-

nıy başkentin ve devletin tüm işlevlerinin merkezi olmuştu. Tüm yönetici kurumlar oradaydı. kararlar oradan çıkıyordu, ya da kararlar oradan talep ediliyordu. Silah oradan isteniyordu, düşmandan ele geçirilen tüfek ve tabancalar oraya teslim ediliyordu. Şehrin farklı farklı yerlerinden tutuklular getiriliyordu. Zulme uğramışlar, adalet arayanlar oraya başvuruyordu. Burjuva kamuoyu ve onların ürkmüş arabacıları Smolnıy çevresinde koca bir halka örmüşlerdi.

Otomobil asâ ve küreye göre daha etkili bir iktidar simgesi bugün. İkili iktidar rejiminde, otomobiller hükûmet, Merkez Yürütme Komitesi ve özel kişiler arasında pay edilmişti. Şimdilik, tüm müsadere edilen arabalar ayaklanma kampına park edilmişti. Smolnıy ilçesi dev bir köy garajına benziyordu. En iyi arabalar en düşük mazot kokuyorlardı. Motosikletler alacakaranlıkta sabırsızca ve tehdit edercesine zangırdıyorlardı. Zırhlı araçların klaksonları ortalığı velveleye veriyordu. Smolnıy bir fabrikaya, bir gara ve devrimin bir elektrik santraline benziyordu.

Yan sokaklardaki trotuvarlarda aceleci bir insan seli akıp gidiyordu. İç ve dış kapıların önünde odun ateşi tütüyordu. Bunların titrek ışığında silahlı işçi ve askerler dikkatlice geçiş izinlerini inceliyorlardı. Çalışan motorları avludaki bir kaç zırhlı aracı sarsıyordu. Kimse ne makinaları ne de insanları durdurmak istiyordu. Her girişte bol fişeklerin eşliğinde makinalı tüfekler bulunuyordu. Zayıf ışıklı, bitmeyen ve donuk koridorlar ayak sesleri, nidalar ve çağrılarla çınlıyordu. Geniş merdivenlerden kimileri aşağı, kimileri yukarı doğru koşuşturuyor, kimileri giriyor, kimileri çıkıyordu. Bu insan selinin içinden elleriyle bir izin belgesi veya bir emir göstererek, omuzlarında tüfekleri ya da kollarının altında bir çantayla sabırsız ve otoriter kişiler, Smolnıy militanları, kuryeler, komiserler geçiyordu.

Askerî Devrim Komitesi bir an bile faaliyetine ara vermedi, delegeleri, kuryeleri, gönüllü habercileri, fedakâr dostları ve namussuzları kabul etti. Başkentin dört bir yanına komiserler gönderdi, emirler ve yetki belgelerinin üzerine sayısız mühür bastı: tüm bunları birbiriyle kesişen bilgi talepleri, acil bildiriler, telefon konuşmaları ve si-

lah müsadereleri arasında yaptı. Takatsiz, uzun süredir ne uyumuş, ne yemek yemiş, tıraşsız, kirli çamaşırlı, gözleri yanık insanlar kısık sesle bağırıyorlardı ve eğer cansız vaziyette yere düşüp kalmamışlarsa, bu onları fırıl fırıl döndüren ve karşı konmaz kanatlarında taşıyan atmosferdeki kaos yüzündendi.

Maceracılar, sefihler, eski rejimin en kötü artıkları kokuyu almışlar ve Smolnıy'a sızmaya çalışıyorlardı. Kimileri bunu başarıyorduydular da. İdarenin bazı küçük sırlarını biliyorlardı: diplomatik yazışmaların şifreleri, fon aktarımı için ödeme emirlerinin nasıl yazılacağı, benzinin ya da daktilonun nereden bulunacağı ve özellikle de sarayın en iyi şaraplarının nerede muhafaza edildiği. Daha kodesi boylamamışlar ya da kurşunu yememişlerdi.

Dünya yaratılalı beri hiç bu kadar emir verilmemişti: birbiri peşi sıra sözlü, kalemle veya daktiloyla yazılı ya da telefonla verilen binlerce emir. Bunlar her zaman emir çıkarma hakkı olanlar tarafından verilmiyor ve nadiren uygulama durumunda olanlar tarafından alınıyordu. Ama mucize şuradaydı ki, bu çılgınca anafor içinde insanların birbirlerini anlamaya çalıştıkları, en önemli ve en elzem olanın yine de uygulamaya koyulduğu, eski yönetim aygıtının yerine yeni bir yönetimin iplerinin gerildiği derin bir anlam vardı. Devrim güçleniyordu.

Gün boyunca Bolşevik merkez komitesi Smolnıy'da çalıştı: Rusya'nın yeni hükûmeti için karar vermek söz konusuydu. Hiç bir tutanak tutulmadı ya da muhafaza edilmedi. Geleceğin tarihçileri için hiç kimse endişe duymuyordu, her ne kadar onlar için bayağı bir endişe yaratılsa da. Kongrenin akşam oturumunda meclis bir bakanlar kurulu oluşturacaktı. Ba-kan-lar mı? Alın size uzlaşmacı bir lâf! Yüksek bürokratik kariyer veya parlamenter bir ihtirasın taçlanması kokuyor bu. Hükûmete "Halk Komiserleri Konseyi" adının verilmesi kararlaştırıldı; bunda biraz daha yeni bir hava vardı. "Tüm demokrasiyle" bir koalisyon yapma görüşmeleri şimdiye dek bir sonuç vermediğinden, hükûmetin bileşimi sorunu, hem partiler hem de şahsiyetler açısından, basitleşmişti. Sol Sosyalist-Devrimciler cilve yapıyorlar ve kendi içlerine kapanıyorlardı; Kerenskiy'in partisinden yeni kop-

muşlardı ve henüz ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Merkez Komite Lenin'in önerisini tek yerine getirilebilir öneri olarak kabul etti: yalnızca Bolşeviklerden kurulu bir hükûmet oluşturmak.

Bu oturum sırasında Martov tutuklanan sosyalist bakanların davasını savundu. Daha çok değil, kısa bir süre önce sosyalist bakanlar nezdinde Bolşeviklerin serbest bırakılması için müdahalede bulunmuştu. Devran dönmüştü. Görüşmek üzere Martov'a gönderdikleri bir üyeleri —kuşkusuz Kamenev'di bu— vasıtasıyla, Merkez Komite sosyalist bakanların tutukluluklarının ev hapsine çevrileceğini teyit etti: görünürde, diğer işlerin arasında onlar unutulmuştu ya da Trubetskoy üssünde bile bakanlık dayanışması ilkesine riayet edip ayrıcalığa karşı çıkmışlardı.

Kongre oturumu akşam 9'da başladı. "Tablo dünden pek farklı değildi. Yalnızca daha az silah, daha az karışıklık vardı." Delege olarak, halkın arasına karışmış olsa da Suhanov bile kendine bir yer bulabildi. Bu oturumda, barış, toprak ve hükûmet sorunu karara bağlanacaktı. Üç mesele yeterliydi: savaşı sona erdirmek, halka toprak vermek, sosyalist diktatörlüğü kurmak. Kamenev gündüz divanın yaptığı çalışmalarla ilgili bir raporla başladı: Kerenskiy'in cephede tekrar koyduğu ölüm cezası kaldırılmıştı; ajitasyon tümüyle serbest bırakılmıştı; fikir suçlarından hapse atılan askerleri ve toprak komiteleri üyelerini salıverme emri verilmişti; geçici hükûmetin tüm komiserleri görevden alınmıştı; Kerenskiy ve Kornilov'un tutuklanması ve teslim edilmesi emri verilmişti. Kongre bu girişimleri kabul ve teyit etti.

Sabırsız ve düşmanca salonda tekrardan her türlü döküntü su yüzüne çıktı: kimileri çekip gideceklerini söylüyor —"ayaklanmanın zafer kazandığı sırada, yenilgiye uğradığı değil"—, kimileri kalmakla övünüyordu. Donetsli madencilerin temsilcisi Kaledin'in Kuzeye kömür gönderimini kesmemesi için acil tedbir alınmasını talep ediyordu. Devrimin bu çapta önlemler alabilmesi için daha uzun bir zaman geçmesi gerekecekti. Sonunda, gündemin ilk maddesine geçilebildi.

Kongrenin henüz görmediği Lenin barış sorununu ele almak için söz aldı. Kürsüde görünmesi bitip tükenmek bilmeyen alkışlara vesi-

le oldu. Siper delegeleri nefret etmeleri gerektiğini öğrendikleri ve tanımadan sevdikleri esrarengiz adama dört gözle bakıyorlardı. Kürsünün kenarlarına sıkı sıkıya sarılarak ve kalabalığı küçük gözleriyle süzerek Lenin dakikalarca süren durmak bilmez alkışlara görünürde aldırmadan bekliyordu. Gösteri bittikten sonra, basitçe şöyle dedi: "Şimdi işimiz sosyalist düzeni kurmak."

Kongrenin tutanakları bugüne gelmedi. Tartışmaların notlarını tutmaları için davet edilen parlamento stenografları Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilerle birlikte Smolnıy'ı terketmişlerdi. Bu ilk sabotajlardan biriydi. Sekreterler tarafından alınan notlar olayların karmaşasında geri gelmeyecek şekilde kaybolmuştu. Geriye yalnızca top sesleri altında ve siyasî mücadelenin diş gıcırtıları arasında kaleme alınan aceleci ve yanlı gazete haberleri kaldı. Bu durumdan özellikle Lenin'in konuşmaları etkilendi. Hızlı konuşması ve cümlelerinin karmaşık kurgusu yüzünden konuşmaları en uygun şartlarda dahi kolayca not alınaya müsait değildi. John Reed'in Lenin'in dudaklarına kondurduğu giriş cümlesi hiç bir gazete haberinde yok. Ama tümüyle konuşmacının ruhuna uygun. Reed bunu uydurmuş olamaz. Lenin Sovyetler Kongresindeki konuşmasına tam da böyle basitçe, tumturaksız, tam bir kendine güvenle başlamıştı: "Şimdi işimiz sosyalist düzeni kurmak".

Ama bunun için öncelikle savaşı durdurmak lâzımdı. İsviçre'de göçmenlikteyken, Lenin şu sloganı atmıştı: "emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürmek." Şimdi, galip gelinen iç savaşı barışa çevirmek gerekiyordu. Konuşmacı doğrudan doğruya, seçilecek olan hükûmetin yayınlayacağı bir deklarasyon tasarısı okumaya başladı. Metin dağıtılmadı: teknikler henüz çok zayıftı. Kongre belgenin her kelimesinin okunuşunu can kulağıyla dinledi.

"24-25 ekim kararıyla kurulan ve işçi, asker ve köylü sovyetlerine dayanan işçi ve köylü hükûmeti tüm savaşan halklara ve hükûmetlerine derhal dürüst ve demokratik bir barış görüşmelerine başlamayı önerir." Koşullar ilhakı ve tazminatı reddeder. "İlhak" sözcüğünden yabancı halkların Avrupa'da ya da uzakta, okyanusların öte-

sinde zorla bir başka ülkeye katılmasını veya kendi iradelerinin hilafına bağımlı kılınması anlaşılmalıdır. "Aynı zamanda, hükûmet yukarıda anılan barış koşullarını ültimatom olarak almadığını, yani tüm diğer koşulları görüşmeye hazır olduğunu ilân eder", yalnızca en kısa zamanda görüşmelere başlanmasını ve görüşmelerde hiçbir gizliliğin olmamasını talep eder.

Kendi açısından, sovyet hükûmeti gizli diplomasiyi kaldırdı ve 25 ekim 1917'ye dek imzalanan gizli antlaşmaların yayınına girişti. Bu antlaşmalardaki Rus toprak sahipleri ve kapitalistlerine avantaj ve imtiyaz sağlayan, Büyük Rusların diğer halkları ezmesini sağlayan tüm kararların "hükûmet koşulsuz ve derhal iptal edildiğini ilân eder." Görüşmelerin başlaması için, derhal en azından üç aylık bir ateşkes öneriliyordu. İşçi ve köylü hükûmeti önerilerini "barış görevini tamama erdirmekte ve de emekçi ve sömürülen kitleleri her türlü kölelikten ve sömürüden kurtarmaya" özellikle onların yardım edecekleri bilinciyle, aynı anda "tüm savaşan ülkelerin hükûmetlerine ve halklarına, özellikle de en ileri üç ülkenin, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın bilinçli işçilerine" yöneltiyordu.

Lenin kendini deklarasyonun metni üzerindeki kısa yorumlarla sınırladı. "Hükûmetleri bilmezden gelemeyiz, zira bu barış imzalama imkânını geciktirir..., ama bu bizi aynı zamanda halka başvurmaktan alıkoymaz. Her yerde, hükûmetler ve halklar aralarında kavgalılar, savaş ve barış meselelerine halkların müdahalesine yardım etmemiz gerekir." "Kuşkusuz, her yolla ilhaksız ve tazminatsız barış programımızı savunacağız", ama hükûmetlere görüşmelerden kaçmak için uygun gerekçe vermemek için koşullarımızı ültimatom şeklinde koyamayız. Diğer tüm teklifleri tartışmaya açığız. "Bunları tartışırız, ama bu onları kabul edeceğimiz anlamına gelmez."

Uzlaşmacılar tarafından 14 martta yayınlanan manifesto diğer ülkelerin işçilerini barış adına bankacıları devirmeye çağırıyordu; bununla birlikte, aynı uzlaşmacılar kendi bankacılarını bırakın devirmeye çağırmayı, onlarla ittifak ediyorlardı. "Şimdi bankacıların hükûmetini devirdik." Bu bize diğer hakları da aynısını yapmaya çağır-

ma hakkı veriyor. Kazanma umudumuz var: "Afrika'nın derinliklerinde değil, her şeyin hızla öğrenileceği Avrupa'da yaşadığımızı hatırlamalıyız." Lenin her zaman olduğu gibi zaferin teminatını ulusal devrimin uluslararası devrime dönüşmesinde görüyordu. "İşçi hareketi öne çıkacak ve barış ile sosyalizm yolunu açacak."

Sol Sosyal-Devrimciler okunan deklarasyona katıldıklarını bildirmek üzere temsilcilerini gönderdiler: "Ruh ve anlam olarak bize yakın ve anlaşılabilir". Birleşmiş enternasyonalistler tüm demokrasinin hükûmeti adına yapılmak kaydıyla deklarasyona katıldıklarını açıkladılar. Polonyalı sol Menşevikler adına Lapinskiy belgenin "sağlıklı proleter gerçekçiliğini" olduğu gibi kabul etti. Polonya ve Litvanya sosyal-demokrasisi adına Dzerjinski, Letonya sosyal-demokrasisi adına Stuçka, Litvanya sosyal-demokrasisi adına Kapsukas deklarasyona kayıtsız katıldılar. Yalnızca barış koşullarının bir ültimatom karakteri taşımasını talep eden Bolşevik Yeremeyev itirazda bulundu. Yoksa "zayıf olduğumuz, korktuğumuz sanılabilir"di.

Lenin barış koşullarını ültimatom şeklinde sunma önerisine karşı kararlı ve hattâ sert konuştu: böyle yaparak, "yalnızca düşmanlarımıza halktan tüm gerçeği saklama, gerçeği bizim uzlaşmazlığımızın ardına gizleme imkânı vermiş oluruz". Deniyor ki "ültimatom koymamamız bizi güçsüz gösterecek". Politikada burjuva anlayışların yanlışlığına düşmemenin zamanı gelmiştir. "Takatsizliğimiz hakkında gerçeği söylemekten korkmamalıyız..." Brest-Litovsk konusunda gelecekteki görüş ayrılıkları o dönemde de ortaya çıkmıştı.

Kamenev çağrıya katılanların delege kartlarını kaldırmalarını istedi. Reed şöyle yazar: "delegelerden biri kolunu muhalefet şerhi olarak kaldırmıştı, ama öyle bir uğultu çıktı ki, elini indirmek zorunda kaldı." Halklara ve hükûmetlere çağrı oybirliğiyle kabul edildi. İş kotarılmıştı. Ve bu girişim tüm katılımcıları büyüklüğüyle etkilemişti.

Önyargılı da olsa, dikkatli bir gözlemci olan Suhanov birinci oturumda Kongrenin takatsizliğine bir çok kez dikkat çekmişti. Hiç kuşkusuz, delegeler de tüm halk gibi toplantılardan, kongrelerden, nutuklardan, kararlardan ve genel olarak tüm o ayakta dikilmelerden usan-

mıştı. Bu kongrenin de işi başarıyla tamamlayacağından emin değillerdi. Görevin büyüklüğü ve direnişin aşılamaz gücü bu kez de onları geri çekilmeye zorlamayacak mıydı? Kışlık sarayın alındığı ve motosikletçilerin ayaklanmadan yana geçtikleri öğrenildiğinde bir güven dalgası yayılmıştı. Ama bunların ikisi de ayaklanma mekanizmasıyla ilgili olaylardı. Ancak şimdi tarihî anlamı gerçekten ortaya çıkmıştı. Muzaffer ayaklanma bu işçi ve asker kongrenin altına sarsılmaz bir iktidar temeli döşemişti. Delegeler bu kez devrim için değil, anlamı son derece daha büyük bir hükûmet kararı için oy kullanıyorlardı.

Halklar, dinleyin! Devrim sizi barışa çağırıyor. Antlaşmaları ihlâl etmekle suçlanacak. Ama o bununla iftihar ediyor. Kan emicilerin ittifaklarına çomak sokmak tarih için büyük bir hizmettir. Bolşevikler buna cüret ettiler. Bunu göze alan tek onlardı. Kalplerde gurur var. Gözler ışıldıyor. Herkes ayakta. Kimse sigara içmiyor şimdi. Sanki kimse nefes almıyor. Divan, delegeler, davetliler, korumalar ayaklanma ve kardeşlik marşında birleşiyorlar. Ayaklanmanın gözlemcisi ve katılımcısı, vakanüvisi ve şairi John Reed bilâhare şöyle anlatacaktır: "Aniden, genel bir atılışla, kendimizi ayakta, *Enternayonal*'in sürükleyici sözlerini mırıldanırken bulduk. Saçları beyazlamaya başlamış eski bir asker çocuk gibi ağlıyordu. Aleksandra Kollontay ağlamamak için gözlerini hızlı hızlı kırpıştırıp duruyordu. O müthiş seda camları ve kapıları delip göklere doğru yükselerek salonda yayılıyordu."

Göklere doğru mu? Daha çok çarmıha gerilmiş zavallı Avrupa'ya gölgesini düşüren sonbahar siperlerine doğru, yakıp yıkılmış şehirlere ve köylere doğru, yas tutan kadınlara ve annelere doğru yükseliyordu. "Haydi ayağa, dünyanın lânetlileri; haydi ayağa açlığın forsaları!..." Marşın sözleri her zamanki anlamından kurtulmuştu. Hükûmet kararıyla birbirine karışmıştı. Doğrudan eylem gücü buradan ileri geliyordu. Herkes kendini daha büyük ve daha önemli hissediyordu o an. Devrimin kalbi tüm dünyaya doğru genişliyordu. "Kurtuluşa ereceğiz..." Bağımsızlık, girişim, gözüpeklik ruhu, ezilenlerin normal koşullarda mahrum oldukları bu kutlu hisler şimdi devrimle beraber sökün etmişti... "Kendi elimizle!..." Monarşiyi ve burjuvaziyi

devirmiş milyonlarca insanın güçlü elleri şimdi de savaşı boğacaktı. Vıborg semtinin kızıl muhafızı, cepheden gelen yaralı, silik asker, yıllarını hapiste geçirmiş eski devrimci, *Avrora*'nın siyah sakallı genç bahriyelisi, herkes nihaî ve belirleyici mücadeleyi sonuna dek götüreceklerine and içiyorlardı. "Kendimize ait bir dünya, yeni bir dünya inşa edeceğiz!" İnşa edeceğiz! Kalpten söylenen bu sözcükte daha şimdiden geleceğin iç savaş yılları ve gelecekteki beş yıllık emek ve mahrumiyetler gizliydi. "Bir hiç olan her şey olacak!" Her şey! Geçmişin gerçeği bir çok kez marş olmuşsa, niçin marşın gerçeği yarının gerçeği olamasın ki? Siperlerdeki kaputlar artık köle giysilerine benzemiyordu. İçindeki pamukları yırtılmış yünlü kalpaklar fırıl fırıl gözlerin üstünde bir başka şekilde duruyordu. "İnsan neslinin uyanışı!" Yaşadığı felâketlerden ve aşağılanmalardan, savaşın çamuru ve kanından uyanmayacağını düşünmek mümkün müydü?

"Tüm divan, başta Lenin olmak üzere, ayaktaydı ve coşkulu, esinli yüzlerle ve yakıcı bakışlarla şarkı söylüyordu." Diğerlerinin zaferini içi burkularak izleyen bir kuşkucunun tanıklığı böyleydi. Suhanov şöyle itiraf eder: "Ben de onlara katılmayı, bu kitleyle ve önderleriyle aynı duygunun, aynı ruhun içine gömülmeyi çok isterdim. Ama yapamazdım."

Marşın son kıtaları da bitmişti, ama Kongre yaşadığı olaydan büyülenmiş, kaynaşmış insan kitlesi olarak ayakta durmayı sürdürüyordu. Ve çoğu gözler kürsüdeki bodur, çelimsiz, dik duruşlu, koca kafalı, basit görünüşlü, çenesindeki sakalının tıraş edilmesi nedeniyle yüzü şimdilik değişmiş, hafifçe Moğol görünüşlü küçük gözleri delici bakan bir adamın üzerinde odaklandı. Dört aydır ortalarda gözükmüyordu, adı sanki bedeninden kopmuştu. Ama hayır, o bir efsane değildi, işte elinde halklara bir mesaj tutar vaziyette dostlarının —"dostları" ne kadar çoktu şimdi— yanındaydı. Ona en yakın olanlar, onun partideki konumunu çok iyi bilenler bile ilk kez tam olarak onun devrim için, halk için, halklar için ne anlam ifade ettiğini hissediyorlardı. Eğitimi o vermişti. Öğretmen oydu. Ahalinin ortasından bir ses lidere yönelik bir kaç selâmlama sözcüğü haykırdı. Salon bu

işareti bekliyormış gibi "Yaşasın Lenin!" diye bağırmaya başladı. Yaşanan heyecanlar, aşılan kuşkular, girişimin kibiri, zafer, büyük umutlar, her şey bir teşekkür ve coşku patlaması yarattı. Kuşkucu tanık kuru bir şekilde şöyle not etmiştir: "Büyük bir ruh kabarması meydana geldi... Lenin selâmlanıyor, hurralar atılıyor, kepler havaya fırlatılıyordu. Devrim şehitlerinin anısına Cenaze Marşı söylendi. Ardından, yeniden, alkışlar, bağırışlar, havaya kep fırlatmalar..."

Kongrenin o dakikalarda yaşadıklarını, daha düşük bir yoğunlukta da olsa, halk bütünüyle ertesi gün yaşayacaktı. Stankeviç anılarında şöyle yazar: "Söylemek gerekir ki, Bolşeviklerin cesur davranışları, dikenli telleri aşma maharetleri, bizi komşu halklardan ayıran dört yıl kendiliklerinden müthiş bir etki yaratmışlardı." Baron Budberg güncesinde daha sert, ama daha az net olmayan bir üslûpla şöyle ifade etmiştir: "Yoldaş Lenin'in yeni hükûmeti işe derhal barış kararıyla başladı... Gerçekten, asker kitlesini yanına çekmek için çok zekice bir hamleydi bu; bunu bugün ziyaret ettiğim bir çok alayın haleti ruhiyesi içinde bizzat tespit ettim; Lenin'in üç aylık acil bir ateşkes ve hemen ardından barış konusundaki telgrafı her yerde muazzam bir etki yaratmış ve sevinç patlamalarına yol açmıştı. Şimdi cepheyi kurtarma konusundaki son umutlarımızı da kaybetmiştik." Bu adamların, bizzat kendilerinin batırdıkları bir cepheyi kaybetmekten bahsederken anlatmak istedikleri şey, kendi sosyal mevkilerini kaybetmekten başka bir şey değildi uzun süredir.

Devrim kendinde mart-nisan aylarında dikenli telleri aşma azmini bulmuş olsaydı, daha bir süre daha orduyu birarada tutmayı başarabilecekti, tabiî onu varlığının yarısına veya üçte birine indirmek ve dış politikası için istisanî bir güç konumu yaratmak pahasına. Fakat cesur eylemlere girişme zamanı ancak Ekimde, artık orduyu kısa bir süre için de olsa, bir şekilde kurtarma imkânı kalmadığında geldi. Yeni rejim yalnızca çarcı savaşın masraflarını değil, geçici hükûmetin darkafalılıkla yol açtığı israfları da karşılamak zorundaydı. Hiç bir taraf için çıkışı olmayan böylesi korkunç koşullarda, yalnızca Bolşevizm Ekim Devrimiyle halkın enerjisinin tükenmez kaynaklarını or-

taya çıkararak ülkeyi doğru yola sokmaya yetenekliydi.

Lenin tekrardan kürsüdeydi, bu kez toprak mülkiyeti üzerine kararla ilgili sayfalar vardı elinde. Konuşmasına toprak sorununu sürüncemede bırakarak ülkeyi bir köylü ayaklanmasına sürükleyen devrik hükûmeti ve uzlaşmacı partileri suçlayarak başladı. "Köylerde talan ve anarşi hüküm sürüyor demeleri yalan ve dalavere. nerede makul tedbirler talana ve anarşiye yol açmış?..." karar tasarısı dağıtım amacıyla çoğaltılmamıştı: raportör elinde varolan tek taslağı tutuyordu ve bu taslak, Suhanov'un anılarına bakacak olursak, "öyle kötü yazılmıştı ki, Lenin okurken büyük zorluklar çekiyordu ve bir ara düşecek gibi oldu. Sonunda, kürsüye yakın biri gelip yardım etti. Lenin seve seve yerini ve okunaksız kağıdı ona bıraktı." Bu küçük aksilikler pleb parlamentosunun gözünde başarılan şeyin büyüklüğünü asla küçültmüyordu.

Kararın özü birinci maddenin iki satırında özetlenmişti: "Soyluların toprak mülkiyeti tazminatsız olarak kaldırılmıştır." Soyluların toprakları, tacın malikâneleri, manastır ve kiliselerin mülkleri hayvanları ve alet edevatlarıyla birlikte Kurucu Meclis toplanıncaya kadar kaza toprak komiteleri ile nahiye köylü sovyetlerinin emrine verilmiştir. Müsadere edilen mallar kamu mülkü olarak yerel sovyetlere emanet edilmiştir. Mütevazı koşullardaki köylülerin ve sıradan Kazakların toprakları müsadereden muaftır. Tüm kararname otuz satır bile tutmuyordu. Bu Gordion düğümüne vurulan bir balta darbesiydi.

Asıl metne daha geniş, bizzat köylülerden ödünç alınan bir madde eklendi. *Köylü Sovyetleri İzvestiya*'sında 19 ağustosta seçmenler tarafından birinci Köylü Vekilleri Kongresi temsilcilerine verilen iki yüz kırk iki direktifin özeti yayınlanmıştı. Bu direktifler Sosyal-Devrimciler tarafından hazırlanmış olsa da, Lenin bu belgeyi "büyük toprak reformlarının gerçekleştirilmesi için genel çerçeve olarak" bütünüyle kararnameye dahil etmekte hiç tereddüt etmedi. Direktifler manzumesi özetle şöyle diyordu: "Toprakta özel mülkiyet hakkı son suza dek yürülükten kaldırılmıştır." "Topraktan yararlanma hakkı kendi güçleriyle çalışmak isteyen tüm yurttaşlara tanınmıştır." "Üc-

retli emeğe müsaade edilmez." "Toprağın işlenmesi eşitlikçi olmalıdır, yani toprak emekçiler arasında, yerel koşullar dikkate alınarak, emek veya tüketim normu esas alınarak bölüştürülecektir."

Bırakın soylu mülk sahipleriyle bir koalisyonu, eğer burjuva rejim muhafaza edilseydi, Sosyal-Devrimcilerce kaleme alınan manzume yalnızca bilinçli bir yalan olmakla kalmayacak, gerçekleştirilemeyecek bir ütopya olarak da kalacaktı. Proletaryanın egemenliğinde bile tüm yönleriyle gerçekleştirilemeyecekti. Ama bu direktifler manzûmesinin kaderi iktidarın ona yeni bir gözle bakmasıyla bile radikal biçimde değişikliğe uğradı. İşçi hükûmeti köylü sınıfına çelişik programında gerçek değişiklikler yapabilmek için bir mühlet tanımıştı.

Lenin ağustosta şöyle yazıyordu: "Köylüler küçük mülklerini korumak, eşitlikçi bir norm tespit etmek..., dönemsel olarak yeni eşitleştirmelere başvurmak istiyorlar. Öyle olsun! Bu noktada hiç bir akıllı sosyalist yoksul köylülerden farklı düşünemez.Topraklara el konduktan, bankaların hâkimiyetine son verdikten, üretim araçları müsadere edildikten, sermayenin egemenliği kırıldıktan ve en önemlisi siyasî iktidar proletaryaya geçtikten sonra geri kalanı pratik tarafından çözüme kavuşturulur zaten."

Bolşevik partinin köylü sınıfına ve onun tarım programına yönelik bu uzgörülü ve önemli ölçüde pedagojik bakışını hem dost, hem düşman anlamayan çoktu. Söz gelimi Rosa Luxemburg "toprakların eşit bölüşülmesinin sosyalizmle bir ilgisi yoktur" diyordu. Ama bu konuda Bolşevikler de yanılsama içinde değillerdi. Aksine, kararnamenin yapısı bile kanun koyucunun eleştirel kararlılığını yansıtıyordu. Direktifler manzumesi tüm toprakların, gerek soylu mülk sahiplerinin, gerekse köylülerin topraklarının "ulusun malı olduğunu" beyan ederken, temel yasa yeni toprak mülkiyeti biçimi konusunda genel olarak suskundu. Geniş görüşlü bir hukukçu bile, dünya tarihsel bir önemdeki yeni ilke olarak toprağın millîleştirilmesinin temel yasaya eklenen bir direktif şeklinde sunulması karşısında dehşete düşerdi. Ama burada yazımla ilgili bir savsaklama söz konusu değildi. Lenin *a priori* partiyi ve sovyet iktidarını henüz tam keşfedilmemiş

bir tarihî alanda bağlamak istemiyordu. Burada da en büyük ihtiyatı eşi görülmedik bir gözüpeklikle birleştiriyordu. Geriye bizzat köylülerin toğrağın nasıl "tüm ulusun malı" olmasından ne anladıklarını tecrübeyle görmek kalıyordu. İleriye doğru bir sıçrayış yaptıktan sonra, geri çekilme durumunda sığınılacak mevzileri tahkim etmek gerekiyordu. Soylu mülklerinin köylüler arasındaki bölüşümü burjuva karşı devrimi için kendi başına bir garanti olmadığından, feodal monarşinin bir restorasyonu tehlikesi yoktu.

"Sosyalist perspektifler"den ancak proletaryanın iktidarını kurmak ve muhafaza etmek koşuluyla bahsedilebilirdi; oysa bu iktidarı muhafaza etmek ancak köylüye devrimci girişiminde kararlı bir yardım sağlanarak mümkündü. Eğer toprakların bölüşümü sosyalist hükûmeti siyasî olarak pekiştiriyorsa, acil tedbir olarak tamamen doğrulanmış sayılırdı. Köylüyü devrimin onu bulduğu gibi görmek lâzımdı. Ancak yeni bir rejim tarafından, bir hamlede değil, yıllar içinde, nesiller boyunca, yeni bir tekniğin ve yeni bir iktisadî örgütlenmenin yardımıyla yeniden eğitilebilirdi. Direktifler manzumesiyle birlikte kararname proletarya diktatörlüğü için yalnızca tarım emekçisinin çıkarlarını özenle ele alma zorunluluğu değil, küçük mülk sahibi yanılsamalarına da hoşgörü gösterme zorunluluğu anlamına geliyordu. Toprak devriminde bir çok aşamanın ve dönemecin olacağı baştan açıktı. Ek direktifler hiç de son söz değildi. İşçilerin köylülerin ilerici taleplerini yerine getirmeye ve yanlış adım atmamalarına yardımcı olarak hareket etmeyi kabul ettikleri bir başlangıç noktasıydı sadece.

Lenin raporunda şöyle diyordu: "Onunla hemfikir olmasak da, halk tabanının kararını bilmezden gelemeyiz... Halk kitlelerine tam bir yaratıcı eylem serbestisi tanımalıyız... özetle, ve doğrusu da budur, köylü sınıfı artık köylerde soylu toprak sahiplerinin bulunmadığını idrak etmelidir. Ancak bundan sonra, köylüler her şeye bizzat karar verecekler ve hayatlarını bizzat tertip edeceklerdir." Oportünizm miydi bu? Hayır, devrimci gerçekçilik.

Alkışlar daha dinmeden, Köylü Yürütme Komitesi adına orada

bulunan sağ Sosyal-Devrimci Pyanıh sosyalist bakanların maruz bırakıldıkları tutukluluk hâlini sert sözlerle protesto etti. Konuşmacı sıranın üzerine gözü dönmüş bir edayla vurarak şöyle bağırıyordu: "Son günlerde, hiç bir devrimde görülmedik şeyler oluyor. Yürütme Komitesi üyesi yoldaşlarımız Maslov ve Salazkin hapiste. Onların derhal serbest bırakılmasını talep ediyoruz!" Asker kaputu giymiş bir başka temsilci tehditkâr bir tonda "sakın saçlarının bir teline bile dokunmayın!" diyordu. Kongrede her ikisi de hayalete benziyordu.

Ayaklanma sırasında, Dvinsk hapisanesinde Bolşevizm suçlamasıyla yaklaşık sekiz yüz kişi; Minsk'te yaklaşık altı bin kişi; Kiev'de çoğu asker, beş yüz otuz beş kişi bulunuyordu. Ülkenin başka taraflarında da köylü komiteleri üyesi olarak kimbilir kaç kiçi hapisteydi! Yine, çok sayıda Kongre üyesi, başta divan üyeleri olmak üzere Temmuzdan sonra Kerenskiy'in hapisanelerinden geçmişti. Geçici hükûmetin dostlarının hoşnutsuzluğunun bu mecliste büyük bir heyecan doğurmaması şaşırtıcı değil. Bu talihsizliği tamama erdirmek üzere kimsenin tanımadığı bir delege, Tverli uzun saçlı, koyun postundan bir aba giymiş bir köylü yerinden kalktı ve oturumu nazikçe selâmladıktan sonra seçmenlerinin adına Kongreden Avksentiyev'in yürütme komitesini tümden tutuklamakta tereddüt etmemesini talep etti: "Bunlar köylü temsilcileri değil, Kadet... Onların yeri hapisane." Böylece iki farklı kişi karşı karşıya geliyordu: deneyimli parlamenter, bakanların gözdesi, Bolşeviklere kindar Sosyal-Devrimci Pyanıh ile seçmenlerinin adına Lenin'e sıcak kutlama mesajları getiren Tverli basit köylü. İki sosyal tabaka, iki devrim: Pyanıh Şubat devrimi adına konuşuyordu, Tverli köylü Ekim devrimi adına militanlık yapıyordu. Kongre koyun postlu aba giymiş delegeye gerçek bir alkış sundu. Yürütme Komitesinin yetkilileri ise lânetler okuyarak çıktılar.

Kalegayev "sol Sosyal-Devrimciler fraksiyonunun Lenin'in tasarısını kendi fikrinin zafer kazanması olarak algıladığını" beyan etti. Fakat, meselenin son derece önemli olması nedeniyle, çeşitli fraksi-

yonlarda tartışılması mutlak zorunluydu. Bölünen Sosyal-Devrimci partinin aşırı sol kanadının temsilcisi bir Maksimalist derhal bir oylama talep etti. "İlk günden beri boş gevezeliklerde bulunmadan böyle bir uygulama yürüten partiye şükranlarımızı sunmalıyız." Lenin oturum arasının mümkün olduğunca kısa tutulmasını önerdi. "Hemen yarın sabah Rusya için çok önemli belgeler basılacak. Gecikme affedilemez!" Ne de olsa toprak meselesine dair kararname yalnızca yeni rejimin temeli değil, daha ülkeyi henüz fethetmemiş olan ayaklanmanın da başlıca aracıydı. John Reed o sırada salondaki gürültüyü yarıp geçen bir nidayı boşuna kaydetmemiştir: "17 nolu odaya on beş ajitatör. Derhal! Cepheye gidilecek!"

Sabah 1'de Makedonya'daki Rus birliklerinden bir delege gelip Petrograd'da üst üste iktidara gelen iki hükûmetçe de unutulduklarını söyleyerek şikayette bulundu. Makedonya'da bulunan askerler barış ve toprak konusunda tam destek veriyorlardı! İşte size, bu kez Güney-doğu Avrupa'nın bir köşesinde, ordunun ruh hâlinin yeni bir doğrulanması daha! Kamenev hemen ardından şunu bildirdi: hükûmetçe cepheden çağrılan 10. motosiklet taburu bu sabah Petrograd'a girdi ve tıpkı kendinden öncekiler gibi, Sovyetler Kongresine bağlılığını bildirdi. Canlı alkışlar sahip olunan gücün sürekli yenilenen teyidinin hiç de boşuna olmadığını ispatlıyordu.

İpsiz sapsızların Yahudilere ve diğer kişilere karşı girişecekleri pogromlara izin vermemenin yerel sovyetlerin onur görevi olduğunu ilân eden, oybirliğiyle ve tartışmasız biçimde kabul edilen bir karar tasarısından sonra, toprak yasası tasarısı oya sunuldu. Sekiz çekimser ve bir aleyhte oya karşı, Kongre yeni bir coşku parıldamasıyla eski Rus toplumunun temellerinin temelini oluşturan serflik rejimine son veren kararnameyi kabul etti. Artık toprak devrimi yasallaşmıştı. Böylelikle proletarya devrimi sağlam bir destek kazandı.

Geriye son bir sorun kalıyordu: bir hükûmet kurmak. Kamenev Bolşevik merkez komitesinin hazırladığı taslağı okudu. Devletin çeşitli alanlardaki idaresi Kongre tarafından ilân edilen programı gerçekleştirmek üzere çalışacak olan komisyonlara emanet edildi: "er-

kek ve kadın işçiler, bahriyeliler, askerler, köylüler ve memurlar kitlesinin örgütleriyle sıkı bir birlik içinde". Hükûmet iktidarı "Halk Komiserleri Konseyi" adı altında, bu komisyonların başkanlarının oluşturduğu bir *kollegiyum*un elinde yoğunlaştırıldı. Hükûmet faaliyeti üzerindeki denetim Sovyetler Kongresine ve Merkez Yürütme Komitesine aitti.

Birinci Halk Komiserleri Konseyini oluşturmak için Bolşevik parti merkez komitesinden yedi üye seçildi: hükûmet reisi olarak Lenin; İçişleri komiseri olarak Rıkov; Tarım komiseri olarak Milyutin; Sanayi ve Ticaret komiseri olarak Nogin; Dışişleri komiseri olarak Troçki; Adalet komiseri olarak Lomov; Milliyetler komiserliğinin başı olarak Stalin. Savaş ve Donanma komiserliği Antonov-Ovseyenko, Krılenko ve Dıbenko'dan oluşan bir komiteye emanet edildi; Çalışma komiserliğinin başına Şlyapnikov'un getirilmesi düşünülüyordu; Eğitim komiserliği Lunaçarskiy tarafından yönetilecekti; zahmetli ve nankör İaşe işleri Teodoroviç'e bırakıldı; Posta ve Telgraf komiserliğine işçi Glebov getirildi. Ulaştırma komiserliğine şimdilik kimse atanmadı; demiryolcularla anlaşma için kapılar açık tutuluyordu.

Dördü işçi, on biri aydın olan bu on beş adayın geçmişlerinde hapisler, sürgünler ve göçmenlik vardı; aralarından beşi Demokratik Cumhuriyet döneminde hapse atılmışlardı; geleceğin başbakanı demokrasi rejimindeki kaçak inzivasından daha dün çıkmıştı. Kamenev ve Zinovyev Halk Komiserleri Konseyine girmediler: Kamenev yeni Merkez Yürütme Komitesinin başkanlığına; Zinovyev ise sovyetlerin resmî organının yazı kurulu başkanı olarak atandı. Reed şöyle yazar: "Kamenev Halk Komiserleri listesini okuduğunda, her isimden sonra, özellikle de Lenin ve Troçki'nin isimlerinden sonra büyük alkışlar koptu." Suhanov buna Lunaçarskiy'in ismini de ekler.

Eski Bolşevik, Gorkiy'in gazetesinin yazı kurulu başkanı, birleşmiş enternasyonalistlerin temsilcisi Avilov teklif edilen hükûmet bileşimine karşı konuştu. İç ve dış politika alanlarında devrimin önünde dikilen güçlükleri özenle sıraladı. "Bir şeyi anlamamız gerek... nereye gidiyoruz? Yeni hükûmetin önünde aynı eski sorunlar duruyor:

ekmek ve barış. Eğer hükûmet bu iki sorunu çözemezse, devrilir." Ülkede ekmek kıtlığı vardı. Ekmek semirmiş köylülerin elindeydi. Ekmek karşılığı verilecek bir şey yoktu: sanayi çökmüştü, yakıt ve hammadde yoktu. Cebrî tedbirlerle tahıl stoklamak zor, yavaş ve tehlikeliydi. Dolayısıyla, yalnızca yoksul köylülerin değil, hali vakti yerinde olanların da ona sempatiyle bakacakları bir hükûmet kurmak gerekiyordu. Bunun için de bir koalisyon gerekliydi.

"Barış yapmak daha da zor." Kongrenin derhal bir ateşkesle ilgili önerisine İtilâf devletleri hükûmetleri cevap vermeyeceklerdi. Müttefik elçilikler şimdiden yurdu terkediyorlardı. Yeni iktidar tecrit olacaktı, barış girişimi havada kalacaktı. Savaşan ülkelerin halk kitleleri şimdilik devrimden çok uzaklardı. İki sonuç ortaya çıkabilirdi: ya Hohenzollern birliklerince devrim ezilecek ya da ayrı bir barış yapılacaktı. Her iki durumda da, barış koşulları Rusya için çok ağır olacaktı. Zorlukları aşmak için ancak "halkın çoğunluğu" gerekliydi. Bununla beraber şanssızlık oydu ki, demokrasi bölünmüş, sol kanat Smolnıy'da tamamen Bolşeviklerden oluşan bir hükûmet kurmak istiyordu, halbuki sağ kanat Belediye Dumasında bir Kamu Selâmet Komitesi tertipliyordu. Devrimin selâmeti için her iki gruptan müteşekkil bir iktidar kurmak zorunluydu.

Sol Sosyal-Devrimcilerin temsilcisi Karelin de aynı tarzda görüş belirtti. Kongreyi terkeden partiler olmadan programı gerçekleştirmek mümkün değildi. Doğrusunu söylemek gerekirse, "Bolşevikler onların Kongreyi terkedişlerinden sorumlu değillerdi." Kongrenin programı tüm demokrasiyi birleştirmeliydi. "Biz Bolşeviklerin tecrit oldukları bir yolda yürümek istemiyoruz, çünkü tüm devrimin kaderi onların akıbetine bağlı: onların kaybetmesi devrimin kaybetmesi demek." Onların, sol Sosyal-Devrimcilerin hükûmete girmeyi reddetmelerinin sebebi iyi niyetti: Bolşeviklerle Kongreyi terkeden partilerin arasını bulmak için ellerini serbest bırakmak istiyorlardı. "Sol Sosyal-Devrimciler başlıca görevlerini bu arabuluculukta görüyorlar. Yeni iktidarın acil sorunları çözme çabasınna yönelik faaliyetlerini destekleyecekler." Aynı zamanda, teklif edilen hükûmete karşı oy kullanıyır-

lardı. Tek kelimeyle, genç parti elinden geldiğince işleri karman çorman ediyordu.

Tüm sempatisini Avilov'a veren ve kuliste Karelin'e ilham kaynağı olan Suhanov şöyle anlatır: "Yalnızca Bolşeviklerden kurulu bir hükûmeti savunmak için Troçki kürsüye geldi. Konuşması çok parlak ve keskindi ve bir çok noktada tümüyle haklıydı. Ama hasımlarının akıl yürütmelerinin özünü anlamak istemiyordu..." Hasımların akıl yürütmelerinin özü ideal bir diyagonal çizmekten oluşuyordu. Martta bu diyagonali burjuvazi ile uzlaşmacı sovyetler arasında çizmeye çalışmışlardı. Şimdi de, Suhanov'lar uzlaşmacı demokrasi ile proletarya diktatörlüğü arasında bir diyagonal çizmeyi düşlüyorlardı. Fakat devrimler diyagonaller çizerek ilerlemezdi.

Troçki şöyle konuştu: "Sol kanadın muhtemel bir tecrit oluşundan bir çok defa endişe duyduk. Bir kaç gün önce, ayaklanma meselesi açıkça ortaya atıldığında, bize felâkete gittiğimiz söylendi. Gerçekten de, siyasî basına, varolan güç gruplaşmalarına bakacak olursak, ayaklanma bizim için kaçınılmaz bir felâket tehditi içeriyordu. Yalnızca karşı devrimci çeteler değil, her renkten ulusal savunmacılık taraflarları da bize karşı dikiliyorlardı. Askerî Devrimci Komitede bizimle birlikte cesurane çalışan bir tek sol Sosyal-Devrimciler, tek kanat vardı. Diğer kanat bekle görcü bir nötr konumdaydı. Ama yine de, bu olumsuz koşullarda, herkesçe terkedildiğimiz anda da, ayaklanma zafere ulaştı..."

"Eğer gerçek güçler bize karşı olsaydı, hemen hemen kan dökmeden zafere nasıl olup da ulaşmıştık? Hayır, tecrit olan biz değildik, hükûmet ve sözüm ona demokratlardı. Ayak diremeleriyle, uzlaşmacı yöntemleriyle, bizzat kendilerini demokrasinin saflarından silmişlerdi. Parti olarak bizim en büyük üstünlüğümüz işçilerin, askerlerin ve yoksul köylülerin birliğini yaratarak sınıf güçleriyle bir koalisyon yapmamızdadır."

"Siyasî gruplar yok olur, ama sınıfların aslî çıkarları kalır. Sınıfın aslî taleplerini dile getirebilen ve tatmin edebilen parti galip gelir... Garnizonumuzun, özellikle de köylü unsurun işçi sınıfıyla girdiği ko-

alisyondan gurur duyabiliriz. Bu koalisyon ateş çemberinden geçmiştir. Petrograd garnizonu ve proletarya aynı anda tüm halkların devrim tarihinde klasik bir örnek hâline gelecek olan büyük bir mücadeleye girdiler."

"Avilov bizi bekleyen muazzam güçlüklerden bahsetti. Bu güçlükleri berataraf etmek için bir koalisyon oluşturmayı önerdi. Ama bu formülün ne anlama geldiğini söylemeye hiç çalışmadı: grupların mı, sınıfların mı yoksa basitçe gazetelerin mi?"

"Demokrasinin bölünmesinin bir yanlış anlamadan kaynaklandığı söyleniyor. Kerenskiy bize karşı şok taburları gönderdiğinde, Merkez Yürütme Komitesinin onayıyla, burjuvaziye karşı en sert mücadeleyi yaparken telefonlarımız kesildiğinde, bize darbe üstüne darbe vurulduğunda, yanlış anlamadan bahsetmek mümkün mü?"

"Avilov, çok az ekmeğimiz var, ulusal savunma taraftarlarıyla koalisyon yapmak lâzım diyor. İyi de bu koalisyon ekmek miktarını artıracak mı? Ekmek meselesi bir eylem programı gerektirir. Kargaşaya karşı mücadele yukarıda siyasî birleşmeleri değil, aşağıda kararlı yöntemler kullanılmasını gerektirir."

"Avilov köylü sınıfıyla bir ittifaktan bahsetti. Ama bir kez daha soruyorum: hangi köylü sınıfından söz ediliyor? Daha bugün, burada Tver'li köylülerin temsilcisi Avksentiyev'in tutuklanmasını talep ediyordu. Tver'li bu köylü ile hapisaneleri toprak komitelerinin üyeleriyle dolduran Avksentiyev arasında seçme yapmak gerek. Biz işçi sınıfının yoksul köylülerle koalisyonu adına köylü sınıfının semirmiş unsurlarıyla (*kulaklar*la) koalisyonu açıkça reddediyoruz. Avksentiyev'e karşı Tver'li köylülerden yanayız, sonuna dek, bölünmeden onların yanındayız."

"Bir koalisyon gölgesinin peşine takılan kişi kendini tümüyle hayattan tecrit eder. Sol Sosyal-Devrimciler partimize karşı çıkmayı sürdürdükleri ölçüde kitleler içindeki desteklerini yitirecekler. Köyün yoksul unsurlarının katıldıkları proletaryanın partisine karşı çıkan her grup devrimden kendini soyutlar."

"Açık açık, tüm halkın gözleri önünde, ayaklanmanın bayrağını

yukarı kaldırdık. Bu ayaklanmanın siyasî formülü şuydu: Sovyetler Kongresi aracılığıyla, tüm iktidar sovyetlere. Bize darbe yapmak için Sovyetler Kongresini beklemediniz deniyor. Beklerdik, ama beklemek istemeyen Kerenskiy'di: karşı devrimciler uyumuyorlardı. Parti olarak biz görevimizin Sovyetler Kongresinin iktidarı ele alabilmesi için gerçek bir imkân yaratmak olduğunu düşünüyorduk. Ama Kongre *yunkerler* tarafından sarılsaydı, nasıl iktidara el koyabilirdi? Bu görevi yerine getirmek için, bir partinin çıkıp karşı devrimin elinden iktidarı söküp alması ve 'Bakın işte, iktidar burada, göreviniz onu almaktır!' demesi gerekiyordu" (*Kesintisiz bir alkış tufanı*).

"Her renkten ulusal savunma taraftarlarını bize karşı mücadelelerinde hiç bir şey alıkoymasa da, biz onları reddetmedik, Kongrenin tümüne iktidarı almasını önerdik. Tüm olup bitenlerden sonra, bu kürsüden kalkıp nasıl da bizim 'uzlaşmaz tutumumuz'dan bahsedebiliyorsunuz? Parti, üzeri baruttan kararmış vaziyette onlara gelip 'iktidarı birlikte ele alalım!' dediğinde, onlar belediye Dumasına koşup gerçek karşı devrimcilerle ittifak yapmadılar mı? Devrime ihanet edenlerle asla ittifak yapmayacağız!"

"Avilov, barış için mücadele amacıyla uzlaşmacılarla bir koalisyon kurmak gerek diyor. Aynı zamanda da, Müttefiklerin barış imzalamak istemediklerini kabul ediyor... Avilov müttefik emperyalistlerin sözde demokrat Skobelev'le alay ettiklerini beyan ediyor. Ama siz bu sözde demokratlarla blok kurarsanız, barış davası garanti edilecek diyor."

"Barış için mücadelede iki yol var: Biri, müttefik ve düşman ülkelerin hükûmetlerine devrimin maddî ve manevî gücüyle karşı koymak. İkincisi, Skobelev'le, yani Tereşçenko'yla bir blok oluşturmak ve Müttefik emperyalizmine tümüyle boyun etmek. Biz barış üzerine beyanatımızda, aynı anda hem hükûmetlere hem de halklara sesleniyoruz. Ama burada yalnızca biçimsel bir simetri var. Kuşkusuz, emperyalist hükûmetleri manifestolarımızla etkilemeyi umuyor değiliz. Bununla birlikte, bu hükûmetler varolduğu müddetçe de onları bilmezden gelemeyiz. Fakat tüm ümidimizi devrimimizin Avrupa devri-

minin tetiğine basmasında görüyoruz. Eğer Avrupa'nın ayaklanan halkları emperyalizmi ezmezlerse, ezilen biz olacağız, buna şüphe yok. Ya Rus Devrimi Batıda mücadele anaforuna yol açacak, ya da tüm ülkelerin kapitalistleri bizim devrimimizi boğacaklar."

Salondan bir ses bağırdı: "Bir üçüncü yol var."

Troçki şöyle cevap verdi: "Üçüncü yol, bir yandan Batı Avrupa'ya işçi heyetleri gönderen ve diğer yandan, Kişkin ve Konovalov'larla ittifak yapan Merkez Yürütme Komitesi. Bu bizim içine girmeyeceğimiz yalan ve ikiyüzlülük yolu."

"Tabiatıyla, barış antlaşmasının imzalanma tarihinin yalnızca Avrupalı işçilerin ayaklandığı gün olacağını söylemiyoruz. Ezilenlerin yaklaşan ayaklanmasından ürken burjuvazinin de barış imzalamak için acele etmesi mümkün. Burada mühletler belli değil. Bunların somutta hangi biçimleri alacaklarını kestirmek mümkün değil. Hem dış politikada hem de iç politikada aynı ilkelere dayalı mücadele yöntemini seçmek önemli ve elzem. Ezilenlerin her yerdeki birliği: işte bizim yolumuz bu!"

Reed şöyle yazar: "Kongre delegeleri, tüm insanlığın savunulması cesur fikriyle coşarak, konuşmayı uzun alkışlarla selâmladılar." Her halükârda, hiç bir Bolşeviğin aklına Bolşevik parti adına yapılan resmî bir konuşmada Sovyet Cumhuriyetinin kaderinin doğrudan uluslararası devrimin gelişmesine bağlanmasına itiraz etmek gelmedi.

Bu kongrenin dramatik yasası şuydu: her önemli karar görüşülürken bir ara karşı kamptan biri çıkıyor bir itirazda bulunuyor, tehdit savuruyor veya ültimatom sunuyordu. Şimdi de Vikjel'in (Demiryolu Sendikası Yürütme Komitesi) temsilcisi hemen, derhal söz istemişti: anlaşılan iktidar meselesi oylanmadan evvel kongreye bir bomba düşürmek istiyordu. Reed'in yüzünde uzlaşmaz bir düşmanlık ifadesi gördüğü konuşmacı bir suçlama yönelterek başladı: "Rusya'nın en güçlü örgütü" olan örgütü Kongreye davet edilmemişti. Her yandan 'sizi davet etmeyen Merkez Yürütme Komitesi!' diye bağırdılar. "Şu iyi bilinsin. *Vikjel*'in daha önce aldığı Sovyetler Kongresini destek kararı geri çekilmiştir!" Konuşmacı, zaten telgraflarla tüm

yurda gönderilmiş olan ültimatomu okumak için acele ediyordu. *Vikjel* tek bir parti tarafından iktidara el konulmasını mahkûm eder. Hükûmet "devrimci demokrasi" karşısında sorumlu olmalıdır. Demokratik bir iktidar kuruluncaya kadar, *Vikjel* demiryollarının tek hâkimidir. Konuşmacı karşı devrimci birliklerin Petrograd'a geçişine izin verilmeyeceğini de ekledi. Genel olarak, birliklerin taşınması eski Merkez Yürütme Komitesinin emriyle yapılacak. Demiryolculara baskı kurmaya çalışılırsa, *Vikjel* Petrograd'ın iaşesini durduracak.

Kongre bu tehdit darbesiyle bir sarsıntı geçirdi. Demiryolu sendikasının önderleri halkın hükûmetiyle iki eşit güç gibi pazarlığa kalkışıyordu. İşçiler, askerler ve köylüler devlet yönetimine el koymuşlarken, *Vikjel* işçilere, askerlere ve köylülere yasa dayatıyordu. Madenî para gibi yuvarlanıp giden ikili iktidar rejimini geri getirmeye çalışıyordu. Büyüklüğüne değil, demiryollarının ülkenin iktisadî ve kültürel yaşamındaki yeri doldurulamaz önemine dayanarak *Vikjel*'in demokratları toplumsal mücadelenin aslî meselelerindeki tüm biçimsel demokrasi kriterlerinin çürümüşlüğünü gözler önüne seriyorlardı. Gerçekten, devrim büyük dersler vermekte pek hasis davranmıyordu!

Uzlaşmacılar tarafından darbe indirmek için seçilen zaman çok uygundu. Divan üyeleri endişe içindeydiler. Allahtan, *Vikjel* demiryollarında mutlak hâkim durumda değildi. Çeşitli yörelerde, demiryolcular yerel sovyetlere bağlıydılar. Burada, Kongrede de, *Vikjel*'in ültimatomu direnişle karşılaştı. Taşkent delegesi "bizim bölgemizdeki tüm demiryolcular iktidarın sovyetlere verilmesinden yanalar" diye görüş bildirdi. Demiryolu işçilerinin bir temsilcisi *Vikjel* için "bunlar siyasî mevta" dedi. Kuşkusuz bu bir abartmaydı. Oldukça kalabalık demiryolu memurlarının üst tabakasına dayanan *Vikjel* tüm diğer yüksek uzlaşmacı örgütlerinden daha fazla zinde güçlerini korumuştu. Ama kuşkusuz, ordu komiteleri veya Merkez Yürütme Komitesiyle aynı hamurdandı. Yörüngesi onu hızla düşüşe sürüklüyordu. İşçiler her yerde memurlardan kopuyorlardı. Düşük düzeyli memurlar üstlerine karşı koyuyorlardı. *Vikjel*'in küstah ültimatomu zorunlu

olarak bu süreçleri hızlandıracaktı.

Kamenev otoriter bir edayla şöyle dedi: "Bu Kongrenin yasallığı tartışılamaz. Kongre bileşimi bizim tarafımızdan değil, eski Merkez Yürütme Komitesince tespit edildi... Kongre işçi ve asker kitlelerinin yüce organıdır." Ardından, basitçe gündeme geçildi.

Halk Komiserleri Konseyi ezici bir çoğunlukla onaylandı. Avilov'un karar tasarısı, Suhanov'un çok cömert değerlendirmesiyle, çoğunlukla sol Sosyal-Devrimcilerden olmak üzere, yaklaşık yüz elli oy toplayabildi. Ardından, Kongre oybirliğiyle yeni Merkez Yürütme Komitesini kabul etti; yüz bir üyeden altmış ikisi Bolşevik, yirmi dokuzu sol Sosyal-Devrimciydi. Merkez Yürütme Komitesi bilâhare köylü sovyetleri ile yeni seçilecek ordu örgütlerinin temsilcileriyle tamamlanacaktı. Kongreyi terkeden fraksiyonlar Merkez Yürütme Komitesine oransal temsil temelinde delegelerini gönderebileceklerdi.

Kongrenin gündemi tamamlanmıştı. Sovyetler iktidarı kurulmuştu. Bir programa sahipti. İşe koyulunabilirdi. Yapacak çok iş vardı. Sabah 5.15'te, Kamenev sovyet rejiminin kuruluş kongresini sona erdirdi. Kimi gara koştu. Kimi evine döndü. Kimi cepheye, kimi fabrikaya, kimi kışlaya, kimi madene, kimi de uzaktaki köyüne! Kongredeki kararlarla delegeler proletar ayaklanmasının mayasını yurdun en ücra köşelerine yayacaklardı.

O sabah, yine eski adını alan Bolşevik partinin merkez organı *Pravda* şöyle yazıyordu: "Ülkenin karşı karşıya olduğu korkunç sorunları tek başımıza çözmemiz için iktidarı tek başımıza almamızı istiyorlar... İyi öyleyse, ülkenin oyuna dayanarak ve Avrupa proletaryasının dostça yardımına güvenerek iktidarı tek başımıza alıyoruz. Ama iktidarı aldığımızda, devrimin düşmanlarına ve onu sabote edenlere karşı demir yumruğumuzu gösteririz. Onlar Kornilov'un diktatörlüğünü düşlediler... Biz onlara proletaryanın diktatörlüğünü vereceğiz..."

Sonuç

Rus Devriminin gelişmesinde, on milyonlarca insanı harekete geçiren gerçek bir halk kararlılığı olduğu için, aşamaların muhteşem bir devamlılığını gözleriz. Olaylar sanki çekim yasalarına riayet ediyorlarmış gibi birbirini izlerler. Her aşamada karşılıklı güç dengesi iki şekilde sınanır: önce kitleler atılımlarının gücünü gösterirler; ardından, öç almaya çalışan varlıklı sınıflar ne denli tecrit olduklarını kavrarlar.

Şubatta, Petrogradlı işçiler ve askerler yalnızca tüm eğitimli sınıfların yurtsever iradelerine rağmen değil, devrimci örgütlerin hesaplarına rağmen de ayaklanmışlardı. Kitleler karşı konulmaz olduklarını gösterdiler. Eğer bunun farkına varmış olsalardı, iktidar olurlardı. Ama başlarında henüz güçlü ve kendini adamış bir devrimci parti yoktu. İktidar sosyalizm bayrağı altına gizlenen küçük burjuva demokrasisinin ellerinde kaldı. Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler kitlelerin güvenini başka bir türlü kullanmaya yetenekli değildiler. Tek yaptıkları direksiyonu liberal burjuvaziye vermekti, ki o da uzlaşmacıların kendisine verdiği iktidarı İtilâf Devletlerinin hizmetine sunmaktan başka bir şey yapmamıştı.

Nisan Günlerinde, henüz hiç bir partinin çağrısı olmadan ayaklanan alaylar ve fabrikalar uzlaşmacıların dayattığı hükûmetin emperyalist politikasına karşı koymak üzere Petrograd sokaklarına çıktılar. Silahlı gösteri kayda değer bir başarı kazandı. Rus emperyalizminin lideri Milyukov iktidardan uzaklaştırıldı. Uzlaşmacılar halk iktidarının temsilcileri görünümü altında hükûmete girdiler. Ama gerçekte burjuvazinin uşaklarıydılar.

Devrime yol açan hiç bir sorunu çözmeyen koalisyon hükûmeti haziranda cephede kurulan fiilî ateşkesi ihlâl etti ve bir taarruz başlattı. Bu girişimle daha şimdiden kitlelerin uzlaşmacılara yönelik güveninde bir azalmayla nitelenen Şubat rejimi kendi kendine öldürü-

cü darbeyi vurdu. Böylelikle ikinci devrimin hazırlık dönemi başlamış oldu.

Temmuz başında, arkasında tüm varlıklı ve eğitimli sınıfların bulunduğu hükûmet her türlü devrimci gösteriyi vatana ihanet ve düşmana yardım olarak suçluyordu. Kitlelerin resmî örgütleri —sovyetler, sosyal-yurtsever partiler— tüm güçleriyle işçi atağına karşı mücadele ediyorlardı. Taktik gerekçelerle Bolşevikler işçileri ve askerleri sokağa inmekten alıkoyuyorlardı. Bununla birlikte, kitleler harekete geçtiler. Hareket karşı konulmaz ve geneldi. Hükûmet ortada yoktu. Uzlaşmacılar saklanıyorlardı. İşçiler ve askerler başkentte duruma hâkimlerdi. Yine de taşranın ve cephenin yetersiz hazırlığı yüzünden taarruz başarısız oldu.

Ağustos ayının sonunda, varlıklı sınıfların tüm organ ve kurumları karşı devrimci bir darbeden yanaydılar: İtilâf Devletlerinin diplomasisi, bankalar, toprak sahipleri ve sanayici birlikleri, Kadet partisi, askerî kurmaylar, subaylar, büyük basın. Darbe örgütleyicisi milyonlarca insandan oluşan bir ordunun yüksek komuta kademesine dayanan başkomutandan başkası değildi. Tüm cephelerden özel olarak seçilen birlikler, hükûmet başkanıyla yapılan gizli bir anlaşmaya göre, stratejik mülâhazalar görüntüsü altında, Petrograd'a kaydırılacaktı.

Başkentte girişimin başarıya ulaşması için görünürde her şey hazırlanmıştı: işçiler uzlaşmacıların yardımıyla otoriteler tarafından silahsızlandırılmıştı; Bolşeviklere darbe üstüne darbe vuruluyordu; en devrimci alaylar kentten uzaklaştırılmıştı; seçme yüzlerce subaydan bir şok birliği oluşturulmuştu; *yunkerler* ve Kazaklarla birlikte, etkileyici bir güç oluşturacaklardı. Ama ne oldu? Görünürde tanrıların koruduğu fesat devrimci halka çarpar çarpmaz anında tuzla buz oldu.

Bu iki hareket arasındaki ilişki, temmuz başında ve ağustos sonunda, teoremle sonucu arasındaki ilişkiye benziyordu. Temmuz Günleri kitlelerin kendiliğinden hareketinin gücünü göstermişti. Ağustos Günleri yöneticilerin tümüyle güçsüz olduklarını ortaya ser-

di. Bu güçler dengesi yeni bir çatışmanın kaçınılmaz olduğuna işaretti. Taşra ve cephe, bu zaman zarfında, başkentle daha sıkı bütünleştiler. Bu da Ekimin zaferini önceden belirliyordu.

Kadet Nabokov şöyle yazıyordu: "Lenin ve Troçki'nin Kerenskiy'in son koalisyon hükûmetini kolayca devirmeleri hükûmetin iç zayıflığını gözler önüne serdi. Bu zayıflığın derecesi o sırada her şeyden haberdar olanları bile şaşırttı." Nabokov'un kendisi bile asıl kendi zayıflığının, sınıfının ve onun sosyal rejiminin zayıflığının söz konusu olduğunun farkında değildi.

Eğri Temmuzdaki silahlı gösteriden Ekim ayaklanmasına nasıl yükselmişse, Kornilov hareketi de Kerenskiy'in Ekimin son günlerinde giriştiği karşı devrimci seferin bir provasıydı. Bolşeviklerden kurtulmak için Amerikan flamasının koruması altında cepheye doğru kaçarken demokrasinin başkomutanının bulabildiği yegâne askerî güç daha iki ay evvel Kornilov'un bizzat Kerenskiy'i devirmek için görevlendirdiği 3. süvari kolordusunun ta kendisiydi. Bu kolordunun başında her zaman olduğu gibi, Kornilov tarafından göreve getirilen militan monarşist Kazak generali Krasnov vardı. Demokrasinin savunulması için bundan daha uygun bir savaşçı bulunamazdı.

Ama kolordudan geriye yalnızca adı kalmıştı: Petrograd yakınlarında Kızıllara karşı başarısız bir taarruz denemesinin ardından devrimci bahriyelilerle sarmaş dolaş olan ve Krasnov'u Bolşeviklere teslim eden bir kaç Kazak *sotnya*sına indirgenmişti. Kerenskiy hem Kazaklardan hem de bahriyelilerden kaçmak zorunda kaldı. Böylece, monarşinin devrilmesinden sekiz ay sonra işçiler kendilerini ülkenin başında bulmuşlardı. Ve orada sağlam bir şekilde kalacaklardı.

Rus generali Zaleskiy hoşnutsuz bir tonda bu konuda şöyle yazıyordu: "Bir mübaşirin veya bir Adalet Sarayı kapıcısının aniden sulh hâkimleri kurulunun başkanı olabileceğine kim inanırdı? Ya da bir hastabakıcının ilkyardım hastanesi başhekimi olacağına? Bir berberin yüksek düzeyli bir memur, dünün asteğmeninin başkomutan ya da dünün uşağı veya seyisinin vali olacağına kim inanırdı?Daha dün vagon tekerlerini yağlayan birinin demiryolu ağının bir kesiminin ba-

şı veya istasyon şefi olacağına... Dünün çilingirinin bir atölyenin başına geçeceğine?"

"Kim inanırdı?" Ama inanmak gerekirdi. Buna inanmamazlık edilemezdi, çünkü asteğmenler generalleri yenmişlerdi; eski seyis-yeni vali dünün efendilerini sigaya çekmişti; vagon tekerlerini yağlayanlar nakliye işlerini üstlenmişlerdi; çilingirler müdür olarak sanayiyi şaha kaldırmıştı.

Bir İngiliz özdeyişine göre, siyasî rejimin başlıca görevi doğru insanı doğru mevkie koymaktır [*the right man in the right place*]. Bu açıdan 1917 deneyimi nasıl görünür? İlk iki ayda, Rusya henüz kalıtsal monarşinin hukuku gereği doğuştan dezavantajlı, hurafelere inanan ve Rasputin'e itaat eden bir adamın emri altındaydı. İzleyen sekiz ay boyunca, liberaller ve demokratlar yüksek hükûmet mevkilerinden halka devrimlerin her şeyin eskisi gibi kalması için yapıldığını göstermeye çalıştılar. Bu adamların ülkeden iz bırakmadan, oynak gölgeler gibi geçip gitmelerine şaşmamak gerekir. 25 ekimden itibaren Rusya'nın başına, bu ülkenin en büyük siyasî tarih siması Lenin geçti. Lenin, en yaman düşmanlarının da itiraf ettikleri gibi, ne istediklerini bilen ve amaçlarına ulaşmak için mücadele etmeye yetenekli bir yardımcılar kurmayıyla çevriliydi. Öyleyse, verili somut koşullarda, bu üç sistemden hangisi *doğru adamları doğru yerlere yerleştirmeye* yetenekliydi dersiniz?

Bütününde ele alındığında, insanlığın tarihî yükselişi bilincin doğadaki, toplumdaki ve hattâ insanın içindeki kör kuvvetler karşısındaki zaferlerinin bir silsilesi olarak özetlenebilir. Eleştirel ve yaratıcı düşünce şimdiye dek doğaya karşı mücadelede elde ettiği büyük başarılarla övünebilir. Fiziko-kimya bilimleri daha şimdiden insanın sonunda maddenin efendisi olmaya hazırlandığı bir noktaya gelmiştir. Ama toplumsal ilişkiler hâlâ mercan adaları misâli oluşmaktadır. Parlamentarizm ancak toplumun yüzeyini aydınlattı, o da sunî bir ışıkla. Monarşiyle ve diğer yamyamlık kalıntılarıyla ve mağara vahşiliğiyle karşılaştırıldığında, demokrasi kuşkusuz büyük bir kazanımı temsil eder. Ama insanların toplum içindeki karşılıklı ilişkilerinde

kör güçlerin oyununu bozamadı bile. İşte bilinçaltının bu en derin alanına Ekim ayaklanması ilk kez el atmıştır. Sovyet sistemi şimdiye dek birikmiş basit sonuçların hüküm sürdüğü toplumun temellerine bir amaç ve bir plan getirmek istiyor.

Devrimin hasımları, ayaklanmadan on beş yıl sonra, sovyetler ülkesinin hiç de dünya refah cennetine benzemediğine işaret ederek bıyık altından gülüyorlar. Bu akıl yürütme eğer gerçekte nefretin körleştirmesiyle açıklanmasaydı, sosyalist yöntemlerin büyülü gücü karşısında aşırı bir saygıdan ileri geliyor denebilirdi. Kapitalizm, bilimi ve tekniği ilerleterek, insanlığı savaşın ve krizlerin cehennemine atmak için yüzyıllara gereksinim duymuştur. Karşıtlar yeryüzü cennetini kurması ve doğrultması için sosyalizme sadece on beş yıl tanıyorlar. Biz böylesi angajmanlara girmedik. Hiç de kendimize böyle mühletler koymadık. Büyük dönüşümlerin süreçleri uygun ölçülerle değerlendirilmelidir.

Ama ya yaşayanlar üzerine çöken felâketlere ne diyeceğiz? İç savaşın ateş ve kanına? Devrimin sonuçları eninde sonunda verilen kurbanları haklı çıkarıyor mu? Bu teleolojik ve dolayısıyla da kısır bir sorudur. Aynı şekilde, kişisel yaşamın zorlukları ve büyük acıları karşısında da "doğmaya değer miydi?" denebilir. Yine de melankolik düşünceler şimdiye dek insanları ne doğurmaktan ne de doğmaktan alıkoydu.. İçinde yaşadığımız hoşgörülemez felâketler çağında bile, dünyamız nüfusunun yalnızca çok küçük bir bölümü intihara başvuruyor. Oysa halklar devrimde hoşgörülemez acılara bir çıkış yolu ararlar.

Toplumsal devrimlerin kurbanları konusunda çoğu zaman ahlayıp vahlayanların dünya savaşına doğrudan yol açmasalar bile, en azından kurbanları allayıp pullayanlar veya onların ölümünü kabullenenler olması ilginç değil mi? Bizim de şunu sormak hakkımız: savaşın haklı yanı var mıydı? Ne kazandırdı? Bize ne öğretti?

Devrimin ülkenin kültürel gerilemesine yol açtığını düşünen zarara uğramış Rus mülk sahiplerinin iddiaları üzerinde durmanın pek az gereği var. Ekim devrimiyle yerinden edilen soyluluk kültürü sonuç-

ta Batı kültürünün daha yüksek modellerinin yüzeysel bir taklidinden başka bir şey değildi. Ne Rus halkına mal olmuştu, ne de insanlığın hazinesine aslî bir katkı yapmıştı.

Ekim Devrimi herkese hizmet etmesi için tasarlanan yeni bir kültürün temellerini attı ve tam da bu sebeple derhal uluslararası bir önem kazandı. Olumsuz koşulların ve düşmanın darbeleri altında olsa, sovyet rejiminin geçici olarak devrildiğini bir an için kabul etsek bile, Ekim ayaklanmasının silinmez damgası yine de insanlığın gelecekteki evriminden çıkmayacaktır.

Uygar ulusların dili Rusya'nın gelişmesinin iki çağını net biçimde belirledi. Soyluluk tarafından oluşturulan kültür evrensel dile *çar, pogrom, nagayka* gibi barbarlıklar katsa da, Ekim *bolşevik, sovyet* ve *pyatiletka** sözcüklerini uluslararasılaştırdı. Bu Proleter Devrimi haklı çıkarmaya yeter, tabiî haklı çıkarılmaya ihtiyacı olduğu sahiden düşünülüyorsa.

*Beş yıllık planın kısaltılmışı [ç.n.].

Üçüncü Cilt İçin Kronoloji

7 Ekim

Bolşevikler Cumhuriyet Konseyinden çekilirler.

9 Ekim

Petrograd Sovyeti Devrimi Savunma Komitesini kurar.

10 Ekim

Bolşevik merkez komitesi Lenin'in acil görev olarak silahlı ayaklanmayı öngören karar tasarısını kabul eder.

13 Ekim

Petrograd asker sovyeti askerî yetkinin Askerî Bölge Komutanlığı Karargâhından Askerî Devrim Komitesine geçmesine karar verir. Kuzey Bölgesi Sovyetleri Kongresi Tüm Rusya Sovyetler Kongresine onay verir ve sovyet iktidarından yana olduğunu ilân eder.

15 Ekim

Kiev Sovyeti sovyet iktidarından yana olduğunu ilân eder.

16 Ekim

Minsk'te toplanan Güney-Batı Bölgesi Sovyet Kongresi sovyet iktidarından yana olduğunu ilân eder. Bolşevik merkez komite toplantısı Zinovyev ve Kamenev'in muhalefetine karşı Lenin'in ayaklanma kararını tekrar onaylar.

17 Ekim

Söylenti şeklideki Bolşevik ayaklanma gerçekleşmez. Zinovyev ve Kamenev Bolşevik merkez komitesinin ayaklanma politikasını açık basında eleştirirler. Tüm Rusya Sovyet Merkez Yürütme Komitesi II. Sovyetler Kongresini 20 ekimden 25 ekime erteler.

19 Ekim

Ural Bölgesi Sovyet Kongresi sovyet iktidarından yana olduğunu ilân eder.

20 Ekim

Askerî devrim Komitesi olarak bilinen Devrimi Savunma Komitesi ayaklanma için aktif hazırlıklara başlar.

22 Ekim

Sovyet kuvvetlerinin resmi geçiti sırasında Perograd'da muazzam mitingler yapılır.

23 Ekim

Petrograd'daki son önemli askerî engel olan Pyotr ve Pavel kalesi Sovyetlerden yana geçer.

24 Ekim

Geçici hükûmet Askerî Devrim Komitesine karşı kovuşturma başlatır, Bolşevik basını yasaklar, başkente sadık birlikler çağırır, ama hiçbir emir uygulanmaz. Kerenskiy Cumhuriyet Konseyinde son konuşmasını yapar. Sol Sosyal-Devrimciler Askerî Devrim Komitesine katılmak istediklerini bildirirler.

25 Ekim

Ayaklanma sabaha karşı 2'de başlar. Cumhuriyet Konseyi öğlen saat 12'de askerî birliklerce kapatılır. Lenin Petrograd Sovyetinin öğleden sonra saat 3'teki oturumunda ilk kez kamuoyu önüne çıkar. Geçici hükûmetin Kışlık Saraydaki makamına karşı operasyonlar akşam 9'da başladı. İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi saat 11'de Smolnıy'da açıldı.

26 Ekim

Sabaha karşı saat 2'de Kışlık Saray düştü ve Geçici Hükûmet tutuklandı.

26-27 Ekim

İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi barış ve toprak üzerine kararnamelerini oyladı ve yeni hükûmeti, Halk Komiserleri Konseyini kurdu. Kongre 27 ekim saat sabah 5'te sona erdi.

Üçüncü Ciltte Adı Geçen Başlıca Şahsiyetlerin Listesi

A. Antonov-Ovseyenko (1884-1938) Bolşevik askerî önder. 1905 Devriminde aktif yer aldı, gericilik yıllarında Menşeviklere yaklaştı, savaş sırasında enternasyonlist, Rusya'ya dönüşünden sonra Bolşeviklere katıldı. Petrograd'da Ekim ayaklanmasının başlıca örgütleyicilerinden.

Nikolay Avilov (Glebov) (1887-1937) İşçi, 1904'ten beri Bolşevik. Petrograd'da işçi önderi. Nisan 1917'de Bolşevik parti merkez komite yedek üyesi. 1917'de PTT Halk komiseri.

Blagonravov Ekim ayaklanması sırasında Pyotr ve Pavel kalesinin komiseri olan Bolşevik teğmen.

Yevgeniya Boş (1879-1924) 1900'de RSDİP'ne girdi. 1903'te Bolşevik. 1913'te tutuklanıp sürüldü. 1915'te kaçtı ve ABD'ye iltica etti. Burada Pyatakov ve Buharin'le birlikte militanlık yaptı. Şubatta Rusya'ya geri döndü. Devrim sırasında Kiev'de önder bir rol oynadı.

G. İ. Çudnovskiy (1894-1918) Bolşevik askerî önder. Amerika'dan Troçki'yle birlikte döndü, Ekim ayaklanmasının başlıca örgütleyicilerinden.

Feliks E. Dzerjinski (1877-1926) Polonyalı sosyal demokrat. 1895'te Litvanya Sosyal Demokrat partisine girdi. Bir çok kez hapse girdi. Şubat devrimiyle hapisten çıktı, Bolşeviklere katıldı. Daha sonra Çeka'nın ilk başkanı oldu. 1924-25'te Politbüro yedek üyesi. 1924'te Vesenha başkanı.

Gotz Terorist ve Sosyal-devrimci partinin liderlerinden. Ekime dek Merkez Yürütme Komitesinin üyesi.

Pyotr Kropotkin (1842-1921) Savaş sırasında yurtsever olan anarşist önder. devrim sırasında anti-Bolşevikti.

M. M. Laşeviç (1884-1928) Bolşevik astsubay. Petrograd'da önde gelen askerî liderlerden.

M.M. Liber (1880-1937) Asıl adı Goldman. Yahudi işçi örgütü Bund'un lideri.

Georgiy İ. Lomov (1888-1938) Bolşevik partinin ekimdeki merkez komite üyelerinden. İlk Adalet halk komiseri.

V. P. Nogin (1878-1924) Bolşevik partinin ekimdeki merkez komitesi üyelerinden. İlk Sanayi ve Ticaret halk komiseri.

M. S. Uritskiy (1873-1918) 1897-1902 arasında Sibirya'da sürgün. 1905 devriminde Krasnoyarsk sovyetinin başkanı. Mejrayontsı grubuyla birlikte temmuzda Bolşevik partiye katıldı. Ekimde Bolşevik parti merkez komite üyesi. 1918'de öldürüldü.

Adolf. A. Yoffe (1883-1927) Sosyalist faaliyetlerinden dolayı 16 yaşındayken üniversiteden atıldı. Berlin, Zürih ve Viyana'da tıp ve hukuk öğrenimi gördü. Viyana'da Troçki'yle beraber Pravda'yı kurdu. Mejrayontsı grubuyla bilikte temmuzda Bolşevik partiye katıldı. Bolşevik partinin ekimdeki merkez komite üyesi. Sovyetlerin Almanya'daki ilk büyükelçisi.

Kitapta Adı Geçen Yer Adlarının Listesi

Cirque moderne Pyotr ve Pavel kalesi yakınlarındaki temsil salonu.

Kitapta Kullanılan Özel Terimler Lügiat

Kuomintang Çang Kay-Şek'in önderliğindeki Çin burjuva milliyetçi partisi.
Rada Ukrayna ulusal kongresi.
Seym Fin ulusal kongresi

Kitapta Adı Geçen Parti ve Siyasi Grupların Listesi

Mejrayontsı Temmuz kongresi sırasında Bolşeviklerle birleşen, içinde Troçki, Yoffe, Uritskiy, Ryazanov, Manuilskiy, Lunaçarskiy, vb. gibi şahsiyetleri barındıran, Petrograd'daki 4.000 işçi ve devrimciden oluşan ilçeler arası örgütü.
Sol Menşevikler Menşeviklerin temmuzda Bolşeviklere katılan Larin'in önderliğindeki aşırı sol kanadı.
Sol Sosyal-Devrimciler Sosyal-Devrimci partinin sol kanadı. Ayrı bir parti olarak kısa bir süre için Bolşeviklerin kurdukları hükûmete katıldılar, ama Ekim Devriminden bir kaç ay sonra anti-Bolşevik ayaklanmalar çıkardılar.

Özel Adlar Dizini

Abramoviç, 276.
Alekseyev, gen. 252, 263, 266.
Anet, Claude, 241, 297, 319.
Angarskiy, 147.
Antonov-Ovseyenko, 115, 156, 163, 264, 300, 305, 306, 335.
Antonov-Saratovskiy, 145, 155.
Arbekov, 25.
Auerbach, V. 207.
Avanessov, 305.
Avilov, 335, 337-339, 342.
Avksentiyev, 29, 72, 238, 243, 275, 318, 333, 338.

Bagratuni, 252, 253, 261.
Bakunin, 177.
Bauer, Otto, 43, 64-66.
Bayevskiy, 145.
Begişev, 25.
Berkenheim, 18.
Blagonravov, 124, 125, 214, 217, 251, 258, 264, 265, 299.
Blanqui, Louis A. 132, 174-177, 180, 289.
Boborıkin, 37.
Bogdanov, İ. 103.
Boş, Yevgeniya, 150, 203.
Bubnov, 160, 214.
Budberg, baron, 78, 79, 108, 201-203, 329.
Buharin, 85, 138, 139.

Çang Kay-Şek, 62.
Çenkeli, 53.
Çeremissov, 98, 104, 106, 126, 317.
Çernov, 21, 45, 305.
Çheidze, 45, 230, 231, 305.
Çudnovskiy, 80, 125, 156,

Dan, 86, 90, 103, 114, 127, 220, 231, 243, 244, 305-307, 309, 310, 319.
Daşkeviç, 104, 119, 258.
Demidovka, 15.
Denissov, 31.
Dıbenko, 101, 140, 201, 335.
Duhonin, 126, 233, 247.
Dzerjinski, 160, 213, 214, 225, 326.

Ebert, Friedrich, 8.
Engels, 131, 174-176.

Flerovskiy, 226, 257, 258, 267, 268, 271.
Francis, david, 248.
Frunze, 157.
Fyodorov, 104.

Gandhi, Mahatma, 49.
Gaponenko, 16.
Gatran, 25.
Gdov, 200.
George, Lloyd, 57, 75.
Glebov, 335.
Gorkiy, Maksim, 110, 111, 165, 166, 205, 335.
Gotz, 91, 103, 231, 311.
Grigoryev, 28.
Grunko, 16.

Halperin, 230.
Haraş, 308, 309, 316.
Herzen, 177.
Hilferding, 129.
Hinçuk, 276, 309.
Hobbes, 270.

Jdanov, 76.

Kaledin, 203, 323.
Kalenin, 217, 267.
Kamenev, 57, 72, 80, 89, 131, 146, 147, 149, 150, 153, 155-160, 162-170, 186, 197, 213-215, 288, 305-307, 314, 323, 326, 334, 335, 342.
Kamkov, 313, 314.
Kapelinskiy, 316.
Karelin, 336, 337.
Kartaşev, 230.
Kautsky, 131.
Kayurov, 194.
Kerenskiy, 13, 21, 22, 36, 45-47, 59, 70, 72, 73, 75, 76, 86, 95, 98, 102, 104, 106, 107, 112, 115, 120, 126, 127, 129, 135, 139-141, 143, 151, 152, 154, 161, 182, 188, 198, 201, 203, 207, 208, 211, 215, 217, 219-221, 223, 233, 238, 243-249, 252, 253, 256, 258-260, 262, 263, 270, 271, 281, 288-290, 292-294, 297, 299, 300, 309, 314, 315, 317, 319, 320, 322, 323, 333, 338, 339, 345.
Kıştin, 87.
Kişkin, 248, 253, 255, 260, 261, 269, 270, 314, 340.
Kisselev, 157.
Knijnik, 239.
Koçerovskiy, 190.
Kollontay, 80, 305, 306, 327.
Konoplyannikova, 91.
Konovalov, 220, 245, 247, 249,

255, 258, 272, 340.
Kornilov, gen. 12, 13, 37, 38, 78, 85, 92, 95, 97, 106, 130, 138, 140, 143, 149, 152, 154, 182, 189, 191, 192, 198, 203, 211, 246, 253, 279, 310, 313, 315, 320, 323, 342, 345.
Kotov, 27.
Kozmin, 192.
Krasnov, gen. 345.
Krestinskiy, 90.
Krılenko, 88, 155, 163, 164, 305, 306, 317, 335.
Krupskaya, 142.
Kuçin, 308-310, 316.
Kurkov, 212.
Kuzmiçev, 16, 19.

Lapinskiy, 318, 326.
Laşeviç, 80, 88, 89, 104, 115, 124, 155, 214, 234, 250, 251, 267, 268, 299.
Lazimir, 99, 100, 102, 105, 115, 117.
Lebedev, 156.
Lenin, 13, 18, 21, 27, 28, 33, 42, 54, 56-58, 60, 61, 63, 67, 80, 86, 98, 100, 112, 128-172, 177, 182, 184, 197, 213, 215, 219, 224, 242, 263, 266, 270, 278, 279, 281, 286-289, 296-298, 301, 302, 305-308, 322, 324-326, 328-335, 345, 346.
Levitskiy, gen. 233.
Liçkov, 190.
Lomov, 150, 335.
Lozovskiy, 307.
Lukomskiy, gen. 45.
Lunaçarskiy, 80, 167, 306, 313, 317, 335.
Luxemburg, Rosa, 42, 49, 331.

MacDonald, Ramsay 49, 129.
Machiavelli, 8.
Malahovskiy, 291.
Malaparte, 296.
Malevskiy, yüzbaşı 113.
Malyantoviç, 112, 203, 209.
Manuilskiy, 156.
Martov, 185, 220, 305, 307, 308, 311-314, 318, 323.
Marx, Karl 7, 59, 65, 130, 131, 174, 181.
Masarık, 235.
Milyukov, 37, 39, 67, 72, 74, 78, 91, 106, 107, 120, 127, 181, 182, 219-222, 238, 246, 263, 273, 343.
Milyutin, 155, 163, 214, 335.
Min, gen. 91.
Miniçev, 190.
Mitreviç, 285.
Moiseyev, 157.

Molotov, 145, 146.
Morgunov, 148.
Mstislavskiy, 121, 122, 186.
Muralov, 24, 146, 280, 301, 302.
Muranov, 305, 306.

Nabokov, 127, 238, 258, 345.
Naumçenkov, 25.
Naumov, 142.
Nikolay, II. 228.
Nikitin, 273, 277.
Nikolay Nikolayeviç, grandük, 17.
Nogin, 105, 305, 306, 335.

Odintsov, 11.
Orconikidze, 147.

Palçinskiy, 207, 253, 260, 266, 268, 269, 292.
Parvus, 26.
Pestkovskiy, 121, 255.
Peterson, 88, 89, 309, 310.
Petrovskiy, 147.
Pyatakov, G. 148, 150, 157.
Plehanov, 71, 131.
Podvoyskiy, 115, 147, 156, 199, 214, 233, 250, 251, 262, 300.
Poincaré, 49, 297.
Pokrovskiy, prof. 289-291.
Polkovnikov, 105, 118, 122, 127, 229, 235, 245, 251-253, 261.
Popov, 122, 228.
Poradelov, 260, 261.
Potressov, 107, 114.
Povoljskiy, 23, 92.
Prihodko, 274
Prokopoviç, 253, 267, 274-276.
Protopopov, 228.
Puşkin, 38.

Rakitov, 191.
Raskolnikov, 213.
Rasputin, 59, 346.
Raviç, Olga 285.
Redemeister, 262, 270.
Reed, John 116, 127, 128, 206, 212, 231, 273, 275, 305, 317, 324, 326, 327, 334, 335, 340.
Renner, Karl 63, 66.
Ryazanov, 103, 305, 306.
Rodzyanko, 10, 12, 37, 69, 70.
Rogovskiy, 245.
Romanov, 15, 55.
Roşal, 233.
Rıkov, 146, 147, 150, 155, 156, 305, 306, 335.

Sadovskiy, 104, 115, 117, 118, 122, 155, 250, 290.
Salazkin, 333.
Savçenko, 17, 21.
Savinkov, 253, 263.

Schmidt, 197.
Schneider, 10.
Sıçevka, 15.
Sivtsov, 148.
Sklyanskiy, 202, 305, 306.
Skobelev, 45, 74, 75, 91, 306, 339.
Skorinko, 191, 194, 218.
Skvortsov, 146.
Smilga, 139, 141, 201, 226.
Sokolnikov, 153, 160, 168.
Sokolov, Boris, 187.
Spiridonova, 306.
Stalin, 56-58, 61-63, 80, 141, 144-150, 160, 161, 168-170, 213, 284, 335.
Stankeviç, 236-238, 243, 247, 255, 276, 329.
Stark, 225.
Stepanov, 200.
Stuçka, 305, 306, 326.
Suhanov, 71-74, 80, 100, 111, 112, 121, 123, 138, 147, 151, 182, 184, 186, 213, 231, 297-299, 302, 305, 307, 308, 310-312, 316, 317, 323, 326, 328, 330, 335, 337, 342.
Sverdlov, 80, 87, 104, 112, 115, 118, 151-153, 166-168, 213, 214, 226, 299, 306.
Sveşnikov, 142.
Şidlovskiy, 239.
Şuya, 82.

Teodoroviç, 335.
Tereşçenko, 10, 46, 74, 205, 207, 314, 339.
Tolstoy, kont 11.
Tolstoy, Lev 11, 38.
Tomçak, 190.
Tomskiy, 156.
Tretyakov, 258.
Troçki 29, 61, 70, 72, 74, 79, 80, 83, 85, 86, 88, 89, 91, 98, 49, 103, 105, 110, 112, 115, 117, 118, 121, 122, 124, 126, 136, 138, 151, 153, 154, 160-163, 166-168, 209, 210, 212, 214-219, 221, 222, 226, 230, 231, 233, 241, 244, 250, 284, 289-291, 296, 297, 305-308, 311-313, 315, 335, 337, 340, 345.
Tsereteli, 12, 39, 45, 46, 103, 147, 230, 231, 305.
Turgenyev, 38.

Uralov, 228.
Uritskiy, 153, 193.

Verderevskiy, amiral 253, 258, 261, 268.
Verhovskiy, albay 78, 79.

Vermeniçev, 21, 25, 26, 35.
Vinniçenko, 47.
Voytinskiy, 105, 317.
Volodarskiy, 80, 89, 156, 285.
Vorobyev, 28, 30.

Wilson, başkan 64.

Yakovlev, İ. 34-36, 156.
Yakovleva, V. 156.
Yarçuk, 226.
Yaroslavskiy, 147, 148, 295, 297, 302.
Yoffe, A. 153, 164, 311.
Yugov, İ. 12.
Yurkov, 31.

Zarudnıy, 209.
Zenzinov, 276, 310.
Zinovyev, 80, 149, 150, 153, 155-160, 162-170, 186, 197, 213, 215, 287, 288, 304, 306, 335.

Troçki'nin sürgündeki ilk büyük ürünü —onun çapında bir Marksist teorisiyenden beklenmeyecek bir şey— somut bir tarih eseriydi. Rus Devriminin Tarihi (1930) birçok yönden bugüne kadarki Marksist tarih edebiyatının en üstün, bir tarihçinin ustalığını ve tutkusunu bir politik önderin ve bir örgütçünün etkinliğiyle ve belleğiyle birleştirerek geçmişi yeniden değerlendirmenin de tek büyük örneğiydi.

Perry Anderson

Rus Devriminin Tarihi, gerek çap, gerek güç ve gerekse ihtilal konusunda Troçki'nin fikirlerini tam anlamıyla açıklaması bakımından onun en büyük eseridir. Dünya edebiyatında bir ihtilali, başlıca önderlerinden biri tarafından açıklayan tek eserdir... Ama Troçki bir tarihçi olarak aktörlüğünün ve görgü tanıklığının üstüne çıkar. Sezar için söylenenler —yani yazarlığının komutanlığının ve politikacılığının yanında gölge olduğu— Troçki için söylenemez. Eserini çok ince testlere tabi tutar ve genellikle dostalarından çok düşmanlarından elde ettiği çok esaslı tanıtlarla desteklemeye çalışır. Kendi otoritesinden hiçbir zaman sözetmez; yalnız arada sırada, o da pek seyrek olarak, kendisini sahneye sokar

Isaac Deutscher

ISBN 975-7178-25-X
975-7178-28-4